Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

2031

24
9--17

137

24
9-17

2010

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՒԱՓԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՅ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Գ-17

ԴՈՐԱՆԱԿԱՆ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՅ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ՈՐՈՎ

ՅՈՒՇԱԼ ՎԱՐՈՒՑ ԴԱՍԱԿՆԻՔ ՍԱՀՄԱՆԱՒՈՐԻՆ

Ի ՊԷՏՍ

ԽՈՍՏՈՎԱՆԱՀԱՐՑ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՑ

Հ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ Վ. ԳԱԼԻՄՔԵՐԵԱՆ

ԿՐՕՆ. ՄԽԻԹ.

ՎԻԵՆՆԱ

Ի ՎԱՆՍ ՊԱՇՏՕՊԱՆ. Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱՆՈՒ

1890.

✝

ՔԵԶ

ՅԱՆՄԱՀ ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԵԾԱՐԵԱԼ ՀԱՅՐ ԵՒ ՀՈՑԱԿԱՊ ՈՒՍՈՒՑԻՉ

Հ· ՎԱՐԴԱՆ Վ· ԱՍՏԱՄԵԱՆ

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԵԼԻՄԲՐԵԱՑ

ԵՒ

ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱՐԲԱՑ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ Ի ՎԻԵՆՆԱ

ՆՈՒԻՐԷ

ԶԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ՈՒՍՄԱՆՑՆ

ԶՂՈՑԶՆ ԵՐԱԽԱՑՐԻՍ

ԱՀ

ՑԵՏԻՆՆ ԱՁԱԿԵՐՏԱՑԱՓ

ՎԻԵՆՆԱ, ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

68797-Վ. Հ.

2001

1275-81

ՅԱԹԱՀԱՏԱԿ

Գործոյս գլխաւոր առաջնորդ ունեցած ենք Փր. Հայնէրի Եկեղեցական դատակնիքք (Die kirchlichen Censuren, von Franz Heiner, Dr. jur. can. Paderborn, 1884) անուն 434 էջ ընդարձակ աշխատասիրութիւնն: Շատ տեղ մենք միայն համառօտած ենք նոյնն եւ յօրինուածական ձեւի բերած:

Առաքելական Աթոռոյ Սահմանադրութեան իտալացի մեկնիչներէն զատ, զոր ինք գործածած է, եւ որ յընթացս գործոյս յառաջ կը բերուին, հետեւեալներն ալ մեր առջեւ ունեցած ենք, եւ նորագոյն վճիռներն ասոնցմէ քաղած:

AVANZINI, P. — Constitutio, quâ censurae l. s. limitantur, Romae, 1870.

QUARTAL-SCHRIFT, Linz, 1870-90.

AVANZINI, P. — De Constitutione Apost. Sedis, Editio Manualis, Romae, 1872.

MÜLLER, E. — Thelogia moralis, Vindobonae, 1874, Liber III, p. 531.

BALLERINI-GURY — Compendium Theologiae moralis, Romae, 1880, Tomus II, p. 922.

SCHÜCH, J. — Handbuch der Pastoral-Theologie, VII. Aufl. Innsbruck, 1885, S. 694.

LEHMKUHL. A. — Theologia moralis, Editio tertia, Freiburg, 1886, Vol. II. p. 613.

Սահմանադրութեան կաթոլիկեայ Հայոց նկատմամբ ունեցած զօրութիւնն Արեւելեայց տրուած Յայտարարութեան իսօքերէն հանելով՝ եւ Փր. Հայրէրի այս մասին յայտնած կարծիքը ծանուցանելով շատացած ենք: Մտադիր կ՚ընենք գործոյս վերջն յառելեալ մասին, յէջն 322:

Ի վերջոյ դրած ենք Հայելի բանադրանաց, զոր կարելի է կտրել եւ հետը կրել, ակտը եղած ժամանակ պատրաստ ունենալու համար:

Ցիշեալ հեղինակներու հետ Հռոմէական աւրը Եկեղեցւոյ վարդապետութեանց կէտ առ կէտ հետեւելու ջանացած ենք: Հանդերձ այսմ՝ եթէ իրեւէ եղանակաւ այլազգ իմացուած մը գտնուի, կ՚ենթարկենք Հռոմէական աւրը Եկեղեցւոյ դատաստանին, որուն վարդապետութենէն մազիւ չափ շեղիլ չենք ուզեր, ճանաչելով զանիկայ երջանկայիշատակ Գրիգոր Ձ. Կաթողիկոսին հետ (Տղմ. առ Ինոմիկ. Գ.) "Հայր համօրէն քրիստոսական հաւատոյ,, եւ "Մայր եկեղեցւոց, որ զամենայն սրիգերս լուսաւորէ իւրմէ մեծապայծառ լուսաւորութեամբ:,,

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՂՆ.

Վիեննա, 7. Մարտի, 1890:
Ի Տօնի Ս. Թովմայի Ակռիմացւոյ:

CONSTITUTIO
APOSTOLICAE SEDIS
QUA
CENSURAE LATAE SENTENTIAE LIMITANTUR

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՅ
ՈՐՈՎ
ՏՈՒԵԼ ՎՃՌՈՑ ԳՈՏԵԿՈՒԹԻՒՔ ՍԱՀՄԱՆԵՒՈՒԹԻՒՆ

PIUS EPISCOPUS

SERVUS SERVORUM DEI

Ad perpetuam rei memoriam.

Apostolicae Sedis moderationi convenit, quae salubriter veterum canonum auctoritate constituta sunt, sic retinere, ut si temporum rerumque mutatio quidpiam esse temperandum prudenti dispensatione suadeat, eadem Apostolica Sedes congruum supremae suae potestatis remedium ac providentiam impendat. Quamobrem cum animo Nostro iampridem revolveremus, ecclesiasticas censuras, quae per modum latae sententiae, ipsoque facto incurrendae, ad incolumitatem ac disciplinam ipsius Ecclesiae tutandam, effrenemque improborum licentiam coercendam et emendandam sancte per singulas aetates indictae ac promulgatae sunt, magnum ad numerum sensim excrevisse; quasdam etiam, temporibus moribusque mutatis a fine atque causis, ob quas impositae fuerant, vel a pristina utilitate, atque opportunitate excidisse; eamque ob rem non infrequentes oriri sive in iis, quibus animarum

ՊԻՈՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԾԱՌԱՅ ԾԱՌԱՅԻՑՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

Ի վիշտ՝ յիշատակ իրացս:

Առաքելական Աթոռոյ տեսչութեան կը պատշաճի՝ զայն ամենայն որ հեղինակութեամբ Հնոց կանոնաց փրկաւէտ կերպով հաստատուած են, այնպէս հաստատ պահել, որ եթէ ժամանակաց եւ իրաց փոփոխութիւնն ինչ ինչ խոհեմական տնօրինութեամբ փոփոխել պահանջէ, ինքն Առաքելական Աթոռն իւր գերագոյն իշխանութեամբը պարտուպատշաճ գարմանն ու խնամքը ցուցընէ: Ուստի, ինչպէս յառաջ ալ ստէպ ի միտս Մեր կը խորհէինք, թէ տուեալ վճռոյ ձեւով եւ նովին գործով անկանելի եկեղեցական գատակնիքներն՝ որ նոյն Եկեղեցւոյ անարատութիւնն ու բարեկարգութիւնը պահպանելու, եւ անօրինաց արձակերասանակ ժպրհութիւնը սանձելու եւ ուղղելու համար ատեն ատեն սրբութեամբ դրուած եւ հրատարակուած են, հետզհետէ չափազանց շատցած են, եւ թէ ոմանք ալ, փոփոխութեամբ ժամանակաց եւ սովորութեանց, այն վախճանին եւ պատճառներուն համար որ դրուած էին՝ չեն զօրեր, կամ անոնց վաղեմի օգտակարութիւնն ու պատշաճութիւնը դադրած է, այս պատճառաւ ալ՝ շատ անգամ թէ յայնոսիկ՝

cura commissa est, sive in ipsis fidelibus dubietates, anxietates, angoresque conscientiae; Nos eiusmodi incommodis occurrere volentes, plenam earundem recensionem fieri, Nobisque proponi iussimus, ut diligenti adhibita consideratione, statueremus, quasnam ex illis servare ac retinere oporteret, quas vero moderari, aut abrogare congrueret. Ea igitur recensione peracta, ac Venerabilibus Fratribus Nostris S. R. E. Cardinalibus in negotiis Fidei Generalibus Inquisitoribus per universam Christianam Rempublicam deputatis in consilium adscitis, reque diu ac mature perpensa, motu proprio, certa scientia, matura deliberatione Nostra, deque Apostolicae Nostrae potestatis plenitudine, hac perpetuo valitura Constitutione decernimus, ut ex quibuscumque censuris sive excommunicationis, sive suspensionis, sive interdicti, quae per modum latae sententiae, ipsoque facto incurrendae hactenus impositae sunt, nonnisi illae, quas in hac ipsa Constitutione inserimus, eoque modo, quo inserimus, robur exinde habeant; simul declarantes, easdem non modo ex veterum canonum auctoritate, quatenus cum hac Nostra Constitutione conveniunt, verum etiam hac ipsa Constitutione Nostra, non secus ac si primum editae ab ea fuerint, vim suam prorsus accipere debere.

որոնց հոգ հոգւոց յանձն է, եւ թէ ի հաւատոյ-
ցեալս տարակոյսք, անձկութիւնք եւ խայթք խղճի
կը յառնեն, Մենք սղնպիսի անպատեհութեանց
առաջն առնուլ ուզելով՝ հրաման ըրինք որ այն
գատակնքաց լիուլի քննութիւնն ըլլայ եւ Մեր
առջեւ դրուի. որպէս զի ուշի ուշով խորհինք
ու սահմանենք, թէ անոնցմէ ղորձնք պահել ու
պահպանել ի դէպ է, եւ ղորձնք մեղմել կամ ի բաց
բառնալ՝ պատշաճ: Արդ, սղն քննութիւնն ըլլա-
լէն, եւ Մեր Մեծարոյ Եղբարքը՝ բովանդակ քրիս-
տոնեայ Հասարակութեան համար կարգեալ Սրբոյ
Հռոմէական Եկեղեցւոյ Հաւատոյ իրաց Համաշխար-
հական քննիչ Կարդինալներն ի խորհուրդ կոչելէն, եւ
սղն այս իրն ընդ երկար եւ հասուն խորհրդով կշռե-
լէն ետեւ, ինքնայօժար կամք, ստոյգ գիտութեամբ,
հասուն խորհրդով Մերով եւ լրութեամբ Առաքե-
լական իշխանութեանս, սովին մշտնջենակարգ Սահ-
մանադրութեամբս կը սահմանենք, որ մինչեւ հի-
մայ դրուած որեւիցէ տուեալ վճռոյ ձեւով, եւ
նովին գործով անկանելի՝ բանադրանաց կամ կա-
խակայութեան կամ արգելմանց գատակնիքներէն
միայն անոնք ղօրեն այսուհետեւ, ղորձնք ի սմին
իսկ Սահմանադրութեանս կը կարգենք, եւ այնու
ձեւով՝ որով կը կարգենք. միանգամայն յայտ առ-
նելով, որ անոնք ոչ միայն հին կանոնաց հեղինա-
կութենէն, ցորչափ որ Մեր այս Սահմանադրու-
թեան հետ կը միաբանին, այլ նաեւ Մեր այս
Սահմանադրութենէն իսկ, իբրեւ այն թէ առաջին
անգամ ասկէ տրուած ըլլային, այնպէս իրենց բո-
վանդակ ղօրութիւնն ստանան:

Excommunicationes latae sententiae speciali modo Romano Pontifici reservatae.

Itaque excommunicationi latae sententiae speciali modo Romano Pontifici reservatae subiacere declaramus:

I. Omnes a christiana fide apostatas, et omnes ac singulos haereticos, quocumque nomine censeantur, et cuiuscumque sectae exsistant, eisque credentes, eorumque receptores, fautores, ac generaliter quoslibet illorum defensores.

II. Omnes et singulos scienter legentes sine auctoritate Sedis Apostolicae libros eorundem apostatarum et haereticorum haeresim propugnantes, nec non libros cuiusvis auctoris per Apostolicas litteras nominatim prohibitos, eosdemque libros retinentes, imprimentes, et quomodolibet defendentes.

III. Schismaticos et eos qui a Romani Pontificis pro tempore exsistentis obedientia pertinaciter se subtrahunt vel recedunt.

IV. Omnes et singulos, cuiuscumque status, gradus seu conditionis fuerint, ab ordinationibus seu mandatis Romanorum Pontificum pro tempore exsistentium ad universale futurum Concilium appellantes,

Հռոմայ Քահանայապետին առանձին կերպով վերապահեալ առաջ վճռով բանադրանքներ:

Ընդ, կը ծանուցանենք՝ թէ տուեալ վճռոյ առանձին կերպով Հռոմայ քահանայապետին վերապահեալ բանադրանաց տակ ինկած են՝

Ա. Այն ամէնքն՝ որ քրիստոնէական հաւատքը կ՚ուրանան եւ ամէն ու իւրաքանչիւր հերետիկոսք, որով անուամբ որ անուանին, եւ որ աղանդէ որ ըլլան. եւ որոնք որ անոնց կը հաւատան, եւ զանոնք կ՚ընդունին, կ՚օգնեն, եւ ընդհանրապէս ամէնքն՝ որ զանոնք կը պաշտպանեն:

Բ. Այն ամէնքն՝ որ առանց իշխանութեան Առաքելական Աթոռոյ նոյն ուրացելոց եւ հերետիկոսաց՝ հերետիկոսութեան պաշտպան գրքերն, նոյնպէս որեւիցէ հեղինակի Առաքելական թղթով յանուանէ արգելեալ գրքերը գիտութեամբ կ՚ընթեռնուն. եւ որոնք որ նոյն գրքերն իրենց քով կը պահեն, կը տպեն, եւ որով եւ իցէ օրինակաւ կը պաշտպանեն:

Գ. Հերձուածողք եւ անոնք՝ որ ժամանակին Հռոմէական քահանայապետին հնազանդութենէն յամառութեամբ կը խուսեն կամ կը զատուին:

Դ. Ամենայն եւ իւրաքանչիւր անձն՝ որեւէ վիճակէ կամ պաշտօնէ որ ըլլայ, որ ի կարգադրութեանց կամ ի հրամանաց իւրաքանչիւր ժամանակաց Հռոմէական քահանայապետաց յապագայ տիեզերական ժողով կը բողոքէ. միանգամայն

nec non eos, quorum auxilio, consilio vel favore appellatum fuerit.

V. Omnes interficientes, mutilantes, percutientes, capientes, carcerantes, detinentes, vel hostiliter insequentes S. R. E. Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Sedisque Apostolicae Legatos, vel Nuncios, aut eos a suis Dioecesibus, Territoriis, Terris, seu Dominiis eiicientes, nec non ea mandantes, vel rata habentes, seu praestantes in eis auxilium, consilium vel favorem.

VI. Impedientes directe vel indirecte exercitium iurisdictionis ecclesiasticae sive interni sive externi fori, et ad hoc recurrentes ad forum saeculare, eiusque mandata procurantes, edentes, aut auxilium, consilium vel favorem praestantes.

VII. Cogentes sive directe, sive indirecte iudices laicos ad trahendum ad suum tribunal personas ecclesiasticas praeter canonicas dispositiones: item edentes leges vel Decreta contra libertatem aut jura Ecclesiae.

VIII. Recurrentes ad laicam potestatem ad impediendas litteras vel acta quaelibet a Sede Apostolica, vel ab eiusdem

անոնք՝ որոնց օգնութեամբը, խորհրդովը կամ պաշտպանութեամբը կը բողոքուի։

Ե. Այն ամէնքն՝ որ Սրբոյ Հռոմէական Եկեղեցւոյ կարդինալները, պատրիարքուներնը, Արքեպիսկոպոսները, Եպիսկոպոսները, եւ Առաքելական Աթոռոյ գաւառապետները կամ Նուիրակները կը սպաննեն, կ՚անդամատեն, կը ջարնեն, կը ձերբակալեն, կը բանտարկեն, կը պահեն, կամ թշնամութեամբ կը հալածեն, կամ իրենց թեմերէն, Երկիրներէն, Տեղերէն կամ կալուածներէն ի բաց կը մերժեն, նոյնպէս որոնք որ այս գործոց հրաման կու տան, կամ կը հաւանին, կամ յայսպիսիս օգնականութիւն, խորհուրդ կամ պաշտպանութիւն կը մատուցանեն։

Զ. Որոնք որ ներքին կամ արտաքին տեսնի եկեղեցական իրաւաբանութեան գործադրութիւնն՝ ուղղակի կամ անուղղակի կ՚արգելուն. եւ այս բանիս համար աշխարհական տեսան կը դիմեն, եւ անոր հրամանագիրները կը հայթայթեն, կը հրատարակեն, կամ օգնութիւն, խորհուրդ կամ պաշտպանութիւն կը մատուցանեն։

Է. Որոնք որ արտաքոյ կանոնական կարգադրութեանց՝ եկեղեցական անձինքն իրենց տեսանը կոչելու համար աշխարհական դատաւորներն ուղղակի կամ անուղղակի կը ստիպեն. նոյնպէս որոնք որ ընդդէմ ազատութեան կամ իրաւանց Եկեղեցւոյ օրէնքներ կամ վճիռներ կը հրատարակեն։

Ը. Որոնք որ Առաքելական Աթոռէն, կամ անոր որեւիցէ Նուիրակներէն կամ պատգամաւորներէն տրուած որեւէ թղթերը կամ գործերն

Legatis aut Delegatis quibuscumque profecta eorumque promulgationem vel exsecutionem directe vel indirecte prohibentes, aut eorum causa sive ipsas partes, sive alios laedentes vel perterrefacientes.

IX. Omnes falsarios litterarum Apostolicarum, etiam in forma Brevis ac supplicationum gratiam vel iustitiam concernentium, per Romanum Pontificem, vel S. R. E. Vice-Cancellarios seu Gerentes vices eorum aut de mandato Eiusdem Romani Pontificis signatarum: nec non falso publicantes Litteras Apostolicas, etiam in forma Brevis, et etiam falso signantes supplicationes huiusmodi sub nomine Romani Pontificis seu Vice-Cancellarii aut Gerentis vices praedictorum.

X. Absolventes complicem in peccato turpi etiam in mortis articulo, si alius Sacerdos licet non adprobatus ad confessiones, sine gravi exoritura infamia et scandalo, possit excipere morientis confessionem.

XI. Usurpantes aut sequestrantes iurisdictionem, bona, redditus, ad personas ecclesiasticas ratione suarum Ecclesiarum aut Beneficiorum pertinentes.

XII. Invadentes, destruentes, detinentes per se vel per alios Civitates, Terras, Loca

արգելելու համար աշխարհական իշխանութեան կը դիմեն, եւ անոնց հրապարակումը կամ գործադրութիւնն ուղղակի կամ անուղղակի կ՚արգելուն, կամ անոնց պատճառաւ՝ նոյն անձանց կամ ուրիշներուն կը վնասեն կամ ահաբեկ կ՚ընեն:

Թ. Ամէն ամէնքն՝ որ կը խարդախեն Հռոմայ քահանայապետէն, կամ Սրբոյ Հռոմէական Եկեղեցւոյ փոխան-Ատենադպիրներէն, կամ անոնց փոխանորդներէն, եւ կամ Նորին Հռոմայ քահանայապետին հրամանաւն ստորագրեալ Առաքելական Թղթերը, թէեւ համառօտագրի ձեւով եւ շնորհքի կամ արդարութեան վերաբերեալ աղերսագրի ձեւով ըլլան. գարձեալ որոնք որ ստութեամբ Առաքելական Թղթեր կը հրատարակեն, թէեւ համառօտագրի ձեւով ըլլան. նոյնպէս որոնք որ այսօրինակ աղերսագրոց՝ Հռոմայ քահանայապետին կամ փոխան-Ատենադպրին կամ վերոյիշեալ փոխանորդացն անուամբ՝ ստութեամբ կը ստորագրեն:

Ժ. Որոնք որ զմեղսակիցն ի գաղիր մեղս, նաեւ ի կէտ մահու՝ կ՚արձակեն, երբ ուրիշ քահանայ մը, թէպէտ խոստովանանք լսելու իշխանութիւն չունենայ, առանց ծանր վատահամբաւութիւն եւ գայթակղութիւն յառաջ գալու, կրնայ հոգեվարին խոստովանութիւնը լսել:

ԺԱ. Որոնք որ եկեղեցական անձանց իրենց եկեղեցեացը կամ բարերարութեանցը պատճառաւ վերաբերեալ իրաւաբանութիւնն, ինչքն ու եկամուտքը կը յափշտակեն կամ գրաւ կը գնեն:

ԺԲ. Ամէնքն՝ որ Հռոմայ Եկեղեցւոյն վերաբերեալ քաղաքաց, երկիրներու, տեղեաց կամ

aut iura ad Ecclesiam Romanam pertinentia; vel usurpantes, perturbantes, retinentes supremam iurisdictionem in eis; nec non ad singula praedicta auxilium, consilium, favorem praebentes.

A quibus omnibus excommunicationibus huc usque recensitis absolutionem Romano Pontifici pro tempore speciali modo reservatam esse et reservari; et pro ea generalem concessionem absolvendi a casibus et censuris, sive excommunicationibus Romano Ponifici reservatis nullo pacto sufficere declaramus, revocatis insuper earundem respectu quibuscumque indultis concessis sub quavis forma et quibusvis personis etiam Regularibus cuiuscumque Ordinis, Congregationis, Societatis et Instituti, etiam speciali mentione dignis et in quavis dignitate constitutis. Absolvere autem praesumentes sine debita facultate, etiam quovis praetextu, excommunicationis vinculo Romano Pontifici reservatae innodatos se sciant, dummodo non agatur de mortis articulo, in quo tamen firma sit quoad absolutos obligatio standi mandatis Ecclesiae, si convaluerint.

իրաւանց վրայ անձամբ կամ ի ձեռն պլոց կը յարձակին, զանոնք կ՚ապականեն, կը գրաւեն. կամ անոնց վերին իշխանութիւնը կը յափշտակեն, կը վրդովեն եւ իրենց կը սեպհականեն. նոյնպէս որոնք որ իւրաքանչիւր վերոյիշեալ գործոց օգնութիւն, խորհուրդ ու պաշտպանութիւն կը մատուցանեն:

Կը ծանուցանենք թէ՝ մինչեւ ցայս վայր յիշատակուած բանադրանաց արձակումն՝ նոյն ժամանակին Հռոմայ քահանայապետին առանձինն կերպով վերապահեալ է եւ կը վերապահի. եւ այդ արձակման համար՝ Հռոմայ քահանայապետին վերապահեալ դիպուածներէն ու դատակնիքներէն, կամ բանադրանքներէն արձակելու տրուած ընդհանուր իշխանութիւնն ամենեւին բաւական չէ. նաեւ՝ ինչեւիցէ ձեւով ուրեք անձանց, նաեւ ուրեւիցէ կարգի, Միաբանութեան, Ընկերութեան եւ Հաստատութեան կրօնաւորաց, թէեւ առանձինն յիշատակութեան արժանի, եւ ինչեւիցէ արժանապատուութեան տէր անձանց՝ ասոնց նկատմամբ շնորհուած ամէն շնորհագիրներն չեղոչ կը կոչենք: Իսկ առանց պարտուպատշաճ իշխանութեան՝ նաեւ այս կամ այն պատճառանօք՝ արձակել յանդգնողք գիտեան, որ Հռոմայ քահանայապետին վերապահեալ բանադրանաց կապանօք կապեալ են, բայց միայն չըլլայ ի կէտ մահու. եւ այս դէպքիս մէջ ալ՝ եկեղեցւոյ հրամանը կատարելու պարտքն արձակուողներուն վրայ հաստատուն մնայ, երբ որ առողջանան:

Excommunicationes latae sententiae Romano Pontifici reservatae.

Excommunicationi latae sententiae Romano Pontifici reservatae subiacere declaramus:

I. Docentes vel defendentes sive publice, sive privatim propositiones ab Apostolica Sede damnatas sub excommunicationis poena latae sententiae; item docentes vel defendentes tamquam licitam praxim inquirendi a poenitente nomen complicis, prouti damnata est a Bendicto XIV. in Const. *Suprema* 7 Iulii 1745, *Ubi primum* 2 Iulii 1746, *Ad eradicandum* 28 Septembris 1746.

II. Violentas manus, suadente diabolo, iniicientes in Clericos, vel utriusque sexus Monachos, exceptis quoad reservationem casibus et personis, de quibus iure vel privilegio permittitur, ut Episcopus aut alius absolvat.

III. Duellum perpetrantes, aut simpliciter ad illud provocantes, vel ipsum acceptantes, et quoslibet complices, vel qualemcumque operam aut favorem praebentes, nec non de industria spectantes, illudque permittentes, vel quantum in illis est, non prohibentes, cuiuscumque dignitatis sint, etiam regalis vel imperialis.

Հռոմայ Քահանայապետին վերապահեալ առնետ վձռոյ բանադրանաց:

Կը ծանուցանենք՝ թէ Հռոմայ Քահանայապետին վերապահեալ տուեալ վճռոյ բանադրանաց տակ ինկած են՝

Ա. Որոնք որ Առաքելական Աթոռէն ընդ պատժով տուեալ վճռոյ բանադրանաց դատապարտեալ նախադասութիւնները հրապարակաւ կամ առանձին կ՚ուսուցանեն կամ կը պաշտպանեն. նոյնպէս՝ որոնք որ խոստովանողէն իւր մեղսակցին անունը խնդրելն իբրեւ օրինաւոր գործ կ՚ուսուցանեն կամ կը պաշտպանեն, ինչպէս որ դատապարտուած է ի Բենեդիկտոս ԺԴ.է ի Սահմ. *Վևորիս*, 7 Յուլ. 1745, *Այլ հիչ*, 2 Յունիս 1746, *Առ ի խլել սպմասպի*, 28 Սեպտ. 1746:

Բ. Որոնք որ սատանայի սադրանօք՝ Կղերիկոսաց կամ երկու սեռի Միանձանց բռնաբար ձեռք կը մխեն. ի բաց առեալ վերապահութեան նկատմամբ՝ այն դիպուածներն ու անձինքն, որոնց համար Եպիսկոպոսի կամ այլուր արձակել կը ներուի յիւրաւանց կամ յարտօնութենէ:

Գ. Որոնք որ մենամարտութիւն կ՚ընեն, կամ պարզապէս ի նոյն կը կոչեն, կամ զայն յանձն կ՚առնուն, եւ ասոնց օրեւէ գործակիցները, կամ օրեւէ ծառայութիւն կամ օգնութիւն մատուցողները. նոյնպէս՝ որոնք որ դիտմամբ հանդիսատես կ՚ըլլան, եւ մենամարտելու թոյլ կու տան, կամ ըստ իրենց կարողութեան չեն արգելուր, օրեւէ արժանապատուութիւն ալ ունենան, նաեւ թագաւորական կամ կայսերական:

IV. Nomen dantes sectae *Massonicae*, aut *Carbonariae*, aut aliis eiusdem generis sectis quae contra Ecclesiam vel legitimas potestates seu palam, seu clandestine machinantur; nec non iisdem sectis favorem qualemcumque praestantes; earumve occultos coriphaeos ac duces non denunciantes, donec non denunciaverint.

V. Immunitatem asyli ecclesiastici ausu temerario violare iubentes, aut violantes.

VI. Violantes clausuram Monialium, cuiuscumque generis aut conditionis, sexus vel aetatis fuerint, in earum monasteria absque legitima licentia ingrediendo; pariterque eos introducentes vel admittentes, itemque Moniales ab illa exeuntes extra casus ac formam a S. Pio V. in Const. *Decori* praescriptam.

VII. Mulieres violantes Regularium virorum clausuram, et Superiores aliosve eas admittentes.

VIII. Reos simoniae realis in Beneficiis quibuscumque, eorumque complices.

IX. Reos simoniae confidentialis in Beneficiis quibuslibet, cuiuscumque sint dignitatis.

Դ. Որոնք որ կը գրաւին Մասոնեան կամ Քարպոնարեան կամ այլ նոյնպիսի աղանդոց՝ որ ընդդէմ Եկեղեցւոյ եւ օրինաւոր իշխանութեանց յայտնապէս կամ գաղտ կը մեքենայեն. նոյնպէս որոնք որ նոյն աղանդոց ձեռնհասութիւն կը մատուցանեն, կամ անոնց ծածուկ պարագլուխներն ու առաջնորդները չեն ցեկուցաներ, քանի որ չեն ցեկուցած:

Ե. Որոնք որ եկեղեցական ապաստանարանի անբռնաբարելիութիւնն յանդուգն համարձակութեամբ բռնաբարել կը հրամայեն կամ կը բռնաբարեն:

Զ. Որոնք որ կուսանաց փակարանը կը բռնաբարեն, ձեռնհաս կարգ կամ վիճակէ, սեռէ կամ հասակէ որ ըլլան, անոնց կուսաստանն առանց օրինաւոր իշխանութեան մտնելով. նոյնպէս նաեւ որոնք որ զանոնք ներս կը մուծանեն կամ կ'ընդունին. նմանապէս այն կուսանք՝ որ արտաքոյ դիպուածոց եւ ձեւոյ, որ Ս. Պիոս Ե.էն ի սահմ. Պայծառութեան, սահմանեալ են, փակարանէն դուրս կ'ելլեն:

Է. կանայք՝ որ կրօնաւոր արանց փակարանը կը բռնաբարեն, եւ Մեծաւորք կամ այլք՝ որ զանոնք կ'ընդունին:

Ը. Որոնք որ ձեռնհաս բարերարութեան մէջ իրական սիմոնականութեան յանցաւոր կ'ըլլան, եւ անոնց գործակիցները:

Թ. Որոնք որ ձեռնհաս բարերարութեան մէջ մտերմական սիմոնականութեան յանցաւոր կ'ըլլան, ինչ արժանապատուութիւն ալ ունենան:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
ՀԱՍՌ-Арм.ССР
12Ֆ5-84

X. Reos simoniae realis ob ingressum in Religionem.

XI. Omnes qui quaestum facientes ex indulgentiis aliisque gratiis spiritualibus excommunicationis censura plectuntur Constitutione S. Pii V. *Quam plenum* 2 Ianuarii 1569.

XII. Colligentes eleemosynas maioris pretii pro Missis, et ex iis lucrum captantes faciendo eas celebrari in locis ubi Missarum stipendia minoris pretii esse solent.

XIII. Omnes qui excommunicatione mulctantur in Constitutionibus S. Pii V. *Admonet nos* quarto Kalendas Aprilis 1567, Innocentii IX. *Quae ab hac Sede* pridie nonas Novembris 1591, Clementis VIII. *Ad Romani Pontificis curam* 26 Iunii 1592, et Alexandri VII. *Inter ceteras* nono Kalendas Novembris 1660, alienationem et infeudationem Civitatum et Locorum S. R. E. respicientibus.

XIV. Religiosos praesumentes clericis aut laicis extra casum necessitatis Sacramentum extremae unctionis aut Eucharistiae per viaticum ministrare absque Parochi licentia.

XV. Extrahentes absque legitima venia reliquias ex Sacris Coemeteriis sive Cata-

Ժ· Որոնք որ վանք մտնելու համար իրական սիմոնականութեան յանցաւոր կ'ըլլան։

ԺԱ· Այն ամէնքն՝ որ ներողութիւններէ եւ ուրիշ հոգեւոր շնորհքներէ շահավաճառութիւն ընելնուն համար բանադրանաց դատակնքով կը պատուհասին ի սահմանադրութենէ Ս· Պիոսի Ե·ի *Որչափ իի*, 2 Յունուարի 1569։

ԺԲ· Որոնք որ մեծագին պատարագներ կը ժողվեն եւ անոնցմէ շահ կ'ընեն, զանոնք այնպիսի տեղեր մատուցանել տալով, ուր պատարագները սովորաբար թեթեւագին են։

ԺԳ· Այն ամէնքն՝ որ Ս· Պիոս Ե·ի *Ծանուցումն մեզ*, 29 Մարտ 1567, Իննովկենտ· Թ·ի *Որ ինչ յայտ՝ Ամոռոյ*, 4 Նոյեմբ· 1591, Կղեմէս Ը·ի *ի սուուեռոմիխն Հռոմէական Քահանայապետին*, 26 Յունիս 1592, եւ Աղէքսանդր Է·ի *ի մէջ այլոց*, 24 Հոկտեմբ· 1660, տուած Սրբոյ Հռոմէական Եկեղեցւոյ քաղաքաց եւ Տեղեաց օտարացումն եւ յաւատատուութեան վերաբերեալ Սահմանադրութեանց մէջ բանադրանաց տակ կը ձգուին։

ԺԴ· Այն կրօնաւորները՝ որ առանց Հրամանի ժողովրդապետին՝ կղերականաց կամ աշխարհականաց, արտաքոյ դիպուածի հարկաւորութեան, վերջին օծման խորհուրդը կամ հաղորդութիւնն իբրեւ թոշակ մատակարարել կը յանդգնին։

ԺԵ· Որոնք որ առանց օրինաւոր Հրամանի՝ Հռոմայ քաղքին եւ անոր վերաբերեալ տեղեացը

cumbis Urbis Romae eiusque territorii, eiusque auxilium vel favorem praebentes.

XVI. Communicantes cum excommunicato nominatim a Papa in crimine criminoso, ei scilicet impendendo auxilium vel favorem.

XVII. Clerici scienter et sponte communicantes in divinis cum personis a Romano Pontifice nominatim excommunicatis et ipsos in officiis recipientes.

Excommunicationes latae sententiae Episcopis sive Ordinariis reservatae.

Excommunicationi latae sententiae Episcopis sive Ordinariis reservatae subiacere declaramus:

I. Clericos in Sacris constitutos vel Regulares aut Moniales post votum solemne castitatis matrimonium contrahere praesumentes; nec non omnes cum aliqua ex praedictis personis matrimonium contrahere praesumentes.

II. Procurantes abortum, effectu sequuto.

III. Litteris apostolicis falsis scienter utentes, vel crimini ea in re cooperantes.

սուրբ գերեզմաններէն կամ գետնափորներէն Մրբոց նշխարներ կը հանեն. եւ որոնք որ անոնց օգնութիւն կամ պաշտպանութիւն կը մատուցանեն:

ԺԲ. Որոնք որ քահանայապետէն յանուանէ բանադրելոյն հետ ի յանցանս յանցաւորութեան կը հաղորդակցին, այսինքն՝ անոր օգնութիւն կամ պաշտպանութիւն մատուցանելով:

ԺԳ. Այն կղերականք՝ որ Հռոմայ քահանայապետէն յանուանէ բանադրեալ անձանց հետ գիտութեամբ եւ ինքնակամ կամք յաստուածային կը հաղորդակցին եւ զանոնք ի պաշտամունս կ'ընդունին:

Episkoposաց կամ՝ Կարգադրաց վերապահեալ առնել վճռոյ բանադրանքներ:

Կը ծանուցանենք՝ թէ Եպիսկոպոսին կամ կարգաւորին վերապահեալ տուեալ վճռոյ բանադրանաց տակ ինկած են՝

Ա. Այն կղերականներն՝ որ սուրբ Աստիճաններն ընդունելէն ետեւ, եւ կամ՝ կրօնաւորք կամ կուսանք, որ ողջախոհութեան հանգիսական ուխտէն ետեւ, կը յանդգնին ամուսնանալ. նոյնպէս որոնք որ վերոյիշեալ անձանց մէկուն հետ ամուսնանալ կը յանդգնին:

Բ. Որոնք որ վիժել կը ջանան, եթէ արդիւնքն հետեւի:

Գ. Որոնք որ նենգեալ Առաքելական թուղթի գիտութեամբ կը գործածեն կամ յայտ մասին յանցանաց գործակից կ'ըլլան:

Excommunicationes latae sententiae nemini reservatae.

Excommunicationi latae sententiae nemini reservatae subiacere declaramus:

I. Mandantes seu cogentes tradi Ecclesiasticae sepulturae haereticos notorios aut nominatim excommunicatos vel interdictos.

II. Laedentes aut perterrefacientes Inquisitores, denuntiantes testes, aliosve ministros S. Officii; eiusve Sacri Tribunalis scripturas diripientes, aut comburentes; vel praedictis quibuslibet auxilium, consilium, favorem praestantes.

III. Alienantes et recipere praesumentes bona ecclesiastica absque Beneplacito Apostolico, ad formam Extravagantis, *Ambitiosae* De Reb. Eccl. non alienandis.

IV. Negligentes sive culpabiliter omittentes denunciare infra mensem Confessarios sive Sacerdotes a quibus sollicitati fuerint ad turpia in quibuslibet casibus expressis a Praedecess. Nostris Gregorio XV· Const. *Universi* 20 Augusti 1622, et Benedicto XIV. Const. *Sacramentum poenitentiae* 1 Iunii 1741.

Praeter hos hactenus recensitos, eos quoque quos Sacrosanctum Concilium Tri-

Ոչ ոմանք վերապահեալ տուեալ վանդ յանուպրանալիցն:

Կը ծանուցանենք՝ Թէ ոչ ումեք վերապահեալ տուեալ վճռոյ բանադրանաց տակ ինկած են՝

Ա· Որոնք որ կը հրամայեն կամ կը ստիպեն հրապարակական հերետիկոսաց կամ յանուանէ բանադրելոց կամ արգելեալ անձանց եկեղեցական թաղումն շնորհել:

Բ· Որոնք որ Սրբոյ Աթոռին քննչաց, վկայից կամ ուրիշ պաշտօնէից կը վնասեն կամ ահաբեկ կ՚ընեն. եւ նոյն Ս· Աթոռին թղթերը կը յափշտակեն կամ կ՚այրեն. կամ ումանք եւ պէտ ումեք ի վերոյիշելոց օգնութիւն, խորհուրդ, պաշտպանութիւն կը մատուցանեն:

Գ· Որոնք որ առանց Առաքելական Հաճութեան եկեղեցական ստացուածները կ՚օտարացընեն, եւ կը յանդգնին ընդունիլ, ըստ ձեւոյ *Ամբարհաւատաձի* վտարանդեալ, որ եկեղեցւոյ ինչքերը չօտարացընելու վրայ է:

Դ· Որոնք որ անփոյթ կ՚ըլլան կամ յանցաւոր կերպով զանց կ՚առնեն զեկուցանել մէկ ամսուան միջոցի մէջ այն խոստովանահաւրքը կամ քահանայքը, որոնցմէ հրապուրուած են ի զաղիր մեղս այն ամէն դիպաց մէջ, որ կը յիշուին Մեր նախորդներէն՝ Գրիգոր ԺԵ· է ի Սահմ. *Հնդհանուր*, 20 Օգոստ. 1622, եւ Բենեդ· ԺԴ· է ի Սահմ. *Խորհուրդն Ապաշխարութեան*, 1 Յունիս 1741:

Բաց ի ցայս վայր թուածներնէս նաեւ անոնց՝ զորոնք Տրիդենտեան Ս· Ժողովը կամ արձակումը

dentinum, sive reservata Summo Pontifici aut Ordinariis absolutione, sive absque ulla reservatione excommunicavit, Nos pariter ita excommunicatos esse declaramus, excepta anathematis poena in Decreto Sess. IV. *De editione et usu Sacrorum Librorum* constituta, cui illos tantum subiacere volumus, qui libros de rebus sacris tractantes sine Ordinarii approbatione imprimunt, aut imprimi faciunt.

Suspensiones latae sententiae Summo Pontifici reservatae.

I. Suspensionem ipso facto incurrunt a suorum Beneficiorum perceptione ad beneplacitum S. Sedis Capitula et Conventus Ecclesiarum et Monasteriorum aliique omnes, qui ad illarum seu illorum regimen et administrationem recipiunt Episcopos aliosve Praelatos de praedictis Ecclesiis, seu Monasteriis apud eandem S. Sedem quovis modo provisos, antequam ipsi exhibuerint Litteras Apostolicas de sua promotione.

II. Suspensionem per triennium a collatione Ordinum ipso iure incurrunt aliquem ordinantes absque titulo Beneficii vel patrimonii cum pacto ut ordinatus non petat ab ipsis alimenta.

III. Suspensionem per annum ab Ordinum administratione ipso iure incurrunt ordinantes alienum subditum etiam sub

Ծայրագոյն Քահանայապետին կամ կարգաւորաց վերապահելով, եւ կամ առանց վերապահութեան մը բանադրած է, նոյնպէս Մենք ալ այնպէս բանադրեալ ըլլալը կը ծանուցանենք. ի բաց Հանեալ բանադրանաց պատիժն՝ որ սահմանեալ կայ Վճիռն Ս. Նստոյ *"Վասն պղծմանց եւ ի կիր արկանելոց զՍուրբ Գիրս"*, որուն տակ միայն անոնք կ'ուղենք որ ինկած ըլլան, որոնք սուրբ իրաց վրայ ձառող գլխերն առանց կարգաւորին Հաւանութեան կը տպեն կամ տպել կու տան:

Ծայրագոյն Քահանայապետին վերապահեալ առնուազ վնաս կախադրութիւնք:

Ա. Իրենց բարերարութեան վայելմունքէն ցկեան Ս. Աթոռոյն նովին գործով կը կախուին ժողովք կանոնիկոսաց, եկեղեցեաց եւ մենաստանաց, եւ այլ ամէնքն՝ որ յիշեալ եկեղեցեաց եւ մենաստանաց վրայ ի վարչութիւն եւ ի տնօրէնութիւն այն եկեղեցեաց կամ մենաստանաց ի նմին Ս. Աթոռոյ որով եւ է օրինակաւ յառաջագոյն կարգեալ Եպիսկոպոսունքը կամ ուրիշ Առաջնորդները կ'ընդունին յառաջ քան անոնց՝ իրենց յառաջադրութեան Առաքելական թուղթը ցուցընելը:

Բ. Երեք տարի կարգ տալէն նովին իրաւամբ կը կախուին՝ որոնք որ առանց տիտղոսի բարերարութեան կամ Հայրենի ժառանգութեան մէկը կը ձեռնադրեն այնու դաշամբ՝ որ ձեռնադրեալն իրենցմէ ապրուստ չխնդրէ:

Գ. Տարի մը կարգ տալէն նովին իրաւամբ կը կախուին որոնք որ ուրիշին Հպատակը կը ձեռնադրեն, նաեւ անմիջապէս բարերարութիւն տալու

praetextu Beneficii statim conferendi, aut iam collati, sed minime sufficientis, absque eius Episcopis litteris dimissorialibus, vel etiam subditum proprium, qui alibi tanto tempore moratus sit, ut canonicum impedimentum contrahere ibi potuerit, absque Ordinarii eius loci litteris testimonialibus.

IV. Suspensionem per annum a collatione Ordinum ipso iure incurrit, qui, excepto casu legitimi privilegii, Ordinem sacrum contulerit absque titulo Beneficii vel patrimonii Clerico in aliqua Congregatione viventi, in qua solemnis professio non emittitur, vel etiam religioso nondum professo.

V. Suspensionem perpetuam ab exercitio Ordinum ipso iure incurrunt Religiosi eiecti, extra Religionem degentes.

VI. Suspensionem ab Ordine suscepto ipso iure incurrunt, qui eundem Ordinem recipere praesumpserunt ab excommunicato vel suspenso, vel interdicto nominatim denunciatis, aut ab haeretico vel schismatico notorio; eum vero, qui bona fide a quopiam eorum est ordinatus, exercitium non habere ordinis sic suscepti, donec dispensetur, declaramus.

VII. Clerici saeculares exteri ultra quatuor menses in Urbe commorantes ordinati ab alio quam ab ipso suo Ordinario

պատճառանօք, կամ արդէն իսկ տուեալ, բայց ոչ բաւական բարերարութեան պատրուակաւ, առանց անոր Եպիսկոպոսին ընծայագրին. եւ կամ՝ որոնք որ կը ձեռնադրուին իրենց սեպհական Հպատակը՝ որ այլուր այնչափ ժամանակ բնակած ըլլայ, մինչեւ հոն կանոնական արգելք յանձն ձգել կարող եղած ըլլայ, առանց այն տեղւոյն կարգաւորին վկայագրին:

Դ. Տարի մը կարգ տալէն նովին իրաւամբ կը կախուի ով որ արտաքոյ դիպաց օրինաւոր արտօնութեան, առանց բարերարութեան կամ հայրենի ժառանգութեան տիտղոսի, կղերականի մը՝ որ Միաբանութեան մը մէջ կ՚ապրի, յորում հանդիսական ուխտ չի դրուիր, կամ՝ նաեւ դեռ չուխտեալ կրօնաւորի մը սուրբ կարգ կու տայ:

Ե. Կարգի գործածութենէն նովին իրաւամբ ի միջնկենաւորս կը կախուին կրօնաւորք ի բաց արձակեալք՝ որ արտաքոյ վանաց կ՚ապրին:

Զ. Ընդունած կարգէն նովին իրաւամբ կը կախուին որոնք որ այն կարգն յանուանէ բանագրեալ կամ կախակայեալ եւ կամ արգելեալ ծանուցուած անձէ մը, եւ կամ հրապարակական հերետիկոսէ կամ հերձուածողէ ընդունիլ կը յանդգնին. իսկ ասոնցմէ մէկէն բարեմտութեամբ ձեռնադրեալն՝ կը ծանուցանենք թէ մինչեւ որ տնօրինուի ընդունի՝ այս կերպով առած կարգին գործածութենէն ղեկուած է:

Է. Հռոմ ամէն աւելի քառամսեայ բնակող աշխարհիկ օտարական կղերիկոսներն, որ իրենց սեպհական կարգաւորէն զատ մէկէ մը՝ առանց հրամանի

absque licentia Card. Urbis Vicarii, vel absque praevio examine coram eodem peracto, vel etiam a proprio Ordinario posteaquam in praedicto examine reiecti fuerint: nec non Clerici pertinentes ad aliquem e sex Episcopatibus suburbicariis, si ordinentur extra suam dioecesim, dimissorialibus sui Ordinarii ad alium directis quam ad Card. Urbis Vicarium; vel non praemissis ante Ordinem sacrum suscipiendum exercitiis spiritualibus per decem dies in domo urbana Sacerdotum a Missione nuncupatorum, suspensionem ab Ordinibus sic susceptis ad beneplacitum S. Sedis ipso iure incurrunt: Episcopi vero ordinantes ab usu Pontificalium per annum.

Interdicta latae sententiae reservata.

I. Interdictum Romano Pontifici speciali modo reservatum ipso iure incurrrunt Universitates, Collegia et Capitula, quocumque nomine nuncupentur, ab ordinationibus seu mandatis eiusdem Romani Pontificis pro tempore existentis ad universale futurum Concilium appellantia.

II. Scienter celebrantes vel celebrari facientes divina in locis ab Ordinario, vel delegato Iudice, vel a iure interdictis; aut nominatim excommunicatos ad divina offi-

Հռոմայ Փոխան-կարդինալին, կամ՝ առանց յառաջագոյն նոյն կարդինալին առջեւ քննութիւն ընելու ձեռնադրութիւն ընդունած են, կամ նաեւ՝ յիշեալ քննութեան մէջ մերժուելէնետեւ իրենց սեպհական կարգաւորէն ձեռնադրուած են. նոյնպէս Հռոմայ վեց արուարձանեայ Եպիսկոպոսութիւններէն մէկուն վերաբերող կղերիկոսներն եթէ արտաքոյ իրենց թեմին ձեռնադրուին, իրենց կարգաւորին ընծայագիրն Հռոմայ Փոխան-կարդինալէն զատ մէկու մ՚ուղղեալ ըլլալով. եւ կամ՝ եթէ սուրբ կարգ ընդունելէն յառաջ՝ Ռաքելութեան քահանայք անուանելոց տան մէջ ի Հռոմ տասն օր հոգեւոր կրթութիւն չըրած ձեռնադրուին, այս կերպով ընդունած կարգերէն ցկամս Ս. Աթոռոյն, իսկ ձեռնադրող Եպիսկոպոսունքն՝ տարի մը ի գործածութենէ Հայրապետականաց նովին իրաւամբ կը կախուին:

Վերապահեալ արգելումք առաջի վտանգ:

Ա. Հռոմայ քահանայապետին առանձինն կերպով վերապահեալ արգելման մէջ նովին իրաւամբ կ՚իյնան համալսարանք, վարժարանք եւ ժողովք կանոնիկոսաց, ինչ անուն ալ ունենան, որոնք ժամանակին Հռոմայ քահանայապետին կարգադրութիւններէն կամ հրամաններէն յապաղայ ոիեղերական ժողով կը բողոքեն:

Բ. Որոնք որ կարգաւորէն կամ յանձնարարական Դատաւորէ եւ կամ յիրաւանց արգելեալ տեղերը գիտութեամբ աստուածային պաշտամունք կը կատարեն կամ կատարել կու տան. կամ յա-

cia, seu ecclesiastica sacramenta, vel ecclesiasticam sepulturam admittentes, interdictum ab ingressu Ecclesiae ipso iure incurrunt, donec ad arbitrium eius, cuius sententiam contempserunt, competenter satisfecerint.

Denique quoscumque alios Sacrosanctum Concilium Tridentinum suspensos aut interdictos ipso iure esse decrevit, Nos pari modo suspensioni vel interdicto eosdem obnoxios esse volumus et declaramus.

Quae vero censurae sive excommunicationis, sive suspensionis, sive interdicti, Nostris, aut Praedecessorum Nostrorum Constitutionibus, aut sacris canonibus praeter eas, quas recensuimus, latae sunt, atque hactenus in suo vigore perstiterunt sive pro R. Pontificis electione, sive pro interno regimine quorumcumque Ordinum et Institutorum Regularium, nec non quorumcumque Collegiorum, Congregationum, Coetuum locorumque piorum cuiuscumque nominis aut generis sint, eas omnes firmas esse, et in suo robore permanere volumus et declaramus.

Ceterum decernimus, in novis quibuscumque concessionibus ac privilegiis, quae ab Apostolica Sede concedi cuivis contigerit, nullo modo ac ratione intelligi umquam debere, aut posse comprehendi facultatem

նուանէ բանադրեալներն յաստուածային պաշտամունս, կամ յեկեղեցական խորհուրդս, կամ յեկեղեցական թաղումն կ'ընդունին, նովին իրաւամբ կ'ինան ընդ արգելմամբ մտանելոյ յեկեղեցի, մինչեւ որ՝ ըստ կամաց այնր որուն վճիռն ալհամարհեցին, ըստ պատշաճի հատուցումն ընեն:

Ի վախճանի՝ ըղրս միանգամ Ս. Ժողովն Տրիդենտեան նովին իրաւամբ կախակայեալ կամ արգելեալ վճռեց, Մենք ալ նմանապէս անոնց կախակայեալ կամ արգելեալ ըլլալը կ'ուզենք եւ կը ծանուցանենք:

Իսկ այն բանադրանաց կամ կախակայութեան եւ կամ արգելման դատակնիքներն, որ Մեր կամ Մեր նախորդաց Սահմանադրութեանց եւ կամ սուրբ կանոնաց մէջ բաց ի Մեր թուածներէն տրուած են, եւ մինչեւ ցայսօր ի զօրութեան մնացած, ըլլան Հռոմայ քահանայապետին ընտրութեան նկատմամբ, ըլլան վասն ներքին վարչութեան որեւէ վանական կարգաց եւ հաստատութեանց, այլ եւ որեւիցէ ժողովոց, Միաբանութեանց եւ բարեպաշտական ժողովոց եւ տեղեաց, ինչ անուն ալ ունենան, կամ որ սեռէ ալ ըլլան, անոնց ամենուն ալ հաստատուն ըլլալն եւ իրենց զօրութեան մէջ յարատեւ մնալը կ'ուզենք եւ կը ծանուցանենք:

Հանդերձ այսու, կը սահմանենք թէ որեւէ նոր շնորհմանց եւ արտօնութեանց մէջ, զոր Առաքելական Աթոռն ուր եւ պէտ ումեք շնորհած ըլլայ, բնաւ եւ ոչ իւիք պէտք է իմացուիլ, կամ կրնայ բովանդակուիլ Հռոմայ քահանայապետին

absolvendi a casibus et censuris quibuslibet Romano Pontifici reservatis, nisi de iis formalis, explicita ac individua mentio facta fuerit: quae vero privilegia aut facultates, sive a Praedecessoribus Nostris, sive etiam a Nobis cuilibet Coetui, Ordini, Congregationi, Societati, et Instituto, etiam regulari cuiusvis speciei, etsi titulo peculiari praedito atque etiam speciali mentione digno a quovis umquam tempore huc usque concessae fuerint, ea omnia, easque omnes Nostra hac Constitutione revocatas, suppressas, et abolitas esse volumus, prout reapse revocamus, supprimimus, et abolemus, minime refragantibus aut obstantibus privilegiis quibuscumque, etiam specialibus, comprehensis, vel non, in corpore iuris, aut Apostolicis Constitutionibus, et quavis confirmatione Apostolica, vel immemorabili etiam consuetudine, aut alia quacumque firmitate roboratis quibuslibet etiam formis ac tenoribus, et cum quibusvis derogatoriis, aliisque efficacioribus et insolitis clausulis, quibus omnibus, quatenus opus sit, derogare intendimus et derogamus.

Firmam tamen esse volumus absolvendi facultatem a Tridentina Synodo Episcopis concessam *Sess. XXIV cap. VI de reform.* in quibuscumque censuris Apostolicae Sedi hac Nostra Constitutione reservatis, iis tantum exceptis, quas eidem Aposto-

վերապահեալ ուրեւէ դիպուածներէն ու դատաքնիքներէն արձակելու իշխանութիւնն. բայց միայն՝ եթէ անոնց վրայ կերպական, բացայայտ եւ անհատական յիշատակութիւն եղած է: Իսկ այն արտօնութիւնք կամ իշխանութիւնք, որ կամ Մեր նախորդներէն եւ կամ Մեզմէ՝ որչափ հնուց ալ ըլլայ՝ մինչեւ ցայժմ շնորհուած են ու եւ պէտ ծողովոյ, կարգի, Միաբանութեան, Ընկերութեան եւ հաստատութեան, նաեւ կրօնաւորական ալ ըլլան, թէեւ առ այն առանձինն տիտղոս մ'ունենան՝ մասնաւոր յիշատակութեան արժանի. այն ամենայն սովին Սահմանադրութեամբ Մերով կ'ուզենք որ յետս կոչեցեալ, դադարեալ եւ ջնջեալ ըլլան, եւ արդեամբք իսկ յետս կը կոչենք, կը դադարեցընենք եւ կը ջնջենք, առանց ասոր դէմ ելլելու կամ արգել ըլլալու ուրեւէ արտօնութիւնները նաեւ մասնաւորները, որոնք ի գիրս կանոնաց կամ Առաքելական Սահմանադրութիւնս բովանդակեալ ըլլան կամ ոչ, կամ որպիսի եւ իցէ Առաքելական հաստատութեամբ եւ կամ նաեւ անյիշատակ սովորութեամբ, կամ այլով որով եւ է ամրութեամբ, ուրեւէ ձեւով կամ բացատրութեամբք, եւ որով եւ է ցրիչ խօսքերով, եւ ուրիշ առաւել եւս ազդոյ եւ անսովոր պայմանօք ամրացեալ ալ ըլլան, զորոնք ամէնքն, որչափ որ պէտք է՝ կը դիտենք ջնջել եւ կը ջնջենք:

Բայց կ'ուզենք որ Հաստատուն մնայ Տրիդենտեան ծողովոյն՝ *Նիստ ԻԴ. Գ. Ջ. "վասն բարեկարգութեան„* Եպիսկոպոսաց շնորհած՝ այն ամէն դատակնիքներէն արձակելու իշխանութիւնն, որոնք Մեր այս Սահմանադրութեամբ Առաքելական Աթոռոյս վերապահեալ են. ի բաց առեալ միայն

licae Sedi speciali modo reservatas declaravimus.

Decernentes has Litteras, atque omnia et singula, quae in eis constituta ac decreta sunt, omnesque et singulas, quae in eisdem factae sunt ex anterioribus Constitutionibus Praedecessorum nostrorum, atque etiam Nostris, aut ex aliis sacris Canonibus quibuscumque, etiam Conciliorum Generalium, et ipsius Tridentini, mutationes, derogationes, ratas et firmas, ac respective rata atque firma esse et fore, suosque plenarios et integros effectus obtinere, sicque et non aliter in praemissis per quoscumque Iudices Ordinarios, et Delegatos, etiam Causarum Palatii Apostolici Auditores, ac S. R. E. Cardinales, etiam de Latere Legatos, et Apostolicae Sedis Nuntios, ac quosvis alios quacumque praeeminentia, ac potestate fungentes, et functuros, sublata eis, et eorum cuilibet quavis aliter iudicandi et interpretandi facultate et auctoritate, iudicari ac definiri debere; et irritum atque inane esse ac fore quidquid super his a quoquam quavis auctoritate, etiam praetextu cuiuslibet privilegii, aut consuetudinis inductae vel inducendae, quam abusum esse declaramus, scienter vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus praemissis, aliisque quibuslibet ordinationibus, constitutioni-

պանոնք, զորոնք սմին Առաքելական Աթոռոյ առանձինն կերպով վերապահեալ ծանուցինք:

Կը սահմանենք այս թուղթս եւ ամենայն ինչ որ ասոր մէջ սահմանուած եւ վճռուած են. եւ թէ՝ այն ամէն եւ իւրաքանչիւր փոփոխութիւնքն ու ջնջմունքը, որոնք այս թղթիս մէջ Մեր նախորդաց հնագոյն Սահմանադրութեանցն եւ Մեր իսկ Սահմանադրութեանց, եւ կամ այլ ամէն սուրբ կանոնաց, նաեւ Տիեզերական ժողովոց եւ նոյն իսկ Տրիդենտեան ժողովոյն կանոնաց վրայ եղած են, վաւերք են եւ հաստատուն, եւ իւրաքանչիւրը նոյնպէս վաւեր եւ հաստատուն է եւ պիտի ըլլայ, եւ իրենց լիուլի եւ ամբողջ արդիւնքը պիտի ընդունին. եւ վերագոյն ըսուածներն այսպէս եւ ոչ այլապէս ինչ ո՛ եւ պէտ Դատաւորք կարգաւորք եւ յանձնարարականք, նաեւ Ընկերիքը դատաստանաց Առաքելական Պալատանս, եւ կարդինալք Սրբոյ Հռոմէական Եկեղեցւոյ, նաեւ Արտաքոյ կարգի Պատգամաւորք, եւ Նուիրակք Առաքելական Աթոռոյն, եւ այլ որով եւ է աւագութեամբ եւ իշխանութեամբ ճոխացեալք եւ ճոխացնալիք պիտի դատեն եւ սահմանեն, բառնալով անոնցմէ եւ անոնց իւրաքանչիւրէն՝ այլապէս դատելու եւ մեկնելու ամէն կարողութիւն եւ իշխանութիւն. եւ ջնջեալ է եւ ոչնչէ իսկ է եւ պիտի ըլլայ ամէն յարձակումն՝ որ ընդդէմ թղթոյս յումէ եւիցէ եւ որով իշխանութեամբ, նաեւ որոյ եւիցէ արուեստութեան պատճառանօք, կամ մուծեալ եւ կամ մուծանելի սովորութեան, զոր զեղծում կը ծանուցանենք՝ թէ գիտութեամբ ըլլայ եւ թէ անգիտութեամբ:

Եւ չեն կրնար խափան ըլլալ վերագոյն յիշուած եւ այլ ամենայն կարգադրութիւնք, սահմա-

bus, privilegiis, etiam speciali et individua mentione dignis, nec non consuetudinibus quibusvis, etiam immemorabilibus, ceterisque contrariis quibuscumque.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam Nostrae Constitutionis, ordinationis, limitationis, suppressionis, derogationis, voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius, se noverit incursurum.

Datum Romae apud S. Petrum anno Incarnationis Dominicae Millesimo Octingentesimo Sexagesimo Nono, Quarto Idus Octobris, Pontificatus nostri anno vigesimo quarto.

M. CARD. MATTEI Pro-Datarius

N. CARD. PARACCIANI CLARELLI

Visa de Curia

Dominicus Bruti

Loco † Plumbi I. Cugnoni.

նադրութիւնք, արտօնութիւնք, նաեւ մասնաւոր եւ առանձինն յիշատակութեան արժանիք. նոյնպէս ամենայն՝ նոյն իսկ անյիշատակ սովորութիւնք, եւ այլ ամենայն հակառակք:

Ուստի եւ ոչ միոյ ի մարդկանէ բնաւ ամենեւին օրէն է մեր սահմանադրութեան կարգադրութեան, սահմանաւորման, խափանման, ջնջման եւ կամաց այս պատճէնին դէմ գործել կամ յանդուգն համարձակութեամբ ընդդիմանալ: Ապա եթէ ոք յայն մտաբերել յանգգնի, գիտասց այնպիսին որ Ամենակալին Աստուծոյ եւ Երանելի Առաքելոցն Նորա Պետրոսի եւ Պօղոսի սրտմտութեան պիտի հանդիպի:

Տուեալ ի Հռոմ, առ Ս. Պետրոսի յամի Մարմնաւորութեան Տեառն՝ հազար ութհարիւր վեցսունեւինն, երկրտասան Հոկտեմբերի, մեր քահանայապետութեան քսանուչորրորդ տարին:

Մ· ԿԱՐԴ· ՄԱԹԹԷԻ փոխան-Ատենադպիր

Ն· ԿԱՐԴ· ՓԱՐԱՉՉԱՆԻ ԳԼԱՐԵԼԼԻ

Տեսեալ ի Դիւանէ

Դոմինիկոս Պրուտի

Տեղւ † կապարի Ի· Գուճեոնի:

Սիրելիք, ամէն քրիստոնեայ՝ որ Քրիստոսմէն կը քաշուըի, սատանայի կը մատնուի. վասն զի արտաքոյ Եկեղեցւոյ սատանան կայ, ինչպէս Եկեղեցւոյ մէջ՝ Քրիստոս:

Ս. ՕՀԱՍՏԻՆՈՍ,
Ճառ գրեանից Առաքելոց, 68:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՅ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Որպէս զի մարդկան ժողով մը կարենայ ընկերութիւն կոչուիլ, հարկ է ունենալ ոչ միայն իւր սեպհական կանոնքն ու օրէնքն, ըստ որոց ընկերութեան անդամք ընկերութեան վախճանին կարենան հասանիլ. այլ եւ սեպհական սահմանեալ պատիժներ, ըստ որոց ուղղութեան բերուին կանոնազանց օրէնսխոտոր անդամներն: Ցորչափ ընկերութեան մը մէջ կամ առերկիւղ ահակալութեան (terrorismus), կամ ուրիշ պատճառաւ մը պատիժն աքսորեալ է, ցորչափ անդամներն անպատուհաս ընդդէմ օրինաց ընկերութեան, եւ ըստ հեռեւորդի ընդդէմ վախճանի ընկերութեան կը գործեն, այն ընկերութիւնը չունի կայ եւ հաստատութիւն: Պատիժն օրինաց ամրոցն է, վահանն է, զէնքն է: Վերջապէս ընկերութիւն մը կատարեալ օրէնքներէն՝ պատժէն ընդունած հաստատութիւնն ու պաշտպանութիւնը, ծաղրական օրէնք մ'ելան, քայքայեցան, չնչուեցան: Կրնայ քաղաք մը մարդաշատ ունալ, մանաւանդ թէ կրնայ մեռեալ շինուածոց կոյտ մը չըլլալ, երբ հասարակութիւնը չնչել սպառնացող ժանտ մահի դէմ ամենախիտ միջոցներն ի գործ չդրուին: Ըսե՛նք ուրեմն, որ ընկերութիւն մը

պէտք է իւր վարչական օրինաց հետ դիրկընդխառն ունենալ նաեւ պատիժներ: Որուն ուսուցիչ կ'ըլլայ նոյն իսկ Յաւիտենական Իմաստութիւնն:

Թէ իրօք Եկեղեցին ալ ընկերութիւն մըն է հոգեւոր, կատարեալ ընկերութիւն՝ որ ամէն ազգերն ընդ բնաւ դարս իւր մէջը կը բովանդակէ, ընկերութիւն մըն է անկախ ուրիշ ո՛րեւէ աշխարհական ընկերութենէ, անկարօտ է ցուցման: Թէ ունի իւր վարչական օրինաց հետ թեւ ի թեւ անցած պատիժներ ալ, իրակա-նութիւն (factum) մը, արդիւնք մըն է, որուն վկայ կանգնուած են իննեւտասն հակաղարերը: Եկեղեցին անդէն ի ծննդեան իւրում, դեռ ի խանձարրի եղած ժամանակ ունէր իւր ապստամբ որդիքը պատուհասելու պատիժներ: Իւր Հիմնադրէն՝ որ յաւիտենական Եկեղեցի մը հաստատել կ'ուզէր, իւր վարչական օրինաց հետ ընդունեցաւ նաեւ պատիժ դնելու իշխանութիւն ալ[1], եւ ըստ կամաց Հիմնադրին սկսաւ նոյն իշխանութիւնը գործադրել[2]: Բնական էր, թէ ուրչափ դարերը կը սահէին նոր ծնունդ նոր սերունդ հնոյն յաջորդելով՝ կը բազմացնէին հետզհետէ միանգամայն չար բողոքներ ըստ իւր սեպհական բնութեան[3], զորոնք արմատախիլ ընելու համար հարկ կ'ըլլար Եկեղեցւոյ կողմանէ նոր պատիժներ յաւելուլ հնոյն վրայ ըստ պիտոյից ժամանակաց: Սակայն, ինչպէս բանաւոր է, եւ ընկերութեան մը հաստատութեան էական՝ ըստ պիտոյից ժամանակաց պատիժներն ածելընել ու աստկացընել, նոյնպէս նոյն պատճառաւ հարկաւոր է յայտաւել ու սահմանաւորել, երբ ժամանակաց փոփոխութիւնն այնպէս պահանջէ: Եկեղեցին ահաւասիկ, իւր Գլխոյն, բարեյիշատակ Պիոս Թ. Մեծ Քահանայապետին այն այս Սահմանադրութեանը ձեռօք, որ Առաքելական Աթոռոյ բառերով կը սկսի, ժամանակիս այս պիտոյից դարման տարաւ: Սահմանաւորեց հին պատիժներէն

[1] Մատթ. ԺԸ. 15—19:
[2] Ա. Կորնթ. Գ. Ե: Բ. Կորնթ. ԺԳ. 10: Ա. Տիմոթ. Ա. Ե. 20: Տիտ. Բ. 5: Բ. Ճովհ. 9, 10:
[3] Ծննդոց, Ը. 21:

ինչ որ անդորձադրելի էր ըստ պարագայից ժամանակիս, եւ ըստ իմիք նաեւ ընդարձակեց որչափ ինչ կը պահանջէր ժամանակիս պիտոյքը: Այսպէս հինն ու նորն ի մի ամփոփելով՝ իբրեւ նոր օրէնք մը տուաւ քրիստոնեայ հասարակութեան:

Այս նոր օրէնքը թէեւ յինքեան պարզ է ու լուսաւոր, եւ պարզած է միանգամայն եկեղեցական դատակնքաց վրայ եղած ոլորածոյ եւ կնճռեալ խնդիրները, սակայն չի կրնար ըսուիլ՝ թէ մեկնութեան, լուսաւորութեան անկարօտ ըլլայ: Վասն զի օրէնք մը՝ որչափ ալ իմաստնագոյն ըլլայ, երբ գործնականին պիտի մերձեցուի՝ բիւր տարակուսանաց եւ վեճաբանութեանց առարկայ կ'ըլլայ, ըստ պէսպիսութեան դիպաց եւ պարագայից: Անոր համար ալ՝ ամէն օրէնք իւր մեկնիչներն ունեցած է միշտ եւ պիտի ունենայ:

Թէպէտ եւ Սահմանադրութեանս մեկնիչներն ըստ ինքեան են Բարոյագէտք եւ Իրաւաբանք՝ որ ըստ իմաստուն սկզբանց Բարոյական Աստուածաբանութեան եւ Իրաւագիտութեան ըստ դիպաց դիպաց օրէնքը ձգտեն կամ ամփոփեն, սակայն դիւրաւ կրնայ հանդիպիլ, որ առանձնականներէ տրուած մեկնութիւն մը մերթ արտաքոյ եւ մերթ իսկ ընդդէմ մտաց օրէնադրին ըլլայ, այնու զի՝ օրէնադիրն օրէնքը յօրինած ատեն չկրնալով իւրաքանչիւր դէպքերն աչաց առջեւ ունենալ, չի կրնար տուած օրինքն իւրաքանչիւր դիպաց համար ալ կանխահոգ զգուշութեամբ դարման տարած ըլլալ: Այս պատճառաւ յաճախ կը հանդիպի, որ Սահմանադրութիւն մը արուելէն ետեւ նոր վաւերական (authenticae) մեկնութիւններ՝ յայտարարութիւններ ու վճիռներ կը յաջորդեն, որոնք թէ օրինաց մերձեցուցումը կ'որոշեն, եւ թէ օրէնադրին միտքը լուսաւորագոյնս կը յայտնեն:

Այս վաւերական մեկնութիւններն երկու տեսակ են: 1. Ոմանք պարզ մեկնութիւն են, տուեալ ըստ սովորական սկզբանց մեկնութեան, որոնք չեն տարբեր առանձնական հեղինակներէ տրուած մեկնութենէն, բայց միայն՝ բարձրագոյն հեղինակութեանը նկատ-

մամբ: Այսպէս, Ս. Լիդուսրեայ եւ Ս. Ժողովոյ Ապաշխարութեան տուած մեկնութիւնը՝ թէպէտ միեւնոյն ակզբանց համեմատ է, սակայն կը տարբերի հեղինակութեան կողմանէ: Վասն զի առանձնական հեղինակի մը տուած մեկնութիւնն այնչափ կ'արժէ, որչափ կ'ապացուցանէ. իսկ հեղինակութենէ մը տրուած մեկնութեան պատճառ չի փնտռուիր: Վաւերական մեկնութիւններէն 2. Ոմանք ալ ոչ այնչափ օրէնքը կը մեկնեն, որչափ օրէնսդրին միտքը կը ծանուցանեն՝ որ օրինաց մէջ այնչափ բացայայտ չէ, եւ ասոնք են մեկնութիւնք արտաքոյ օրինաց եւ իբրեւ նոր օրէնք կ'արժեն, եւ անոր համար ալ հրատարակուելէն ետեւ ամէն մեկնութիւններէ բարձրագոյն հեղինակութիւն ունին:

Ըստ այսմ՝ օրինաց մեկնութիւնը կրնայ ըլլալ. 1. Մեկնութիւն վաւերական, որ օրէնքը տուող հեղինակութենէ կը արուի: 2. Մեկնութիւն ասղբութիւնական. այսինքն՝ մէին օրէնք մ'ինչպէս միշտ հասկըցուած է, այնպէս ալ կը մեկնուի, ըստ իրաւագիտական սկզբան՝ "Սովորութիւնն աւանչելի մեկնիչ է օրինաց,,[1]: 3. Մեկնութիւն ատենաւորական կամ վարդապետական, որ է մէին իրայ մէջ օրէնսդրին կամքը խնամով հետազօտել: Աստիայ կը տրուի օրէնսգէտներէ, եւ ըստ հեղինակութեան եւ յուշման օրէնսգիտաց կարի կամ նուազ հաւանական կ'ըլլայ: Իսկ եթէ ամէնքը միաբան ուսուցանեն իր մը՝ զոր օրէնսդիրը լուռ, արհամարհելը յանդգնութիւն կ'ըլլայ:

Օրէնք մը մեկնութեան կարօտ է երկու դիպաց մէջ: 1. Երբ օրինաց բառերը դժուարիմաց են, եւ 2. Երբ օրէնսդրին դէպուծն օրինաց պարագաներուն նկատմամբ երկբայական է:

1. Երբ օրինաց բառերը դժուարիմաց են, իրեւ սկզբունք կ'արժէ՝ թէ միշտ դժպհեաց վրայ խնդիր եղած ատեն, որպիսի են դատակնիքներն, օրէնքն ապաշխարողին նպաստաւոր իմաստով պիտի մեկնուի, ուստի պիտի ամիոփուի, ըստ իրաւագիտական սկզբան՝ "Ի

[1] Consuetudo est optima legis interpres.

պարկեշտ դեղափոյն ըլլալը է մեկնութիւնը,,:[1] "Դիպուձէն ամփոփելը է,,: Իսկ եթէ խնդիրը նպաստաւոր իրի մը վրայ է, պէտք է ընդլայնել՝ ընդարձակագոյն իմաստով մեկնել, ըստ սկզբան՝ թէ "Նպաստաւորներն ընդարձակելը է[2],,:

2. Երբ խնդիրն օրինաց պարագաներան վրայ է, պէտք է օրէնսդրին՝ օրէնքը տուած ատեն ունեցած դիտումը, վախճանը փնտռել: Եթէ մէին ու երկբայական կը մնայ, պէտք է հետեւիլ սկզբան՝ "Ոչինչ պարկեշտ աստանդ օրինաց,,[3]: "Երկբայական օրէնքը չի պարտաւորեր,,[4].

Սակայն այս ընդհանուր կանոններն ունին իրենց բացառութիւնները. ինչպէս՝ 1. Երբ իրաւաբանիկ եւ բարոյագիտաց սովորական եւ ընդհանուր կարծիքն ու վարդապետութիւնը բառին անձուկ նշանակութենէն տարբեր ըլլայ, այնպէս որ կանոնը ձգտել պահանջէ: 2. Երբ յայտնի պլանդակութիւն եւ հակառութիւն յառաջ գայ: 3. Երբ մտան ամբողջին մէջ բավանդակեալ ըլլայ:

Այսպէս ուրեմն, օրէնք մը մեկնելու ժամանակ աչաց առջեւ ունենալու է՝ սովորութիւնը, պէտք է իրաւաբանից եւ բարոյագիտաց վարդապետութիւնները կշռել, դիպուածները իրաւաբանական սկզբանց մերձեցընել, եւ յերկբայականս՝ եթէ բարեյոգոյն հեղինակութիւն մը կայ, անոր հետեւիլ:

Սակայն ի մանաւանդ Սահմանադրութեանս մեկնութեան դալով՝ հարկ է նաեւ ինչ ինչ իրաց մտադիր ըլլալ, որպէս զի օրինաց մեկնութեան այն կանոնները Սահմանադրութեանս նկատմամբ անսխալ գործածուին:

Սահմանադրութեանս մէջ երեք տեսակ դատակնիք կայ:

[1] In poenis benignior est interpretatio facienda. կան. Իրաւ. 49, առ. 6:
[2] Odia convenit restringi, et favores ampliari. կան. Իրաւ. 14, առ. 6:
[3] Nulla poena sine lege. Օր. 19, վասն պարտաւ. բանից:
[4] Lex dubia non obligat.

1. Անդիպիսի դատակնիքները, որոնք հին կանոնաց հետ ըստ ամենայնի միաբան են:

2. Անդիպիսիները, որոնք հնոյն հետ ըստ մասին միայն կը միաբանին: Վերջապէս

3. Անդիպիսիները, որոնք ոտոյզ չի գիտցուիր թէ հնոյն հետ ըստ իմիք միաբան են, եթէ ոչ:

Արդ, այն ամէն տեղ, ուր մեր Սահմանադրութեան դատակնիքներն հնոյն հետ ըստ ամենայնի կամ ըստ մասին միաբան են, իրենց հեղինակութիւնը նաեւ հին կանոններէն կ'ընդունին, եւ անոր համար ալ յերկրայականս առ իրաւագէտս առ հասարակ ընկալեալ մեկնութեան համաձայն պիտի մեկնուին, ըստ սկզբանն՝ "պէտ չէ փոփոխել ինչ որ մշտ ոտոյգ հնոյն ունեցած է"[1]: Իսկ երրորդ դէպքին մէջ, վերոյիշեալ մեկնութեան կանոնաց եւ սկզբանց համաձայն, եւ Առաք. Սինհոդոյ Սահմանադրութեան մեկնչաց մեկնութեան հետեւելով պիտի մեկնուին. այս մեկնութիւնն ալ այնչափ կ'արժէ, որչափ ապացոյց ունի: Իսկ ուր որ երկրայական իրի մը նկատմամբ Հռոմէական Թողտից որոշումը կայ, բնականապէս նոյնն, իբրեւ բարձրագոյն հեղինակութիւն, պիտի ըլլայ ամէն երկբայութիւն լուծող կանոնն:

Անդիպիսի պատրաստութեամբ ահաւասիկ Սահմանադրութեանս իւրաքանչիւր դատակնքաց մեկնութեան միջամուխ ըլլալ ուզած ժամանակիս, Սահմանադրութեանս յառաջաբանը քիչ մ'առեն ալ զմեզ կը կասեցրնէ, եւ կը պահանջէ որ իւր վրայ ալ մտադրութեան հայեցուած մ'արձակուի:

Բարեյիշատակ Պիոս Թ. Մեծ քահանայապետն իւր այս Սահմանադրութիւնը կը սկսի յառաջաբանով մը[2], որով կը յայտնէ իւր Սահմանադրութեան 1. Վախճանը, եւ 2. Տարածումը:

1. *Վախճան Սահմանադրութեանս:* Պիոսի Թ.ի Առաքելական Սինհոդոյ Սահմանադրութիւնը դեռ

[1] Non sunt mutanda, quae interpretationem semper certam habuerunt.

[2] Տես էջ 3, 5:

յերեւան չելած, գիտութեանց շրջանին մէջ չիար այնպէս շփոթութեամբ եւ անորոշութեամբ լի մաս մը, ինչպէս ի Կանոնական իրաւունս՝ տուեալ վճռոյ դատակնիքներն, որոնք այլեւայլ քահանայապետներէ ու ժողովներէ ի դարս դարս արուած, եւ այնու՝ անթիւ բազմութեամբ ածած էին: Ասոնցմէ շատերն, որոնք իւրաքանչիւր ժամանակ առաւել տիրող այս ինչ կամ այն յանգամանաց համար արուած էին, ժամանակաց փոփոխութեամբն անօգուտ, կամ դոնէ անգործադրելի եղած էին. ոմանք արդէն իսկ ջնջուած, կամ դէթ ոտոյգ չէր գիտցուեր՝ թէ են արդեօք տակաւին ի զօրութեան, եթէ հակառակ սովորութեամբ՝ օրինաց զօրութենէ զրկեալ են: Ասոր բնական հետեւութիւնն այն եղաւ, որ թէ հոգ հոգւոյ ունեցող կղերականաց եւ թէ իւրաքանչիւրոց հոգւոյն մէջ տարակոյսը, անձկութիւնը եւ խայթք խղճի կը յառնէին, որով ամէնքն անորոշութեան ծովու մէջ կը ծփէին: Այս անորոշութեան եւ տարակուսանաց վերաճան տալ ուզեց բարեյիշատակ Պիոս Թ. Ս. Քահանայապետը սոյն այս Սահմանադրութեամբս: Իւր Առաքելական իշխանութեան զօրութեամբը կը սահմանէ, որ յուսկ եւ պէտ անձէ երբեք արուած տուեալ վճռոյ ձեւով եւ նովին գործով անկանելի (բանադրանաց, կախակայութեան, արգելմանց) սրեւէիցէ դատակնիքներէն այսուհետեւ անոնք միայն ի զօրութեան մնան, զորոնք ինք իւր այս Սահմանադրութեան մէջ կը մտծանէ եւ կը կարգէ. եւ որոնք իրենց օրինաց զօրութիւնն ոչ միայն ի հեղինակութենէ հնոց կանոնաց առնուն, հապա նաեւ իւր այս Սահմանադրութենէն ալ. եւ այն այնպէս, իբրեւ թէ "առաջին անգամ" ասկէ արուած բլլային[1]. այսինքն, այն դատակնիքներն՝ որ ի հին կանոնաց առնուած եւ Սահմանադրութեանս մէջ դրուած են, ըստ հին մեկնութեանցնոյն դատակնքաց՝ պիտի հասկըցուին. բայց միայն՝ եթէ այս Սահմանադրութեամբս փոփոխութիւն մը կրած են, այն հաստատուն մնայ: Եթէ

[1] Փր. Հայներ, Եկեղեցական դատավճիռք. Փառերսոն, 1884, էջ 24:

երբեք հին կանոնի մ՚իմաստն այս Սահմանադրութեան իմաստին հետ չմիաբանի, Սահմանադրութեանս իմաստը նախամեծար պիտի ըլլայ, այնպէս՝ իբրեւ թէ այդ կանոնն առաջին անգամ այս Սահմանադրութենէն կը սրսի[1]:

Ըստ այսմ այս Սահմանադրութեան վախճանն է՝ պլեւայլ ժամանակներ սրսուած դատաւճռից ընդհանրացնել, դանոնք ըստ ատենի, տեղւոյ, եւ անոնց բնագիրն այնպիսի կերպարանքով բերել, որ անորոշութեան եւ տարակուսանաց վերջ սրսի: Ընդհանրի մէջ պլլոց՝ առձեռնարկել. ասիկա յընդհանուրն միայն կ՚արժէ, այսինքն՝ նկատմամբ դատաւճռից թուոյն, օրինաց զօրութեան եւ տարածութեան: Բայց չի կրնար ըսուիլ՝ թէ այս Սահմանադրութեամբս ամէն մէկ առանձինն դատաւճռի նկատմամբ ալ սահմանաւորում մ՚եղած ըլլայ: Պատահանդ թէ ի դէպս ինչ դատաւճիռներն, ինչպէս դեռ պիտի տեսնենք, նաեւ տարածութիւն ընդունած են:

2. *Յարաձոմիհիւ Պահմանադրութեան*: Սահմանադրութեանս տարածութեան նկատմամբ ըսուելիքներն երկու կէտի կրնանք ամփոփել, այն է՝ Ա. Տեղական տարածութիւն, եւ Բ. Պարսնակութեան տարածութիւն:

Ա. Տեղական տարածութիւն: Թէ մեր այս Աթոռ. Ազգայ Սահմանադրութիւնը բովանդակ Եկեղեցւոյ համար իրաւանց եւ օրինաց զօրութիւն ունի, ինքնին իսկ յայտնի է, եւ ամենեւին հոգ չէ՝ թէ արդեօք թեմի մը մէջ հրատարակուած է, եթէ ոչ: Մի անգամ ի Հռոմ բովանդակ Եկեղեցւոյ համար իբրեւ օրէնք հրատարակուած է, եւ այնու իրաքանչիւր կաթողիկէ քրիստոնեի խիղճը կը պարտաւորէ, եթէ տակաւին Եկեղեցւոյ վերաբերիլ կ՚ուզէ[2]:

[1] Պ. Լեանդրին, Մեխոդիքն Աթոռ. Ազգայ Սահմանադրութեան, Հռոմ, 1872, էջ 64:

[2] Ս. Ժողովն Քննութեան, 15 Յունիս, 1870: Նոյն Ս. Ժողովն (1 Փետր. 1871) առ Հարցուածս Եպիսկոպոսի մը տուած Հրահանգին մէջ, ի մէջ այլոց զայս ինչ կ՚ընդհանրացնէ նկատմամբ Աթոռ. Ազգայ Սահմանադրութեան. "Այսպիսի նոր օրինաց ոգիտութիւն՝ ընդհանրապէս խօսելով, չի կրնար ընդունուիլ. վասն զի այս Սահմանադրութիւնս թէ բովանդակ

Բ. Պարսնակութեան տարածութիւն: Ասոր նկատմամբ միա պէտք է դնել, որ

1. Քահանայապետական տուեալ վճռոյ դատակնիքներէն միայն անոնք իրաւանց զօրութիւն ունին այսուհետեւ, որոնք կը գտնուին. Աթոռ. Ազգայ Սահմանադրութեան մէջ, յորմէ իրենց զօրութիւնը կ՚առնուն, եւ այն այնպէս իբրեւ թէ "առաջին անգամ" սրսուած ըլլային: Այլ ամենայն դատակնիքք՝ այսու դադրած են. նաեւ անոնք՝ որոնք պարզապէս իբրեւ պատիժ կամ զգուշութիւն սրսուած էին: Ապա ուրեմն Սահմանադրութեանս ամէն դատակնիքներն այն տեղերն՝ ուր հակառակ սովորութեամբ մը բարձուած էին; ասով վերջատին իրաւանց զօրութիւն կը ստանան, երբ նոյներն ամբողջ կամ բան մասին այս Սահմանադրութեանս մէջ կը գտնուին:

2. Եթէ տարակոյս մը ծագի՝ թէ արդեօք այս ինչ դատակնիքն տակաւին իրաւանց զօրութիւն ունի, պէտք է նախ եւ յառաջ յայտնապէս ցուցընել՝ թէ նոյնը մեր այս Սահմանադրութեան մէջ բովանդակուած է, եթէ ոչ: Ասկէ կը հետեւի, որ բաց ի տուեալ վճռոյ դատակնիքներէն ոչ այլ ինչ ի վճռոյ հին իրաւանց փոխուած է. եւ նոյն իսկ բարձուած դատակնիքաց նկատմամբ ալ՝ Եկեղեցւոյ արդելքը նկատմամբ նոյն յանցանաց, դեռ միշտ ի հաստի կը մնայ, եւ իբրեւ այնպիսի ի խղճի կը պարտաւորէ, թէեւ զանցառութիւն եկեղեցական դատակնիք մը հետը չունենայ: Իսկ ամէն յատկապէս պատիժ, եթէ տուեալ եւ եթէ տալը վճռոյ, որոնք այս Սահմանադրութենէն յառաջ իրաւանց զօրութիւն ունէին, նոյնպէս ամէն պնդողութիւն եւ բռնկութիւն իրաւանց եւ անպատկառութիւն, տակաւին այնպէս հաստատ կը մնան, իբրեւ թէ այս Սահմանադրութիւնս երբեք սրսուած չըլլար: Բայց ի բաց կ՚առնուին նաեւ յայտ մասին՝

Ա. Ամէն պատեալ վճռոյ կախակայութիւն եւ սր-

Եկեղեցւոյ համար ի Հռոմ հրատարակուեցաւ, եւ թէ յամենայն մասունս Եկեղեցւոյ սրդեամբք տարածուած, եւ սրդէն իսկ ընդ բնաւ ծանօթ է,,:

ֆելմոնէ, որոնք զրկման ձեւով կամ իբրեւ պատիժ արուած էին[1]։

ԺԸ. Որովհետեւ իրաւունքը չընդունիր, որ մէկը միեւնոյն յանցանաց համար միեւնոյն ատեն շատ պատժական օրինաց տակ իյնայ, պէտք ենք հաստատել, թէ նաեւ այն յանցանաց նկատմամբ՝ որոնց վրայ այս Սահմանադրութիւնս առաջին անգամ տուեալ վճռոյ դատակնիք գրած է, էլն պարխէ չնչուած են։ Վերջապէս՝

ԺԹ. Առանց երկմտութեան է՝ թէ այս Սահմանադրութիւնս տէրութեանց հետ գրուած պաշտպրոտոկոլները բառնալ չէ ուզած, թէեւ մէկը կարծէ թէ այդ դաշնադրութիւնք Առաքելական Աթոռոյ կողմանէ արտօնութիւնք են, կամ երկակողմանի դաշինք ըստ անձուկ նշանակութեան բառին։

Սկսինք հիմայ Սահմանադրութեանս դատակնքաց շղթայէն։

[1] Տե՛ս Ա՛ռաք. Աթոռոյ Սահմանադրութիւն, գ. Տպագրութիւն, հրատարակեալ հրամանաւ Եպիսկոպոսի Փերճիայի Ռիէդի (հին՝ Ռէադէ) քաղքին, էջ 18, թ. 22։ Ասկէ յառաջ բերուած կտորները՝ վասն համառօտութեան՝ այսուհետեւ լոկ Ռիէդէ կ'անուանենք։

Ա. ԳԱՍ

ԸՍՆԴՀԻՆ ԿԵՐՊՈՎ ՎԵՐԱԳՐՀԵԼ ԲՆԵԳԻՐՆԵՔՆԵՐ

Հռոմայ Քահանայապետին առանձին կերպով[1] վերապահեալ տոհեալ վճռոյ բանադրանաց տակ իյնողք են՝

Ա.

"Այն ամէնքն՝ որ քրիստոնէական հաւատքը կ'ուրանան եւ ամէն ու իւրաքանչիւր հերետիկոսք, որով անուամբ որ անուանին, եւ ո՛ր աղանդէ որ ըլլան. եւ որոնք որ անոնց կը հաւատան, եւ զանոնք կ'ընդունին, կ'օգնեն, եւ ընդհանրապէս ամէնքն՝ որ զանոնք կը պաշտպանեն„։[2]

Եւյս առաջին կանոնն որ եկեղեցական դատակնքաց հնագոյնն[3] է, եւ յաճախ կը հանդիպի, մանաւանդ մեր ատեններէը, ինքնին երեք մաս կը բաժնուի, ըստ որում երեք խումբք յանցաւորաց այս բանադրա-

[1] Առանձինն կերպով Հռոմայ Քահանայապետին վերապահեալ տուեալ վճռոյ դատակնիքները գրեթէ նոյն են ընդհրթաց կոնդակին մէջ բովանդակելոց հետ։ Անոր համար, քննութեան Ս. Ժողովոյն (4 Ապր. 1871) տուած վճիռը կը սահմանէ, թէ ի ձեւս իշխանութեանց, զոր Ս. Ժ. Տար. Հաւատոյ տալ սովոր է, ուր որ Ընդհրթաց կոնդակին մէջ վերապահելոց վրայ յիշատակութիւն կ'ըլլայ, փոխանակութին Ա՛ռաք. Աթոռոյ Սահմանադրութեան մէջ առանձինն կերպով Հռոմայ Քահանայապետին վերապահեալ դատակնիքներուն, ի բաց առեալ զմեզսակիցն ի գազէր մեղս արձակելը, որ չէ թէ առանձինն այլ ամենառանձինն կերպով վերապահեալ է (Ձմմ. Առանձինն կերպով վերապահելոց Ժ. Կանոնը)։ — Իսկ առանձինն կերպով վերապահելոց բառին նշանակութիւնը, տես յետոյ Առանձինն կերպով վերապահելոց վերջաբանին մէկնութեան մէջ։

[2] Ի կոնդակէ Ընդհրթաց Թ. 1։ — Տես էջ 7։

[3] Բ. Թէսալ. Բ. 11։ Ա. Տիմոթ. Ա. 19. 20։ Տիտոս, գ. 10, 11։ Բ. Յովհ. 9, 10։

նայ տակ կը ձգուին: Ա. Խումբը կը կազմեն "Ոտքացողք„. Բ.ը՝ "Հերետիկոսք„. իսկ Գ.ը կը կազմեն ա-նոնք՝ որոնք իւիք իրք առջի երկուքին գործակից են. ըստ այմ՝ 1. "Հաւատացողք„. 2. "Ընդունողք„. 3. "Օգնողք„, եւ 4. "Պաշտպանողք„: Տեսնենք կարգաւ:

1.

Ուրացութիւն յընդհանուր միտս է՝ ի բաց կալ յԱստուծոյ [1]: Այն կապն՝ որով մարդս Աստուծոյ հետ կրնայ կապուիլ, երեք է. 1. Քրիստոնէական հաւատոյ ընդհանուր կապը: 2. Կրօնաւորական ուխտից, եւ 3. Ս. Կարգին առանձինն կապերը: Ըստ այմ՝ մարդս երեք կերպով կրնայ ուրանալ՝ ի բաց կալ յԱստուծոյ: 1. Եթէ քրիստոսի հետ միրտութեամբ միացեալ անձ մը քրիստոնէական հաւատոյ բովանդակ ճշմարտութիւններն ուրանայ (հաւատազրուժ): Կա-նոնիս սա խօսքովն՝ "այն ամենքն՝ որ քրիստոնեական հաւատքը կ'ուրանան„, ուրացութեան այս տեսակը կ'իմացուի: Իսկ 2. եւ 3. տեսակայ վրայ, այսինքն Ս. Ուխտերն եւ Ս. Կարգն ուրացող (ուխտազրուժ) կրօնաւորաց եւ (կարգուրաց) քահանայից վրայ, յետոյ [2] առանձինն յերկուս կանոնս պիտի խօսուի: Ապա ուրեմն, ըստ մեզ կանոնիս "ոտքացող„ են այն ամէն քրիստոնեայք՝ որոնք արտաքին, կինքեան ծանր մեղանչական գործով մը քրիստոսի աստուածութիւնն, Եկեղեցւոյ եւ քրիստոնէութեան աստուածային հիմնարկութիւնն ուրացած են [3]: Որպէս զի այս "ոտքացողք„ բանադրանացս տակ իյնան, կը պահանջուի որ ուրացութիւնն ըլլայ 1. կէրպական, այսինքն գիտութեամբ եւ ազատութեամբ, եւ 2. արտաքուստ յայտնուած մէկ

[1] Ս. Թովմաս, 2. 2. Ք. 2. Ա. 1. 1:

[2] Եպիսկոպոսաց վերապահեալ տուեալ վճռոյ բանադրանքներ, Ա. Կանոն: Նոյնպէս քահանայապետին վերապահեալ կախակայութիւնք, Ե. Կանոն:

[3] Փրուներ, Բուլոյական Աստուածաբանութիւն, էջ 120:

կամ շատ անձանց առջեւ, թէեւ տակաւին ծանօթա-կան կամ հրապարակական չըլլայ [1]:

Եւ որովհետեւ ուրացութիւնը քրիստոնէական հաւատքէն բոլորովին ի բաց կալն է, անոր համար ուրացութեան էութենէն չէ, որ յայլ ինչ կրօն (ինչպէս՝ ի հրէութիւն, ի հեթանոսութիւն, յանաստուածութիւն...) անցում մը՝ ուրացութեան հետեւի, ինչպէս ամէն բարոյագէտք եւ իրաւաբանք միաբան կ'ուսուցանեն: Ուրացութեան համար բաւական է ի բաց կալ ի քրիստոնէութենէ [2]. ուստի չի պահանջուիր եղբ սա որ (terminus ad quem), հապա բաւական է եղբ յորմէ (t. a quo), քրիստոնէական հաւատքը բոլորովին ուրանալն: Ըստ այմ "ոտքացող„ են՝

1. Ի հրեութիւն կամ ի հեթանոսութիւն անցնող ամէն քրիստոնեայք: Իսկ ի ծնէ հրեայ կամ հեթանոս մը՝ ուրացող չի կրնար ըսուիլ. վասն զի քրիստոնէութենէ ի բաց կալ չկայ:

2. Աղտախտիտ, որոնք իրենք զիրենք բոլորովին անհաւատութեան տուած են, եւ արտաքուստ ալ ամէն կրօնէ անջատած [3]:

3. Բռնակրօն, քնակրօն, հոգեմոլ, նենգակրօն, համատարածեան, տարտաչեան, անտարբերական, հաւանեան, լուսաւորեալ, եւ այլ նոյնպիսի անհաւատք՝ որոնք մասնութեանց կարգէն են կամ նոյն սկզբանց կը ծառայեն, թէեւ անդամոցը մէկ քանին տակաւին կրօնական երեւոյթ մ'ունենան, որպէս զի կարենան առաւել յաջողութեամբ եւ առանց ընդդիմութեան քրիստոնէութեան չինուածն հիմնայատակ ընելու օգնել [4]:

Եթէ սոսկ տակաւին ածէն հաւատք չեն ուրացած, յանցաւորաց հետեւեալ Բ. խմբին կը վերաբերին, որոնք նկատմամբ բանադրանաց՝ ուրացողաց հետ ի միասմ կարգի կը կենան:

[1] Էռնեստ Միւլլեր, Բուլոյական Աստուածաբանութիւն, 1879, Բ. § 10. 4:

[2] Ուիլեդի, էջ 22, թ. 29: Յովսեփ Փորմիզանոյ, Եպիսկոպոս Նօլոյ, Մէնուէլ Ալեքսեայ Սահմանադրութիւն, Ը. Տպագրութիւն, էջ 26:

[3] Փրուն. անդ. 121: Աղէքսանդր Զօլլի, Գործնական Մէնուէլ գործիք, Գ. Տպագրութիւն, էջ 40, թ. 69:

[4] Զօլլի, անդ:

2.

Եթէ ուրացութիւնը զքրիստոնէութիւն քաղաքավին ուրանալու վրայ հաստատուած է, ապա հերետիկոսութիւնը ճշմարիտ հաւատքն ըսք մասին ուրանալն է: Ուստի հերետիկոսութիւնն, առ հասարակ աստուածաբանից եւ իրաւագիտաց սահմանին համաձայն, է՝ քրիստոնէի մը կամովին եւ գիտակցութեամբ ի կամ ընդ վարդապետութենանց մէջ գլխաւորութեամբ եւ յատկապէս մերժելը[1]: Արդ, որպէս զի քրիստոնեայ մը հերետիկոս կարենայ ըսուիլ, եւ ըստ հետեւորդի այս բանադրանացս տակ իյնալ, բացարձակապէս կը պահանջուի, որ

1. Կամովին եկեղեցւոյ հաւատոյ մի կամ շատ վարդապետութեանց մէջ մոլորիլն ըլլայ կեղծաւորապէս. այսինքն՝ Աստուածմէ յայտնեալ եւ ըստ բաւականի ճանչցուած ճշմարտութիւն մը գիտութեամբ եւ ազատութեամբ չուզելի յանձն առնուլ: Ուստի, որպէս զի կարենայ մէկն ըստ յատուկ նշանակութեան բառին "հերետիկոս" ըսուիլ, պէտք է գիտնալ որ ինչ մոլորած է, հաւատոյ վարդապետութեան մը վրայ իւր ունեցած կարծիքը կամովին եկեղեցւոյ վճռեալ վարդապետութեան հետ չի միաբանիր, այլ կը հակառակի, եւ ըստ հետեւորդի պէտք է նաեւ ի մոլորութենան մնալ ուզել. միով բանիւ՝ մոլորութեան վրայ պիտի յամառի: Ըստ այսմ, ոմն որ տգիտութեամբ, թէպէտ պարզապէս ծանր կամ թանձր եւ վիհերսա տգիտութեամբ ի բարի միտս է, չի դիտեր թէ եկեղեցւոյ հաւատոյ վարդապետութեան մը հակառակութեան է, ըստ մտայ այսր կանոնիս հերետիկոս չէ, հետեւապէս բանադրանացս տակ չ'իյնար: Ոմն ալ յամառութեամբ չկայ. կայ կամովին վարդապետութեան ընդդիմակաց հաւատոյ վարդապետութեան մը վրայ գիտութեամբ եւ յամառութեամբ պինդ կենալ[1]:

2. Գիտութեամբ վրան յամառած մոլորութիւնը կերպով մը յայտնութ, բանիւ կամ գործով, կամ ուրիշ արտաքին, ազատ եւ ծանր մեղանչական գործով մը, որ կարենայ զհերետիկոսութիւնն՝ իրրեւ հերետիկոսութիւն յանդիման կացուցանել. ուստի կը պահանջուի արտաքին հերետիկոսութիւն: Ցորչափ մոլորութիւնն ի ներքս կը մնայ, կամ քնոյ, թմբրութեան մէջ է, կամ ուրիշէ մը խորհուրդ խնդրելու դիտմամբ կը յայտնուի, բանադրանաց տակ չ'իյնար մէկը: Ոմն ալ այդ թեթեւ մեղանչական դիտաւորութեամբ յայտնուած մոլորութիւնը՝ տակաւին ներքին յանցանք մըն է, որ արտաքին պատժով մը, որպիսի է բանադրանքը, չի կրնար պատժուիլ: Բայց մոլորութիւնը յայտնեալ ըլլալու համար չի պահանջուիր բնաւ, որ բոլորովին յայտնի խօսքերով կամ նշանաւ յայտնուածն ուրիշ մէկն արդեամբք եւ իրօք իմանայ կամ հասկընայ. բաւական է եթէ կրնար նոյնը լսուիլ կամ հասկըցուիլ, երբ մէկն առաջիկայ գտնուէր կամ մտադիր ըլլար: Այս ամէն դիպաց մէջ մոլորութիւնը թողեալ ընդքինն՝ արտաքին կերպարանք առած է[2]:

3. Մոլորութիւնն՝ եկեղեցւոյ վճռեալ հաւատոյ վարդապետութեան մը, ուստի կամովին վարդապետութենանց (dogmata catholica) դէմ ըլլայ: Անոր համար չէ հերետիկոս՝ ով որ եկեղեցիէն դեռ չվճռեալ վարդապետութիւն մը կը մերժէ[3]:

4. Մոլորեալն էրօտ մոլորած ըլլայ. այսինքն՝ եկեղեցւոյ վճռեալ վարդապետութեան վրայ իւր մտօքը սխալ դատաստան մ'ըրած ըլլայ[4]. զոր օր. ով որ բացատապէս կը կենայ, ոչ ընդդէմ եւ ոչ ի կողմն անսխալականութեան քահանայապետին է, ոչ կ'ու-

[1] Հերետիկոսութիւնը նէբէյն կը կոչուի, երբ մտայ մէջ է տակաւին. ապոստէյն՝ երբ բանիւ կամ գործով կը յայտնուի: Արտաքին հերետիկոսութիւնը կրնայ ըլլալ ֆալշն, երբ ոչ ուղիք կամ սակաւուց ծանօթ է, հրապարակաւն՝ երբ շատերուն ծանօթ է:

[1] Ռիեդի, էջ 22, թ. 30:
[2] Այֆֆէնսթուէլ, կանոնական իրաւունք, Հատ. Ի. 246:
[3] Ռիեդի, 22, թ. 30:
[4] Ընդ:

բանայ այս հաւատոյ վարդապետութիւնն եւ ոչ նոյնին կը հաւանի, վասն զի տակաւին մտօք դատաստան մը չէ ըրած, դեռ հերետիկոս չէ, հետեւապէս բանադրանացս տակ չ'իյնար: Յայտնի է թէ այլազգ պէտք ենք ըսել, եթէ մէկը դրապէս երկբայի Եկեղեցւոյ հաւատոյ վարդապետութեան մը ճշմարտութեան վրայ. այսինքն՝ եթէ մէկն ի մէջ հաւատալու եւ չհաւատալու կենայ, եւ անորոշ ըլլայ ու չդիտնայ՝ թէ պէտք է արդեօք ուրանալ եթէ հաւանիլ: Այսպիսին՝ եթէ այդ երկմտութիւնն արտաքուստ ալ յայտնէ, ըստ սկզբանս, թէ՝ "Եկկիպեն է հաւատալ անհաւատ է[1]", հերետիկոս է: Վասն զի այսպիսին իրօք դատաստան կ'ընէ, թէ ապահովապէս ճշմարիտ չէ այն՝ զոր Աստուած յայտնած է եւ ի ձեռն կաթոլիկէ սուրբ Եկեղեցւոյ մեր առջեւ հաւատալու դրած է. ասով այսպիսին հաւատոյ եւ բարոյից վարդապետութեան նկատմամբ աստուածային եւ եկեղեցական հեղինակութիւն չ'ընդունիր: Անոր համար առանց երկբայութեան է, թէ այսպիսին Եկեղեցւոյ վարդապետութեան կը հակառակի, եւ այն պատճառաւ իբրեւ հերետիկոս վերոյշեալ բանադրանաց տակ կ'իյնայ[2]:

5. Հաւատոյ վարդապետութեան վրայ եղած արտաքին մոլորութիւնը ընդդէմ հերետիկոսութեան իբրեւ հիմ պիտի ունենայ, ինչպէս յայտնի է. վասն զի առանց ներքին հաւանութեան՝ լսացեալ մեղք մը չի կրնար ըլլալ: Բայց սակայն կ'արժէ միայն ի ներքին առնել: Վասն արտաքին առնել, այն անձն՝ որ արտաքուստ մոլորութիւն մը կը դաւանի, հերետիկոս կը համարուի եւ իբրեւ նոյնպիսւոյ հետ կը վարուի. եւ կարելի չէ բնաւ հաւատք ընծայել իւր խօսքին, թէ՝ "Ինչ միայն արտաքուստ հերետիկոսութեան մը կը հաւանի. իսկ ի ներքուստ Եկեղեցւոյ վարդապետութեան հաստատութեամբ յարեալ է": Ինչու որ յարտաքին առնելի՝ միայն ըստ արտաքին երեւութին կը դատուի, յորչափ հակառակը չէ յայտնուած: Սակայն

[1] Dubius in fide infidelis est. կ. 1. վասն հերետիկոսաց:
[2] Ռիւեդի, 22, թ. 30:

նկատմամբ ներքին առնելի հնար չէ զայնպիսին բանադրեալ համարել, եւ ըստ այնմ վարուիլ[1]:

Ասկէ յայտնի է որ արդէն ի հաստի եղող աղանդի մ'անցուցմն կամ նոր աղանդ մը հաստատելն հերետիկոսութեան էութենէն չէ: Անոր համար կանոնս "ի՛ջ կ'ըսուի "առհաւատս եւ խոստովանիմ հինգեւիկոսք", առանց ի՛ն բնաւ ի բաց առնելու, "որ ո՛վ աւանդամ որ աւանդաւուիւն եւ ո՛ր աղանդ որ ըղլան": Ուստի, "առհաւատս եւ խոստովանիմ" ին մէջ կը բովանդակուին ոչ միայն ամէն աղանդաւորք, հապա նաեւ առանձնական հերետիկոսք:

Այս է Ընդհանուց կոնդակին՝ որմէ մեր այս կանոնն առնուած է, առ հասարակ ընկալեալ մեկնութիւնը, որմէ մենք ալ չենք կրնար հեռանալ[2]:

3.

Վերոյիշեալ ուրացողաց եւ հերետիկոսաց դորձակից են, որոնք որ հրապարակաւ կամ ի ծածուկ անոնց կը յարին: Այսպիսի են՝

1. "Հաւատացողք", այսինքն այն ամէնքն՝ որոնք հերետիկոսի մը խստոր վարդապետութեան արտաքին կերպով մը կը հաւանին եւ անոնց կը յարին: Ուրացողաց եւ հերետիկոսաց, եւ "առնոյց հաւատացող" այ մէջ եղած տարբերութիւնն այնմ է, որ անոնք կերպարանս հերետիկոսական վարդապետութիւն մը կը դաւանին, իսկ սոսնք առանց յամառութեան մը կամ ըստ բաւականի ծանօթութեան, էքզե- կոմմունիկեց, հերետիկոսաց յարող ի մէջ կուգան[3]: Ըստ այսմ "հաւատացողք" ըսելով՝ չենք խմա-

[1] Սուարէզ, վասն բանադր. Հաւատաւ Բ. թ. 30: Բեննեդ. ԺԴ. վասն թեմ. ժող. Ա. կան. Ը. ժ. թ. 4:
[2] Ծոնեբուիւն Ութ. Անուշ. Սահմանադրութիւն, տպեալ ի Քլերմոն-Ֆերրան. էջ 28, թ. 65: Այսուհետեւ սակայ Քլեր. ով կը նշանակենք:
[3] Ձոլի, 38, թ. 69: Ս. Ալֆ. Լիգ. Ը. 306: Խնդիր ՎԱհմանադրութենէ Ութ. Անուշ. Հրատարակեալ Հրամանաւ Եպիսկոպոսին Բատաւայ, Բ. Տպագրութիւն, էջ 48, թ. 110: Ասիկայ այսուհետեւ Բատ. ով կը նշանակենք:

նար զանոնք, որ գիտութեամբ եւ յամառութեամբ հերետիկոսական վարդապետութիւն մը կը դաւանին. վասն զի այսպիսիք թէեւ աղանդոյ մ'անդամ չհամարուին, իրօք հերետիկոս են: Հապա կ'իմանանք այն ամէնքն՝ որ բանիւ, նշանաւ կամ գործով՝ յայտնապէս կամ լռելեայն, ի մանաւորի կամ յընդհանուրն, հերետիկոսական վարդապետութեան մը կը հաւանին, զոր օր. անով՝ որ նոյն վարդապետութիւնն իբրեւ առողջ եւ բանաւոր կը ցուցընեն. կամ յայտնապէս կը խոստովանին՝ թէ իրենք ալ ընդհանրապէս նոյն կարծիքն ունին, եւ թէ իրենք ալ ճշդիւ այն կ'ընդունին ինչ որ հերետիկոսք կը հաւատան կամ հաւատացած են, առանց մնջորութիւնը ճշդիւ ճանչնալու կամ ըստ բաւականի հասկընալու, ուստի եւ առանց կերպաւոր անոնց աղանդէն ըլլալու: Անոնք թէեւ նեղքին առենի համար իբրեւ բուն հերետիկոս չկարենան նկատուիլ, բայց միայն իբրեւ "աւանց հաւատացողք", չեն կրնար առանց առանձինն խշանութեան եւ ոչ ի խոստովանահօրէ ումեքէ արձակուիլ[1]: Գործակից են՝

2. "ընդունողք", այսինքն անոնք՝ որ ուրացելոց կամ հերետիկոսաց տեղի ապաւինի կամ ապաստանարան մը կու տան, կամ զերենք կը թաղուցանեն այնու դիտմամբ՝ որ անոնք հերետիկոսութեան պատժէն ազատին, եւ այնու՝ անհաւատութեան եւ մնջորութեան մէջ յարատեւելու յորդորուին. հաւասարապէս՝ եթէ ապաստանարանը տրուի իշխանէ կամ հպատակէ մը, իբրեւ պաշտօնէէ կամ առանձնական անձէ մը, իր սեպհական կամ օտարին տան կամ երկրին մէջ: Վասն զի, ուր օրէնքը զանազանութիւն չընեն, մենք ալ չունինք իրաւունք զանազանութիւն ընելու[2]: Բայց պէտք է միա դնել, որ

Ա. Այսպիսի "ընդունողք" (նոյնը կ'արժէ "օգնողներուն եւ պաշտպանողներուն" համար ալ) այնատեն միայն ընդ պատժով բանադրանաց կ'ինկնան, երբ գիտութեամբ եւ կամքը ուրացելոյ կամ հերետիկոսի

[1] Քէր. էջ 29, թ. 67:
[2] Ղուկ, էջ 39, թ. 69:

մը՝ էբէ- ուրացողի եւ հերետիկոսի ապաստանարան կու տան: Անոր համար ազատ են ի բանադրանաց այն ամէնքն՝ որ ուրացեալ կամ հերետիկոս մը՝ ոչ վասն ուրացութեան կամ հերետիկոսութեան իւրոյ, հապա վասն այլ ինչ պատճառի կ'ընդունին, զոր օր. վասն ազգականութեան կամ բարեկամութեան, կամ՝ երբ հերետիկոսը վասն գողութեան եւ ոչ վասն հերետիկոսութեան կը հալածուի: Այսիկայ գրեթէ միաբան վարդապետութիւն է աստուածաբանից[1]: Բայց չի պահանջուիր որ այդ ուրացողք կամ հերետիկոսք հրապարակական ըլլան, որպէս զի զանոնք "ընդունողք" ("օգնողք, պաշտպանողք") այս բանադրանաց տակ ինկան: Բաւական որ ատուգութեամբ իբրեւ ուրացող կամ հերետիկոս ճանչցուին. վասն զի կանոնիս մէջ հրապարակական կամ գաղտնի հերետիկոսի զանազանութիւն չ'ընծուիր: Ուստի ցորչափ որ կերպով մը ատյգ է, թէ մէկն ուրացեալ կամ հերետիկոս է "առանց հաւատացողք, ընդունողք..." այս բանադրանաց տակ կ'ինկնան[2]:

Բ. Այսպիսի "ընդունողք" (նոյնն իմանալու է մեկնիչներուն համար ալ) այն ատեն միայն բանադրանաց տակ կ'ինկնան, երբ արդէն ընդունելութեան ընծայուին ընծայ: Եթէ ընդունելն առանց արգելանց մնայ, ըստ կարծեաց բազմագոյն աստուածաբանից բանադրանքը տեղի չունի: Վասն զի մեկ կողմանէ բանադրանաց վախճանը՝ հերետիկոսութեան տարածումն արգելուլն, այն ընդունելութեամբ ի դերեւ չ'ելլեր՝ եթէ ապաստարանն այնպիսի հիւրի օգուտ մը չընէ. միւս կողմանէ գժպհի իրի մը վրայ է խնդիրը, յորում մեղմագոյն կարծեաց չէ թէ միայն կրնանք, այլ եւ պէտք ենք հետեւիլ[3]: Գործակիցք են՝

3. "Օգնողք", որունք ուրացութեան կամ հերետիկոսութեան օգնութիւն մը կը մատուցանեն:

[1] Ս. Ա.փ. Լիդ. Ե. թ. 307: Քէր. էջ 30, թ. 67: Բաս. էջ 50, թ. 113:
[2] Ալանց. առ Գ. 3:
[3] Պռնաչինա, Վիճ. 1. խ. 2. Մ. 3. թ. 2: Սանքէզ, թ. 9: Ֆորմիզ. էջ 29: Չմմ. փր. Հայներ, էջ 21:

Ասիկայ երկու օրինակաւ կրնայ ըլլալ. Ա. Զանցառութեամբ իբր մը, զոր պարտական էր մէկն ընել. եւ Բ. Յանձնառութեամբ:

Ա. *Օգնող զանցառութեամբ են ամէնքն՝ որ յանցաւոր կերպով զանց կ'առնուն պատժել հերետիկոսները, արգելուլ եւ ջնջել անոնց գրքերը. համառօտիւ՝ որոնք ընդդէմ չեն կենար հերետիկոսութեան տարածման, երբ կարելի էր եւ զօրութեամբ իրենց պաշտօնին՝ նաեւ պարտք ալ կար:* Անոր համար, այն եպիսկոպոսունք, ժողովրդապետք եւ իշխանք յանցաւոր կ'ըլլան բանադրանաց, իբրեւ "*օգնողք*" հերետիկոսաց, որոնք իրենց թեմին, ժողովրդապետութեան կամ երկրին մէջ հերետիկոսութեան ըստ հաճոյս գործելու թոյլ կու տան, առանց անոր դէմ կենալու, երբ կարելի էր: Իսկ՝

Բ. *Յանձնառութեամբ օգնող հերետիկոսաց կ'ըլլայ մէկն, եւ ըստ հետեւորդի բանադրանաց տակ կ'իյնայ, եթէ բանիւ կամ գործով, ինչպէս՝ գովելով, խորհրդով, դրամական օգնութեամբ, գպրոց կամ եկեղեցի շինելով, լսագրով եւ կամ այլոգի հերետիկոսաց պաշտպանութիւն կամ օգնութիւն կը մատուցանէ, այնպէս որ հերետիկոսութիւնը կամ անպատիժ մնայ կամ ի տարածումն եւ ի կիրարկութիւն աւելի մէջտեղ եւ ճամբայ գտնէ, եւ կամ ինքնին հերետիկոսք ի մեղս իւրեանց առաւել հաստատին*[1]: (Տես նաեւ վերը՝ 2. Ա. Բ.): — Վերջապէս գործակիցք են՝

4. "*Պաշտպանողք*", որով կ'իմացուին անոնք՝ որ կերպով մը՝ բռնութեամբ կամ նենգութեամբ, խօսքով կամ գրով կամ հերետիկոսին անձն իբրեւ հերետիկոս, կամ անոր մոլորութիւնը կամ գրքերը կը պաշտպանեն, եւ կամ արգելք մը կը դնեն որ հերետիկոսութեան դէմ չճգնուի, կամ հերետիկոսի անձն իբրեւ նոյնպիսի յարդար պատժոց վերծանի*[2]: Հերետիկոսութիւն պաշտպանողաց համար որուած այս բանագրանքն այն ատեն ալ տեղի ունի, երբ այս պաշտպանողք՝ հերետիկոսաց վարդապետութեան ամենեւին հաւան չըլլան: Պաշտպանութիւնն՝ զոր անոնց կը մատուցանեն, եւս եւ եթէ մի անգամ միայն ըլլայ, բաւական իսկ է այս բանադրանաց տակ իյնալու: Վասն զի անոնք ասով կը հանդուրժեն յանցաւոր կերպով, որ հերետիկոսութեան թոյնը կարենայ արմատ ձգել, աճիլ եւ ընդ բնաւ ծաւալիլ: Եւ նոյն իսկ այն ատեն ալ բանադրանաց տակ կ'իյնան, եթէ իրենց պաշտպանած անձն բանադրանաց տակ ինկած չըլլայ, միայն հերետիկոս ըլլալուն համար*[1]: Ասիկայ իմանալու է նաեւ "*ընդունողներու եւ օգնողներու*" համար ալ*[2]: (Տես նաեւ վերը՝ 2. Ա. Բ.)

Թէ մինչեւ ցարդ յիշեալ ամէն պատժապարտներու տեսակներէն՝ բանադրանաց տակ իյնալու համար յամառութիւն կը պահանջուի, այսինքն՝ թէ մեղքը գործուած պիտի ըլլայ կերպական արհամարհութեամբ եկեղեցւոյ այդ պատժական օրինաց, կամ գոնէ գիտնալով՝ թէ եկեղեցին այսպիսի գործի մ'ամէն յանցաւորաց վրայ պատիժ դրած է, ինքնին իսկ յայտնի է:

Իրբեւ վերջ մեկնութեան Ա. կանոնիս, վասն գործնական հարկաւորութեան կը յաւելուինք ուրացութեան եւ հերետիկոսութեան

ՎԵՐԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԸՐՋԱԿԻՐԱՆ ՎՐԱՑ ԻՆՉ ԻՆՉ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

Հաւատոյ ուրացութիւնն ու հերետիկոսութիւնը, թէպէտ յանցանքն հրապարակական ըլլայ՝ թէպէտ գաղտնի, առանձինն կերպով Քահանայապետին վերապահեալ են: Բայց ուրացութեան եւ հերետիկոսութեան յանցանաց ընդ յատեան ելլելը, խնդիրը կը փոխուի. այսինքն՝ այս դէպքիս մէջ Ընդհանուր կոնդակն իրաւանց լի զօրութիւն կ'ունենայ: Ուստի ամէն ուրացողք եւ հերետիկոսք, թէպէտ իբրեւ նոյնպիսի ճանչցուած՝ թէպէտ գաղտուկ մնացած ըլլան, ընդ արտաքէն ոգեաւ Եպիսկոպոսի ելլելն՝ ըլլայ կամաւ ըլլայ ակամայ, կրնան նաեւ այս Եպիսկոպոսէն՝ նուազոյն

[1] Ֆորմիզ. էջ 29: Բաս. էջ 48, թ. 110:
[2] Ս. Լիգ. թ. 306: Բաս. անդ:

[1] Սուարէզ, 21. 2. 8: Ռիեգի, էջ 24. թ. 32:
[2] Փր. Հայնէր, էջ 20:

մը եւ երկու վկայից առջեւ հրաժարումն ընելէն ետեւ, զօրութեամբ կարգաւոր իշխանութեան նորա՝ անձամբ իրմէ կամ յանձնարարական պաշտօնէէ մը, նախ յարտաքին ատենի, եւ յետոյ նաեւ Ապաշխարութեան Ս. Խորհրդեան մէջ արձակուիլ, առանց Հռոմ դիմելու հարկաւորութիւն ունենալու։

Այն ուրացեալք եւ հերետիկոսք, թէեւ ուրացութեան կամ հերետիկոսութեան յանցանքնին հրապարակական կամ գաղտնի ըլլայ, որոնք յեպիսկոպոսական ատենի ոչ կամաւ եւ ոչ բռնութեամբ կ'երեւան, հապա միայն յատենի Ս. Ապաշխարութեան կ'ուզեն ներկայանալ, որ դէպքն առ գաղտնի հերետիկոս սովորական է, առանց յայտնի իշխանութեան Առաքելական Աթոռոյ եւ ոչ մէկ խոստովանահօրէ մը կրնան արձակուիլ։ Սակայն Ապաշխարութեան Ս. Ժողովոյն Գահերէցը, երեք տարի զօրող վճռով մը յայտնապէս իշխանութիւն կու տայ Եպիսկոպոսաց՝ յատենի խղճի մտաց, նաեւ արտաքոյ ատենի Ս. Ապաշխարութեան, իւրաքանչիւր խոստովանողը ֆոռէն հերետիկոսութեամբ յառաջ եկած ամէն գատակնիքներէ եւ յեկեղեցական պատիժոց արձակելու. եւս եւ եթէ հերետիկոսութիւնն ուրիշի առջեւ յայտնեալ ըլլայ, բայց միայն գաղտնի մնացած ըլլայ եւ հրապարակեալ չըլլայ։ Եպիսկոպոսունք այս իշխանութիւնն ուրիշ խոստովանահարց միայն վասն խորհրդական ատենի կրնան տալ։ Իսկ հրապարակական հերետիկոսք, թէպէտ ուսուցանողք (dogmatizantes) ըլլան՝ թէպէտ ոչ, առանց առանձինն իշխանութեան Առաքելական Աթոռոյ չեն կրնար մէկէ մ'արձակուիլ[1]։

Բ.

«Այն ամէնքն՝ որ առանց իշխանութեան Առաքելական Աթոռոյ նոյն ուրացելոց եւ հերետիկոսաց՝ հերետիկոսութեան պաշտպան գրքերը, նոյնպէս ուրուիցէ հերետիկոսի առեալ գրքերը գիտութեամբ կ'ընթեռնուն. եւ որոնք որ նոյն գրքերն իրենց քով կը պահեն, կը տպեն, եւ որով եւ իցէ օրինակաւ կը պաշտպանեն»[1]։

Եկեղեցին՝ որուն պաշտօնն է հաւատացեալներն անարատ վարդապետութեան ճշմարտութեան մէջ անխախտ պահել, ի սկզբանէ անտի[2] կը դատապարտէր մոլորելոց հետ նաեւ իրենց գրքերը, եւ կ'արգիլուր անոնց ընթերցումը։ Արդէն առաջին Տիեզերական ժողովներու մէջ հերետիկոսաց գրքերն ընթեռնուլը, պահելն ու ընդօրինակելը նզովքնք արգիլեալ էր։ Իսկ տպագրութեան գիւտէն ետեւ, մանաւանդ մեր ժամանակները, երբ մոլար եւ կրօնաւեր մատենից հեղեղն աշխարհս ողողեց, ստիպուեցաւ Եկեղեցին յայսմ մասին առաւել արթուն եւ խստադոյն ըլլալ, եւ արգելլեց ընթեռնուլ ոչ միայն հերետիկոսաց գրքերն, այլ եւ ամէն չար ու վնասակար գրքերը։ Իսկ հերետիկոսաց եւ ուրացելոց, ինչպէս նաեւ յանուանէ դատապարտեալ գրոց դէմ աւելի խստութեամբ վարուելով՝ բանադրեց անոնց ընթերցումը, տպելը, պահելն ու պաշտպանելը, եւ այս կանոնիս այդ բանադրանաց արձակումն ալ ատենին կերպով վերապահեց Հռոմայ Քահանայապետին։

Այս կանոնս չինքեան երեք մաս կը բովանդակէ։ Ա. Մասին մէջ այնպիսի գրոց ընթերցումն բուն բանադրանօք կ'արգիլուի, որոնք յատրացելոց կամ ի հերետիկոսաց գրուած են եւ հերետիկոսութեան պաշտպանութիւն մը կը բովանդակեն։ Բ. Մասին մէջ կ'արգիլուի այնպիսի գրոց ընթերցումն, որոնք սրբութեան հեղինակէ ալ գրուած ըլլան, սակայն յանուանէ եւ յայտնապէս՝ Առաքելական Ընդհով մ'արգիլեալ են։ Իսկ Գ. Մասին մէջ կ'արգիլուի թէ յատրացելոց եւ ի հերետիկոսաց գրեալ՝ հերետիկոսութեան պաշտպան, եւ թէ Առաքելական Թղթով յանուանէ արգիլեալ գրքերը պահելը, պահելն ու պաշտպանելը։

[1] Տես վերեւ, Առաքելական Բարեյաղթ. Ա. Ս. Լիգ. Գ. Թ. 3։

[1] Ի կոնդակէ Ընդհանց, 1։ — Տես էջ 7։
[2] Գործ Առաք. ԺԹ. 19։

1.

Կանոնիս Ա. մասին մէջ բանադրանաց տակ կը ձգուին "ընդհերդողք„, այսինքն այն ամէնքն՝ որ ուրացելոց եւ հերետիկոսաց գրած հերետիկոսութեան պաշտպան (կամ՝ Առաքելական թղթով յանուանէ արգելեալ) գրոց ընթերցման արգելեալ ըլլալն ու նոյն արգելից զանցառութեան համար տրուած բանադրանքը թէեւ գիտեն, սակայն առանց օրինաւոր իշխանութեան՝ սեպհական աչօք նոյնները կը կարդան, եւ այնպէս անոնց բովանդակութիւնն անձանց կը սեպհականեն, թէեւ իւրաքանչիւր բառերը շրթամբք արտաբերած ըլլան կամ ոչ[1]: Եւ որովհետեւ այսպիսի գրոց ընթերցման արգելմանը վախճանն է՝ խոտորելու վտանգը հեռացընել, ինքնին իսկ յայտնի է թէ այս ընթերցումը քաջոյական պիտի ըլլայ. չի բաւեր այս բանադրանաց տակ ընկնելու համար լոկ նիւթական ընթերցում մը, ինչպէս եթէ մէկը գիրք մը կարդալու զբաղի, որուն լեզուն ամենեւին չի հասկընար[2]:

Ըսինք՝ որոնք սեպհական աչօք կը կարդան. վասն զի անձամբ ընթերցողներն առանց հակառակութեան բանադրանաց տակ կ'իյնան: Իսկ եթէ մէկն այսպիսի գրոց ընթերցման ոչնչութիւնը ըլլայ միայն, ըստ Ս. Լեւոնեայ[3] եւ այլոց՝ հաւանականաբար չ'իյնար բանադրանաց տակ: Բայց եթէ ունկնդիրն անձամբ հրամայն կամ խորհուրդ տալով այն գրքերն ի՛ր ա՛ջը կարդալ պայ, կ'իյնայ նոյնպէս այս բանադրանաց տակ: Ս. Լեւոնդեւրի[4] եւ այլք ընդդէմ քանի մ'աստուածաբանից կը հաստատեն՝ թէ առանց տարակուսանաց կ'իյնայ բանադրանաց տակ: Վասն զի՝

1. Առջեւը կարդալ տալն միշտ բարոյական ընթերցում մըն է, բոլորովին հաւասար՝ թէ մէկն այս ընթերցումը սեպհական աչօք ընէ, կամ բսենք՝ վասն

[1] Օ. 1. Վասն ջնջ. կտակ.:
[2] Սուարեզ, Վասն Հաւ. 20, 2, 18: Զոզիւ, էջ 44, թ. 73:
[3] Այբ ա-ա-ֆելական, Հատ. ձեռ. գիր. Ք. թ. 59:
[4] Ի. թ. 292:

դիւրութեան, ուրիշ անձի մը ձեռօք կատարէ: Եւ մինչեւ սովորական խօսակցութեան կերպ չէ՞ ըսելը՝ "կարդացի այս գիրքը„, թէեւ անոր բովանդակութիւնն առջեւը կարդալ տալով ստացած ըլլայ: Անոր համար այսպիսին հաւասար է անձամբ ընթերցողին, ըստ իրաւագիտական սկզբան՝ "Ո-րեւէ մը յե-օ-ւ ե-ր-ծ-ո-ղն է-ք-ե-ա-ն-յ-ա-մ-ք ե-ր-ծ-ո-ղ է[1]„:

2. Այսպիսի գրոց արգելման վախճանն է՝ հեռացընել մոլորելու վտանգն, որ հերետիկոսական գրոց ընթերցմանէն կը ծագի: Արդ այս վտանգն ստուգիւ հաւասարապէս կը դտնուի այսպիսի գիրք մը թէ առջեւը կարդալ տալու եւ թէ անձամբ կարդալու մէջ. իսկ "Ո-ր նոյն է պապա-ը, նոյն է ե-ր էրա-անց պրամատ-ր-ո-ւ-ն-ը„[2]:

3. Եթէ ենթադրենք որ այս բանադրանաց տակ իյնալու համար բաց ի բարոյական ընթերցմանէ, նիւթականն ալ կը պահանջուի, այն ատեն գրոց արգելման այդ օրէնքն անօգուտ կ'ըլլար. վասն զի իւրաքանչիւր ոք կրնար յեկեղեցական պատժոց զանձն այնու իսկ ազատել, որ հերետիկոսական գիրք մը պարզապէս առջեւը կարդալ կու տար. եւ այսպէս կրնար իւրաքանչիւր ոք օրէնքը ծաղրական ընել:

Բայց ով որ կը պատուիրէ կամ խորհուրդ կու տայ ուրիշին՝ արգելեալ գիրք մ'ընթեռնուլ, բայց ինքն ընթերցման առաջեկայ չէ գտնուիր, բանադրանաց տակ չ'իյնար: Վասն զի այսպիսի պատուէր կամ խորհուրդ տալը կանոնիս մէջ չէ յիշատակուիր: Եթէ այդ պատուէրը կամ խորհուրդը տուողը դիտէ անով զմիւսն հերետիկոս ընել, կամ եթէ միւսն ընթեռնլով իրօք հերետիկոս ըլլայ, որուն ինք կանխատես եղած ըլլայ, այն ատեն այդ հրամանատուն կամ խորհրդատուն իրբեւ "օգնող„ հերետիկոսութեան, Ս. կանոնին մէջ տրուած բանադրանաց տակ կ'իյնայ: — Այս-

[1] Qui facit per alium, est perinde ac si faciat per seipsum. կան. Իրաւ. 72. առ 6:
[2] Ubi eadem est ratio, eadem est juris dispositio. կան. Իրաւ. առ 6:

չափս "ընթերնոռ" բառին կանոնիս մէջ ունեցած իմաստին վրայ:

Որպէս զի այսպիսի "ընթերցողք" բանադրանացս տակ իյնան, կը պահանջուի՝

Ա. *Ընթերցողին կողմանէ*, որ

1. Գրքին այն մասը կարդացուի, որ բաւական ըլլայ մտհուչափ մեղքի մը. վասն զի այսպիսի ծանր պատժոց համար, որպիսի է բանադրանքը, չի բաւեր թեթեւ նիւթ մը: Անոր համար, որպէս զի մէկը բանադրանաց տակ իյնայ, գրքին բաւական մէկ մասը կարդացած պիտի ըլլայ[1]: Սովորաբար երես մը կարդալը բաւական մաս մը կը համարուի: Սակայն հաւասար բան է եթէ մէկն արգելեալ գրքին ճիշդ այն տեղն ընթեռնու, որ արգելման պատճառ եղած է, եւ կամ ուրիշ մաս մը[2]: Գործնականի մէջ յայտմասին մեծաւ զգուշութեամբ պէտք է վարուիլ, եւ ընթերցման ծանրութիւնը կամ թեթեւութիւնն ոչ այնչափ բուն քանակութեան ընթերցման, որչափ բուն որպիսութեան պէտք է չափել. ինչպէս նաեւ Ս. Լիգուորի[3] կ'ըսէ. "Եթէ հերետիկոսական գիրք մը բանալով, ուղղակի հաւատոյ դէմ եղած վարդապետութեան հանդիպիս, կրնաս բանադրանաց տակ իյնալ, նաեւ եթէ քանի մը տող կարդաս. վասն զի այնչափի մէջ կրնայ մտնրելու վտանգ ըլլալ": Բնականապէս նոյն բան է, թէ մէկն արգելեալ գրքի մը բնագիրը կամ թարգմանութիւնը կարդայ, բարի (հերքելու դիտմամբ) կամ չար դիտաւորութեամբ մը կարդայ, կարծէ որ գիրքն իրեն վտանգաւոր է կամ ապահով ըլլալ որ չէ: Վասն զի խոտորելու վտանգը միշտ կայ եւ զանցառութիւնն ալ մահացու մեղք է, որ բանադրանքը հետն ունի: Իսկ եթէ մէկը հերետիկոսական գրքէ մը պատառուած թուղթի մը կարդայ, բանադրանաց տակ չ'իյնար. վասն զի այնպիսին ոչ թէ հերե-

[1] Ս. Լիգ. Է. 283, 284:
[2] Սուար. անդ, թ. 9: Սանքեզ, թ. 30, 35: Ռիեգի, էջ 26, թ. 36:
[3] Է. թ. 284:

տիկոսական գիրք մը, այլ գրքի մը հատակոտորը կը կարդայ[1]:

2. Ընթերցումն ըլլայ, ինչպէս կանոնիս մէջ յայտնապէս կը դրուի, "*գիտութեամբ*", ուստի հատարեալ գիտութեամբ եւ կամքը: Այսինքն՝ ընթերցողը պիտի գիտնայ, որ գիրքը՝ 1. Վերն բսուած մտքը ուրացողէ կամ հերետիկոսէ մը գրուած է. 2. Հերետիկոսութիւնը կը պաշտպանէ, եւ 3. Ընթեռնուլը բանադրանք արգելուած է: Այս երեքն իմանալու է ոչ միայն ընթերցողայ, հապա նաեւ՝ պահողներու, տպողներու եւ պաշտպանողներու համար ալ[2]: Անոր համար բանադրանքէս կ'ազատի ոչ միայն պարզապէս ծանր ապիտութիւնն, այլ նաեւ թանձրն ու վեհերտը[3]. վասն զի նաեւ այսպիսի ապիտութեամբ ալ էրկան գիտութիւն չկայ: Թէ արգելք կամակար (անորժեալ) ապիտութիւնն ալ կ'ազատէ, մեծ խնդիր է: Որովհետեւ իրաւանց մէջ կամակար ապիտութիւնը միշտ իրական գիտութեան հաւասար կը համարուի, անոր համար ընդհանուր կարծիքը խնդիրը կը ժխտէ: Ընդհակառակն այլք նաեւ հակառակ կարծիքը հաւանական կը համարին. որովհետեւ ապիտութեան այս տեսակը տակաւին միշտ իրական ֆէյթո-ինեամբ ընինեռնուլը կ'արտաքսէ[4]: Անոր համար ի գործնականին կրնայ խոստովանահայրն այս մեղմագոյն կարծեաց հետեւիլ, մանաւանդ երբ կամակար ապիտութիւնը ասպիկ յանդգնութիւն մը հետ միացեալ չըլլայ[5]:

3. Այսպիսի գիրք մ'ընթեռնուլն, ինչպէս նաեւ պահելն, եւ այլն, ըլլայ՝ "*առանց իշխանութեան Առաքելական Աթոռոյ*": Սահմանադրութեամբս արգելեալ այսպիսի գրքերն ընթեռնուլ, պահել, եւ այլն կարենալու համար՝ նոյն իսկ Առաքելական

[1] Կոբի, թ. 982, 3:
[2] Կոբի-Պալերմի, Ադոռնիբոնում բրոյոխո, Հատ. թ. 972. Բ. Ծան. Ա:
[3] Ս. Լիգ. Է. 4:
[4] Պռնաչ. Գ. վէճ. Բ. խ. 2. Մ. 4. թ. 9: Քրուա, Է. 34. 345: Սանք. Ցայտ. Բ. 10. 38: Ռիեգի, էջ 30, թ. 40:
[5] Տես՝ Ցաւելուած Բ. Բ.:

Աթոռէն[1] իշխանութիւն արուած պիտի ըլլայ, կամ անոնցմէ՝ որոնք յԱռաքելական Աթոռոյ նոյն դրքերը կարդալու իշխանութիւն տալու իրաւունք ընդունած են: Բանադրանայ տակ չ'իյնար առանց իշխանութեան ընթերցող մը միայն սա դէպքին մէջ, երբ դիտնական մ'այսպիսի գիրք մը կարդայ առանձնական հերետիկոս մը հաւանեցընելու կամ դարձընելու համար, եւ հրաման առնելու համար ժամանակն երկարել կարելի չըլլայ[2]: — Իսկ

Բ. Նոյն գրոց կողմանէ, կը պահանջուի որ

1. Ընթերցման առարկան ըլլայ "գիրք„: Գէր+ յաճախ կ'իմացուին ամէն հրատարակութիւնք այնչափ ծաւալով, որ սովորական խօսակցութեան մէջ գէր+ դաղափարին մէջ կ'ենթադրուին: Նաեւ մեծ թղթակալվիներն ընդ դիրս կը հաշուին. ինչու որ առանք յատկապէս գէր+ կրնան անուանուիլ: Ըստ կարծեաց հնադոյն հեղինակաց 10 թղթի ծաւալ մը կը բաւէր ըստ մեզ օրինաց[3] գէր+ դաղափարին: Իսկ եթէ օրէնսդիրը նաեւ ուրիշ հրատարակութեանց վրայ ալ կ'ուզէ տարածել արգելքը, պէտք է դայն առանձինն յիշել, ըստ սկզբանն՝ "Ինչ որ չէ յայտնած, համաքելը է ինչ ուշ[4]„: Ուստի միայն յատկապէս գիրքն այս կանոնիս տակ կ'իյնայ: Իսկ եթէ գիրքը տպուած թէ ձեռագիր է, ամենեւին տարբերութիւն մը չ'ըներ: Հատորի մը մէջ ամփոփուած ձեռագիր կամ տպուած թղթերու քանակութիւն մը՝ ոչ միայն մարդկային սովորական խօսակցութեան մէջ գէր+ կը կոչուի, այլ նաեւ եկեղեցական լեզուի մէջ. այսպէս, Մաշտոցին մէջ կ'ըսուի՝ Գիրք մկրտելոց, գրոշմելոց, եւայլն: Եւ միթէ տպագրութեան դիւտէն յառաջ ամենեւին գիրք չկա՞ր: Եւ իրօք ալ, ի՞նչ տարբերութիւն կայ արգելօք տպեալ եւ ձեռագիր գրքի մը մէջ, եթէ այս գրոց արգելման վախճանը դիտենք: Միթէ ձեռագիր գիրք մը, որով հետեւ այսօրուան օրս ցանցառ կ'երեւայ, այնու հանդերձ

[1] Կուրի-Պալե անդ, "Ոչ էս քահանայապետէն„ կ'ըսէ:
[2] Ս. Լիգ. Այր առաք. Հատուած ժթ. Գլ. Բ. թ. 57:
[3] Հմմ. Սուար. 24. 7. 3: Ս. Լիգ. Ա. Ցաւ. Գ. Գլ. 5. § 7:
[4] Quod non expressit, noluisse censendum est.

վնասակար է քան զպեղալն, եթէ հերետիկոս մը դրուած ըլլայ եւ հերետիկոսութիւն պաշտպանէ: Ուստի անըմբռնելի է, թէ ինչպէս քանի մ'աստուածաբանք գէր+ բառով կ'ուզեն միայն տպեալն իմանալ[1]:

Իսկ փոքրագիր հերետիկոսական դրուածները, ճառերն ընթեռնուլը բանադրանօք արգելեալ չէ. վասն զի սովորաբար գաղանք գէր+ չենք կոչեր: Անոր համար ազատ է ի բանադրանայ՝ կարդալ, պահել եւ տպել սակաւաթիւ թղթակալվի տեարներ, համառօտագրութիւններ, օրագիրներ, լրագիրներ, պարբերական թերթեր, եւ այլն. թէեւ այսպիսեայ ընթերցումն հաւատոյ եւ բարոյից յաճախ առաւել վնասակար կրնայ ըլլալ, եւ ինչպէս փորձը կը ցուցընէ եւ արդեամբք իսկ է, քան հերետիկոսութիւն պաշտպանող չար գիրք մը: Անոր համար ամենեւին առանց երկբայութեան է թէ այսպիսի գրուածներ կարդալն ու պահելը, խոտորելու վտանգին պատճառաւ, իբրեւ հակառակ բնական օրինաց՝ միշտ ծանր մեղք է[2]: Եւ քանի քանի խոստովանահարք յայտմ մասին գանգատութեան մեղայ պարտապան կ'ըլլան, իրենց խոստովանողիքն ազատամիտ լրագիրներ, բարոյից վնասակար գրքեր կարդալէն ետ կենալու չհամիպելով, եւ եթէ յանձն չառնուն այդ պահանջումն, արձակումն իրենց չպանալով: Այն լրագիրներն՝ որ կրօնի վրայ կը խօսին, եւ հերետիկոսներէն հերետիկոսութիւնը պաշտպանելու համար գրուած են, եթէ քովէքով բերուին եւ կազմուին, սովորական անուամբ գէր+ կը կոչուին. եւ անոր համար այսպիսի ոտքնգէրոց ընթերցումն այս կանոնիս բանադրանայը տակ կ'իյնայ:

Եթէ գրքի մ'ընթերցումը բանադրանօք արգելուած է, նոյնին ամէն մէկ մասն ընթեռնուլն ալ արգելուած է. նաեւ այն մասունքն՝ որոնք վնասակար վարդապետութիւն մ'իրօք չեն բովանդակեր. վասն

[1] Տես վէբ. Ա. էջ 356. թ. 568: Ս. Լիգ. Ի. թ. 293: Փէռր. էջ 38, թ. 81:
[2] Բաս. թ. 134: Ռիեգի, էջ 28, ծան. 28, եւ այլն:

զի դիրքն յամենայն մասունս իւր բարոյական ամբողջ մի կը կազմէ: Սակայն դրքի մ'այն մասն, կամ բազմահատոր գործքի մ'այն հատորն, որ բանադրանաց պատճառ եղաւ, եթէ ի բաց հեռացուի, այն ատեն մնացած մասն ընթեռնուելն օրինաւոր է. որովհետեւ այսպիսի դիրք մ'այնուհետեւ չ'ըլլար նոյն դիրքը, որ իբրեւ վնասակար՝ բանադրանաց առիթ դրուեցաւ[1]:

2. Գրոց հեղինակն ըլլայ "ուրացող կամ հերետիկոս„ եւս առաւել հերետիկոսապետ: Թէ սրոնք են ուրացողք եւ հերետիկոսք վերը[2] տեսանք: Ուստի այսպիսեաց հերետիկոսութիւն պաշտպանող դրքերն ընթեռնուելն ընդ բանադրանաք կ'արգելուի: Նկատմամբ Ֆոտեանի հեղինակին գրոց, երկրորդական բան մըն է թէ ուրացողը կամ հերետիկոսը հնագոյն դարուց կը վերաբերի թէ նորագոյն: Սակայն ի բաց առնուած են ըստ ընդհանուր կարծեաց՝ Տերտուղիանոս եւ Որիգենէս, որոնց դրքերն կամ սովորութեան օրինաք, կամ որովհետեւ անոնց ընթերցմանէն ալ ամենեւին վտանգ մը չկայ, օրինաւոր է ընթեռնուլ[3]: Իսկ նկատմամբ դրքին Ֆրօ-Ֆոտեանի, կը պահանջուի որ այն ատեն գրուած եւ հրատարակուած ըլլայ, երբ հեղինակն արդէն իբրեւ ուրացող կամ հերետիկոս ճանչցուած էր: Ուստի ուրացութենէ կամ հերետիկոսութենէ յառաջ գրուած դիրքն՝ ուրացողի կամ հերետիկոսի մը գործք չէ: Անանուն մատեանք՝ որ ի պաշտօնէ հերետիկոսութիւն կը պաշտպանեն, հերետիկոսի գրուած կը համարուին[4]:

Հոս խնդիր կը յուզուի, թէ արդեօք այն դրքին ընթերցումն ալ բանադրանաք արգելեալ է, որ հերետիկոսէ մը գրուած չէ, այլ անոր "հաւատացող, ընդունող եւ պաշտպանող„ անձէ մը: Բազումք, ի մէջ այլոց նաեւ Աւանցինի[5] խնդիրը կը

[1] Սուար. թ. 9: Սանք. թ. 30.35: Ռիէդի, էջ 26, թ. 36: Ս. Լիգ. Է. 283:
[2] Ա. կանոն, 1 եւ 2:
[3] Ջոլի. 43, թ. 73: Ս. Լիգ. Է. 282: Սքաւինի, Բ. 830:
[4] Ս. Լիգ. Այլ առաւ. Հաս. ժթ. Դէ. Բ. թ. 56:
[5] Ծան. 4:

ժխտեն. վասն զի, կ'ըսեն, բուն հերետիկոսաց խումբն իրենց հաւատացողներէն, ընդունողներէն, եւ այլն, Ա. կանոնին մէջ յայտնապէս կը զանազանուի, այնպէս որ անճառկ մնօք առեալ՝ միայն այն առջի խմբին վերաբերողներն "հերետիկոսք„ կրնան անուանուիլ, եւ ոչ՝ որոնք որ զանոնք կ'ընդունին, կը պաշտպանեն, եւ այլն, ցորչափ որ հերետիկոսութիւն մը չեն յայտներ, եւ այնու իրենք զիրենք իբրեւ հերետիկոս չեն ընծայեցրներ. եւ ընդհանրապէս դժպհի նիւթի մը մէջ հետեւելու ենք սկզբանէ՝ "Դժպհէն ամփոխելոյ է„[1]: Բնականապէս, կ'ըսեն, իրն այլազգ կ'ըլլար, եթէ ուրիշ կողմանէ հաստատուն ըլլայ, թէ այսպիսիք իրական հերետիկոս են, կամ՝ եթէ հերետիկոսական մոլորութիւնը պաշտպանելն իրենց դրքերուն մէջ այնպիսի ըլլայ, որ այս դրքերն իրենց հեղինակը նովին գործով իբրեւ ուրացեալ կամ հերետիկոս ցուցընեն[2]: Ասոր հակառակը կը պաշտպանէ Փր. Հայնէր[3]. "Եւ որովհետեւ, կ'ըսէ, ընդդիմակաց կարծիքն հաւանական է, կրնայ նաեւ անոր եռեւէն երթալ„:

3. Գիրքն "հերետիկոսութենան պաշտպան„ ըլլայ: Ուստի ոչ թէ ուրացողի կամ հերետիկոսի մ'ամէն դրքերն այս կանոնիս կ'արգելուին. հապա այնպիսիներն՝ որոնց մէջ հերետիկոսութիւնը կը պաշտպանուի: Գիրքն ոչ միայն հերետիկոսութիւն մը պիտի բովանդակէ, այլ զայն պիտի պաշտպանէ. այսինքն՝ հեղինակը պիտի ջանայ դիտմամբ եւ իբր ըստ կարի հերետիկոսութիւնը հաստատել, եւ այնու կաթողիկէ վարդապետութեան դէմ դնել, այնպէս որ այդ պաշտպանէն եւ անկէ յառաջ եկած կաթողիկէ վարդապետութեան ընդդիմադրութիւնը դրքին նկարագիրը պիտի կազմեն: Անոր համար չի կրնար բսուիլ դրքի մը նկատմամբ թէ հերետիկոսութիւն կը պաշտպանէ, երբ մոլորութիւն մը պարզապէս յառաջ կը բերէ, եւ միայն համառօտաբար եւ ի հարեւանցի իմն[4] նոյնը ցուցընելու

[1] Odiosa sunt restringenda.
[2] Աւանց. էջ 62, թ. 131, եւ այլն:
[3] Եխ. դ.-ա. էջ 67:
[4] Կուրի-Պալ. Բ. 972: Ֆորմիզ. եւ այլն:

կը ձեռնարկէ: Հապա կը պահանջուի, որ նաեւ ընդդէմ ուղղափառ վարդապետութեան պաշտօնապէս, կամ՝ եթէ այսպէս ըսել կարելի է, վիճական (polémique) ձեւով գրուած ըլլայ, հաւատարմապէս նոյն ձեւավ՝ եթէ հեղինակն արդէն իրրեւ ուրացող կամ հերետիկոս ճանչցուած ըլլայ, եւ կամ դիրքն հրատարակելէն եառեւ իրրեւ այնպիսի ինք ղինք ընծայեցընէ:

2.

Կանոնիս Բ. մասին մէջ կ'արգելուի ընդ բանադրանք՝ այնպիսի գրոց ընթերցումն, որոնք ոչ եւս հեղինակէ ալ գրուած ըլլան, սակայն Առաքելական ԹուղԹով չանուանէ արգելեալ են: Ուստի, այս բանադրանոց տակ իյնալու համար չի պահանջուիր, որ հեղինակն ուրացող կամ հերետիկոս ըլլայ, հապա յայտնապէս կ'ըսուի "ո՛րեւիցէ հեղինակիւ„. ուստի բաւարար նոյն է՝ Թէ գրողը կաթողիկէական մրն է կամ բողոքական կամ անաստուած. ինչու որ հեղինակին որպիսութեան վրայ խնդիր չկայ: Որպէս զի այսպիսի գրքերն ընթերցողները բանադրանոց տակ իյնան, կը պահանջուի՝

Ա. *Ընթերցողիւն կողմանէ*, բայց ի վերն (Ա. Մաս, Ա.) ըսուած առաջին (1.) եւ երրորդ (3.) պայմաններէն, նաեւ գրքի մը Առաքելական ԹուղԹով չանուանէ արգելեալ ըլլալուն եւ առանձինն վերապահեալ բանադրանոց պատժոյն դիտութիւնը: Իսկ

Բ. *Գրչին կողմանէ*, կը պահանջուի, որ գիրքն՝

1. "*Քաւնոտանէ*„ արգելեալ ըլլայ. այսինքն՝ գրքին արգելումը գրքին անունն ի մէջ բերելով ըլլայ, այնպէս որ գրքին նկատմամբ ալ ամենեւին տարակոյս մը չկարենայ ելլել[1]: Անոր համար չի բաւարարուիր այն գրոց ընթերցումն, որոնք բնդհանուր անուամբ կ'արգելուին. այսպէս՝ "կ'արգելուինք այն ամէն գրքերն՝ որոնք Ա. Ա. Եպիսկոպոսին կարգընկեցութեան վճռոյն

[1] Կուրի-Պալլ. Բ. 972: Բաս. 63, թ. 132: Զոլի. 42, թ. 72:

դէմ ի լոյս ընծայուեցան կամ պիտի ընծայուին„: Ուստի, իւրաքանչիւր գրոց անունն առանձինն պիտի որուի, որով այս ինչ գիրքն ուրիշէ մը կը զատուի, եւ նոյնն իրրեւ այս ինչ գիրք ճանչցուի:

2. Այս արգելումն "Առաքելական թղթով„ ըլլայ, կամ այնպիսի թղթով, որ ուղղակի Հռոմայ Քահանայապետէն կը տրուի[1]: Առաքելական թուղթը կրնայ Համառօտագրի, կնդակի, շրջաբերականի ձեւով ըլլալ, կամ ուրիշ արտաքին կերպարանաց տակ, ինչպէս ընդ ձեւովս՝ Լրօ-Ռնեմբ Առաքելական Իշխանութեան Մերոյ, կամ՝ Առաքելական Իշխանութենէն Մերոյ. սակն այսպիսի թուղթիք՝ Առաքելական Նուիրն կը կոչուին: Ուստի Առաքելական թուղթ չեն Ս. Ժողովոյ Քննութեան կամ Ընդհանուր Ժողովոյ վաւերական վճիռներն[2]: Իսկ Առաքելական թղթով արձակուած նկատմամբ՝ յայտնի է Թէ ոչ միայն Սահմանադրութեանս երեւելէն եառեւ արգելուածներն ու արգելուելիքներն այս բանադրանոց տակ են, հապա նաեւ յառաջ քան զ1869, երբ Առաք. Ընտոյ Սահմանադրութիւնն հրատարակեցաւ, Առաքելական թղթով յայտնէ յայտնապէս արգելեալ գրքերն ալ այս բանադրանոք արգելուած են: Վասն զի այս Սահմանադրութեանս հրատարակման ժամանակին արդէն Առաքելական թղթով գիրք արգելելու սովորութիւնը կար. անոր համար Սահմանադրութեանս մէջ ալ առանց որոշեալ ժամանակ մը յիշելու ընդհանուր կերպով կ'ըսուի՝ "արգելեալ գրքերն„ ընթերցողք: Ուստի, այս կարգադրութիւնը նաեւ արդէն արուած Առաքելական թղթերու վրայ ալ կը տարածուի, կ'ենթադրուի՝ եթէ բանադրանոց տակ իյնալու համար պահանջեալ գտնուին[3]:

Առաքելական Ամթոռէն արգելուած գրքերէն ոմանք քահանայապետին վերապահեալ բանադրանք կ'արգելուին, ոմանք առանց ինչ վերապահութեան,

[1] Միւլլեր. Բաբ. Առ. Բ. § 11. 3:
[2] Պռնաչ. վ. 1. 9. 15. Մ. 1. թ. 19:
[3] Ասանց. էջ 15: Կուրի-Պալլ. անդ: Զոլի, 44, թ. 73:

ումնիք ալ առանց բանադրանաց։ Արդ, առանց երկբայութեան է, թէ միայն Առաքելական թղթով մը՝ ընդ պատժովք առանձինն կերպով քահանայապետին վերապահել բանադրանաց, յանուանէ արգելել գրքերն այս կանոնիս տակ կ'իյնան, եւ ոչ այլք։ Ասիկայ կը հետեւի Սահմանադրութեանս վախճանէն, որ գատաստիքները սահմանաւորել կ'ուզէ. կը հետեւի պատժոց մեծութենէն, որ առանց նոր առանձինն քահանայապետական կարգադրութեան մը, առջի մեղմագոյն պատժոց տեղ չի կրնար փոխանակուիլ։ Իսկ ուրիշ ամէն գատաւճիռք, ինչպէս՝ կղերիկոսաց համար որուած կախակայութիւնք՝ որ յառաջագոյն արգելեալ գրոց ընթերցման վրայ դրուած էին, մեր Առաք. Աթոռոյ Սահմանադրութեամբս չնջուած են. այնպէս որ այսուհետեւ կամ միայն քահանայապետին առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանք կայ, կամ բնաւ ամենեւին գատաւճիռք մը չկայ գրքի մ'ընթերցման վրայ. ըստ որում՝ գիրք մը կամ քահանայապետական թղթով յանուանէ արգելեալ էր, եւ ընթերցումն ալ առանձինն կերպով քահանայապետին վերապահեալ բանադրանաց տակ ձգուած, եւ կամ ուրիշ կերպով մը, ուրիշ գատաւճիռքով մ'արգելեալ էր[1]։

Բայց ի գրոց այս երկու տեսակէն՝ չկայ ուրիշ մը, զոր ընթեռնուլը, տպելը, եւ այլն, այսօրուան օրս բանադրանաց տակ ըլլայ։ Միայն կրնայ յիշատակուիլ հոս՝ առանց վիճակաւորին հրամանին Ս. Գիրքը տպելու արգելքն, որուն զանցառութիւնն ըստ Տրիդենտեան ժողովոյ մէկու մը չվերապահեալ բանադրանաց տակ կ'իյնայ, որուն վրայ խօսելու յետոյ առիթ կ'ունենանք։ Ուրիշ ամէն գրքերն, որ այս գրոց երկու տեսակաց տակ չեն կրնար բովանդակուիլ, նոյն իսկ Քննութեան Ս. ժողովոյն արգելածներն, այսուհետեւ ամենեւին գատաւճիռք մը՝ ընթերցողներու, պահողներու, եւ այլն, համար չունին։ Այսպէս Սահմանադրութիւնս այս նիւթոյս վրայօք կարծեաց կենճուոյն եւ խառնաչփոթութեան վրայ լոյս ու պայծառութիւն ծագեց։ Իսկ թէ նկատմամբ ձեզ՝ զոր կը գործեն ընդհանրապէս

[1] Ձոլլի. անդ։ Ռիեդի, էջ 30, ծ. 32։ Բաս. էջ 63, թ. 132։

արգելեալ գրքեր, լրագիրներ, եւ այլն առանց իշխանութեան ընթերցողները, եւ ոչ մի ինչ փոխուած է, ինքնին իսկ յայտնի է։

3.

Պատնիս Գ. մասին մէջ ասյն բանադրանաց տակ կը ձգուին անոնք՝ որ կամ յուբացելոց եւ ի հերետիկոսութեան պաշտպան, եւ կամ Առաքելական թղթով յանուանէ արգելեալ գրքերը 1. "Կը պահեն, 2. Իր տպեն, եւ 3. Որ՛ղ եւ իցէ օրինակաւ կը պաշտպանեն„։

1. "Պահող„ ըսելով՝ ըստ ընդհանուր կարծեաց բարոյագիտաց եւ իրաւաբանից, կ'իմացուին այն ամենքն՝ որ սեպհականութեան կամ ատացման միտքով կամ սեպհական կամ օտարին տան մէջ, յանուն իւրեանց կամ այլոց, բարի կամ չար դիտաւորութեամբ, բանադրանօք արգելեալ վերոյիշեալ գրքերն ամբողջ, կամ անոնց մէկ մասը գիտութեամբ, այն է՝ գիտնալով նոյն գրոց արգելեալ ըլլալն ու վրան գրուած բանադրանքը, առ ժամանակ մի քովերնին կը պահեն, փոխանակ նոյները բնաջինջ ընելու, կամ վիճակաւորին[1] եւ կամ արգելեալ գրքեր կարգալու իշխանութիւն ունեցողին տալու[2]։ Վերջինս այն առեն միայն օրինաւոր է, երբ իշխանութիւն ունեցողին տալը միացեալ ըլլայ պայմանով՝ որ եա առնուլ մը տուողին կողմանէ ան առեն միայն պիտի ըլլայ կամ կրնայ ըլլալ, երբ ինքն ալ արգելեալ գրքեր կարգալու կամ պահելու օրինաւոր իշխանութիւն ընդունի[3]։ Եթէ գիրքը բազմահատոր է, իսկ մոլորութիւնն՝ որ գրոյն արգելման պատճառ եղած է, իրեւ յինքեան ամփոփեալ միայն մէկ հատորին մէջ կը բովանդակուի, այն առեն բնականապէս կը բաւէ այն մէկ հատորը բնաջինջ ընել կամ իշխանութիւն ունեցողին տալ[4]։ Վերն ըսինք որոնք առ ժամանակ մի քովերնին

[1] Յանկ. Տրիդ. կան. 10։ Սալմադ. ժ. Դ. 74։
[2] Քրուա, Զ. 356։ Գոմիզ. էջ 32։ Ձոլլի, էջ 42, թ. 72։
[3] Ս. Լիգ. Է. 298։
[4] Ս. Լիգ. Է. 283։ Քրուա, Է. 330։

վերնէն կը պահէն: Ասով իմանալու է՝ ըստ մեկնութեան իրաւագիտաց, երկու մինչեւ երեք օրուան ժամանակի միջոցը, կամ նոյն իսկ քիչ մ'աւելի՝ երբ մեկը միտքը դրած է գիրքն որչափ կարելի է շուտով դուրս տալ եւ միայն առ այս դիպող առթի մը կը սպասէ. կամ՝ երբ արգելեալ գրքեր կարգալու իշխանութիւնն արդէն խնդրած է եւ գալստեանը կը սպասէ[1]: Իսկ եթէ մեկն ի սկզբան դիտաւորութիւն ունենայ գիրքը դուրս չտալ, բայց յետոյ իր այս դիտաւորութիւնը փոխէ, այն ատեն՝ ըստ ընդհանուր կարծեաց աստուածաբանից՝ բանադրանաց տակ չ'իյնար, թէեւ ի ծանր մեղայ չարդարանայ[2]:

> Պահպ. Հետեւեալ դիպաց մէջ ազատ են բանադրանքէ. 1. Եթէ բանադրանօք արգելեալ գրքերը տալը կամ ընթերնել ընելն առանց ժամանակաւոր մեծ վնասու կամ վտանգի չի կրնար ըլլալ. վասն զի Եկեղեցւոյ օրէնքները ծանր վնասու չեն պարտաւորեր[3]: 2. Եթէ նոյն գրքերը տալ կամ ընթերնել մոքերնին հաստատութեամբ կը դնեն, սակայն անփութութեամբ կամ անտարբերութեամբ առ ժամանակ մի կը յապաղեն. վասն զի այս դէպքիս մէջ յամառութիւն կը պակսի[4]: 3. Եթէ բարեմտութեամբ կը կարծեն թէ դատակնքօք արգելեալ գրոց ընթերցումը միայն բանադրանաց տակ է, եւ ոչ պահելը[5]:

2. "Ցպող" են անոնք՝ որ նոյն գրոց տպագրութեան իբրեւ բարոյական կամ նիւթական պատճառ ուղղակի գործակից եւ օգնական կ'ըլլան[6]: Ըստ այսմ, բանադրանաց տակ կ'իյնան, բնականապէս ենթադրելով որ պահանջեալ ամէն պայմանները կան,

Ա. Գրքին հեղինակն իբրեւ առաջին դրդիչ, իբրեւ բուն պատճառ բովանդակ գործոյն[7]:

Բ. Հրատարակիչն այսինքն՝ գիրքն ի լոյս ընծայելու հոգն ու բովանդակ առաջնորդութիւնն յանձն առնողը:

Գ. Տպարանապետն, այսինքն՝ մամուլին տէրը, որ իբրեւ տպող՝ տպագրութեան գործքն յանձն կ'առնու եւ կը կառավարէ, թէեւ նիւթապէս գործակից չըլլայ:

Դ. Նիւթական գործակցութեամբ՝ մամուլին քով տպագրութեան օգնողներն ամէնքը: Ասոնց կարգէն են՝ ջրաչարը, թեղաթուն, ներկը ներկող[1], գերձեալ էսկեայի կամ մերձաւոր գործակցութեամբ տպագրութեան օգնողներն ամէնքը[2]:

Իսկ միայն անուղղակի գործակիցք, ինչպէս՝ ընդհանրապէս, արքեպիսկոպոս, եւ այլն, այս բանադրանաց տակ չեն իյնար[3]. վասն զի գաղափարաբար մէջ չեն կրնար ենթադրուիլ: Բայց սրբագրողը իբրեւ "ընթերցող" կ'իյնան բանադրանաց տակ. վասն զի առանց կարդալու չի կրնար գիրք մը սրբագրուիլ[4]:

3. Որով եւ հետ օրինակաւ "պաշտպանողք" են ամէնքն՝ որ կամ վերսյիշեալ արգելեալ գրքերուն՝ իբրեւ նոյնպիսեաց համար, կամ անոնց մէջ բովանդակուած վարդապետութեանց համար կը կռուին, թէեւ այս պաշտպանութիւնն ըլլայ Ա. Բարոյական կամ վարդապետական, եւ կամ Բ. Նիւթական եւ իբր մարմնական:

Ա. Բարոյապահ կը պաշտպանէ մեկը գիրք մը, երբ անոր մէջ բովանդակուած վնասակար վարդապետութիւնը գրով կամ բերանով, հրապարակաւ կամ ի ծածուկ կը գովէ, յարգելի կը ցուցընէ, կը ջանայ

[1] Սանք. թ. 56:
[2] Քրուա. թ. 348:
[3] Քլեր. էջ 50, թ. 83:
[4] Նոյն, անդ:
[5] Նոյն, անդ:
[6] Սանք. թ. 57: Զոլլի, էջ 43, թ. 72:
[7] Ուիէդի, թ. 27, կ'ըսէ. "Եթէ իւր խնամովը կը տպուի գիրքը":

[1] Ուիէդի, անդ:
[2] Կուրի-Պալը. Բ. 972, կ'ըսէ "Պուրի-Կրեատիվ, ատոր ի ծան. կ'ըսէ. Նկատմամբ ատորակարգեալ սատարաց կամ գործակցաց, այս դատակնքի տակ իյնալու համար, բայց ի պահանջեալ պիտութենէն, պէտք է նաեւ որոշել ի պարագայից՝ թէ արդեօք ատոնք այս ինչ դիպաց մէջ կերպական թէ նիւթական գործակիցք են. եթէ վերջինն է, վասն արդար եւ պատշաճական պատճառաց՝ գործակցութեան մեղքէն (չ-ԵԼ, կ'ըսէ Պալը. ՓՈՔՔԷ) կ'արդարանան արդեօք թէ ոչ":
[3] Սանք. անդ: Սուար. Վ. ասն հաւ. 21, 24:
[4] Ուիէդի, էջ 27. Ծ. 25:

հաւանեցընել թէ այդ գրքերն ազէկ են, եւ չեն արժանի արգելուելու. եւ կամ կը ճգնի մէջը բովանդակուած խոտորնակ վարդապետութիւնը հաստատել եւ ամէն բծէ ազատել[1], եւ կամ ուրիշ կերպով մը կը պաշտպանէ[2]: Նաեւ գրուածին իմաստութեան եւ ազնուութեան արուած գովութիւնն ալ՝ պաշտպանել դաղափարին մէջ կը բովանդակուի, եթէ այդ գովութիւնը գրքին նկատմամբ հաճոյութիւն, հաւանութիւն մը բովանդակէ[3]: Իսկ

Բ. Նիհիլասկա կը պաշտպանէ մեկը գիրք մը, երբ բռնութեամբ կամ նենգութեամբ կամ այլ որով եւ է կերպով գրքին չնչացումն կամ Առաջնորդին արուիլը կ'արգելու[4]:

Իրրեւ վերջ Բ. կանոնիս՝ կը յիշեցընենք իշխանութիւնն, զոր Եպիսկոպոսունք Պաշխարութեան Ս. Ժողովէն երեք տարուան համար կ'ընդունին, եւ զոր նաեւ իրենց հպատակ խոստովանահարց կրնան յանձնարարել, որով կրնան արձակել՝ արգելեալ գրքեր պահելով եւ կարդալով յանձն ձգուած գտանկնիքներէն, դնելով վրանին պատշաճական փրկարար ապաշխարանք եւ խիստ պարտաւորութիւն՝ անյապաղ, եւ եթէ հնար է՝ յառաջ քան զարձակումն, ետ տալու արգելեալ գրքերն, եթէ խոստովանորդին քոյն ունի,,[5]:

Գ.

"Հերձուածողը եւ անոնք՝ որ ժամանակին Հռոմէական Քահանայապետին հնազանդութենէն յամառութեամբ կը խուսեն կամ կը զատուին:,,[6]

Ձկայ գործ մը՝ որ Աստուծոյ ու Եկեղեցւոյ առջեւ այնպէս ատելի, եւ Քրիստոսի Տեառն մերոյ Եկեղեցին հաստատած ժամանակ միտած վախճանին

[1] Հուկոն, վասն հաւ. վ. 21. թ. 94:
[2] Սուար. անդ. Ռիեդի. էջ 27, թ. 37. Ծ. 23:
[3] Կուրի-Պալլ. Բ. 972:
[4] Ս. Լիգ. Է. 285: Քրուա, Է. 358:
[5] Վէքքիոյ, անդ, թ. Ե:
[6] Ի կոնդակէն Ընդրեաց 1: — Տես էջ 7:

այնպէս հակառակ ըլլայ, ինչպէս հերձուածը: Այս է այն անողորմ սիրտն, այս է այն անգութ ձեռքն՝ որ Քրիստոսի Տեառն մերոյ առանց կարանի հանդերձը, Եկեղեցւոյ միութիւնը, կը ցեղուլ կը բաժնէ: Այս պատճառաւ ալ Ս. Հարք միշտ անհանդուրժող եղած են այս ծանր ոճրոյն դէմ, եւ Եկեղեցին ալ ծանր պատուհասիւք նոյն յանցանաց առաջն առնուլ ճգնած է եւ կը ճգնի:

Կանոնս, ինչպէս առջի հայեցուածին կ'երեւայ, երկու մաս կը բաժնուի: Ա. Մասին մէջ ի մէջ կը բերուին "հերձնռածողք,, ըստ յատուկ նշանակութեան բառին: Իսկ Բ. մասին մէջ անոնք՝ որ առ ժամն իշխող Քահանայապետին հնազանդութենէն կը զլանան:

1.

Հերձուածը կը կայանայ՝ կամովին Եկեղեցւոյ պետրինեան բաժնուելը վրայ[1]: Եկեղեցւոյ միութիւնն երկու կէտ ունի: 1. Անդամոց իրարու հետ ունեցած կապը. եւ 2. Անդամոց Հռոմայ Եպիսկոպոսին, Եկեղեցւոյ տեսանելի Գլխոյն, Քահանայապետին հետ ունեցած կապը: Ըստ այսմ, Եկեղեցւոյ միութենէն բաժնուիլն երկու կերպով կրնայ ըլլալ[2]. կամ՝ 1. Միայն Գլխէն, զոր օր. երբ Եպիսկոպոսունք առանց Քահանայապետին Ընդհանուր ժողով գումարեն. կամ՝ 2. Երկուքն ալ է միասին, ուստի թէ Գլխէն թէ անդամներէն:

Արդ, կանոնիս Ա. մասին մէջ կը բովանդակուին՝ կոպրեալ կամ կերպարան "հերձնռածողք,. այսինքն անոնք՝ որ բաժնուած են ոչ միայն ի միութենէ Եկեղեցւոյ, որ մարմնոյ անդամոյն իրենց տեսանելի Գլխոյն հետ միութեան վրայ կայացած է, ուստի ոչ միայն Հռոմայ Քահանայապետին պարտական եղած հնազանդութենէն յամառութեամբ ետ կը կենան, հապա նաեւ մարմնոյն անդամներէն ալ իրենք զիրենք բաժնած են[3]: Վերջին կէտն՝ ամբողջական բաժանումն

[1] Յայտնի. Ե. 8. 2:
[2] Ս. Թոմմ. 2. Ա. 2. Ա. Խ. 39. Ա. 1:
[3] Լուկ. անդ. Իե. 35:

նաեւ ի մարմնոյ Եկեղեցւոյ, հերձուածին լրո՛ւն է. ասալ կ՚ըսեմ հեղինակ հերձուած (schisma perfectum) կ՚ըլլայ՝ Հռոմէական Եկեղեցւոյ միութենէն բաժանեալ նոր աղանդ մը, (աղգային) եկեղեցի մը հաստատելով, կամ արդէն հաստատեալ մը կամ նոյնին ատենէ եղող անձանց յարելով։ Ուստի, "հերձնատածողք" ըստ յառուկ մտաց անունք են, որ քահանայապետէն անկախ եկեղեցական իշխանութիւն մ՚անձանց կը սեպհականեն, միութեան կենդրոնէն բաժանեալ նոր եկեղեցիները կը հաստատեն, ծածուկ կամ հրապարակաւ չարաժաղմները կը դաւմարեն, եկեղեցական իրաց վրայ արամագրութիւններ կ՚ընեն, իբրեւ թէ անկախ եկեղեցական իշխանութիւն մ՚ունենային[1]։ Հերձուածողաց այս գաւազն կը վերաբերին ոչ միայն անունք՝ որունք յունական, ռուսական երկիրներու մէջ արդէն ի վաղուց Հռոմէական Եկեղեցւոյ միութենէն բաժանեալ յունական հերձուածական, եւ կամ էջմիածնական եկեղեցւոյ կը յարին, հապա նաեւ անունք՝ որ Հռոմէական Ամոռէն անկախ նոր կրօնական ընկերութիւն մը կը հաստատեն, ինչպէս հին-կաթոլիկեականք, արեւելեան-կաթոլիկեալք, որունք թէ Յիսուսի Քրիստոսի խորհրդական մարմնէն՝ Եկեղեցիէն, եւ թէ Եկեղեցւոյ Գլուխն, Հռոմայ Քահանայապետէն բաժանեալ են։ Հերձուածողաց այս Ա. դասը չի կրնար ընդերկար հերետիկոսութենէ աղատ մնալ. վասն զի քահանայապետին՝ իբրեւ այնպիսւոյ՝ անհնազանդութիւնը բնականապէս հետը կը բերէ նոյն իսկ Առաքելական Ամոռոյն դէմ ապստամբութիւն մը, ինչպէս յաւալի փորձը միշտ ցուցած է։ Անոր համար ամէն ժամանակ ատուդուած է Ս. Յերոնիմոսի խօսքը. "Զկայ հերձուած, որ հերետիկոսութիւն մը չծնանի,,[2]։ Եւ այս պատճառաւ իսկ կրնան այսպիսիք թէ հերձուածի եւ թէ հերետիկոսութեան կրկին բանադրանաց տակ իյնալ։

[1] Աւանց. Ծան. 5։ Ձոլի, էջ 49, թ. 75։ Ռիեգի, էջ 31, թ. 43։ Բաս. էջ 74, թ. 139, եւ այլն։

[2] Nullum schisma est, quod non sibi aliquam haeresim confingat. Տես Ս. Թոմ. 2. 2. Խ. 39. Ա. 1. Գ. եւ Ծ. 3։

2.

Բայց ի կատարեալ հերձուածողաց՝ կը բավանդակէ կանոնս ուրիշ ապստամբաց խումբ մ՚ալ, որունք թէեւ արտաքուստ Եկեղեցւոյ մարմնէն բաժանեալ չեն, եւ ոչ Եկեղեցիէն դուրս, սակայն ատ եւ այժմ իշխող քահանայապետին հնազանդութիւն կը զլանան՝ անոր հնազանդելու յամառութեամբ ընդդիմանալով[1], եւ այդ իսկ է անկասկած հերձուածը։ Որպէս զի ասիկայ իրական հերձուած մ՚ըլլայ, որուն վրայ բանադրանքս կը դրուի, կը պահանջուի՝ որ

1. Այդ յանցաւորք "յամառութեամբ" յանաստութեան ընդդէմ քահանայապետի պինդ կենան, յարատեւեն. այսինքն՝ դիտութեամբ եւ կամքը Եկեղեցւոյ Գլխոյն՝ իբրեւ Եկեղեցւոյ Գլխոյ՝ հնազանդութիւն զլանան, իր հրամանաց անսալ չուզեն, անոր իբրեւ քահանայապետի ունեցած դերագոյն եւ աստուածային իշխանութիւնը ճանչնալ չուզելով։ Ուստի, պարզ անհնազանդութիւնը բանադրանաց տակ չ՚իյնար. հապա այն անհնազանդութիւնն՝ որ ժամանակին Հռոմայ Եպիսկոպոսին իբրեւ Եկեղեցւոյ Գլխոյն իշխանութիւնը չընդունիլ մ՚ալ յինքեան բովանդակէ։ Այսպէս, ով որ պահոց կամ օր մը ուտելու պատուէրը՝ զոր քահանայապետը պատուիրած կամ դրած է, չի պահեր, թէեւ ծանր մեղանչէ՝ բանադրանաց տակ չ՚իյնար։ Ընդ հակառակն կ՚իյնար բանադրանաց տակ, եթէ նոյն իսկ օրինաց հնազանդութիւն զլանար՝ համարելով թէ օրէնքները թէեւ քահանայապետէն դրուած ըլլան, սակայն իբրեւ նոյնպիսի ալ՝ պարտաւորիչ չեն։ Կը պահանջուի՝ որ

2. Հնազանդութիւն զլանալն արդեամբ կատարուի։ Լոկ դիտեալ զլացում մը՝ որ արդեամբք չի կատարուիր, չի բաւեր[2]։

Բայց այս անկատար հերձուածին էութենէն չէ, որ մեկն Առաքելական Ամոռոյ հեղինակութիւնն

[1] Հմմ. Ռիեգի, անդ։

[2] Սուար. Վ. ԺԲ. Հ. Ա. Թ. 5։

ուրանայ եւ այն պատճառաւ ալ անոր հնազանդու-
թենէն խուսէ կամ զատուի: Բաւական է անկատար
հերձուածին համար, որ «ժամանակին Հռոմէական
պահանջատիրութեան», օրինօք Պետրոսի Աթոռը նատո-
ղին հնազանդութիւն ըլլայու: Անոր համար, պապի-
ութիւն մ'անօգուտ է, յաջորդ քահանայապետին հնա-
զանդիլ խոստանալն[1]: Աւելի կ'արժէ ոչ միայն զուտ
հերձուածողայ նկատմամբ՝ որոնք թէեւ տակաւին
հերետիկոսութիւն մը խառն չունին, բայց ժամանա-
կին քահանայապետին հնազանդութեամբ պարանոց-
նին չեն խոնարհեցրներ՝ թէպէտ եւ անոր իշխա-
նութիւնը չուրանան. հապա նաեւ նկատմամբ ա-
նոնց՝ որոնք Առաքելական Աթոռոյ իշխանութիւնն
առ հասարակ չեն ուզեր ճանչնալ: Վերջինք բայ ի
հերձուածոյ՝ նաեւ հերետիկոսութեան յանցաւոր կ'ըլ-
լան. որովհետեւ այսպիսիք կ'ուրանան աստուածային
կարգադրութիւնն, ըստ որում Եկեղեցւոյ միութիւնը
պիտի կայանայ՝ տեսանելի Եկեղեցւոյ տիեզերական մէկ
Հովուին, Եկեղեցւոյ ընդհանուր Հիման՝ որ Քրիստոսի
բովանդակ հօտն արածելու պաշտօնն ունի, հնազան-
դութեան վրայ: Այսպէս, եթէ հերձուածող մը հաս-
տատէ, թէ քահանայապետն Եկեղեցւոյ Գլուխ չէ,
կամ՝ է, բայց պատուոյ գլխաւորութիւն միայն ունի,
նոյնպէս հերետիկոս կ'ըլլայ: Անոր համար, այսպիսիք
կրկին՝ թէ հերձուածի եւ թէ հերետիկոսութեան
բանադրանաց տակ կ'իյնան[2]: Նոյնպէս առաջինք չեն
կրնար բնդ երկար ազատ մնալ հերետիկոսութենէ.
վասն զի քահանայապետին՝ իբրեւ նոյնպիսւոյ՝ չհնա-
զանդիլը բնականապէս Առաքելական Աթոռոյ դէմ
ապստամբութեան կը յանդի:

Մինչեւ ցարդ ըսուածներէն կը հետեւի, որ հեր-
ձուածողք չեն եւ հետեւապէս բանադրանաց տակ
չեն կիյնար՝

1. Հպատակ ազնարհական էլեանութեան քահանայա-
պետին, որոնք չեն ուզեր զինքն իբրեւ իրենց աշխար-
հական իշխանը ճանչնալ: Վասն զի այսպիսիք

[1] Լուկաս, անդ ԻԲ. թ. 37:
[2] Ժողով Վատ. Ն. Գ:

քահանայապետին՝ ոչ իբրեւ Գլխոյ Եկեղեցւոյ՝
հնազանդութիւն ու հպատակութիւն կը ցանան,
հապա իբրեւ իրենց աշխարհական իշխանին[1]:

2. Բռնաբռնակ: Վասն զի ասոնք ոչ թէ խոս-
ի հնազանդութենէ քահանայապետին՝ իբրեւ նոյն-
պիսւոյ՝ կը զատուին, հապա ի պատիժ իրենց յան-
ցանաց՝ Եկեղեցւոյ անդամոյ հետ ունեցած հաղոր-
դութենէն կը կտրուին. թէեւ բանադրանաց մէջ
յամառութեամբ յարատեւելը սովորաբար ի հեր-
ձուած կամ ի հերետիկոսութիւն կը տանի:

3. Որոնք որ հնազանդութիւն կը ցանան քա-
հանայապետին, որովհետեւ պատճառ մ'ունին տա-
րակուսելու, թէ արդեօք նորընտիր քահանայապետը,
(ինչպէս՝ Արեւմտեան մեծ հերձուածին ժամանակ)
բայց պատրաստ են հնազանդելու անոր՝ զոր իրբեւ
օրինաւոր քահանայապետ ճանչնան[2]:

Վասն զորձնականին շատ կարեւոր է մտադիր
ընել հոս հերձուածողաց մէկ տեսակին՝ որ այսօրուան
օրս աշխարհքիս չորս կողմն յաճախ կը բուսնի: Այս
հերձուածողք՝ որ ազգ ազգ կաթոլիկներ (catholici libera-
les) կը կոչուին, քահանայապետական հրամանաց կամ
կարգադրութեանց շատ կամ ամենեւին հոգ չեն ըներ,
կամ նոյները պահել յայտնապէս կը զանան, եւ ա-
ռաջի ամենեցուն այնպէս կը վարուին, իբր թէ իրենք
քահանայապետին չեն վերաբերիր, եւ թէ իրեն ամե-
նեւին հպատակ չեն: Յայտնի է թէ ասոնք բանա-
դրանաց տակ կ'իյնան: Այսպիսիք եթէ նաեւ ի ներ-
քուստ ուրիշ կարծիք ունենան, յարտաքին տեսնի
հերձուածող կը համարուին: Վասն զի իրական հեր-
ձուած կայ. արտաքուստ արդէն իսկ խօսքով կամ
նշանաւ ժամանակին քահանայապետին հնազանդու-
թիւն կը զանան. ալ զինք չեն ընդունիր իբրեւ վերին
օրէնսդիր Եկեղեցւոյ, որ իրենց պատուէրներ տալու
իշխանութիւն եւ իրաւունք ունի, եւ այնու՝ դիտու-
թեամբ եւ կամքը Հռոմայ քահանայապետին՝ եւ ըստ
հետեւորդի Առաքելական Աթոռոյ իշխանութիւնն
արդեամբք կ'ուրանան: Իսկ թէ հերձուածական իշ-
խանութեան մը յարին կամ նոյնպիսի իշխանութիւն

[1] Իայֆֆ. Ե. 13, 5:
[2] Համ. Աստղ. Մինոռիթն, էջ 75—77:

մը հաստատել Քանան, կամ ամէն կապէ ազատ՝ կըշ-
ղնացեալ ուղէն մնալ, այն երկրորդական բան է: Հեր-
ձուած գաղափարին առաջին եւ էական կէտը կայ,
այսինքն՝ ատ եւ այժմ իշխող քահանայապետին իշ-
խանութեան յամառութեամբ հնազանդութիւն ըլա-
նալ, եւ այդ իսկ բաւական է ատ բանադրանաց տակ
իյնալու[1]:

Գ.

*"Ամենայն եւ իւրաքանչիւր անձն՝ որ-
եւէ վիճակէ կամ պաշտօնէ որ ըլլայ, որ
ի կարգադրութեանց կամ ի հրամանաց իւ-
րաքանչիւր ժամանակաց Հռոմէական քա-
հանայապետաց յապագայ սիեզերական
ժողով կը ըողոքէ. միանգամայն անոնք՝
որոնց օգնութեամբը, խորհրդովը կամ
պաշտպանութեամբը կը ըողոքուի:"*[2]

"Այսքընթաց կանոնին մէջ խօսուեցաւ հերձուա-
ծողաց եւ անոնց վրայ, որոնք գիտութեամբ եւ կամքը
ի հնազանդութենէ քահանայապետին կը խուսեն կամ
կը զատուին: Որպէս զի ատոնք՝ յապագայ ժողով բո-
ղոքելու պատճառանոք, ընդդէմ վճռեալ Գլխաւորու-
թեան իշխանութեան, նոյն անհնազանդութիւնն ան-
պատուհաս գործելու չյանդգնին, հոս առանձինն
բանադրանք կը դրուի: Ուստի, այս կանոնս առաջնոյն
հետեւութիւնն է: Վասն զի ատ եւ այժմ իշխող
քահանայապետին դէմ բողոքման մէջ՝ ի Գլխոյ Եկե-
ղեցւոյ ապստամբութիւն մը կայ. ինչու որ չ'ուզուիր
անոր վճռոյն ինք զինք հպատակեցընել, եւ այդ բո-
ղոքմամբ՝ Առաքելական Աթոռէն բարձրադոյն ատեան
մը գործնականապէս կ'ընդունուի: Թողուենք որ ան-

[1] Վճիռ Ս. Ա. քննութ. 12 Յունուար. 1860. 5 Յուլ. 1865:
Բատ. Զոլլի, Ռիեգի, անգ:
[2] Ի Կոնդակէ Ընդհանուր, Բ: — Տես էջ 7:

մտութիւն ալ է բողոքել այնպիսի ատենի մը, որ իրօք
չկայ եւ ըլլալիքն ալ ոչ ոք կրնայ դիտնալ[1]: Քահա-
նայապետին վճռոյն դէմ բողոքելը հերետիկոսութիւն
մ'ալ իրապէս յինքեան կը բովանդակէ. վասն զի
անով կը հաստատուի, թէ քահանայապետին իշխա-
նութենէն վերագոյն իշխանութիւն մ'ալ կայ, ուստի
քահանայապետին իշխանութիւնն իբրեւ ամենաբարձր
չ'ընդունուիր: Անոր համար կանոնս բանադրանաց տակ
կը ձգէ՝ 1. Այս գլխաւոր յանցաւորները՝ բողոքողներն,
եւ 2. Անոնց գործակիցները:

1.

Կանոնիս Ա. մասին մէջ բանադրանաց տակ կը
ձգուի "ամենայն եւ իւրաքանչիւր անձն՝" որ վիճակէ,
պատուէ կամ պաշտօնէ որ ըլլայ, ուստի առանց զա-
նազանութեան անձանց[2], "որոնք ի կարգադրութեանց
կամ ի հրամանաց իւրաքանչիւր ժամանակաց Հռո-
մէական քահանայապետաց" այսինքն՝ այն ամէն
կարգադրութեանց դէմ, որ ի քահանայապետէ՝ իբրեւ
յայնպիսւոյ՝ կը հրամայուի, կը վճռուի կամ կը կար-
գադրուի[3], հատուկապէս՝ եթէ այդ վճիռն կամ
կարգադրութիւնն իրաւացի կամ անիրաւ ըլլայ[4],
"յապագայ սիեզերական ժողով կը ըողոքի": Բո-
ղոքել է խնամարհադոյն դատաւորի մը վճռէն առ վե-
րագոյն մը կոչումն, որպէս զի այս վերջինէն առաջնոյն
վճռոյն չնջում կամ փոփոխում մ'ընդունուի: Ըստ
այսմ, ով որ Եկեղեցւոյ Գլխոյն կարգադրութիւններէն,
հրամաններէն կամ վճիռներէն՝ որոնք հաւատոյ
կամ բարոյից վարդապետութիւններ կամ լոկ բարե-
կարգութեան վերաբերեալ կրնան ըլլալ, յապաֆոյ ընդ-
հանուր ժողով մը, եւ ոչ՝ արդէն գումարեալ ժողով
մը կամ ի յապրդ քահանայապետ մը, որուն վրայ բանա-

[1] Պօղոս Բ. Կոնդակ Զաքէլէ, 19 Յունուար. 1460:
[2] Բատ. էջ 77, թ. 145: Զոլլի, 51, թ. 78:
[3] Հռեգին. թ. 263: Ռիեգի, 32, թ. 15:
[4] Սուար. վասն արդ. գատ. իրաւ. 2. 15:

դրանք չկայ[1], բողոքելու՝ կոչում ընելու ըլլայ, անմիջապես նովին բողոքմամբ բանադրանացս տակ կ'ինյայ։

Եթէ մեկը քահանայապետին մեկ վճռէն՝ զոր անիկայ իբրեւ ծայրագոյն վարդապետ՝ բովանդակ եկեղեցին պարտաւորիչ ձեւով մը՝ նկատմամբ հաւատոյ կամ բարոյից վարդապետութեան տայ, յընդհանուր ժողով մը բողոքէ, այնպիսին կերպական հերետիկոս կ'ըլլայ. որովհետեւ Հռոմայ քահանայապետին հաւատոյ եւ բարոյից իրաց մէջ անսխալականութեան հաւատոյ վարդապետութիւնը կ'ուրանայ։ Անոր համար այսպիսին նաեւ հերետիկոսութեան վրայ դրուած բանադրանաց մէջ կ'ինյայ[2]։

2.

Բացի ի գլխաւոր գործողներէն՝ բողոքողներէն, այս բանադրանաց տակ կ'ինյան նաեւ բողոքման նիւթական կամ բարոյական գործակիցները, երբ գործակցութիւնը բողոքմանէն յառաջ եղած է. վասն զի գործքը կատարուելէն ետեւ գործակցութիւն չի կրնար ըլլալ[3]։ Ասոնք գործակիցներն են՝

Ա. "Օգնողք"։[4]

Բ. "Խորհրդատուք", այսինքն անոնք՝ որ խորհրդով կամ յորդորանօք, պատճառներ ի մէջ բերելով, եւս առաւել հրամայելով, զմեկը կը համոզեն կամ ի գործ ինչ (հոս՝ ի բողոքել) կը դրդռեն, զոր առանց այս խորհրդոյ պիտի չգործէր։ Ուստի խորհուրդն այնպիսի պիտի ըլլայ, որ մեկն յորդորուի գործելու գործք մը՝ զոր պիտի չգործէր։ Ըստ այսմ՝ եթէ մեկն առանց այս խորհրդոյ ալ նոյնը պիտի գործէր, խորհրդատուն աղատ է բանադրանքէ[5]։

Գ. "Պաշտպանք", այսինքն անոնք՝ որ հաստատելով, հաւանելով, գովելով կամ դէմ չկռուելով՝

[1] Գոնաչ. վ. Ա. 9. 3. Մ. 2. թ. 5։
[2] Հմմ. էջ 52 – 55։ Բաս. էջ 78, թ. 147։
[3] Սուար. անդ, թ. 16։ Ռիեգի, անդ։
[4] Տես, էջ 57, 3։
[5] Հմմ. Փր. Հայներ, էջ 19։ Փորմիզ. էջ 38։ Բաս. անդ։

որուն ի պաշտօնէ պարտական էին, իրենք զերծնք բողոքման մեղայ մասնակից կամ մեղսակից կ'ընեն[1]։

Եթէ ի վճռոյ քահանայապետին յատկապէս յընդհանուր ժողով մը բողոքումը բարոյական անձինքներէ ըլլայ, ինչպէս համալսարանէ մը, ի ժողովոյ կանոնիկոսաց կամ վանականաց, եւ այլն, այնպիսի ընկերութիւնն աբթելման դատակնքոյն տակ կ'ինյայ, ինչպէս ետքէն[2] կը տեսնենք։

Ե.

"Այն ամէնքն՝ որ Սրբոյ Հռոմէական Եկեղեցւոյ Կարդինալները, Պատրիարքունքը, Արքեպիսկոպոսները, Եպիսկոպոսները, եւ Առաքելական Աթոռոյ Դատաւորները կամ Նոտիրակները կը սպասնեն, կ'անդամնատեն, կը զարնեն, կը ձերբակալեն, կը բանտարկեն, կը պահեն, կամ թշնամութեամբ կը հալածեն, կամ իրենց Թեմերէն, Եկեղեցներէն, Տեղերէն կամ Կալուածներէն ի բաց կը մերժեն, նոյնպէս որոնք որ այս գործոց հրաման կու տան, կամ կը հաւանին, կամ յայսպիսիս օգնականութիւն, խորհուրդ կամ պաշտպանութիւն կը ժառանգանեն։"[3]

Այս կանոնիս վախճանն է՝ եկեղեցւոյ մէջ բարձրագոյն արժանապատուութիւն ունեցող անձանց՝ "*Կարդինալաց, Պատրիարքաց, Արքեպիսկոպոսաց, Եպիսկոպոսաց եւ Առաքելական Աթոռոյ Դատաւորաց կամ Նոտիրակաց*" մարմինն ու կեանքը, պատուութիւնն ու պատիւը պաշտպանել ընդդէմ 1. Նե-

[1] Փորմիզ. անդ։
[2] Վերապահեալ արգելմունք, Ա. կանոն։
[3] Ի կոնդակէ ԸՆԹԵՒՑ, ԺԱ.։ — Տես էջ 9։

ընական, եւ 2. Բաբոյական պարտաւոր, որոնցմէ կը ծագին կանոնիս մէջ յառաջ բերուած բանադրանքը ազդելէ յանցանքները։ Ուստի յիշեալ անձինքներէն խոնարհագոյն աւագութիւն մ'ունեցողներն, ինչպէս տակաւին չձեռնադրեալ Եպիսկոպոսունք Աբբայք, եւ այլն [1], այս կանոնէս չեն պաշտպանուիր. ինչու որ կանոնիս մէջ յայտնապէս չեն յիշուած [2]։

1.

Կանոնիս մէջ յիշուած յանցանաց նիւթական պատճառ են անոնք՝ որ յիշեալ եկեղեցական Աւագայ Ա. Մաքսիոյն վնաս մը կը հասցընեն, կամ բոլորովին ոչնչացընելով՝ "ապականող„, եւ կամ մէկ մասին վնասելով՝ "անդամահատող եւ զարնող։„ [3]

1. "Ապականող„ են ամէնքն՝ որ սրբեւիյէ կերպով՝ գինուբ, թմրանով, անօթութեամբ, եւ այլն, վերոյիշեալ եկեղեցական Աւագայ կեանքը կը բառնան։

2. "Անդամահատող„ են, որոնք որ մարմնոյն սրբէ է անդամին՝ որ սեպհական գործունէութիւն մը եւ պաշտօն մ'ունի, մարմնէն կը բաժնեն կամ երկարատեւ անգործունէութեան մէջ կը ձգեն։

3. "Զարնող„ են ամէնքն՝ որ ձեռօք կամ ուրիշ բանիւք կամ ուրիշ սրբեւէ կերպով — զարնելով, կոխելով, քարկոծելով, եւ այլն — ուրիշին մարմնոյն բաւական անհրաժեշտութիւն մը կը հասցընեն։

Բ. Աղաքոնեան վնաս յարձակում կ'ընեն, ձերբակալելով, բանտարկելով, պահելով [4]։

[1] Սուար. 21. 2. 60։ Վէքքիոյ, անդ, էջ 358։ Ռիէդի, էջ 35, թ. 51։

[2] Սուար. 24. 2. 68։ Բաս. էջ. 79, թ. 149։ Ռիէդի, էջ 34, թ. 51։ Ընոր համար այս կանոնս պէտք չէ շփոթել պարզապէս վերապահեալ բանադրանաց Բ. Կանոնին հետ։ Ընոր մէջ տրուած բանադրանքը՝ պարզ, որուն կ'ենթկնի մարմինն ու կեանքը, ազատութիւնն ու պատիւը պաշտպանելու համար է։ Իսկ ասկիպ բաց ի կղերական պատուէն եւ կղերական ասոնձինն կերպով, իսկ միւսը՝ պարզապէս վերապահեալ է։

[3] Հռեգին. Գ. թ. յետ թ. 212, գ. 5. §. 2. վ. Զանէբոս.։

[4] Ի Գր. Օր. 36։

1. "Ձեռնակապող„ են, որոնք որ բռնութեամբ կամ խաբէութեամբ մէկը թշնամաբար կը բռնեն։

2. "Բանտարկող„ են, որոնք զմէկը հրապարակական կամ առանձնական տեղ մը բանտարկելով՝ անձնական ազատութենէն կը զրկեն։

3. "Պահող„ են այն ամէնքն՝ որ զմէկը տեղ մը սենեակ, տուն, քաղաք եւ այլն, կը փակեն, այնպէս որ անիկայ ըստ կամի դուրս ելլելու ազատութենէն կը զրկուի, ինչպէս՝ եթէ Եպիսկոպոս մ'իր տան մէջ պաշարման վիճակի մէջ դրուի, այնպէս որ չկարենայ ըստ կամի հեռանալ անկէ, կամ պաշարողներէն զգուշանալով միայն՝ կարելի ըլլայ։

Գ. Պատուոյն կը վնասեն կամ թշնամութեամբ հալածելով, եւ կամ զանոնք իրենց թեմերէն, երկիրներէն, տեղերէն կամ կալուածներէն արտաքսելով [1]։ Այսպիսի են՝

1. "Թշնամութեամբ հալածողք„, այսինքն անոնք՝ որ եկեղեցական Աւագ մը կը հալածեն, իրեն՝ ի մարմին եւ ի կեանս կամ յազատութիւնն վնասելու դիտմամբ։ Ընոր համար ազատ է բանադրանքս ով որ կը հալածէ վախցընելու կամ կողոպտելու դիտմամբ [2]։

2. "Ի դաց մերժողք„, այսինքն անոնք՝ որ եկեղեցական Աւագ մ'իր գանուած եւ բնական տեղէն դուրս կը հանեն։ Ընոր համար, բանադրանացս տակ չեն իյնար որոնք որ չեն ուզեր զայնպիսին ընդունիլ, ինչպէս՝ երբ դուռն ընդդէմ փակելով չեն թողուր քաղաք մտնել [3]։ Այս ի բաց մերժումը պիտի ըլլայ "իրենց թեմերուն, երկիրներուն, ծեղերուն կամ կալուածներուն„։ Տեղեր կամ կալուածներ ըսելով՝ կ'իմանան շատ աստուածաբանք ոչ միայն այն տեղերն՝ որոնց վրայ այդ եկեղեցական Աւագը իրաւաբանութիւն ունին, ինչպէս քանի մը բարոյագէտք եւ իրաւաբանք կը համարին, հապա նաեւ զանոնք՝ ուր բնակութեամբ կամ ծննդեամբ տեղացի եղած են։ Վասն զի այս կանոնիս վախճանը չէ ասոնց

[1] Սուար. 22. 31։ Պոնաչ. վ. Ա. 9. 12. Ր. 1. թ. 7։

[2] Փասսեր, առ կ. Վասն ապաշ. ի Զ.։ Ռիէդի, էջ 33, թ. 49։

[3] Ռիէդի, անդ։ Զոլի, էջ 54, թ. 81։

իրաւաբանութիւնը պաշտպանել՝ որ յաջորդ կանոնին մէջ կը կատարուի, հապա մանաւանդ՝ մարմինն ու կեանքը, պատիւն ու ազատութիւնը պաշտպանել: Թայց նաեւ հակառակ կարծիքն հաւանական է, եւ այնու՝ օրէն է նաեւ անոր հետեւիլ[1]: Ուստի այդ վերոյիշեալ տեղերէն զերծնք ի բաց մերժողք, առանց զանազանութեան առանձնական անձի կամ պաշտօնէի տէրութեան, բանութեամբ կամ սպառնալիքով եւ կամ պարզ հրամանաւ մերժելուն, այս բանադրանաց տակ կ'ինանան[2]:

2.

Կանոնիս կը բանադրուին ոչ միայն այդ դիւրաւոր գործողները, հապա նաեւ որոնք որ առանց յայտ մասին առանց ապիտութեան կամ ծանր երկիւղի գործակից կ'ըլլան: Ա.յսպիսի դարոյական պատճառ են՝

Ա. "Հրամայողք„, որոնք մեկու մը՝ ազատչանայ կամ յանձնարարութեան ձեւով կը յանձնեն յանուն կամ փոխանակ իրենց վերոյիշեալ յանցանքները գործել[3]:

Բ. "Հաւանողք„, որոնք վերոյիշեալ գործերէն մեկուն՝ յետոյ քան կատարումը հաւանութիւն կու տան: Ընդունք յետոյ. վասն զի այն առեն միայն կարելի է բարոյական պատճառ ըլլալ, երբ դեռ արդիւնք յառաջ չէ եկած: Գործքը կատարուելէն եղբը նոյնին արուած պարզ հաւանութիւնն ընդհանրապէս խօսելով չի բաւեր: Որպէս զի այդ հաւանողք բանադրանաց տակ իյնան հետեւեալ պայմանները կը պահանջուին[4]:

1. Այդ վերոյիշեալ յանցանքներէն մեկը յանուն ես է նպատակ հաւանողին պիտի գործուի, ըստ սկզբանն՝

[1] Աւանդ. 80, թ. 150: Գործ. Ս. Ախոռ. Ցաւ. Դ. Ռիւէդի, անդ, Զոլի, եւ այլն:
[2] Պռնաչ. անդ, թ. 19: Ռիւէդի, էջ 34, թ. 49:
[3] Փր. Հայնէր, էջ 19:
[4] Համ. Բաւ. էջ 80, թ. 151: Զոլի, էջ 53, թ. 80: Ռիւէդի, էջ 34, թ. 50:

"Չի կրնար մեկը հաւանիլ այն բանին, որ յանուն իւր չէ գործուած:„[1]

2. Հաւանութիւնն արտաքին նշանաւ մը պիտի յայտնուի. վասն զի "Ա-ոչն ընդդէմս չի պատիժ:„[2]

3. Հաւանողը յանցանքին գործուած ժամանակին ի վիճակի պիտի ըլլայ, գոնեայ ունակաբար, նոյնն ինքնին գործելու կամ գործելու հրաման տալու, ըստ իրաւաբանական կանոնաց՝ "Հաւանութիւնը չեզոք կը նկատի, եւ աներկբայ՝ հրամանին հաւասար է„[3]

Գ. Որոնք որ այս գործոց բարոյապէս կամ նիւթապէս "օգնութիւն, խորհուրդ կամ պաշտպանութիւն կը մատուցանեն„[4]:

Ուստի ասոնք ամէնը, բնականապէս արդիւնքն յառաջ գալէն եաեւ[5], բանադրանաց տակ կ'իյնան[6]:

3.

"Որոնք որ ներքին կամ արտաքին ատենի եկեղեցական իրաւաբանութեան գործադրութիւնն ուղղակի կամ անուղղակի կ'արգելուն. եւ այս քանիս համար աշխարհական ատեան կը դիմեն, եւ անոր հրամանագիրները կը հայթայթեն, կը հրատարակեն, կամ՝ օգնութիւն, խորհուրդ կամ՝ պաշտպանութիւն կը մատուցանեն:„[7]

Այս եւ յաջորդ երկու կանոնաց մէջ եկեղեցւոյ ազատութիւնը կը պաշտպանուի: Առիկա կը խօսի ե-

[1] Non potest ratum quis habere, quod non suo nomine gestum est. կ. 13. վ. կան. Իրաւ. թ. 6:
[2] De internis non judicat praetor.
[3] Ratihabitionem retrotrahi, et mandato non est dubium comparari. կ. Իրաւ. ճ. առ. 6: Սուար. 21. 2. 71: Համ. Կոբրի-Պալլ. Բ, 972:
[4] Պռնաչ. անդ, թ. 19: Ռիւէդի էջ 34, թ. 49: Տես էջ 57, 3. 84, Բ. 75, 3:
[5] Պռնաչ. անդ, թ. 19. 30:
[6] Տես նաեւ յետոյ պարզապէս վերապահելոց Բ. կանոնը:
[7] Ի Կոնդակէ Ընդհ. ծ.Զ: — Տես էջ 9:

կեղեցւոյ իբրեւ ընդհանուր ազատ գործադրութեան վրայ, եւ ոչ Կաթողիկէ իշխանութեան գործադրութեան վրայ:

"Ինկնեցական իրաւաբանութիւն" ըսելով՝ կ'իմացուի ընդհանրապէս՝ Եկեղեցւոյ իւր հպատակները յաւիտենական փրկութեան վերաբերեալ իրաց մէջ կառավարելու օրէնսդրական եւ դատաւորական իշխանութիւնը[1]: Այդ կառավարելու իշխանութիւնը կը տարածուի ոչ միայն քարոզելու, խորհուրդ մատակարարելու իրաւանց վրայ, հապա նաեւ հրամայելու, արդելելու, կապելու եւ արձակելու, յաւիտենական փրկութեան վերաբերեալ իրաց մէջ օրէնքներ տալու իրաւանց վրայ: Այս իրաւաբանութիւնն՝ որ կրնայ կարգաւոր կամ յանձնարարական ըլլալ, ի գործ կը դրուի ըստ մասին "ի ներքին ատենի", հաւատացելոց խիղճը՝ներքին կամ ի ծածուկ անձամբ խոստովանելով յայտնեալ նիւթոց մէջ ուղղելու եւ կառավարելու համար, որ գլխաւորաբար Ապաշխարութեան Ս. Խորհրդոյն մատակարարութեան մէջ կը գործածուի, եւ ըստ մասին "յարտաքին ատենի", հաւատացեալներն իբրեւ տեսանելի ընկերութեան մ'անդամներն ուղղելու եւ կառավարելու համար. եւ այս ի գործ կը դրուի հրապարակական եւ արտաքին գործերով, որպիսի են՝ օրէնք դնել, անօրինութ տալ, եկեղեցական պաշտօնի զմեկը կարգել, թեմերու պյտելութիւն[2], քարոզիչ առաքել, Կարգի իշխանութեան վերաբերեալ գործեր կատարելու իշխանութիւն տալ, վերջապէս այն ամէն իրաւանց գործադրութիւնն՝ զոր Եկեղեցին իբրեւ կատարեալ եւ անկախ ընկերութիւն կրնայ պահանջել[3]:

Արդ, կանոնս կը պաշտպանէ այդ իրաւաբանութիւնը նոյնը բռնաբարողներուն դէմ, որոնք են՝ 1. "Հրգելողք": 2. Աշխարհական ատեան դիմելով "հրամանագիր հայթայթողք": 3. Հրամանագիրները "հրատարակողք," եւ 4. Անոնց գործակիցները:

[1] Ֆէռրարիս, ե. Իրաւաբ. Ա. 1. թ. 2:
[2] Վէքքիոյ, անդ, էջ 359, թ. 574: Փորմիզ. էջ 43:
[3] Հմմ. Ռիէդէ, էջ 35, 36, թ. 53—55:

1.

"Հրգելողք" են անոնք, որ ազատակամ եւ դիտմամբ կը գործեն գործ մը՝ որ եկեղեցական իրաւաբանութեան գործադրութիւնը կ'արգելլու. հաւատարապէս՝ եթէ այդ արգելումն բռնաբար ըլլայ եւ եթէ վախցընելով, եւ կամ պլաղդ[1]: Այս արգելումն այնպիսի պիտի ըլլայ, որ կղերական մը ստիպուի յականայ կամ իրաւաբանութեան գործադրութենէն ետ կենալ:

Արգելքը կրնայ դրուիլ "ոտղղակի կամ անոտղղակի": Ո—ղղակի կ'արգելլուի, երբ նոյն իսկ անձը կ'արգելլուի գործ մը կատարելէն, զոր զօրութեամբ իրաւաբանական իշխանութեան սկսած էր կատարել: Ան—ղղակի կ'արգելլուի, երբ արգելքը թէեւ յայտնապէս նոյն անձին չի դրուիր, սակայն ուրիշ անձանց վրայ այնպէս մը կ'ազդուի կամ աղերսներ յառաջ կը բերուի, որ յառաջ եկած պարագայից պատճառաւ իրաւաբանութիւնն ի գործ դնելու անկարելութիւն մը կը ծագի: Այսպէս Եպիսկոպոսի մ'իրաւաբանութեան գործադրութիւնն անուղղակի կ'արգելուէր, եթէ մէկն անոր պաշտօնէից գործունէութեան սրբէիցէ միջոցով արգելք դնէր, այնպէս որ Եպիսկոպոսը նոյն պատճառաւ չկարենայ իւր կարգադրութիւնները գործադրել[2]:

Բայց այս արգելքը միշտ անոր պիտի դրուի, որ իրաւաբանական իշխանութիւն ունի. այնպէս որ այսպիսին իւր իրաւաբանութեան գործադրութիւնը կամ սկսիլ, կամ սկսեալն յառաջ տանիլ եւ կամ լմնցընել չկարենայ[3]: Անոր համար ազատ է ի բանադրանայ այն անձն՝ որ կը ստիպէ զմեզի՝ սրբէ իրի մը համար ի սկզբան անդ փոխանակ եկեղեցական դատաւորի դիմելու, աշխարհականի մը դիմել: Վասն զի եկեղեցական դատաւորը, ցորչափ դատն իւր առջեւը չէ եղած, յայսմ մասին տակաւին իրաւաբանութիւն մը չունի,

[1] Պալմ. 10. 4. 95:
[2] Բաս. էջ 85, թ. 160: Զոլի, էջ 55, թ. 83:
[3] կան. 3. Վատ Ազ. Եկեղ. առ 6: Պոնաչ. Վ. 1. խ. 17. Մ. 1. թ. 4:

հետեւապէս արգելելու վրայ ալ խնդիր չի կրնար ըլլալ: Բայց ազատ չէ բանադրանքէ, եթէ դատն եկեղեցական առեան ելլելէն եւ Հոն սկսելէն ետքը, յանկամ եկեղեցականին՝ առիպեր զնոյն անձն աշխարհական առեանի դիմել[1]: Այս եւս ասոր նման դժուարութիւններ կրնան լուծուիլ, եթէ աչայ առջեւ ունեցուի սա սկզբունքը. Միայն գործադրուելու սկսած իրաւաբանութիւն մը կրնայ արգելուիլ. իրաւաբանութեան գործադրութիւնէն յառաջ եւ եթէ նոյնին արգելման վրայ խնդիր չի կրնար ըլլալ: Արգելք դնելու այդ ամէն դիպաց մէջ եկեղեցական իրաւաբանութեան գործադրութիւնն արգելելու պէտք ունի պիտի դանուի. ուստի գործադրութեան խափանումն ըստ պատահման միայն պիտի չըլլայ[2]:

2.

Այս յանցաւորաց երկրորդ դասուն կը վերաբերին այն ամէնքն՝ որ "այս *յանիկս հատար աշխարհական առեան կը դիմեն եւ անոր հրամանագիրները կը հպատպատեն*": Այսպիսի են ոչ միայն անոնք՝ որ իրենց աշխարհական իշխանութեամբը կրնան եկեղեցական իրաւաբանութեան ամբողջական կատարումը կամ արգիլուքն արգելուլ, հապա նաեւ անոնք՝ որ թէեւ անձամբ բանի մը ձեռնհաս չըլլան, սակայն աշխարհական առեանն օգնութեան կոչելով՝ եկեղեցական իրաւաբանութեան գործադրութիւնն արգելելու կը ջանան: Որպէս զի սոնք բանադրանաց տակ իյնան, ըստ մեզ կանոնիս երեք պայման կը պահանջուի:

Ա. Այդ դիմումը պիտի ըլլայ առ "աշխարհական" իշխանութիւն մը, որ յաշխարհական առեանի իրաւաբանութիւն ունենայ[3], եւ ոչ լոկ գործակալական իշխանութիւն (administratio):

[1] Ռիբէրի, էջ 37, թ. 57:
[2] Պոնաչ. Մ. 2. թ. 4:
[3] Կ. 10. Վան մո. բան. Գ. 54. Վան իրաց դատաս. Գ. Ի. Վան դատ: Բայֆֆ. Բ. 2. 4:

Բ. Աշխարհական առեան դիմելն եկեղեցական իրաւաբանութեան գործադրութիւնն արգելելու եւ ոչնչացընելու պէտքն պիտի ըլլայ[1]: Ըստ այսմ, ով որ հոգեւոր դատաւորէ առ աշխարհական դատաւոր մը բողոքէ այն պատճառաւ՝ որ առջինը դատը կը յերկարէ կամ իրեն թշնամի է, բանադրանաց տակ չ'իյնար: Վասն զի եկեղեցական իրաւաբանութիւնն ըստ ինքեան ոչնչացընելու եւ ապարդիւն ընելու դիտումն չկայ, հապա միայն ուրիշ պատճառներու համար այս ինչ անձին իրաւաբանութենէն ինք զինք ի բաց կը հանէ:

Գ. Այս դիմումն ապօրէնութիւն միայեալ պիտի ըլլայ, ասով դիմողն իր նպատակին պիտի հասնի: Ինչու որ խնդիրը դժպհեաց վրայ ըլլալով՝ պէտք է "ևս" ն անձուկ մտօք, զօդական խմաստով մեկնել[2], եւ ոչ բառական, ինչպէս ոմանք կ'ուզեն[3], այնպէս որ՝ որոնք որ "աշխարհական առեան կը դիմեն եւ անոր հրամանագիրները կը հպատպատեն" իբրեւ մէկ տեսակ յանցաւոր համարուին: Ուստի պէտք է որ եկեղեցական իրաւաբանութիւն ունեցող անձի մը դէմ կարգադրութիւն կամ հրաման մը արուի եւ ի գործ դրուի, որով եկեղեցական իրաւաբանութիւնն արգելուի կամ առեան կոչուի:

Եթէ աշխարհական առեան դիմումն իրաւական է, բայց բանադրանաց՝ ըստ վճռոյ Մարտինոսի Ե.ի եւ Ինոսենտիոսի Ը.ի նաեւ եկեղեցական բարեբարութիւնը կը կորսնցընէ:

3.

"Հրատարակողք" ըսելով կ'իմացուին հոս՝ դատաւորք կամ աշխարհական առեանի սրեւէ աշխարհական պաշտօնեայք, որոնք որոշումներ կ'ընեն եւ կարգադրութիւններ կը հրատարակեն, որով եկեղեցական

[1] Կոնդ. Ընդհ. § 16:
[2] Անդ: Ռիբէրի, էջ 39, թ. 60: Կուրի-Պալը. Բ. 972:
[3] Գոբֆ+ Ս. Աթոռոյ, Հատոր Ի. էջ 290, Ծան. 1, Հատ. Ա. էջ 567, եւ այլն:

իրաւաբանութեան գործադրութիւնը կ'արգելուի։ Ուստի, բանադրանաց տակ չեն իյնար նոտարք կամ դրագիրք, ըստացատարք՝ որոնց ձեռօք հրամանագիրները կ'ընդունուին։ Վասն զի ասոնք գործիք են հրամանագրոյ հրատարակման, եւ ոչ հեղինակք հրատարակութեան[1]։

4.

Վերոյիշեալ գործոյ իբրեւ գործակից՝ բանադրանաց տակ կը ձգուին անոնք՝ որ վերոյիշելոյ "օգնութիւն, խորհուրդ կամ պաշտպանութիւն կը մատուցանեն"[2]։ Այս գործակցութիւնը պիտի ըլլայ՝

Ա. Գործնէայ, վասն զի ինչպէս որ գլխաւոր գործողներու համար ըսինք՝ թէ միայն գործնէայ՝ արդեամբք միացեալ արգելուին եկեղեցական իրաւաբանութեան գործադրութեան, բանադրանաց տակ կ'իյնայ, նոյնպէս ալ գործակիցք, եթէ եկեղեցական իրաւաբանութեան գործադրութիւնն իրօք արգելուի՝ բանադրանաց տակ կ'իյնան։ Ասիկայ գրեթէ միաբան վարդապետութիւն է աստուածաբանից[3]։

Բ. Պիտի ըլլայ ձանր ծեղանչական. վասն զի Եկեղեցին միայն ծանր մեղանչական յանցանաց վրայ կը դնէ ծանր պատիժ, որպիսի է բանադրանքը։

Ի.

"Որոնք որ արտաքոյ կանոնական կարգադրութեանց եկեղեցական անձինքն իրենց ատեանը կոչելու համար աշխարհական դատաւորներն ուղղակի կամ անուղղակի կը ստիպեն. նոյնպէս որոնք որ ընդդէմ ազատութեան կամ իրաւանց Ե-

[1] Ռիեդի, էջ 38, թ. 59։ Զօլի, էջ 59, թ. 84։
[2] Տես էջ 57, 3. 84, բ. 75, 3։
[3] Տես Փր. Հայներ, էջ 86։

կեղեցւոյ օրէնքներ կամ վճիռներ կը հրատարակեն։"[1]

Յանձնակիս պարագայից համար այս կարեւոր կանոնս երկու մասի կը բաժնուի։ Առաջինը կը պաշտպանէ Ապենի արտօնութիւնն (privilegium fori), ըստ որում եկեղեցականք նաեւ աշխարհական իրաց մէջ ոչ թէ աշխարհական դատաւորաց, այլ իրենց եկեղեցական Առաջնորդին առջեւ իրենց անձնական դատը պիտի վարեն։ Երկրորդը կը պաշտպանէ Եկեղեցւոյ արտօնութիւնը ու իրաւունքը։

1.

Երբեմն[2] եկեղեցական անձինքն աշխարհական ատեան կոչող ամէն դատաւորը այս բանադրանաց տակ կ'իյնային. բայց այս Սահմանադրութենէս եզրը միայն անոնք կ'իյնան՝ որոնք մէկէ մը չատիպուած՝ կամ անձամբ եկեղեցական անձինքն իրենց ատեանը կը կոչեն, եւ կամ ուրիշ դատաւորները կը ստիպեն նոյնն ընելու[3], թէեւ առջիններուն նկատմամբ մեղքը մշտ մնայ։ Ուստի, այն դատաւորը՝ որ կը սպիտակին կոչելու, բանադրանքէ ազատ են։ Իսկ "ստիպողք" ըսելով՝ կ'իմացուին ամէնքն՝ որ բռնութեամբ կամ սպառնալեօք եւ կամ այլազգ այնպէս աշխարհական դատաւորի մը վրայ կ'ազդեն, որ ասիկայ յանձնայ կամ կը ստիպուի կղերական մ'իւր ատեանն հրաւիրել եւ վրան դատաստանական գործեր կատարել։ Ուստի ամենեւին զանազանութիւն մը չ'ընդունիր, թէ այդ ստիպումը դատաւորի մը վրայ "ուղղակի" թէ "անուղղակի" յառաջ կը բերուի. այսինքն՝ թէ մէկն անձամբ կը ստիպէ եթէ ի ձեռն այլոց, անմիջնորդաբար զդատաւորն կը ստիպէ եթէ զուրիշ մը՝ որուն հետ դատաւորը կապ մ'ունենայ, զոր օր. ազգական ըլլայ, այնպէս որ ասոր պատ-

[1] Ի կոնգ. Ընդրէաց, ժԸ։ — Տես էջ 9։
[2] Տես կոնգ. Ընդրէաց, § 15։
[3] Վճիռ Ս. ժ. Քննութեան, 1 փետր. 1871։

ճառաւ ստիպումն իրեն հանի[1]: Ըստ Հաւանականա-
դոյն եւ գրեթէ ընդհանուր կարծեաց ստիպողք են
նաեւ անոնք՝ որ կղերական մը յաշխարհական առեւտ
կ՚ամբաստանեն, այնպէս որ դատաւորն այս ամբաստա-
նութեան պատճառաւ ի պաշտօնէ իւրմէ կը ստիպուի
ամբաստանեալ կղերիկոսն ի դատ կոչելու եւ ըստ օրի-
նաց առեւտի դատելու[2]: Ա յսպիսիք եթէ եկեղեցականի
մը հետ դատ ունին, պէտք են Եպիսկոպոսին դիմել.
Եպիսկոպոսը կրնայ կամ անձամբ դատել, կամ իշխա-
նութիւն տալ աշխարհական առեւտ դիմելու, որուն
Եպիսկոպոսութիւնք յԱռաքելական Ա թոռոյ յատուկ իշ-
խանութիւն կ՚առնուն:

Որպէս զի այս ստիպողք բանադրանաց տակ
իյնան, կը պահանջուի, որ

Ա. Ստիպուող դատաւորն "աշխարհական„ ըլլայ:
Բայց աշխարհական բառով պէտք չէ իմանալ անձը,
հապա պաշտօնը: Անոր համար կրնայ նաեւ այսպիսի
դատաւորը կղերական ըլլալ[3]: Իսկ "դատաւոր„ կը կո-
չուի այն՝ որ իրաւունք եւ կարողութիւն ունի յառենի՝
ուրիշի մը վրայ վճիռ մը տալու[4]: Ըստ այսմ՝ դատաւոր
չեն՝ առենակալք եւ ոստիկանք:

Բ. Աշխարհական դատաւոր մը ստիպուի "եկե-
ղեցական անձ„ մը իր առեւտը կոչելու: Եկեղեցական
անձ ըսելով կ՚իմացուին այն ամէն կղերականք՝ որ յա-
ռուկ իրաւասութեան արտօնութիւն ունին: Ա յս-
պիսիք են ոչ միայն անոնք՝ որ խոզոմին հետայ ընդ-
դունելով իրենք զիրենք ի ծառայութիւն Աստուծոյ
նուիրած են, հապա նաեւ ամէն կրօնաւորք, թէպէտ
կարգի (Ordo) մը վերաբերին թէպէտ Առաքելական Ա-
թոռէն պարզապէս հաւանեալ Միաբանութեան (Con-
gregatio). Հաւասարապէս՝ եթէ այդ կարգի կամ Միա-
բանութեան մէջ գանուող անձինք հանդիսական ուխտ

[1] Օր. 8. ի վերջ Օր. 14. § Ոչ ըլլայ. 2. Զոյլի, էջ 61. թ. 86. եւ այլն:
[2] Հմմ. Ռիեդի, էջ 42, թ. 65. եւ Ծան. 10: Փր. Հայներ, էջ 91—93:
[3] Փիլիուկ. ՃՋ. 10: Ռիեդի էջ 41. թ. 65:
[4] Օր. 1. Վ. ան դատ. եւ Օր. 2. Վ. ան կան. իրաւ.:

ունենան կամ պարզ, եւ կամ նոյն իսկ իբրեւ նորընծայ ապրին[1]:

Գ. Դատաւորն ստիպուի եկեղեցական անձինքն՝ իբրեւ եկեղեցական անձինք՝ իւր առեւտը կոչել, իրենց վրայ պարտ ընելը- համար[2], այնպէս որ եկեղեցականն իբրեւ ամբաստանեալ՝ յառենի պիտի երեւայ: Բայց պանդանութիւն չընդունի ամբաստանութեան՝ յանցանաց կամ քաղաքական իրաց վրայ, ծանր կամ թեթեւ ընդունուն[3]: Ուստի, բանադրանաց տակ չիյնար, ով որ կը ստիպէ զդատաւորն եկեղեցական մ՚իր առջեւ հրաւիրելու անոր հրամանն, յանդիմանութիւն կամ յորդոր մը տալու կամ կարծիքն իմանալու, վկայութիւն առնելու համար. վասն զի ասոնք դատել չեն:

Դ. Այդ ի դատ կոչումն "արտաքոյ կանոնական կարգադրութեանց„ ըլլայ: Կանոնական էքզէքուըն՝ ըսելով՝ կ՚ուզուի իմացընել՝ 1. Ս. Աթոռոյն եւ աշխարհական իշխանութեանց մէջ եղած դաշնադրութիւնը[4]: 2. Եկեղեցական մ՚ըստ օրինի կարգընկեց ընելն եւ առեւ աշխարհական առենի ի պատուհաս մատնելն[5]: 3. Այնպիսի երկիրներն, ուր առեւտի արտօնութիւնը հակառակ սովորութեամբ եւ Առաքելական Աթոռոյ լսելեայն հաւանութեամբն իբրեւ չնչուած կը համարուի[6]: Նոյնպէս՝ եթէ տէրութիւնն իր դաշնադրութեան հակառակ նոյնը բարձած է, յորչափ Եկեղեցին յայտնապէս չի պահանջեր այդ արտօնութիւնը:

2.

Կանոնս Բ. մասը կը խօսի անոնց վրայ՝ որոնք ընդդէմ ազատութեան կամ իրաւանց Եկեղեցւոյ օրէնքներ կամ վճիռներ կը հրատարակեն:

Ա. "Ազատութիւն կամ իրաւունք Եկեղեցւոյ„ ըսելով կ՚իմացուի՝ Քրիստոսի որոշման եւ կարգադրու-

[1] Հմմ. Փերրարիս, Ա. էջ 72, թ. 64, 65:
[2] Մեկն. Հռոմ. 265: Ռիեդի, անդ:
[3] Փորմիզ. էջ 46:
[4] Զոյլի, էջ 60, թ. 85, եւ այլն:
[5] Վ. Էքբիոյ, էջ 360, թ. 575:
[6] Ռիեդի, էջ 41, Ծ. 1: Մեկն. Հռ. էջ 269: Զոյլի, էջ 62:

թեան Համաձայն Եկեղեցւոյ աշխարհական իշխանութենէ ունեցած անկախութիւնը[1]: Ասոր կը վերաբերի ոչ միայն Կարգի, Իրաւաբանութեան եւ Ուսուցչութեան իշխանութիւնը, որպիսի են՝ ի մեծագոյն ասիճանս յառաջգնդութիւն, արտաքոյ եկեղեցւոյ թափօր ընել, եկեղեցի շինել, վանքեր հաստատել, եղբայրութիւններ հիմնել, բարերարութիւններ տալ, քարոզութիւններ ընել. հապա նաեւ այն իրաւունքները՝ որոնց կինքեան կը բովանդակէ, զոր Եկեղեցին իբրեւ ընկերութիւն ունի եւ պահանջել կրնայ. ինչպէս՝ ժառանգելու, տէրութիւն ստանալու իրաւունքը[2]: Միով բանիւ՝ Եկեղեցւոյ պատճառն է իրաւունքը դաղափարն ընդարձակագոյն մտօք պիտի առնուի: Ուստի, ով որ, եթէ կղերական եւ եթէ աշխարհական[3], հեղինակ կամ գործունեայ հեղինակակից կ'ըլլայ այսպիսի օրինաց կամ վճռոց, այս բանադրանացս տակ կ'իյնայ[4]:

Բ. "*Օրէնք*„ ըսելով կ'իմացուի հոս՝ ընդհանուր եւ մշտնջենաւորգ կանոն իրաւանց, որ հաստատուեցաւ Եկեղեցւոյ իշխանութենէ դրուած եւ ըստ օրինի հրատարակուած է[5]: Իսկ օրէնսդիր՝ ըստ պետական կառավարութեան տեղւոյ այլեւայլ է. միահեծան իշխանութեանց մէջ միահեծան տէրը միայն օրէնսդրական իշխանութիւն ունի. սահմանադրական իշխանութեանց մէջ խորհրդանոցը միացեալ ընդ իշխանին:

Գ. "*Վճիռք*„ են որոշմունք կամ կարգադրութիւնք՝ որոնք վերին իշխանին ստորակարգեալ պաշտօնեաներէն կը տրուին: Այսպէս կրնան վճիռներ տալ՝ պաշտօնարանն իր իշխանութեան սահմանին մէջ բովանդակ երկրին համար. վերին գահերէցը, կառավարութեան գահերէցն իր դաւառին, շրջանին համար. դաւառապետն՝ իր դաւառին, թաղապետը՝ թաղին

[1] Պիոս Թ. Սկլատպոս., § 22, 33, 45, 47:
[2] Կ. 5. վ. ան անկախ. առ 6: Հռեգին, թ. 358:
[3] Պոնաչ. էջ 3. թ. 1:
[4] Կ. 49. վ. ան Ս. Ե. եւ Հռ. թ. 361:
[5] Կան. բն. իրաւ. § 11:

համար, քաղաքապետն եւ անոր խորհրդականքն իրենց քաղքին համար, եւ այլն[1]:

Դ. "*Հրատարակողք*„ ըսելով չեն իմացուիր անոնք՝ որ օրէնքները կամ վճիռները կ'օրինակեն, ի լոյս կ'ընծայեն, յատենի ի գործ կը դնեն[2], թէեւ ասոնք կրնան նախընթաց կանոնին տակ մտնել՝ եթէ ուղղակի կամ անուղղակի եկեղեցական իրաւաբանութեան գործադրութիւնն արգելուն, կամ գոնէ եկեղեցական իրաւաբանութեան գործադրութիւնն արգելցնելու օգնութիւն եւ կամ պաշտպանութիւն մատուցանեն[3]: Հապա կ'իմացուի այսպիսի օրինաց կամ վճռոց բուն հեղինակը, եթէ սեպհական եւ եթէ յանձնարարական իշխանութեամբ նոյնը գործէ: Այսպիսի են օրէնք եւ ջնջելու բաւերուն մեկնութեան մէջ յիշեալ անձինք: Բայց կը պահանջուի որ այս օրէնքներն ու վճիռներն

1. Ընդդէմ ազատութեան կամ իրաւանց եկեղեցւոյ ըլլան: Այսպիսի չեն այն օրէնքներն ու վճիռները՝ որ ուղղուած են առանձինն եկեղեցական անձի մը՝ իբրեւ առանձնականի մը դէմ[4]:

2. Հրապարակուին: Այսն զի օրէնքը հրատարակմանէն եաքը կը պարտաւորէ: Ըստ այմ, սահմանադրական տէրութեան մը մէջ թէ Ա. եւ թէ Բ. սենեկի անդամք, եթէ այսպիսի օրինաց կամ վճռոց հաւանութիւն տուած են, ընդ հրատարակութիւնը բանադրանաց տակ կ'իյնան:

> Կանոնիս Ա. եւ Բ. մասին մէջ յիշեալ յանցաւորաց օգնութիւն, խորհուրդ կամ պաշտպանութիւն մատուցողք բանադրանաց տակ չեն իյնար. վասն զի Սահմանադրութեանս մէջ չեն յիշուիր[5]:

[1] Օր. 6. վ. ան արդ.:
[2] Սուար. 21. 2. 79:
[3] Տես էջ 91:
[4] Սուար. 21. 2. 90: Ռիբէգի, էջ 4, 3, թ. 66:
[5] Ռիբէգի, էջ 44, թ. 66: Այս Ի. կանոնին առջին մասն արդէն տպուած էր, երբ Ձեռնարկիս Հաւաւ. քննութեան Ս. Ժողովոյն 23 Ցունուար, 1886ին տուած վաւերական յայտարարութեամբ՝ որով կանոնիս տարածութիւնը կ'ամփոփուի: "Որովհետեւ, կ'ըսէ Ս. Ժողովը, այս կլլոյս (*"Որոնք որ... կը սահիցեն„*) մտայ եւ իմաստին վրայ յաճախ տարակոյս ելաւ, այս քննութեան Ս. Ժողովը շատ անգամ ծանոյց՝ թէ "*Որոնք*

Բ.

"Որոնք որ Առաքելական Աթոռէն, կամ՝ անոր ներելիցէ Նուիրակներէն կամ՝ Պատգամաւորներէն տրուած նրելէ թղթերը կամ՝ գործերն արգելելու համար աշխարհական իշխանութեան կը դիմեն, եւ անոնց հրապարակումն կամ՝ գործադրութիւնն ուղղակի կամ՝ անուղղակի կ'արգելուն, կամ՝ անոնց պատճառաւ՝ նոյն անձանց կամ՝ ուրիշներուն կը վնասեն կամ՝ ահաբեկ կ'ընեն:"[2]

Այս կանոնս երեք մասի կը բաժնուի: Ա. մասը կը կազմէն՝ "դիմողք", Բ.ը՝ "արգելողք", իսկ Գ.ը՝ "որոնք որ կը վնասեն կամ՝ ահաբեկ կ'ընեն": Այն մասանց մեկնութեան տակաւին միջամուխ չեղած՝ պէտք ենք ցուցընել, թէ ինչ կը նշանակեն Առաքելական Ընդհ., Առաքելական Աթոռոյ ծործ., Նուիրակ կամ Պատգամաւոր:

որ... կը տեսկեն.. գլուխը կը պատուհասէ միայն Օրենսդիրներն եւ այլ իշխանութիւնները՝ որոնք արտաքոյ կանոնական կարգադրութեանց ենթարկած անձինքն իրենց ատեանը կոչելու համար աշխարհական դատարաններն ոտքակի կամ անոտքակի կը տեսկեն: Իսկ այս յայտարարութիւնը Ս. Տ. Մ. Լեւոն ԺԳ. քահանայապետը հաստատեց եւ ամրացուց:

Բայց ասոր այն սեղերն՝ ուր Աստեղի արտօնութիւնը Ս. քահանայապետին ձեռօք բարձած չէ, եւ ուր աշխարհական տեսչի դիմելով միայն կարելի է իրաւունքը պահել, պարտական է իւրաքանչիւր որ նախ իւր կարգաւորէն իշխանութիւն խնդրել կղերականները յաշխարհական տեսչի ամրաստանելու. կարգաւորք ալ նոյն երեքէ չզլանան, մանաւանդ երբ երկու հակառակ կողմանքը միաբանելու ի զուր ջանացած են: Իսկ Եպիսկոպոսները նոյն տեսչի կոչել առանց Առաք. Աթոռոյ հրամանի օրէն չէ: Եւ եթէ մէկը յանդգնի կոչել առ աշխարհական դատաւորս զկղերականն առանց հրամանի կարգաւորին, կամ զեպիսկոպոսն առանց հրամանի Ս. Աթոռոյն, կարգաւորք իշխանութիւն ունին զայնպիսին, մանաւանդ երբ կղերիկոս է, պատժել պատուհասիւք եւ տալի վճռոյ դատակնքօք իբրեւ զբռնաբարող Արտօնութեան տեսչի, եթէ այնպէս պատահի ի Տեր դատն:

[1] Ի Կոնդ Ընդբ., ԺԳ: — Տես էջ 9:

1. *"Առաքելական Թոռղթք", կ'անուանին յանուն Քահանայապետի տրուած համառօտագրի, կոնդակի, շրջաբերականի կամ ուրիշ պրեւէ ձեւով թղթերը*[1]:

2. *"Գործք Առաքելական Աթոռոյ", կը կոչուին այն ամէն թուղթք, որ ի լոյս կ'ընծայուին այն գործոց վրայօք, զորոնք Քահանայապետն անձամբ, եւ կամ ուղղակի իւր յանձնարարութեամբն ուրիշի մը ձեռօք կը հոգայ*[2]*, ըլլան ասոնք հոգեւոր կամ աշխարհական, արտօնութեան կամ արգարութեան իրաց վրայ: Միով բանիւ՝ ամէն թուղթք, ինչ ձեւով ալ որ ըլլան, որոնք Առաքելական Աթոռէն անոր Նուիրակներէն կամ Պատգամաւորներէն կը տրուին, Գործ. Առաքելոն Աթոռոյ են*[3]:

3. *"Նոտիրակ կամ Պատգամաւոր" ըսելով՝ կ'իմացուին հոս՝*

Ա. Աբդուայոյթէ պոփֆամաուր (Legati a latere), *այս ինքն այն կարդինալք՝ որ կարգաւոր իրաւարանութիւն առած, առանձինն եւ կարեւոր գիպաց մէջ մեծամեծ իշխաններու կամ Առաքելական իշխանութեան գաւառներու մէջ ուղղակի Քահանայապետէն պատգամաւոր կ'առաքուին*[4]:

Բ. Նուէրսի տուռէլէ, կամ՝ Առաքելոն Նուէրսի, կամ՝ Փոխն-Նուէրսի (Legati missi, Nuntii Apostolici, Internuntii), *որոնք կարգաւոր իշխանութեամբ՝ որ իրենց պաշտաման վճռագրոյն մէջ Քահանայապետէն կ'որոշուի, յարքունիս կ'առաքուին*[5]:

Գ. Տէրթոլէ կամ՝ յանձնարարական պատգամաւորք (Delegati), *որոնց Քահանայապետը գործի մը հոգն ու կատարումն առանձինն կերպով յանձնած է*[6]:

Ըստ այմ, ասոնցմէ չեն՝ 1. Նուէրսի ծնեալ (Legati nati), *որոնք այս անունն ԺԶ. դարէն ի վեր իբրեւ տիտղոս կը կրեն, առանց հետն իրաւարանութիւն մ'ունենալու*: 2. Պոփֆամուրէ տուռէլէ (Legati nuntii seu missi), *որոնց Քահանայապետն յանձնած է իւր պատուէրը կամ յանձնարարութիւնը տանիլ, առանց անով իրական իրաւարանութիւն մ'ունենալու, հապա պարզապէս լոկ պաշտօն մը կատարելու համար*: 3. Եքսթրաորտինէ, *որոնց ի դէպս ինչ "Իբրեւ նուիրակ Առաքելական Աթոռոյ," (tamquam*

[1] Տիտ. վ. ան յանց. խարդախ.:
[2] Փիլիպ. ԺԶ. 200: Ռիւեդի, էջ 44, թ. 68: Զոլի, էջ 67, թ. 88:
[3] Պռնաչ. վ. ին. 1. խ. 14. Մ. 1. թ. 13:
[4] Ֆերրարիս, թ. 136, 137:
[5] Նոյն, անդ:
[6] Ռայֆֆ. 1. 30, 5: Ռիւեդի, էջ 45, թ. 69:

legati Ap. Sedis) համարուիլ յընդհանուր իրաւանց շնորհեալ է, եւ անոր համար Եպիսկոպոսաց այս կարողութիւնն՝ էքզ լըբէոռ էբոռիքռն (quasi jurisdictio ordinaria) կը նկատէ եկեղեցական իրաւունքը[1]։ — Գանք հիմայ իւրաքանչիւր մասանց։

1.

Պէտք է՝ մեկուն օգնութիւնն ընդդէմ ուրուք կամ իրիք խնդրել[2]։ Ըստ այսմ, "դիմողք„ են այն ա-մէնքն, որոնք յաշխարհայինս իրաւաբանութիւն ու-նեցող անձի մը՝ իբրեւ այնպիսւոյ՝ օգնութիւնը կը խնդրեն ընդդէմ թշնամոց եւ գործոց Առաքելական Ա-թոռոյ կամ անոր Նուիրակացն ու Պատգամաւորացը, նոյներն անզօր եւ առանց ազդեցութեան ընելու, կամ ուրեւէ կերպով ընդդէմ անոնց պաշտպանութիւն եւ օգնութիւն դանելու դիտմամբ։ Իսկ այս դիմման ընդ-ձեւով բողոքման, ամբաստանութեան կամ ալերսա-դրի բլլալը խնդիրը չի փոխեր[3]։ Ըսուածներէն կը հե-տեւի որ դիմողներէն չի կրնար համարուիլ այն՝ որ յատեան կոչուելով՝ ի պաշտպանութիւն անձին ընդ-դէմ Առաքելական թշնամոց յատենի երեւայ։ Այսպիսի դէպք կրնայ հանդիպիլ, օրինակի աղագաւ երբ մէկ-մը պահանջուի, որ իր վրայ դրուած թշնամին Առաքել-կան թշնամի մը պատճառաւ վճարէ, եւ այն անձը չկրնայ ցուցընել թէ նոյնը վճարելու պարտական չէ[4]։ Ուստի, միշտ պիտուի՝ ընդդէմ Առաքելական թշնամոց աշխարհական իշխանութիւնը յօգնութիւն կոչել, որ-պէս զի այնու անզօր եւ առանց ազդեցութեան մնան[5]։

Իսկ թէ այդ դիմումն այն տաեն բանագրանաց տակ կ'իյնայ երբ կը դիմուի, թէ արդիւնք մը յառաջ բերելէն ետեւ, այնպէս որ եթէ այդ դիմումն ապար-դիւն մնայ՝ բանագրանք չբլլայ, աստուածաբանից մէջ խնդիր է։ Վերջին կարծիքն ունի իւր բաւական պատ-

[1] Ռայֆֆ. անդ։
[2] Օր. 6. կ. Վան բողոքմ։
[3] Ռիեդէ, էջ 45, թ. 69։ Բաս. էջ 91, թ. 168։
[4] Զոլէ, էջ 68, թ. 89։
[5] Ֆորմիգ. 54։ Զոլէ, 66, թ. 88։

ճառներն, անոր համար գործնականի մէջ ասոր եռեւէն երթալով դժուարաւ կը սխալուի[1]։

2.

"Արգելողք„ են անոնք, որ սրեւիյէ կերպով[2] ուղղակի կամ անուղղակի կ'արգելուն նոյն թղթոյ կամ գործոյ հրապարակումը, ծանօթացուցումը կամ գոր-ծադրութիւնն, ինչպէս ըստ իրաւանց եւ սովորութեան կը գործադրուէր. այնպէս որ նոյներն արգելման պատ-ճառաւ վախճանադատ եւ ապարդիւն մնան նկատմամբ անոնց՝ որոնց կը վերաբերէին կամ որոնց համար տրուած էին։ Եւ որովհետեւ կանոնիս մէջ արգէն տրուած քա-հանայապետական թղթոյ արգելման վրայ է խօսքը, անոր համար այս բանագրանաց տակ չեն իյնար անոնք, որ ընդհանրապէս նոյն թղթերն ընդունիլը կամ հրա-տարակելը կ'արգելուն, կամ իրենք ուրիշներէ ընդու-նած բլլալով չեն ուզեր հրատարակել, շուտով կատա-րել տալ կամ ի գործ դնել. վասն զի այսպիսի զլա-ցումն, չուզելը, տակաւին դրապէս արգելում չի կրնար բոլիլ[3]։ Իսկ ըստ ընդհանրապէս եւ հատանականապէս կարծեաց չի պահանջուիր, որ այդ արգելումը հրապա-րակական իշխանութենէ մ'բլլայ. կը բաւէ եթէ առ-անձնականէ մ'ալ բլլայ։ Եւ որովհետեւ ընդդիմակայ կարծիքն՝ որ ալխաբհական էշխանութիւն կը պահանջէ, շատ աստուածաբաններէն հատանական կոչուի[4], կրնայ գործնականին մէջ այս մեղմագոյն կարծեաց հե-տեւուիլ[5]։

Այս արգելողներու համար պահանջեալ պայ-ման է, որ արգելումն արդիւնք յառաջ բերէ, հրապա-րակումը կամ գործադրութիւնն իրօք արգելուի։ Վասն զի այլազգ անյայտ ֆորձ մը կ'բլլար մանաւանդ, եւ ոչ արգելուլ[6]։

[1] Ռիեդէ, 46, թ. 73։ Փր. Հայն. անդ, էջ 104։
[2] Նոյն, էջ 100։
[3] Զոլէ, 68, թ. 8։ Փր. Հայներ, էջ 101։
[4] Հմմ. պոնաչ. թ. 10։ Հռեգին, թ. 328։
[5] Հմմ. Դուբի-Պալ. բ. 972։
[6] Պեկն. Հռոմ. էջ 288։

3.

"Վճռանել" սովորական խօսակցութեան մէջ կը նշանակէ ոչ միայն մտքմինը վերաւորել, ինչպէս ամենք[1] կ'ուզեն, հապա նաեւ ուրիշ ժամանակաւոր բարեաց մը հասցընել, թէպէտ նիւթապէս սակայեալ իր ըլլան, թէպէտ աննիւթական բարիք, ինչպէս՝ պատիւ, բարի համբաւ[2]: Ուստի Ընդբէաց կանդակը[3] կ'ըսէ. վնասող են անոնք՝ որ կը բռնեն, կը զրկեն, կը վերաւորեն, կը բանտարկեն, տեղ մը կը պահեն, քաղաքներէն, տեղերէն, թագաւորութիւններէն կ'արտաքսեն, սակայնածները կը չափշտակեն, կը սպառնան փեցրնեն, կը սասանեցընեն եւ կը սպառնան:

"Վհատեցնել ընել" չէ լոկ վախ ձգել, թէեւ ծանր ըլլայ. հապա կը նշանակէ սարսափ, անձկութիւն պատճառել, կամ բռնաբարութեամբ մէկուն սպառնալ:

Այս վնասելը կամ ահաբեկ ընելը կրնայ կամ "ձոյլ անձանց" ուղղուիլ, որոնք Առաքելական Աթոռէն կամ անոր Նուիրակէն պատասխանատիր մը կամ նպաստաւոր վճիռ մ'ընդունած են, կամ որոնց նոյն թղթերը կը հային. եւ կամ "ոտիճներուն", որոնք նոյն Առաքելական թղթոյ հետ յարաբերութեան մէջ են: Այսպիսի են ոչ միայն անոնք՝ որ նոյն թղթերը պիտի հրապարակեն կամ ի գործ դնեն, հապա նաեւ՝ որոնք որ առանձինն (ինչպէս՝ ազգականութեան) յարաբերութիւն մ'ունին անոնց հետ, որոնց նոյն թղթերը կը վերաբերին. ուստի "անոնց գործակալքն, ազգականքը, խնամիքն, ընտանիքը, նոտարը, գործադիրք եւ երկրորդական գործադիրք թղթոց"[4]:

Սոյն վնասողներն ու ահաբեկ ընողներն ընդ վնասելը կամ ահաբեկ ընելը, թէեւ արդիւնքն՝ որուն համար ըրին, յաւաջ չի գայ, բռնադրանաց տակ կ'իյնան[5]:

[1] Կուրի-Պալլ. անդ:
[2] Քլէր. էջ 62:
[3] § 13:
[4] Կոնդ. Ընդբէաց, § 13: Օր. 8, վերջ. Վան պատճ. երկ.,
[5] Ուիէդի, էջ 46, թ. 73:

Այս երեք տեսակ յանցաւորք բռնադրանաց տակ կ'իյնան հատատարապէս՝ եթէ ըլլան աշխարհական եւ եթէ կղերական[1]. նոյն իսկ այն ատեն, երբ դիմումն, արդելումը, վնասելը կամ ահաբեկ ընելն առաջակեալ արդիւնք մը միայն յառաջ բերէ. վասն զի այդ գործքը միշտ Առաքելական Աթոռոյ իշխանութեան մեծ անարգանք է[2]: Նոյնպէս զանազանութիւն մը չ'ընդունիր, թէ այդ դիմումն, արդելումը, վնասելը կամ ահաբեկ ընելն ինչ դիտումով եղած է. հատատարապէս նոյն է, թէ յանձնարարելէ կամ յարհամարհանաց ընդդէմ Առաքելական Աթոռոյ ըլլայ, եւ թէ կարծեալ վնասէ մ'ազատելու համար[3]. վասն զի Ս. Աթոռոյ ազատութեան դէմ միշտ յարձակում մը կայ: Նոյնպէս առաւել չ'օգտեր պատճառելը թէ՝ պատասխանատիրը նենգեալ է կամ անիրաւ. վասն զի ասիկայ քննելը հոգեւոր դատաւորին գործն է[4]: Միայն սա դէպքը կրնայ բռնադրանքէ ազատ մնալ, երբ քահանայապետական պատասխանատիրի մը գործադրութիւնը մէկու մը վնաս յառաջ պիտի բերէ, եւ միւս կողմանէ գործնականապէս հաստատուն ըլլայ, համոզուած ըլլայ, թէ նոյնը նենգեալ է, եւ այդ պարագայից մէջ եկեղեցական դատաւորի մը դիմելը հնարաւոր չըլլայ[5]: Վասն զի այս դէպքին մէջ եթէ իրօք նենգեալ է, Առաքելական Թուղթ չէ արդելուածը. իսկ եթէ նենգեալ չէ, բարեմտութիւնը բռնադրանքէ կ'ազատէ[6]:

Թ.

"Այն ամէնքն՝ որ կը խափոխեն Հռոմայ Քահանայապետէն, կամ Սրբոյ Հռոմէական Եկեղեցւոյ Փոխան-Առնողներէն, կամ

[1] Պռնաչ. Մ. 1. թ. 26: Զոլի, 67, թ. 88:
[2] Հռեգին. թ. 322: Ուիէդի, էջ 46, թ. 72:
[3] Պռնաչ. Մ. 2. թ 19, 20: Զոլի, 66, թ. 88:
[4] Ուիէդի, անդ:
[5] Տոլեդ. Բանադր. թ. 9:
[6] Շմալցկրիւպեր, Ե. 20. 4:

անունց Փոխանորդներէն, եւ կամ՝ Նորին Հռոմայ Քահանայապետին տրամնանան ատորագրեալ Առաքելական Թղթերը, թէ՛ եւ Համնաօսագրի ձեւով եւ շնորհքի կամ՝ արդարութեան վերաբերեալ աղերսագրի ձեւով ըլլան. դարձեալ որոնք որ ատութեամբ Առաքելական Թղթեր կը հրատարակեն, թէ՛ եւ Համնաօսագրի ձեւով ըլլան. նոյնպէս որոնք որ այսօրինակ աղերսագրոց՝ Հռոմայ Քահանայապետին կամ՝ Փոխան-Աոենադպրին կամ՝ վերոյիշեալոց Փոխանորդացն անուամբ՝ ատութեամբ կը ատորագրեն։[1]

Կանոնս Առաքելական Թղթերը խարդախողնեբուն դէմ ուղղուած է։ Ըստ կանոնական իրաւունց խարդախող կը կոչուի այն՝ որ զՀմարտութիւնը կը փոփոխէ կամ կը բռնաբարէ, անով զուրիշ մը խաբելու դիտմամբ[2]։ Այս խարդախելն այլեւայլ կերպով կրնայ ըլլալ։ Կրնայ սկզբնապէրը նոյն մնալ, բայց Հարազատ իմաստը փոխուիլ եւ կերպարանափոխ ըլլալ. եւ կամ կրնայ նոր Առաքելական Թուղթ մը հնարուիլ եւ իբրեւ վաւերական, իբրեւ Հարազատ հրատարակուիլ։ Ըստ այմ, կանոնս երկու մասի կը բաժնուի։ Ա. մասին մէջ կը բանադրուին անոնք՝ որ հարազատ Աւետելական Ընդունելը կերպով մը կը ֆոխեն եւ կ՛ապականեն, այնպէս որ ուրիշ իմաստ մը կ՛ունենան, քան զոր Քահանայապետը կամ Փոխանակը նորա կ՛ուզէին որ ունենան[3]. ատոնք կը կոչուին կանոնիս մէջ՝ "*խարդախողներ*"։ Բ. մասին մէջ կը բանադրուին անոնք՝ որ Թուղթ մ՛էբբե՛ ի Քահանայապետէ կամ իրեն Փոխանակներէն տուեալ կ՛ուզեն ցուցընել։ Անկիայ երկու կերպով կրնայ ըլլալ 1. Թուղթ մ՛անճամբ զրելով եւ իբրեւ վաւեր քա-

[1] Ի կոնդ. Լնդբեաց, Զ.։ — Տես էջ 11։
[2] Սուար. 21. 2. 49։
[3] Կ. 5. 6. Վասն յանց. Օր. 2. Դ.։ Սուար. 21. 2. 46։

հանայապետական Թուղթ հրատարակելով[1]. *զասոնք կանոնս "հրատարակող" կ՛անուանէ։ Եւ 2. Քահանայապետին ուղղուած աղերսագրի մը ատութեամբ ատորագրելով կամ կնիք դնելով, եւ այսպէս իբրեւ Հաճելի հրատարակելով*[2]. *ասոնք ալ կը կոչուին՝ "ատութեամբ ատորագրող"։*

1.

"*Խարդախողներն*" այլեւայլ կերպով կրնան Առաքելական Թղթոյ մ՛իմաստը փոխել. զոր օր. ինչ ինչ բառեր ջնջելով, նախադասութիւններ աւելցընելով, եւ այլն։ Նոյն իսկ ամենափոքր նշանակութիւն կը բաւէ բանադրանաց տակ իյնալու համար, եթէ Թղթոյն իմաստն անով փոխուի եւ չար դիտաւորութեամբ եղած ըլլայ։ Վերջինս չէր գտնուեր օրինակի ազագաւ, եթէ մէկն Առաքելական Թղթոյ մը մէջ եղած սխալ մը սրբագրէր, քերականական սխալ մ՛ուղղէր, սխալ մանանուշն մը փոխէր, եւ այլն։ Անկիայ խարդախել չէ, մանաւանդ թէ ընդ հակառակն իմաստն ուղղել է[3]։ Ըստ այմ, որպէս զի մէկը "*խարդախող*" կարենայ ըսուիլ, եւ հետեւապէս բանադրանաց տակ իյնալ, կը պահանջուի, որ

Ա. Առաքելական Թղթոյ մը հարազատ եւ յատուկ իմաստը ֆոխուի կամ բոլորովին խափանուի, որ գէր մը միայն ի բաց քերելով ալ կրնայ ըլլալ։ Թղթոյ մը երկբորդական փոփոխութիւնքն առանց փոփոխութեան իմաստի, բանադրանաց տակ չեն իյնար. վասն զի այս յատուկ մտօք խարդախել չէ[4]։

Բ. Խարդախելը՝ նենգելու չար դիտաւորութեամբ ըլլայ[5]։

Գ. Խարդախեալ Թուղթն՝ երբ ուրիշին ուղղուած է, ուրիշի մը մեծ վնաս մը հասցընել կարենայ. եւ այն-

[1] Պեկն. Հռոմ. էջ 304։ Ռիեգի, էջ 49, թ. 77։
[2] Ի § 7. Ցուստ. Հրատ. Դատ. կ. 8. Վասն յանց. խարդ. Գ. 20։
[3] Շմալցգրիւպ. Ե. 20. 43։
[4] Նոյն, անդ։
[5] Ռիեգի, էջ 47, թ. 75։

պէս ըլլայ, որ իրօք ալ դուրիշ մը խաբել կարենայ[1]: Իսկ եթէ խարդախողին սեպհական է, արեւիցէ կերպով խոչընդոտելը բաւական է[2]:

Դ. Խարդախեալ թուղթն՝ "Առաքելական„ ըլլայ: Այսպիսի են՝ կոնդակի[3], համառօտագրի ձեւով քահանայապետական թղթերը. նոյնպէս աղերսագրի ձեւով դրուածները՝ որոնք քահանայապետին ուղղուած են եւ որոնց պատասխանը տրուած է ստորագրութեամբ քահանայապետի կամ Փոխան-Աեւոադպրի, կամ Փոխանորդի նորա, եւ կամ յանձնարարութեամբ քահանայապետի ուրիշ եկեղեցական Առաջնորդի մը: Կանոնս այսպիսի աղերսագիրները կը զանազանէ յայնպիսիս՝ որոնք իրաւանց եւ արդարութեան կը հային դատերու իրաւախոհ ըլլալով կամ դատ ընելով: Այս աղերսագրոց պատասխանը կը տրուի յատուկ պատասխանով, այն է՝ յիշելով խնդրուածքը, ասոնք կը կոչուին՝ Պատասխանափէթ վէրսիքիւլ (rescripta bis scripta). եւ կամ՝ լոկ ստորագրութեամբ անուան նոյն աղերսագրոյն տակ, կամ նոյնին վրայ կնիք դրոշմելով՝ ընդ բանիւքս, Եղէցի (fiat), Շնորհեալ (concessum), որ շնորհքի իրայ շնորհման սովորական է, եւ կամ Հաճոյ է (placet)[4]:

Ասկէ յայտնի է, որ բանադրանաց տակ չեն ինար Նուիրակաց կամ Հռոմէական Ս. Ժողովոց Թղթերը խարդախողները[5]: Նոյնպէս չեն ինար անոնք՝ որոնք այնպիսի թղթեր կը խարդախեն, որոնք թէեւ Առաքելական Աթոռէն տրուած են, բայց տակաւին չեն ստորագրուած կամ կնքուած. կամ՝ նաեւ եթէ ասոնք ալ եղած ըլլան, բայց իրենց զօրութիւնն արդէն կորուսած ըլլան եւ հնար չըլլայ դարձեալ ստանալ, ինչպէս ամուսնութեան տնօրինման վերաբերեալ թուղթ մը, երբ երկու ամուսնա-

[1] Ույֆֆ. Ե. 20. 1: Շմալց. Ե. 20. 6:
[2] Կուրի-Պալ. Բ. 972:
[3] Լեւոն ԺԳ-ի (29 Դեկտ. 1878) մէկ վճռոյն համաձայն՝ այսուհետեւ կոնդակը մեծ բարերարութիւն տալու, բաժնելու եւ հաստատելու համար, եւ հանդիսաւոր ու մեծամեծ դիպաց մէջ պիտի գործածուի:
[4] Քլէր. էջ 64:
[5] Զոլէի, 70, թ. 92:

ցեալներէն մէկը, որոնց այս թուղթը կը վերաբերէր, արդէն մեռած ըլլայ[1]:

Խարդախման յանցանքը կացուցանող այս չորս պահանջելոց մէկը պակսելու ըլլայ, այս յանցանայ վրայ դրուած պատիժը տեղի չունենար[2]:

2.

Ա. "Հրատարակող„ են այս կանոնիս մէջ այն անձերը, որ գիտութեամբ իրենց Առաքելական կը հրատարակեն թուղթ մը, որ այնպիսի յատկութիւն չունի: Զանազանութիւն մը չ'ընծայիր՝ թէ այս թղթերը նոյն իսկ իրենցմէ յօրինուած են, թէ ուրիշներն. բաւական է բանադրանացս մէջ ինկնալու համար՝ այսպիսի թղթերը գիտութեամբ եւ կամքը հրատարակելը, որ բաւական ըլլայ նոյները շատերուն ծանօթացընելու[3]:

Բ. "Ստորագրող„ են անոնք, որոնք կամ հարազատ աղերսագրոյ տակ կնիք, կամ անհարազատ աղերսագրոյ հարազատ կնիք կը դնեն. եւ կամ հարազատ աղերսագրոյ թէեւ հարազատ եւ վաւեր կնիք կը դնեն, բայց առանց յանձնարարութեան քահանայապետի[4]:

Այս երեք տեսակ յանցաւորաց բանադրանացս տակ ինկնալու Ժամանակն նկատմամբ՝ մտադրութեան արժանի են յաջորդքս: "Խարդախողը„ ընդ խարդախելը լմնցնելը եւ իրրեւ գործք լրանալը կ'ինկնան բանադրանաց տակ, նաեւ եթէ այս թուղթն ամենեւին չգործածուի[5], եւ կամ գեղչման (obreptio) կամ սպրդման (subreptio) պատճառաւ անվաւեր ըլլայ: Իսկ "հրատարակողը„ եւ "ստորագրողը„ անմիջապէս հրատարակելէն եաքը կ'ինկնան. վասն զի ասոնց նկատմամբ խարդախելն այն ատեն լրացեալ գործ կ'ըլլայ[6]:

[1] Շմալց. Ե. 20. 28: Սուար. ԺԶ. Բ. 42. 49: Ռիէդի, էջ 48, թ. 76:
[2] Ույֆֆ. Ե. 20. 1: Շմալց. Ե. 20. 4:
[3] Մրկ. Հռոմ. էջ 304:
[4] Ռիէդի, էջ 48, թ. 77:
[5] Նոյն, 49. թ. 78:
[6] Պռնաչ. անդ. թ. 9: Ռիէդի, էջ 48, Ծ. 12: Զոլէի, 69, թ. 91:

Ուստի, միայն այս երեք տեսակ յանցաւորք բանադրանաց տակ կ'իյնան, եւ ոչ՝ յօրինիչք, եթէ յօրինած թղթերնին չեն հրատարակած, ոչ օգնականք, խորհրդատուք, յանձնարարողք եւ այլ եւս օգնականք, ինչպես երբեմն կ'իյնային[1]: Իսկ այսպիսի խարդախեալ թղթերը գործածողներ Եպիսկոպոսին վերապահեալ բանադրանաց տակ կ'իյնան, ինչպես եառքէն պիտի տեսնենք:

Փ.

"Որոնք որ զմեղսակիցն ի զազիր մեղս, նաեւ ի կէտ մահու՝ կ'արձակեն, երբ ուրիշ Քահանայ մը, թէպէտ խոստովանանք լսելու իշխանութիւն չունենայ, առանց ծանր վատահամբաւութիւն եւ գայթակղութիւն յառաջ գալու, կրնայ հոգեվարին խոստովանութիւնը լսել:"[2]

Որպէս զի Ապաշխարութեան Ս. Աստիճանն անօրինաց զղպարտութեան նշաւակ չըլլայ, եւ Ս. Խորհուրդն՝ որ ողորմութեամբն Աստուծոյ ի ջնջել զմեղս հաստատեցաւ, սրբապիղծ անօրէնութեամբ ի նպաստ զազիր մեղաց չըջըլ, Ս. Եկեղեցին կ'արգելու զազիր մեղաց մեղսակիցն արձակել, բառնալով ամենայն իրաւասութիւն նկատմամբ այս մեղաց, ի բաց առեալ մահուան կէտը: Այսպէս Բենեդիկտոս ԺԴ.՝ի Սահմանադրութեան՝ Խորհուրդն Ապաշխարութիւն: Բենեդիկտոս ԺԴ.ի այս Սահմանադրութեան մէջ երկու դէպք կայ վերապահեալ Քահանայապետի: 1. Ի զազիր մեղս մեղսակիցն արձակելու յանդգնութիւնն, եւ 2. Աստուածեամբ զեկուցանել զքահանայից վասն հրապուրման: Այս վերջինը միայն ցայսօր առանց բանադրանքի մը Քահանայապետին վերապահեալ է: Իսկ առաջինը

[1] Պեկ. Հռոմ. 301: Ռիեդի, 49, թ. 78:
[2] Ի կոնդ. Բենեդիկտոսի ԺԴ.ի Խորհուրդն Ապաշխարութիւն, 1 Յունիս, 1741: — Տես էջ 11:

կանոնիս մէջ կը դրուի Հանդերձ առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանաց: Այս առանձինն կերպով վերապահութիւնը միայն նկատմամբ այս մեղաց, այնպիսի է՝ որ ընդհանուր եւ ամէնընդարձակ կերպով տրուած Առաքելական Աթոռոյ՝ (նաեւ առանձինն կերպով Քահանայապետին) վերապահեալ մեղքերէն արձակելու իշխանութեանց մէջ, զոր Ս. Աթոռն ըստ հանգամանաց տեղեաց եւ ըստ պաշտամանց անձանց, ինչպես առաքելութիւն ընծայներուն կը շնորհէ, յայտնապէս ի բաց կ'առնուի, եթէ յատուկ եւ յայտնի բառերով այս բոլորովին առանձինն իշխանութիւնը չի յիշատակուիր[1]: Այս բացառութիւնը վերստին վճռեցաւ ի Ս. Ժողովոյ Քննութեան, 4 Ապր. 1871: Անոր համար կրնայ ըսուիլ, թէ այս բանադրանքը հիմայ ամենաանյիշն կերպով (specialissimo modo) վերապահեալ է[2]:

Այսպիսի բանադրանաց տակ կը ձգուին կանոնիս մէջ՝ "արձակողք", այսինքն այն խոստովանահարք, որ խոստովանանքը լսելէն ետեւ արձակման ձեւն ի զազիր մեղս մեղսակիցին վրայ կ'ըսեն, արտաքոյ մահուան կէտին: Ըստ այմ, որպէս զի մէկն այս բանադրանաց տակ իյնայ կը պահանջուի, որ 1. Արձակում տրուի, 2. Ի զազիր մեղս 3. Մեղսակցին, 4. Արտաքոյ մահուան կէտին: Տեսնենք կարգաւ:

1. Կը պահանջուի իրօք արդեօ՞ք պա՛ղ, ինչպես կանոնիս մէջ կ'ըսուի, "որոնք որ կ'արձակեն", եւ այն՝ գիտութեամբ եւ մտադրութեամբ. այսինքն՝ մեղսակիցն արձակող խոստովանահայրը պիտի գիտնայ, որ ի զազիր մեղս մեղսակիցն արձակելէն ընդ դատակնքօք արգելեալ է, եւ միանգամայն դիտակ պիտի ըլլայ, որ խոստովանողն՝ որուն վրայ արձակման ձեւը կ'ըսէ, իր նոյն մեղաց այր կամ կին գործակիցն է[3]: Եթէ մէկը պարզապէս խոստովանութիւնը լսէ առանց արձակելու, բանադրանաց տակ չ'իյնար[4]. նոյնպէս եթէ խոս-

[1] Վճիռ Ս. Ժողովոյ Քննութեան, 17 Յունիս, 1866:
[2] Ասանց. անդ, էջ 18:
[3] Փր. Հայներ, էջ 109:
[4] Ս. Լիգ. Զ. 566. Ի. 356: Սուար. ԺԱ. 3. 15:

առվանութեան իշխանութիւն չունեցող քահանայ մ'արձակում տայ. վասն զի այնպիսին խոստովանահայր չէ[1]: Իսկ իշխանութիւն ունեցողն այսպիսի դիպաց մէջ նոյն իսկ եթէ արձակում տալ կ'ուզէ, կ'ինայ բանադրանաց մէջ: Վասն զի Ապաշխարութեան Ս. Ժողովոյն հարցուեցաւ, թէ "Արդեօք խոստովանահայրն, որ ըստ մտաց Առաք. Կանոնաց կենդանւոյն ի զազիր մեղս այր կամ կին մեղսակիցն արձակել ձեւացընէ, ինչպէս՝ աղօթք կամ ուրիշ խօսքեր ըսելով, կամ նաեւ լռելով, այնպէս որ միայն նշանաւ կամ ձեռքը շարժելով կարծուի թէ իրօք զխոստովանողին կ'արձակէ ի մեղաց, այս Սահմանադրութեան մէջ դրուած առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանաց տակ կ'ինկնա՞յ:,, Որուն պատասխանեց Ս. Ժողովը, 1 Մարտ, 1878. "Ս. Ժողովն Ապաշխարութեան՝ առաջարկուած երկբայութիւնքն հասուն խորհրդով կշռելէն եաեւ կը պատասխանէ. Ի զազիր մեղս մեղսակցին արձակումը ձեւացընող խոստովանողը Բենեդ. ԺԴ. ի Խոբճ. Ապաշխարութիւն կոնդակին վերապահեալ բանադրանքէն չեն ազատիր,,[2]:

2. Կը պահանջուի արձակում տալ ի ղալէր մեղս մեղսակցին: "Զազիր մեղք,, ըսելով կ'իմացուի՝ քահանային եւ ուրիշ անձի մէջ վնասակարապէս պատուիրանի դէմ գործուած ամէն ձանձ, արտաքին եւ ներքին մեղք: Արդ, զազիր մեղս համար չորս բան կը պահանջուի:

Ա. Մեղքն ատուածոյ վնասակարապէս պատուիրանին դէմ ըլլայ: Ըստ այմ, կրնայ խոստովանահայր մ'առանց բանադրանաց մէջ ինկնալու վաւերաբար արձակել անձ մը, որուն հետ ուրիշ պատուիրանի մը դէմ մեղանչած է[3]:

Բ. Ծանր մեղք մ'ըլլայ: Ուստի զազիր մեղք չեն ըստ մտաց կանոնիս՝ ներելի մեղք անպարկեշտութեան, եթէ ըլլան ներելի վասն թեթեւութեան նիւթոյն, եւ եթէ առ ի չգոյէ մտադրութեան եւ հաւանու-

[1] Ջոլի, 72, թ. 95:
[2] Համ. Լինց, Եռամսեայ թերթ, Դ. Տ. 1882, էջ 487. Բ. Տ. 1885, էջ 461:
[3] Բենեդիկտ. ԺԴ. Առաւելեալն պալրամն: Ջոլի, էջ 72, թ. 85, եւ այլն:

թեան. նոյնպէս ոչ՝ կէս մահացու: Նաեւ այս ծանր մեղքն ալ հարկաւոր Ն-ն խոստովանութեան պիտի ըլլայ: Եթէ արդէն նոյն մեղքն ուրիշ քահանայէ մ'արձակուած է, եւ մեղսակիցը կ'ուզէ դարձեալ խոստովանիլ, ինչպէս ընդհանրական խոստովանութեան մէջ, այն ատեն այն մեղքը կամաւոր Ն-ն է, զոր կրնայ նաեւ մեղսակից խոստովանահայրն արձակել, առանց բանադրանաց տակ ինկնալու[1]: Նոյնպէս կրնայ քահանայ մ'առանց մեղայ եւ ըստ հեռեւորդի առանց բանադրանաց, մեղսակիցն ուրիշ մեղքերէն արձակել, եթէ նոյն անձն իշխանութիւն ունեցողէ մը զազրալի մեղայ արձակումը վաւերաբար ընդունած է: Վասն զի ի զազիր մեղս մեղսակցին զազրալի մեղքերն՝ եւ ոչ ուրիշներն արձակելու իշխանութիւնը բարձուեցաւ այսպիսի քահանայներէն: Եթէ մեղսակիցն իւր մեղսակից քահանային այս զազիր մեղքը միայն խոստովանի, թէեւ յառաջագոյն ուրիշէ մ'արձակուած ըլլայ նոյն մեղքէն, չի կրնար այս քահանան արձակել. վասն զի արձակելու նիւթ չկայ, եղածն ալ ինք չի կրնար արձակել: Իսկ եթէ արձակուած զազիր մեղայ հետ ուրիշ մ'ալ խոստովանի, կրնայ այսպիսի քահանան զինք արձակել: Եթէ քահանայի մ'առանձին վճռով արգելուած է ընդ Ն-ն՝ իւր մեղսակիցն արձակելը, այսպիսի վճիռ մը թող չնջուի, կ'ըսէ Ս. Ժողովն Սիւնհոդոսաց (2 Դեկտեմբեր, 1679)[2]: Բայց պատշաճ է որ թէ այսպիսի քահանան յանձն չառնուի մեղսակցին խոստովանութիւնը, եւ թէ հաւատացեալները մեղսակից քահանային խոստովանելէն զգուշացուին:

Գ. Արտաքին Ն-ն ըլլայ. այսինքն՝ արտաքուստ յայտնեալ եւ ոչ պարզապէս մտօք կամ բաղձանօք դործուած մեղք մը. վասն զի օրէնքը զարտաքինս միայն կը դատի: Արտաքին են ոչ միայն լսացեալ մեղք, հապա նաեւ անհամեստ շօշափմունք, լկտի համբոյրք, անպարկեշտ հայեցուածք, պղծարան խառնախօսութիւնք, սիրահար թուղթք. մինչ բանիւ՝ ամէն արտա-

[1] Ինեդի, 50, թ. 80: Ջոլի, 72, թ. 95: Սբաւինի, Գ. 485:
[2] Համ. կաբի-պալլ. Բ. 587:

քին ծանր պղծութիւն սուրբ անմեղութեան[1]: Ուստի, ըստ մտաց կանոնիս զազիր մեղք չեն բոլորովին ներքին, կամ ոչ բոլորովին արտաքուստ յայտնեալ մահացու մեղքերն:

Դ. Այդ դէպքը ի՞նչ դործուած ըլլայ: Այսինքն, չի բաւեր որ մեղքը միայն քահանային կողմանէ ծանր եւ արտաքին ըլլայ. հապա երկու կողմանէ ալ նոյնպիսի պիտի ըլլայ: Ուստի ի մեղակցութիւնը՝ փոփոխակի դործուած, երկու կողմանէ ալ կերպապէս մեղք կ'ենթադրէ. ուստի մեղքն երկու կողմանէ ալ ծանր եւ արտաքին պիտի ըլլայ, եւ մեղքը փոփոխ դործած ըլլալին երկուքն ալ պիտի դիտանան[2]: Ըստ այսմ, եթէ այն անձն՝ որուն հետ քահանայ մը մաքրութեան դէմ մեղք մը դործած է, արտաքուստ դէմ կեցած է, թէ եւ ի ներքուստ հաւանած ըլլայ, եւ կամ՝ եթէ քահանայն (զոր օր. ծպտելով, դիմակաւորուելով) իր մեղակիցն չէ ճանչցուած, ան առեն այսպիսի խոստովանահօրմէ այնպիսի խոստովանորդական արուած արձակումն անվաւեր չէ եւ նոյն արձակման համար բանադրանաց տակ չ'իյնար. վասն զի այս ամէն դիպաց մէջ կերպական մեղակցութիւն չկայ[3]: Նոյնպէս երբ խոստովանահայրը չի ճանչնար կամ կը տարակուսի թէ արդեօք խոստովանողն այն անձն է, որուն հետ ընդդէմ վեցերորդ պատուիրանի մեղանչեց, թէպէտ ըստ ընդհանրագոյն եւ ճշմարտագոյն կարծեաց անվաւերաբար կ'արձակէ[4], բայց բանադրանաց տակ չ'իյնար. վասն զի կրնա՞յ խոստովանահայրը՝ ատուգելու համար, այս բանիս վրայ խոստովանորդական հարցում մ'ընել[5]:

3. Կը պահանջուի արձակում տալ ծեր-ակ-ին:

[1] Ս. Լիգ. Զ. 554: Կաբր, Բ. թ. 584 (Նոր տպ. Հռ.:) Աքաւ. Գ. 868: Զոլի, էջ 71, թ. 94, եւայլն:
[2] Ս. Լիգ. Զ. 554: Աքաւ. 368: Զոլի, էջ 71, թ. 94: Ռիէգի, էջ 50, թ. 80. եւ այլն:
[3] Հմմ. Ս. Լիգ. Զ. թ. 554: Աքաւ. Գ. 485: Զոլի, 72, թ. 95:
[4] Հմմ. Զոլի, էջ 73, թ. 96. Յոհ ընդ Յոհ: Փր. Հայն. էջ 114:
[5] Մէկն. Հռ. էջ 333, 334: Ռիէգի, էջ 54, 81. եւայլն:

"Մեղապակից" ըսելով՝ հոս ամենեւին սեռի տարբերութիւն չ'ընդունիր. ուստի կ'իմացուի ոչ միայն կին, այլ նաեւ այր[1]: Նոյնպէս զանազանութիւն չ'ըներ օրէնսդիրը, թէ այս մեղակցութիւնն ուր, երբ, ինչ պատճառանօք, ինչ առթի մէջ, ուր հասակի մէջ[2], կամ խոստովանանքի մէջ թէ դուրս, եղած է: Բաւական է ի միասին մեղանչել ընդդէմ վեցերորդ պատուիրանի, թէ եւ յառաջ քան զքահանայ ձեռնադրուիլը[3]: Վասն զի օրէնքն ամենեւին զանազանութիւն մը չ'ըներ, մենք ալ իրաւունք չունինք ընելու[4]: — Վերջապէս

4. Կը պահանջուի, որ այսպիսի արձակումն ապաշխարող մահուան կեանքին տրուի: Ուստի, այսպիսի քահանայի մ'առաջ մեղակիցին նոյն մեղաց համար տուած արձակումն ամենեւին չ'արժէր, եւ ինքն արձակել չանդգնելովը բանադրանաց տակ կ'իյնայ: Նոյն իսկ մահուան կեանին խոստովանահայր մ'իւր մեղակիցը թէեւ վաւերաբար, բայց ապօրինաւոր կերպով կ'արձակէ նոյն մեղքէն, եւ բանադրանաց տակ կ'իյնայ. ինչպէս կանոնիս մէջ կ'ըսուի "Նաեւ ի կետ մահու:" Միայն հետեւեալ դիպաց մէջ կրնայ այսպիսի խոստովանահայր մը մահուան կեանին վաւերաբար եւ առանց բանադրանաց արձակել.

Ա. Եթէ ուշ խոստովանութեան իշխանութիւն ունեցող եւ ուշ չունեցող քահանայ մը կրնան գտնուիլ: Եթէ խոստովանութեան իշխանութիւն չունեցող քահանայ մը գտնուի, մեղակից քահանային նախամեծար պիտի ըլլայ, ինչպէս կանոնիս մէջ յայտնապէս կ'ըսուի: Բայց, եթէ մեղակից քահանան ուրիշ քահանայ մ'ամենեւին չգտնուած առեն հոգեվար մեղակցին խոստովանութիւնը լսելու արդէն սկսած է, եւ խոստովանութեան ժամանակ ուրիշ քահանայ մը վրայ հասնի, կրնայ մեղակից քահանան խոստովանութեան ունկնդրութիւնը շարունակել եւ արձակում տալ: Վասն զի ընդհատելը դիւրաւ կրնայ նոյն խոս-

[1] Կաբր. Բ. 485:
[2] Ռիէգի, էջ 50, թ. 80:
[3] Լինց, Եւոմհեայ տէրբ. Դ. 1882, էջ 847:
[4] Կան. Իրաւ. առ 6:

տովանահօր դէմ կասկած յարուցանել եւ համբաւը վտանգի մէջ դնել: Ա. յոպիսի դիպաց մէջ ի զօրութեան է իրաւագիտական սկիզբը, թէ՝ "Ո՞ր ինդիր ընդոծոծութեամբ պատասխանը, հոն ալ կատարելը է[1]:,,

Բ. Երբ թէեւ կարենայ իշխանութիւն ունեցող կամ չունեցող քահանայ մը գտնուիլ. բայց հաճախանաբար առանց ձանը է– ձեռ վտանգի վտանգաւորութեան ընդակայնն է– առանց ցայնհղբնեան չկարենայ բերուիլ[2]: Բայց այս վտանգն ու դժուարութիւնն այնպիսի պիտի ըլլայ, որ չկարենայ բարձուիլ: Եթէ կարելի է դժուարութեան վտանգը բառնալ, ինչպէս՝ պատճառանօք մը մեկնելով, եւ բառնալու միջոցներն անփութութեամբ զանց կ'առնուին, այն առեն մեղսակից քահանան վաւերաբար, բայց ապօրինաւոր կերպով[3] արձակում տալով բանադրանաց մէջ կ'իյնայ[4]: Իսկ եթէ միջոցներն ի գործ դրուին, եւ ուրիշ քահանայ մը կոչելով՝ մեղսակից քահանային կամ հոգեվարին վաստահամբաւութեան վտանգը չբարձուի, կրնայ նոյն մեղսակից քահանան հոգեվարին խոստովանութիւնը լսել եւ վաւերաբար արձակել:

Գ. Երբ թէեւ ուրիշ քահանայ մ'ըլլայ եւ վերոյիշեալ վտանգները չըլլան, բայց հոգեվարը քաջայայտ չ'ուզէ այլ ուրիշ քահանայի խոստովանիլ, ուրովհետեւ ան քահանան իր ազգականն է կամ թշնամին, այնպէս որ ընդդիմութիւն մ'ունի իրեն դէմ[5]:

Արդ, ընդ այս ամէն պայմանները գտնուիլը, իւրաքանչիւր քահանային թէեւ բարձրաստիճան ըլլայ, մեղսակցին խոստովանութիւնը լսելու իրաւասնութիւնը նուիրն դործով բարձուած է. այնպէս որ, ուշ դերզծնութիւն (epikia), ուշ ալ բարեմտութիւն խոստովանահօր կամ խոստովանորդուց կրնայ արձակումը վաւեր ընել: Նոյն իսկ եւ ուշ ընդհանուր մոլորութեան ժամանակ իրաւասնութիւնն եկեղեցւոյ կողմանէ կը լռանայ, եւ ուշ իսկ յորելեան ներողութեան ժամանակ ի Ս. Աթոռոյ իրաւասնութիւն կը տրուի: Եւ նոյն իսկ Քահանայի մ'այս նիւթիս նկատմամբ ունեցած թանձր տգիտութիւնը չի կրնար բանադրանքէ ազատել: Վասն զի Խորհուրդն Ապաշխարութեան կոնդակին "յանդգնեցաւ ուշ ի[1]:,, Ա՜ոտ. Աթոռոյ Սահմանադրութեան այս կանոնին մէջ չէ դրուած. ուստի բանադրանաց մէջ իյնալու համար բարձրագոյն աստիճան մը գիտութեան այսուհետեւ չի պահանջուիր[1]:

[1] Ubi semel acceptum est judicium, ibi et finiri debet. Օր. 30, վասն դատ.: Ս. Լիփ. եւ այլն:
[2] Ռիւեդի, էջ 51, թ. 81:
[3] Միւլլ. Գ. § 147, 3:
[4] Բենեդ. ԺԴ. Խորհ. Ապաշ.:
[5] Ս. Լիփ. Զ. 563: Հմմտ. Փրուն. անդ, էջ 470, 471: Փր. Հայներ, էջ 113:

ԺԱ.

"Որոնք որ եկեղեցական անձանց իրենց եկեղեցւոյն կամ քարեպարտութեանցը պատճառաւ վերաբերեալ իրաւասնութիւնն, ինչքն ու եկամուտքը կը յափշտակեն կամ գրաւ կը դնեն:,,[2]

Պատճառս կը բանագրէ զայն ամէնքն՝ որ եկեղեցական անձանց իրենց եկեղեցւոյ կամ բարեպարտութեանց պատճառաւ վերաբերեալ իրաւունքն, ինչքն ու եկամուտքը կը յափշտակեն կամ գրաւ կը դնեն: Ուստի, կանոնիս երկու մասանցը՝ 1. Յափշտակողները եւ 2. Գրաւ դնողներու վրայ խօսելու չսկսած, կանոնիս մէջ յիշուած եկեղեցական բառերուն մեկնութիւնը տանք:

1. *"Եկեղեցական անձինք,, ըսելով՝ հոս ամենեւին զանազանութիւն մը չ'ընդունիր ի մէջ աշխարհական եւ կրօնաւոր կղերի*[3]:

2. *"Իրանց եկեղեցւոյ կամ քարեպարտութեանց*

[1] Ռիւեդի, էջ 51, թ. 80. Ծան. 14:
[2] Ի կոնդ. Ընդրէաց եւ ի Տրիդ. ժողովց, Ն. ԻՒ. կ. 11. Վասն Բարեկ: — Տես էջ 11:
[3] Պոնաչ. Մ. 3. թ. 5:

պատճառատու վնասուածոց„ ըսելով՝ կ'իմանայ կանոնս այնպիսի իրաւաբանութիւններ, ինչքեր եւ եկամուտներ, զորոնք եկեղեցական անձ մը Եկեղեցւոյ մէջ ունեցած դիրքի ու պաշտամունքը պատճառաւ ստանալու եւ վայելելու իրաւունք ունի։ Իսկ որովհետեւ կանոնիս վախճանը կրկին է, այսինքն՝ մէյ մը եկեղեցական անձինքն իրենց եկեղեցւոյն կամ բարեբարութեան ստացման մէջ պահել ու պաշտպանել, եւ երկրորդ՝ նաեւ եկեղեցական իրաւունքներն ու ինչքերը պահել ու պահպանել, անոր համար ըստ կարծեաց բազմագոյն իրաւաբանից եւ բարոյագիտաց՝ ամէնուն դատարկութեան ժամանակ եկեղեցական բարեբարութիւն մը յափշտակելը կամ գրաւադրելը նոյնպէս բանադրանաց տակ կ'իյնայ, եթէ բարեբարութիւնն ընդհանրապէս եկեղեցական անձի մ'որոշեալ բարեբարութիւն մը միայն է։ Վասն զի ասկայ թէեւ յափշտակութեան կամ գրաւադրութեան ժամանակ անտերունչ ըլլայ, միշտ եկեղեցւոյն կը վերադառնայ մը վերադարձել բարեբարութիւն կը կոչուի։ Բայց ընդդիմակաց կարծիքն ալ չէ առանց պատճառի եւ ունի հաւանականութիւն, անոր համար կրնայ նաեւ անոր ետեւէն երթալ[1]։

Ըստ այսմ, այս բանադրանաց տակ չեն կրնար՝ 1. Որոնք որ այնպիսի ինչքեր կը յափշտակեն կամ գրաւ կը դնեն, որոնք եկեղեցւոյ շինութեան կամ պահպանութեան կամ ծախուց սահմանեալ են. նոյնպէս այնպիսի ինչքեր, զորոնք կղերական մը վարձած է կամ որոնք եկեղեցականի մը կը վերաբերին ոչ թէ իր եկեղեցւոյն կամ բարեբարութեան պատճառաւ, հապա ուրիշ տիտղոսով մը[2]։ 2. Որոնք որ հիւանդանոցաց, բարեպաշտական տեղեաց կամ հաստատութեանց, եղբայրութեանց կամ աշխարհական բարեբարութեանց ինչքերը կամ եկամուտքը կը յափշտակեն կամ կը գրաւադրեն[3]։ Թէպէտ աշխարհական բարեբարութիւնը յափշտակելը կամ գրաւադրելը բանադրանաց տակ չ'իյնար, վասն զի բուն եւ յատուկ բարեբարութիւն չէ[4], (վասն զի եպիսկոպոսական իշխանութեամբ չէ հաստատուած որ բարեբարութիւն գաղափարին էապէս կը պահանջուի,) սակայն չի կրնար նոյնը նաեւ աշխարհական պաշտպանութեան (patronatus laicus) ընչից եւ եկամտից ալ մերձեցուիլ։ Վասն զի ասոնք *"եկեղեցական անձանց վերաբերեալ եկեղեցական ինչքեր"* են, թէեւ յարաբերութեան եւ կախման մը մէջ ըլլան պաշտպանին (patronus) հետ, որ բարեբարութեան դատարկութեան ժամանակ առ այն մէկը կարգելու համար առաջարկելու իրաւունք, ինչ ինչ պատուոյ իրաւունքներ, եւ կարօտութեան ժամանակ օրապահիկը պահանջելու իրաւունք ունի։ Ինչու որ ասոնք եպիսկոպոսական իշխանութեամբ հաստատուած եւ ղեկ եկեղեցական ինչքեր են. այնպէս որ պաշտպանն եւ ոչ գործածութեան մէջ խառնուելու իրաւունք ունի։ Ուստի զասոնք յափշտակողը կամ գրաւադրողն, նաեւ եթէ պաշտպանն ինքնին ըլլայ, բանադրանաց տակ կ'իյնայ[1]։ 3. Անոնք՝ որ վանքերու ստացուածներն ու եկամուտը կը յափշտակեն կամ կը գրաւադրեն, ըստ ուղիղ եւ մի միակ հետեւելի կարծեաց[2]։ Այս երեք տեսակ յանցաւորները՝ թէպէտ այս կանոնիս տակ չեն կրնար, բայց Տրիդենտեան Ս. Ժողովէն տրուած եւ Ա֊ած֊ Ա֊ոյ Սահմանադրութենէն նորոգուած ոչ ուժեք վերապահել բանադրանաց տակ կ'իյնան[3]։

3. *"Դատաւորն, ինչքերն, ներառնողը"*։

Ա. Իսկ ըսելով հոս կ'իմացուի՝ ամէն իրաւունք ու կարողութիւն, զոր եկեղեցական մ'իր եկեղեցւոյն կամ բարեբարութեան պատճառաւ ունի, թէպէտ այս իրաւունքն յիրս կամ յանձինս հոգեւոր կամ աշխարհական ըլլայ, կամ կարողութիւնը կարգաւոր կամ յանձնարարական ըլլայ[4]։ Բայց այս իրաւունքը յափշտակելը պէտք չէ շփոթել եկեղեցական իրաւաբանութեան գործադրութեան արգելման հետ, որուն վրայ Զ. կանոնին մէջ խօսուեցաւ։ Հոն անոնք բանադրուեցան, որոնք եկեղեցական իրաւաբանութեան որեւէ կերպով խոչընդոտն կ'ըլլային. իսկ հոս անոնք՝ որոնք եկեղեցական անձի մ'իր եկեղեցւոյն կամ բարեբարութեան ստացման պատճառաւ վերաբերեալ կարողութիւնն անձանց կը յափշտակեն, իրրեւ թէ իրաւանց տիտղոս մ'ունենային։

[1] Հմմտ. Ռիֆդի, էջ 53, Ծ. 8. ուր ի թեր եւ ի դէմ հեղինակներ յառաջ կը բերուին։

[2] Պոնաչ. անդ, թ. 24, 26։ Ռիֆդի, էջ 53, թ. 85։ Զոլի, Բաս. եւ այլն։

[3] Պոնաչ. անդ, թ. 18։ Ռիֆդի, էջ 53, թ. 85։ Ա.անց. Զոլի, եւ այլն։

[4] Զոլի, էջ 80, թ. 99, 3։ Ռիֆդի, էջ 53, Ծ. 12։ Բաս. եւ այլն։

[1] Պոնաչ. անդ. Լ. 3. թ. 5։ Զոլի, Ռիֆդի, Ա.անց. եւն։

[2] Հմմտ. Փր. Հայներ, էջ 121։ Զոլի, էջ 78, թ. 99, ընդ 1։ Ռիֆդի, վ.էբ.իոյ, Բաս. Փորմ. եւ այլն։

[3] Տես Ա.Յաւելուած, Տրիդ. Ժողովոյ բանադրանաց շարքին մէջ։

[4] Սուար. վ. 23, 4. 95։ Պոնաչ. վ. Ա. խ. 18. թ. 2։ Ռիֆդի, էջ 52, թ. 85. եւ այլն։

Բ. "Ինչք" ըսելով՝ կ'իմացուին ամէն ժամանակաւոր բարիք, ըլլան շարժական կամ անշարժ, ըլլան իրաւամբք առ իրն. վասն զի օրէնքն ընդհանուր կը խօսի, եւ անոր համար ընդարձակագոյն մտօք պիտի մեկնուի[1]։

Գ. "Եկամուտք" են ամէն հասք, պտուղք, ծնունդք, միով բանիւ ամէն նիւթական շահ, զոր կղերական մ'իր եկեղեցւոյն կամ բարերարութեանը պատճառաւ վերագոյն ըսուած իրաւունքներէն եւ ինչքերէն շահել կարող է[2]։ Բայց այսպիսի եկամուտք չեն անոնք՝ զոր կղերական մը կ'ընդունի իբր վարձք կամ թոշակ կատարած գործին, ինչպէս՝ գաւազանապտուղք, աւուրչեայք կանոնիկոսաց, եւ այլն[3]։ — Հիմայ գանք կանոնիս մէջ յառաջ բերուած երկու կէտ յանգաւորաց։

1.

"Քահանայք" են անոնք, որ եկեղեցական իրաւանց, ընչից եւ եկամտից բռնութեամբ տէր կ'ըլլան, իբր այն թէ այս ամենայն ինչք եւ եկամուտք իրենց ստացուածն ըլլային, եւ եկամուտներն ըստ օրինի իրենց վերաբերէին[4], առանց զանազանութեան հրապարակական կամ առանձնական[5] եւ կամ եկեղեցական[6] անձի։ Օրինակի աղագաւ, երբ եկեղեցական մ'իւր ժողովրդապետութեան խաղաղ ստացմանէն բռնաբար մերժուի, եւ ուրիշ կղերական մ'առանց եկեղեցական հաստատութեան մը, ինչպէս՝ օգնականութեամբ աշխարհական իշխանութեան, ժողովրդապետութեան տէր ըլլայ, ժողովրդապետական բարեբարութեան պտուղներն ընդունի, քարոզէ, մկրտէ, ամուսնութիւն օրհնէ, իբրեւ թէ օրինաւոր ժողովրդապետն ըլլար, եւ այդ ամէն իրաւունքն ու եկամուտն

[1] Օր. 37. Վ. Վասն Իրաւ. Վաշտաւ.։
[2] Օր. 5. § Խնդր. ուրեմն։
[3] Պոնաչ. անդ, թ. 10։ Ռիէդի, 53, թ. 85։
[4] Յաւար. Վասն գաւառակ. 22. 2. 96։ Պոնաչ. 1. 9. 18. Մ. 1. թ. 3։ Ռիէդի, էջ 54, թ. 86։ Զոլլի, էջ 75, թ. 97։ Բաւ. էջ 104, թ. 188. եւ այլն։
[5] Օր. 7. § Վասն հրաւ. գ. 5։ Պոնաչ. անդ, Մ. 3. թ. 2։ Ֆերրարիս, Ե.։ Պոնա, թ. 23. եւ այլն։
[6] Մեծն. Հռոմ. էջ 366։ Պոնաչ. Մ. 3. թ. 2։ Հմմ. Փր. Հայներ, էջ 118։

ըստ իրաւանց իրեն վերաբերէին։ Այսպիսի բռնաւոր մը կ'ենթայ այս բանադրանաց մէջ իբրեւ յափշտակող։ Եթէ յափշտակութիւնն այսպէս երեւոյթ կամ պատճառօք իրաւանց չըլլայ, հապա արդեամբ ստացող եկեղեցականի մը ձեռքէն ապօրինաւորապէս առնուի առանց իրաւանց մկ տիտղոսի, այն ատեն ասիկայ ըստ մտաց կանոնիս յափշտակել չէր ըլլար։ Անոր համար այս խմաստով յափշտակող չեն եւ ըստ հետեւորդի այս բանադրանաց տակ չեն ինկնար՝

Ա. Գողք կամ աւազակք, որոնք բռնութեամբ այս ինչքերն անձանց կը սեպհականեն. վասն զի ընդ երեւութիւ իրաւանց չեն յափշտակեր, ինչպէս քննութեան Ս. Ժողովն ալ հաստատեց (4 Ապրիլ, 1861, եւ 9 Մարտ, 1870)։

Բ. Այն ամէնքն, որ այսպիսի յափշտակողէ մ'այս ինչքերն բռնութեամբ եւ կամ այլազգ՝ գնելով, իբրեւ պարգեւ, կամ ծրեւէ դաշամբ մը կը ստանան[1]։

Գ. Եկեղեցականք, որոնք իրենց եկեղեցեաց կամ սեպհական բարերարութեանց ինչքերը կը խորեն։ Բայց ասոնք երեքն ալ կ'ինկնան Տրիդ. Ժողովոյ բանադրանաց տակ։

[1] Փր. Հայներ, էջ 117։ Աւանց. Ծան. 11։ Միւլլեր, Գ. Ցաւելուած։ Սակայն Կուրի-Պալերինի Բ. 972, այսպէս կ'ըսէ. "Որովհետեւ կ'երեւայ որ այս կանոնիս բանադրանաց տակ յայտնապէս կ'ինկնան միայն յափշտակողներն ու գրաւ գնողները, տարակոյս ծագեցաւ, թէ արդեօք նոյն բանադրանաց տակ կ'ինկնայ եթէ մկը վերոյիշեալները յափշտակողէն գնէ։ Արդ, կ'ինկնայ իրօք սահմանեալ յիրաւանց ի բանախօսութենէ պիոսի Թ.ի, 25 Յուլ. 1873։ Ցաւել Ս. Ժողովոյ քննութեան պատասխանը (8 Յուլ. 1874). "Ոչպէս ամենեւին տարակոյս յափշտակողներէն յափշտակուած եկեղեցական ինչքերը գնողներուն՝ Հռոմայ քահանայապետին վերապահեալ բանադրանաց տակ ինկնալուն վրայ, վասն զի վերացընելով ի խնդրոյ՝ թէ վերոյիշեալ գնումն արդեօք կերպով մը Ա՜ա. Աթոռոյ Սահմանադրութեան ԺԱ. յօդուածին տակ կ'երթայ, ոչ օր կրնայ տարակուսիլ Տրիդենտեան Ժողովոյն Գլ. Թ. վասն Բարեկարգ. Ե. 22, ամենալուսաւոր կարգադրութեան տակ երթալուն վրայ"։ Այսպէս Կուրի-Պալե։ Սակայն որչափ կ'երեւայ, Ս. Ժողովն քննութեան՝ քահանայապետին պարզապէս վերապահեալ բանադրանաց տակ ինկնալը, ուսմամբ Տրիդ. Ժողովոյն վճռոյն տակ ինկնալը կը հաստատեն, զոր վերոյիշեալ երեք հեղինակներն ալ կը հաստատեն, եւ ոչ թէ աւանդական իբրեւ վերապահելոց այս ԺԱ. կանոնին տակ ինկնալը։

2.

"Գրաւ դնողք" ըսելով՝ ընդհանրապէս կ'իմա-
ցուին անոնք, որոնք շարժական կամ անշարժ[1] ինչ-
մը, որ վիճման տակ է, երրորդ որոշեալ անձի մը կը
յանձնեն, որպէս զի վէճը, կռիւը լմնցուէն ետեւ նոյնը
յաղթողին տայ[2]: Վիճական իրի մ'ուրիշ երրորդի
մը յանձնարարութիւնը կրնայ երկակողմանի միաբա-
նութեամբ կռուողաց ըլլալ, կամ դատաւորական
վճռով մը կատարուիլ[3]: Կանոնիս մէջ խօսքը գրաւա-
դրութեան այս երկրորդ տեսակին վրայ է. վասն զի
առջինն երկու կողման ազատ կամքը կ'ըլլայ. "Իսկ ո-
ՂՂԻՆ Ե- ՀՈՒԱՆՈՂԻՆ ԷՐԲԵՒ ԱՆԲՈՒՆԻՆ Չ'ԸԼԼԱՐ"[4]:
Ըստ այսմ, գրաւադրութիւնն ըստ մեզ կանոնիս է՝
Անկէ դատաւորի[5] մ'ապօրինաւոր կերպով եւ առանց
պատճառի[6] եկեղեցական անձի մ'իր եկեղեցւոյն կամ
բարերարութեան պատճառաւ վերաբերեալ իրաւուն-
քը կամ ինչքը գրաւ դնելը, որով նոյն անձը նոյները
վայելելու եւ գործածելու կ'արգելուի[7]: Ակնկ յայ-
տնի է թէ նախ աշխարհական կամ կղերական[8] դա-
տաւորն՝ որ նոյն ինչքը գրաւադրել կը հրամայէ, բա-
նադրանաց մէջ կ'իյնայ: Վասն զի գրաւադրութիւնն
իրեն ի հարկէ գործք մը չէ, այլ իւր ազատ կամքէն
յառաջ կու գայ. նաեւ եթէ ուրիշ մ'առաջարկելու
ըլլայ, հարկ մը չկայ ի գործ դնել. մանաւանդ թէ՝
յօրինաւոր դէպս միայն ամենածանր պատճառաց հա-
մար կրնայ ընել[9]: Եւ որովհետեւ բանադրանքն ապօ-
րինաւոր դատաւորի մը համար է, անոր համար դա-
տաւոր մը չ'իյնար այն ատեն բանադրանաց տակ, երբ
օրինաւոր է իրեն եկեղեցական անձ մ'իւր առեւնը

[1] Օր. 2. վ. ան գրաւ.:
[2] Փրուներ. անդ. էջ 610:
[3] Ռիեգի. 55, թ. 87:
[4] Volenti et consentienti autem nulla fit injuria.
[5] Կոնդ. ԸՆԴԲՀՑ, § 17:
[6] Օր. ա. Կ. վ. ան արգելմ. գրաւ:
[7] Ռիեգի, անդ:
[8] Պոնաչ. Մ. 3. թ. 17. Հմմ. փր. Հայն. էջ 118:
[9] Կ. 2. 3. վ. ան գրաւ. Օր. 5: Պոնաչ. Մ. 3. թ. 8. եւ այլն:

հանել[1]: Վասն զի երբ օրինաւոր է եկեղեցական ան-
ձի մը վրայ վճիռ տալը, կրնայ նաեւ գործածել այն
միջոցները, զորոնք իրաւունքն իրեն կու տայ իւր այս
պաշտօնը կատարելու համար:

Եւ որովհետեւ գրաւադրութիւնը դատաւորա-
կան գործ մըն է, բանադրանաց տակ չեն ինկնար ա-
նոնք, որ գրաւադրութեան ապօրինաւոր պատուէրն ի
գործ կը դնեն, ինչպէս նոտարք, եւ այլն. վասն զի
ասոնք ազատ չեն գործեր, հապա ստիպեալ են առ
այն[2]: Իսկ ամբաստանողք, դատախազք որոնց ա-
ռաջարկութեամբն դատաւորը գրաւադրութեան ձեռ-
նամուխ եղաւ, ըստ ուղիղ կարծեաց՝ բանադրանաց
տակ կ'իյնան. սակայն խնդիրը տակաւին երկբայական
կը մնայ, ինչպէս նոյն իսկ Պոնաչինա[3] կը խոստովանի.
ուստի կրնանք հակառակ մեզմագոյն կարծեաց եռեւէն
ալ երթալ:

Պէտք է միտ դնել վերջապէս, որ կանոնիս բա-
նադրանաց տակ կը ձգուին միայն յափշտակողներն ու
գրաւ դնողները: Ուստի, ազատ են բանադրանքէս՝
որոնք նոյն յանցաւորաց խորհուրդ կամ օգնութիւն
կը մատուցանեն, կամ ընդհանրապէս կերպով մ'այդ
յանցանաց գործակից կ'ըլլան: Նկատմամբ եկեղեցւոյ
իրաւանց եւ ընչից վրայ եղած այս յարձակմանց՝ ի զօ-
րութեան են Սահմանադրութեամբս նորոգեալ վճիռք
Տրիդ. ժողովոյ, յորում ամէն բռնաբարութիւն եկե-
ղեցական ստացուածոց կամ իրաւանց կը բանադրուի,
ինչպէս վերջէն իւր տեղը պիտի տեսնենք:

ՓԲ.

*"Ամէնքն՝ որ Հռոմայ Եկեղեցւոյն վերա-
բերեալ Քաղաքաց, Երկիրներու, Տեղեաց
կամ իրաւանց վրայ անձամբ կամ ի ձեռն
այլոց կը յարձակին, զանոնք կ'ապակա-*

[1] Ռիեգի, անդ:
[2] Ռիեգի, անդ:
[3] Անդ. Մ. 3. թ. 10:

նեն, կը գրաւեն. կամ՝ անոնց վերին իշխանութիւնը կը յափշտակեն, կը վրդովեն եւ իրենց կը սեպհականեն. նոյնպէս որոնք որ իւրաքանչիւր վերոյիշեալ գործոց օգնութիւն, խորհուրդ ու պաշտպանութիւն կը մատուցանեն:„[1]

Այս բանադրանքն, ինչպէս Սուարէզ կ'ըսէ[2], Աւաքելական Աթոռոյ աշխարհական իշխանութեան առանձինն պաշտպանութեան համար արուած է: Եկեղեցւոյ աշխարհական իշխանութիւնն ի սկզբանէ անտի իւրմէ իբրեւ եկեղեցական ստացուած, իբրեւ ժառանգութիւն Ս. Պետրոսի եւ Հռոմայ Աթոռոյն նկատուած է: Երբեք քահանայապետները իբրեւ աշխարհական իշխան անոնց տէրը չեն նկատուած եւ ոչ ալ իրենք զերեզք տէր համարած եւ իբրեւ այնպիսի վարուած են: Անոր համար ամէն յարձակում որ Եկեղեցւոյ աշխարհական իշխանութեան վրայ կ'ըլլայ, յարձակում մըն է ընդդէմ եկեղեցական ստացուածոյ, սրբապղծութիւն մըն է: Եւ այս պատճառաւ ալ քահանայապետայ ծանր պարտքն է "ինչպէս ուրիշ եկեղեցւոյ ստացուածները ու իրաւունքները, նոյնպէս ալ Հռոմայ եկեղեցւոյնը՝ որ միւս եկեղեցւոյ առաջնորդն եւ ուսուցիչն է, ամէն հնարաւոր միջոցներով պահել, եւ անարատ յանձնել իրենց յաջորդացը„[3]: Եւ իրօք ալ քահանայապետք միշտ նոյն պարտուց հաւատարիմ մնացած են, ամենախիստ պատիժներ դնելով աշխարհական իշխանաց վրայ, որ Եկեղեցւոյ այս ստացուածոց վրայ յարձակում կ'ընեն: Այսպիսի պատիժ մ'է այս առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանքը: Ասոր տակ կ'իյնան երեք խումբք յանցաւորաց:

[1] Ի կոնգ. Ընդբէաց, § 20: — Տես էջ 11:
[2] Վատն գատակն. Վ. Ի.Ա. Հ. Բ. Թ. 105:
[3] Կղեմէս Զ. Սահմ. Գ. Թէոդէր Ճուրտուն, 1346:

1.

1. "*Քարձակողք*„, այսինքն անոնք, որ պատերազմի դիտմամբ քահանայապետական երկիրներուս վրայ յարձակում կ'ընեն. հատատարապէս՝ եթէ արշաւանքն երկիրներուն մէկ մասին վրայ ըլլայ, կամ բովանդակ Պետրոսի ժառանգութեան վրայ[1]:

2. "*Ապականողք*„, այսինքն՝ քահանայապետական երկիրներն աւերողները:

3. "*Յոտացողք*„, այսինքն այն ամէնքն, որ կամ անձամբ սեպհական իշխանութեամբ նոյն քահանայապետական ստացուածները կը ստանան եւ կը մնան ի նմին ստացման, եւ կամ այս ոճրագործութիւնն ուրիշի ձեռօք կը կատարեն: Թէ ինչ կերպով այս ստացողք նոյներն ստացան, պարզեւի, գնման, փոխոխութեան կամ ժառանգութեան միջոցով՝ խնդիր չ'ըլլար. բանադրանացս մէջ իյնալու համար բաւական է, եթէ ստացումն անիրաւութեամբ եւ թշնամաբար ըլլայ[2]:

2.

1. "*Քափշտակողք*„, այսինքն անոնք, որ անիրաւութեամբ Հռոմայ քահանայապետին աշխարհական վարչութիւնը կամ վերին իշխանութիւնը, (որպիսի է՝ իշխանութիւն կենաց եւ մահու, հարկ դնելու, պաշտօնեայ կացուցանելու, եւ այլն) անձանց կը գրաւեն իբրեւ թէ առ այն իրաւանց տիտղոս մ'ունենային:

2. "*Խոտովողք*„, այսինքն անոնք, որ նոյն քահանայապետական իշխանութեան գործադրութեան արգելք կամ խոչընդոտ կը դնեն[3], ինչպէս՝ թող չտալով նոյն տեղերն օրէնքներ հաստատել, տուրք դնել, եւ այլն:

3. "*Պահողք*„, այսինքն այն ամէնքն, որոնք անձամբ կամ ի ձեռն այլոց գրաւած քահանայապե-

[1] Ռիեգի 85, թ. 91: Բաս. էջ 114, թ. 199, եւ այլն:
[2] Պռնաչ. 9. 21. Մ. 1. թ. 18: Զոլի. վէբբ. եւ այլն:
[3] Ռիեգի, անդ:

տական երկիրներն ետ չեն դարձընեը, հապա յափշտակածնին յառացման կը պահեն, եւ անոնց մէջ քահանայապետին աշխարհական վերին իշխանութիւնն ի գործ կը դնեն[1], այսպիսիք են ժառանգք յափշտակողաց:

3.

Ասոնց գործակիցներն, այսինքն "որոնք որ օգնութիւն, խորհուրդ, պաշտպանութիւն կը ժառտուցանեն"[2]: Ասոնք որպէս զի բանադրանաց տակ իյնան, կը պահանջուի Եպիսկոպոս Գործակցութիւն եւ իրական յարաբերութեան վրայ չի կայանար, որ լոկ դիտաւորութեան վրայ չի կայանար, այլ գործքին վրայ. ոչ ոք իրաւունք կամ ծանր երկիւղ յառաջ պիտի գայ, այլ յաղագս կամաց, ինչպէս վերը ե. կանոնին մէջ բսուեցաւ, եւ կը հաստատուի նաեւ ի պատասխանագրոյ Ս. Ժողովոյ Ապաշխարութեան[3], 10 Հոկտ. 1860:

"Մինչեւ ցայս վայր յիշատակուած քանադրանաց արձակումն նոյն ժամանակին Հռոմայ Քահանայապետին առանձինն կերպով վերապահեալ է եւ կը վերապահի. եւ այդ արձակումն տալով Հռոմայ Քահանայապետին վերապահեալ դիպուածներէն ու դատակնիքներէն կամ քանադրանքներէն արձակելու տրուած ընդհանուր իշխանութիւնն ամենեւին քաւական չէ...: Իսկ առանց պարտուպատշաճ իշխանութեան... արձակել յանդգնողը գիտնան, որ Հռոմայ Քահանայապետին վերապահեալ քանադրանաց կապանօք կապուած են, քայց միայն շրջապ ի կէտ մահու. եւ այս դէպքիս մէջ ալ Եկեղեցւոյ հրամանը կատարելու պարտքն արձակուողներուն վրայ հաստատուն մնայ, երբ որ առողջանան:,,[1]

Սրբազան Քահանայապետն առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանաց շարքը կը վերջացնէ, բառնալով ասոնցմէ արձակելու ամէն իշխանութիւն ոեւէ եկեղեցականէ, եւ կը վերապահէ իրեն միայն եւ անոնց, որոնք այս վերոյիշեալ դիպուածներէն արձակելու առանձինն իշխանութիւնն իրմէ մանաւանդ կերպով կ'ընդունին: Եւ այս այնչափ խստութեամբ, որ եթէ մէկն արտաքոյ մահուան կէտին առանց իշխանութեան նոյներէն արձակել յանդգնի, կ'իյնայ Քահանայապետին վերապահեալ բանադրանաց տակ:

Այս վերջին բանադրանքն, որ Սահմանադրութեանս դատակնիքաց առջի տեսակին պատկը կը կազմէ, որովհետեւ յայտնապէս վերապահութեան տեսակը չ'որոշուիր, խնդիրն ալ գժպհի իրի մը վրայ է, եւ ընդհանուր կոնդակին մէջ պարզապէս վերապահելոյ կարգը կը դասուի, պէտք ենք յաւելուլ Սահմանադրութեանս դատակնիքաց երկրորդ յաջորդ տեսակին վրայ, որով Քահանայապետին պարզապէս վերապա-

[1] Նոյն, անդ:
[2] Տես էջ 58:
[3] Ասանց. Ծան. 12: Միւլլ. Գ. Ցաւ.: Հմմ. Փր. Հայն. էջ 123: Կուրի-Պալլ. Բ. 972: Զոլլի, Ուիկէի, Բաս. Վէքք. եւ այլն: Բայց ի առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանաց այս ձեւ. կանոններէն, պիտ թ. 1873ին Օգոստ. 28ին տուած Հռոմայ Քահանայապետն Սահմանադրութեամբն աւելցուց երկու կանոն ալ, որուն վրայ նոյն Քահանայապետին 1874, Մայիս 13ին Ս. Ժողովոյ Սիինոդոսաց ձեռօք տուած մէկ վճռովն ուրիշ մ'ալ աւելցաւ. վերջապէս 1876, Օգոստ. 4ին Սրբազան Պաշխարութեան Ս. Ժողովը հաս մ'ալ աւելցուց որով առանձինն կերպով վերապահելոց թիւը 16 եղաւ: Որովհետեւ այս վերջի երեքին վրայ ալ տեղեկութիւն մը տալ հարկաւոր է, եւ հոս Սահմանադրութեանս թիւը կորնչի ալ անյարմար կ'երեւայ, վերջէն Ս. Ցաւելուածի մէջ ասոնց վրայ ալ կը խօսինք:

[1] Տես էջ 13:

հեալ բանադրանքները կ'ըլլան 18[1]. ըստ այնմ մեկնութեան պարտաւպաշտաճ տեղն ալ հոն է: Բայց ոբովհետեւ Սահմանադրութեանս վերոյիշեալ խօսքերն ալ կարօտ են լուսաւորութեան եւ կապուած են այս բանադրանաց հետ, անոր համար հոս դնենք ամբողջին մեկնութիւնն ի միասին:

Այս բանադրանաց առարկան է ապօրինաւոր արեան. այսինքն՝ առանց կարեւոր իշխանութեան՝ առանձինն կերպով քահանայապետին վերապահեալ բանադրանքներէն, արձակելը, որ, ինչպէս յայտնի է, ոչ միայն ապօրինաւոր է, այլ եւ անվաւեր: Բանադրանաց ենթակայ են ամէն կղերականք առանց բացառութեան, նաեւ Եպիսկոպոսունք, Կարդինալք[2], թէեւ առանձինն արտօնութիւններ ալ ունենան. վասն զի ասոր նկատմամբ արուած ամէն արտօնութիւն յետս կոչուած է Սահմանադրութեամբս, ինչպէս յայտնի է կանոնիս նախընթաց խօսքերէն: Նոյն իսկ անոնք, որոնք ընդհանուր իշխանութիւն ունին քահանայապետին վերապահեալ ամէն դատակնիքներէն արձակելու, չեն կրնար առանձինն կերպով վերապահեալներէն արձակել: Եթէ նաեւ այդ յանցանքները ծպտուին ալ ըլլան, չեն կրնար այսուհետեւ Եպիսկոպոսունք արձակել, ինչպէս երբեմն Տրիդենտեան ժողովն այսպիսի դիպաց համար իրենց իշխանութիւն տուած էր[3]: Իսկ խոստովանահայր կերպարանելով այս բանադրանքներու արձակում տուող աշխարհականք՝ բանադրանաց տակ չեն կրնար, ինչպէս Պոնաչինա[4] կը կարծէ. վասն զի այնպիսին արձակելու կարողութիւն չունի, ուստի չի կրնար "արձակել յանդգնող" ըսուիլ:

Այս բանադրանաց մէջ կրնալու համար հետեւեալ պայմանները կը պահանջուին:

1. Խոստովանողին առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանաց մէջ ատյդ ինկած պիտի ըլլայ: Եթէ առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանաց

[1] Ռիբէդի, էջ 87, թ. 142: Բաս. էջ 257, թ. 373. եւն:
[2] Բաս. 258. Ի. 374, ընդ Բ.:
[3] Ասոր վրայ տես Բ. Յաւելուած:
[4] Վ. Ա. Խ. 22. Մ. Գ.:

տակ ինկած չէ, այլ ուրիշ սրեւէ վերապահեալ բանադրանքի տակ, անոր արձակումը թէեւ ապօրինաւոր եւ անվաւեր է, բայց բանադրանաց տակ չ'իյնար: Նաեւ այն ատեն չ'իյնար, երբ վերապահութիւնն երկբայական է, կամ արձակման օրինաւորութեան եւ ապօրինաւորութեան հաւասար պատճառներ կան: Ասիկայ ուրիշ վերապահելոյ արձակման համար ալ կ'արժէ[1]:

2. Արձակումը խոստովանահօրմէն էջօ պէտք պրո-է, եւ այն՝ ոչ լոկ մեղայ արձակումն, այլ եւ բանադրանաց: Ուստի, խոստովանութիւնը լսել առանց արձակում տալու, ձեւացեալ արձակում տալ, միայն մեղքերն արձակել եւ ոչ բանադրանքն, այս ամենայն բանադրանաց տակ չեն իյնար: Նոյնպէս բանադրանք չկայ երբ արձակումը նկատմամբ արդեանց (quoad effectum) միայն արուի. այսինքն՝ եթէ սահպղտական ատեն մ'արձակում արուի, երբ Եպիսկոպոսի մը դիմել անհնար է, եւ վաստահամբաւութենէ զգուշանալու համար արձակում տալ հարկ է: Այսպիսի դիպաց մէջ խոստովանահայրն ուղղակի բանադրանքը չ'արձակեր, հապա միայն մեղքը, բնականապէս վճռաւորդին պարտաւորելով, որ ըստ կարի շուտով օրինաւոր Առաջնորդին ներկայանայ[2]:

3. Խոստովանահայրն ատուդութեամբ պիտի դիտնայ, թէ այս բանադրանքներէն արձակելու ամենեւին իշխանութիւն չունի: Եթէ հաւանական իրաւաբանութեամբ արձակէ, թէեւ միայն հաւանական իրաւաբանութեամբ արուած այսպիսի արձակումն ապօրինաւոր է, բանադրանաց տակ չ'իյնար. վասն զի յանդգնութիւն չկայ: Ինչպէս որ կը պահանջուի

4. Որ խոստովանահայրն "յանդգնի" արձակել. այսինքն՝ դիտնալով որ այս դիպաց մէջ իշխանութիւն չունի, գիտութեամբ եւ կամքը արձակէ: Յանդգնութիւնն, ինչպէս աստուածաբանք կ'ըսեն, կ'ենթադրէ սաստիկ յամառութիւն, յանդուգն եւ ժպիրհ զանցա-

[1] Բաս. անդ, ընդ Գ.: Ռիբէդի, էջ 88, թ. 145:
[2] Համ. Պոնաչ. վ. 1. խ. 22. Մ. 3. թ. 6: Ս. Լիգ. Զ. 265. 9. 2: Բաս. թ. 381. 382, էջ 265:

ռութիւն մը պատուիրանի: Անմոռադրութեամբ, մոռացութեամբ, ոգիտութեամբ՝ նաեւ եթէ թանձր եւ վնհերոտ ըլլայ, բայց ոչ կամակար, տրուած արձակուրդ մը զաստուածանահայրը բանադրանաց մէջ չի ձգեր. վասն զի թէ գիտութիւն եւ թէ յամառութիւն կը պակսի, որ յանդգնութեան էութիւնը կը կազմացանէ[1]: Եւ որովհետեւ յանդգնութեան համար նաեւ կամաւոր զանցառութիւն պատուիրանի կը պահանջուի, յայտնի է թէ կ'արդարացընէ այս բանադրանքէ՝ արձակման համար ձգուած թէ բացարձակ եւ թէ յարաբերութեամբ ձանձ երկիւղն:

Թէ ամէն քահանայ, նաեւ իրաւաբանութիւն չունեցողը, զամէնքը մոռնալ կ'ըսէն, այսինքն՝ երբ մէկը հաւանականաբար կենաց վտանգի մէջ կը գտնուի, ամէն բանադրանքէ, նաեւ առանձինն կերպով վերապահեալներէ կընայ արձակել, աւելորդ է յիշատակել: Վասն զի այս դէպքիս մէջ ամէն վերապահութիւն կը դադրի, ինչպէս յայտնի է վերոյիշեալ խօսքէն՝ "ջայց միայն ջղլայ ի կեռ մահուն„: Միայն թէ այս դէպքիս մէջ խոստովանահայրը զխոստովանողին պիտի պարտաւորէ, որ եթէ առողջանալու ըլլայ, ապաշխարանք մ'ընդունելու համար Մեծին ներկայանայ, ինչպէս կանոնիս վերջի խօսքերէն յայտնի է[2]:

[1] Ռիբեդի, անդ, ընդ այլ հեղինակս:
[2] Ասոր վրայ տես Բ. Յաւելուած:

Բ. ԳԼՈՒԽ

ՊԱՐԶԱՊԷՍ ՎԵՐԱՊԱՀԵԼՈՒ ԲԱՆԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

Հոմանց Քահանայապետին վերապահեալ առեալ վճռոյ բանադրանաց տակ ի իյնալն՝

Ա.

"Որոնք որ Առաքելական Աթոռէն ընդ պատժով առեալ վճռոյ բանադրանաց դատապարտեալ նախադասութիւնները հրապարակաւ կամ՝ առանձինն կ'ուսուցանեն կամ՝ կը պաշտպանեն. նոյնպէս՝ որոնք որ խոստովանողէն իւր մեղսակցին անունը ինդրելն իբրեւ օրինաւոր գործ կ'ուսուցանեն կամ՝ կը պաշտպանեն, ինչպէս որ դատապարտած է ի Բենեդիկտոսէ ԺԴ.է ի Սահմ. Վերին, 7 Յուլ. 1745, Այլ ինչ, 2 Յունիս, 1746, Առ ի խղել արմատաւրի, 28 Մեպտ. 1746:„[1]

Վասնզի քահանայապետն՝ իբրեւ վերին հսկող հաւատոյ եւ բարոյից անսխալութեան, պարտական է ոչ միայն յայտնապէս հերետիկոսական, այլ եւ հերետիկոսութեան մօտ եւ ընդդէմ բարոյից եղող վարդապետութիւնները դատապարտել: Եւ իրօք ալ յաճախ քահանայապետք իրենց արթնութիւնը ցուցուցին, դատապարտելով առին առին եղած մեղաւոր վարդապետութիւնները:

Արդ պարզապէս քահանայապետին վերապահեալ այս առաջին կանոնը կը պատժէ նաեւ նոյն դատապարտեալ նախադասութեանց կերպով մը պաշտպան

[1] Տես էջ 15:

կեցուղներները, բանադրանաց տակ ձգելով յանցաւորաց երկու խմբերը: Ա. Խումբը կը կազմեն անոնք՝ որոնք Առաքելական Աթոռէն ընդ պատժով տուեալ վճռոյ բանադրանաց դատապարտեալ նախադասութիւնները հրապարակաւ կամ առանձինն կ'ուսուցանեն կամ կը պաշտպանեն: Ըստ այմ բանադրանքն երկու տեսակ յանցաւորաց վրայ միայն կը դրուի, որոնք են 1. "*Հատուցանողք*„ եւ 2. "*Պաշտպանողք*„: Այսուհետեւ բանադրանաց տակ չեն ինկնար այն ամէնքն, ինչպէս Աւտ. Ախոյ Սահմանադրութենէն յառաջ կ'ինկային, որոնք այսպիսի դատապարտեալ նախադասութիւնները յայտնապէս կամ լռելեայն հաստատել, ցուցընել, օգնութիւն մը մատուցանել կը ջանան, կամ ուրիշ սրեւէ կերպով իրենք զիրենք անոնց բովանդակութեան հաւան կը ցուցընեն[1]: Բ. Խումբը կը կազմեն, որոնք որ խոստովանողէն իւր մեղակիցն անունը լսեն- դրելն իբրեւ օրինաւոր գործ կ'ուսուցանեն կամ կը պաշտպանեն:

1.

Պանոնիս Ա. մասին մէջ բանադրանաց տակ կը ձգուին՝

Ա. "*Հատուցանողք*„, այսինքն անոնք՝ որ Առաքելական Աթոռէն տուեալ վճռոյ բանադրանօք դատապարտեալ նախադասութիւնները չեն թէ պարզապէս կը հաստատեն, կը տարածեն, իրենք զիրենք իբրեւ ի նոյն յարեալ կը հրատարակեն, հապա որոնք որ նոյնն այն դիտմամբ կը հաստատեն կամ կը տարածեն, որ ուրիշներն ալ անոնց տեղեակ ըլլան, իրենց հոգեկան ստացուածն ընեն, եւ իբրեւ ճշմարիտ եւ ուղիղ նախադասութիւնները ընդունին: Կանոնս զանազանութիւն մը չ'ըներ, թէ այդ գործն ի պաշտօնէ կ'ըլլայ, ինչպէս գպրոցաց մէջ, թէ առանձինն միայն, ինչպէս ընկերութեանց, ժողովոյ, ընտանեաց մէջ, եւ կամ այլապէ: Միշտ ուսուցանել է, եթէ հրապարակախօսութեան կերպէն իմա-

[1] Ռիբէդի, էջ 62, թ. 96:

ցուի, թէ ունկնդրաց միտքը լուսաւորել, կամ դատապարտեալ նախադասութիւնները ընդունելու շարժել կը դիտուի: Նոյնպէս պանազանութիւն չ'ընդունիր, թէ ուսուցանողն հրապարակական է թէ գաղտնի, շատերուն թէ մէկ հոգւոյ առջեւը, բերանացի թէ գրով. այս ամէն դիպաց մէջ գործն ըստ մտաց կանոնիս ուսուցանել է[1]:

Բ. "*Պաշտպանողք*„ ըսելով՝ կ'իմացուին անոնք, որ դատապարտեալ նախադասութիւնները իբրեւ ճշմարիտ, անսուտիւտ, սակաւ ինչ սոփեստանելի կը ջանան ցուցընել, եւ այսպէս իրենք զիրենք իբրեւ պաշտպան դատապարտեալ վարդապետութեան կ'ընծայեցընեն, հաւատարապէս՝ եթէ ասիկայ հրապարակաւ կամ գաղտնի, բանիւ կամ գրով ըլլայ[2]:

Արդ, որպէս զի այս երկու տեսակ յանցաւորք բանադրանաց մէջ իյնան, կը պահանջուի, որ

1. Ուսուցուածը կամ պաշտպանուածն ըլլայ "*դատապարտեալ*„ նախադասութիւն: Առաքելական Աթոռէն յաճախ նախադասութիւնք կը մերժուին, յորս ոչ ամենայն ինչ մերժուելի է, հապա, եթէ ճշդիւ իմացուին, տակաւին ճշմարտութեան բաղդատ մը կը բովանդակեն: Արդ, ով որ դատապարտեալ նախադասութիւն մը՝ ոչ բոլորովին այնպէս, ինչպէս է, կ'ուսուցանէ կամ կը պաշտպանէ, հապա այն մասը միայն, որ մերկորութիւն մը չի բովանդակեր. եւ կամ՝ ով որ դատապարտեալ նախադասութեանց այն մասերը միայն կ'ուսուցանէ կամ կը պաշտպանէ, որոնք իբրեւ ճշմարիտ կրնան ընդունուիլ, թէ եւ հեղինակը մերկ հասկցած ըլլայ, բանադրանաց տակ չ'իյնար[3]: Բայց չի պահանջուիր, որ նախադասութիւն մը դատապարտելու ժամանակ յայտնապէս ի մէջ բերուի կամ անուանի, կամ միահաղոյն (in globo) դատապարտուի, ինչպէս՝ Ազէքսանդր Է. ի,

[1] Բատ. էջ 138, թ. 229: Ռիբէդի, անդ:
[2] Նոյն, անդ:
[3] Ս. Լիգ. Գ. թ. 700: Աւանց. Գործ. Ս. Ախոյ, Տեար 64, Յաւ. Գ.: Բատ. էջ 139, թ. 230:

Իննովկենտիոս ԺԱ.ի եւ Աղեքսանդր Ը.ի պատապարտանեներն [1]։

2. Այս դատապարտուածը "*Ամբաստանութիւն*" պիտի ըլլայ։ Ուստի, եթէ Առաքելական Աթոռէն տուեալ վճռոյ բանադրանքը դատապարտուածը դիրք մըն է, այն առեն կամ (ուրացող, հերետիկոս) հեղինակին պատճառաւ, կամ Առաքելական Աթոռէն յանուանէ արդելեալ ըլլալուն պատճառաւ, պաշտպանողը կամ ուսուցանողը առանձինն կերպով վերապահելոց Ե. կանոնին տակ կ'իյնան [2]։

Այսպիսի դատապարտեալ նախադասութիւնները չեն ուրեմն՝ ա. Ընդհանուր ժողովոց եւ Հռոմէական Ս. Ժողովոցդատապարտածները։ բ. Այն նախադասութիւնը, որ Առաքելական Աթոռէն դատապարտուած են ընդ բանադրանքը եւ պատժով՝ որ արդէն յիրաւանց որոշեալ են։ Այսպիսի են հերետիկոսաց եւ հերետիկոսութեան կասկածաւորաց վրայ դրուած բանադրանքներն ու պատիժները։ գ. Անոնք, որ անուղղակի բանադրուած են. այսպիսի են առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանաց Ե. կանոնին մէջ յիշուած գրոց մէջ գտնուած նախադասութիւնները։

Ուստի միայն հետեւեալ նախադասութիւնք դատապարտեալ են Առաքելական Աթոռէն՝ ընդ պատժով տուեալ վճռոյ բանադրանաց։

1. Յօդուածք 45 Յովհ. Վիկլեֆի, եւ Յօդուածք 30 Յովհ. Հուսի։ — Սահմանադրութիւն Մարտինոսի Ե.ի, ի Բռնչրոֆոյն Ա-ոթելոն. Տուեալ ի Հռոմ, 13 Փետր. 1420։

2. Մոլորութիւնք 41 Մարտ. Լուտերի։ — Կոնդակ Լեւոն Ժ.ի, Զարիէր, Տէր. 16 Մայ. 1520։

3. Նախադասութիւնք 79 Միք. Բայոսի։ — Կոնդ. Ս. Պիոս Ե.ի, Ձոֆնայնէ. 1 Հոկտ. 1567։

4. Նախադասութիւնք թղթով ընդունուած խորհրդական խոստովանութեան եւ արձակման վրայ։ — Կղեմէս Ը.ի ձեռն Վճռոյ Ս. Ժ. Քննութեան. 20 Յուն. 1602։

[1] Ի՛իէդի, էջ 61. Ծ. 5։
[2] Տես էջ 75։

5. Նախադասութիւնք 45։ — Աղեքս Է.ի ձեռն Վճռոյ Ս. Ժ. Քննութեան. 24 Սեպտ. 1665, եւ 18 Մարտ, 1666։

6. Նախադասութիւնք 65։ — Իննովկենտիոս ԺԱ.ի ձեռն Վ. Ս. Ժ. Քնն. 4 Մարտ, 1679։

7. Նախադասութիւնք 68 Միք. ոը Մոլինոսի։ — Սահմ. Իննովկ. ԺԱ.ի, Երիոոր Հուէն. 20 Նոյեմբեր, 1687։

8. Նախադասութիւնք 2։ — Աղեքսանդր Ը. 24 Օգոստ. 1690։

9. Յօդուածք 31։ — Աղեքս. Ը.ի ձեռն Վ. Ս. Ժ. Քնն. 7 Դեկտ. 1690։

10. Նախադասութիւնք 101 Բասք. Քուէսնելի։ — Սահմ. Կղեմէս ԺԱ.ի, Մէմթէն. 8 Սեպտ. 1713։

11. Նախադասութիւնք 5։ — Սահմ. Բենեդիկտոս ԺԳ.ի, Զաբէլէ. 10 Նոյ. 1752։

12. Նախադասութիւնք 85 Խիզորեան Ժողովոյ։ — Սահմ. Պիոսի Զ.ի, Զէիգըն հոոոոյ. 28 Օգոստոս, 1794 [1]։

3. Այս դատապարտուած նախադասութիւնքն "*Առաքելական Ամբոխ*" դատապարտեալ պիտի ըլլան։ Ըստ այսմ, ժողովքէ մը, նաեւ եթէ Ընդհանրական ժողով ըլլայ, դատապարտուած նախադասութիւնները ուսուցանողք եւ պաշտպանողք բանադրանաց տակ չեն իյնար [2]։ Իսկ եթէ տուեալ վճռոյ բանադրանք դատապարտեալ նախադասութիւնը՝ ուսուցանողք եւ պաշտպանողք Ընդհանրական ժողովէ մը կը բանադրուին, նոյնը ցարդ եւս կը մնայ եթէ Առաք. Ընդ. Սահմանադրութեան մէջ չէ ջնջուած, որպիսի են Տրիդենտեան Ս. Ժողովէն արուածները, զորոնք Սահմանադրութիւնս անխախտ պահած է [3]։ Նոյնպէս Հռոմայ Ս. Ժողովներէն դատապարտուածները առանց բանադրանաց կրնան ուսուցուիլ կամ պաշտպանուիլ. վասն զի այդ Ժողովներն յանձնարարական իշխանու-

[1] Այս ամէն նախադասութիւնները, եթէ կ'ուզես, տես կ'ուրի-պալլ. Ն. էջ Լե։ — Հմմտ. նոյն Բ. 975, եւ Փր. Հայներ, էջ 408, որ կը դնէ միայն թիւ 2—9 եւ 11. ուսուի 1, 10 եւ 12ն ընդ բանադրանօք դատապարտեալ նախադասութիւններէն չի համարիր։

[2] Ձոլի. 89, թ. 105։

[3] Մեկն. Հռոմ. 460։ Բաս. 143, թ. 231։ Ի՛իէդի, թ. 96։ Ուանց. եւ այլն։

թիւն միայն ունէին. իրենց վճիռները, թէեւ բարձրագոյն հեղինակութիւն ունին, բայց օրինաց զօրութիւն չունին։ Ուստի "Առաքելական Աթոռին„ դատապարտեալ ըսելով՝ միայն ուղղակի Քահանայապետէն դատապարտուածները կ'իմացուին[1]։

4. Այժ նախադասութիւններն "ընդ պատժով տուեալ վճռոյ բանադրանաց„ դատապարտուած պիտի ըլլան, թէեւ այս բանադրանքը վերապահեալ ըլլայ կամ ոչ[2]։ Ուստի, ասոնց տակ չեն երթար այն նախադասութիւնք, որոնք առանց այս բանադրանաց Քահանայապետէն բանադրուած են[3]։ Այսպէս Պիոս Թ. ին Սիլլապօսին եւ Շրլաքերականին մէջ դատապարտուած նախադասութիւնները ուսուցչանողը բանադրանաց տակ չ'իյնար. վասն զի հոն բանադրանաց վրայ ամենեւին չի խօսուիր, հապա պարզապէս կը մերժուին եւ կը դատապարտուին նախադասութիւնները, եւ միայն կ'ըսուի, թէ՝ "Հազիւ կրնայ կաթողիկէ Եկեղեցւոյ՝ Ս. Մօր բարի որդի մ'ըլլալ այն անձն՝ որ Առաքելական Աթոռոյն հետ ամէն նախադասութիւնները չի մերժեր եւ չի դատապարտեր„։ Բայց Սիլլապօսին իւրաքանչիւր նախադասութիւններն ուսուցանել, պաշտպանել կամ յամառութեամբ անոնց վրայ պնդել առանց հերետիկոսութեան չի կրնար ըլլալ, եւ ըստ հետեւորդի այսպիսին առանձինն կերպով վերապահեալ տուեալ վճռոյ բանադրանաց տակ կրնայ իյնալ. վասն զի աներկբայելի է՝ թէ Սիլլապօսին եւ Շրլաքերականին յառաջ բերած նախադասութիւններէն շատերը հերետիկոսական են[4]։

Բայց չի պահանջուիր, որ դատապարտուած նախադասութիւնն աստուածաբանական դատակնիքով (censura theologica) կնքուած ըլլայ[5]. բաւական որ

[1] Ամմ. Փր. Հայներ, էջ 133։
[2] Բաս. 141, թ. 232։
[3] Զոլի. էջ 89, թ. 105։ Բաս. Ռիեգի. Վէքքիոյ, եւն։
[4] Ռիեգի, էջ 61, թ. 96։ Զոլի, էջ 89, թ. 105։
[5] Աստուածաբանական դատակնիք ըսելով՝ կ'իմացուի այն նշանն, որով նախադասութիւն մը դատապարտուած ժամանակ կնքուած կամ խարանուած է. այսպէս՝ կրնայ նախադասութիւն մը դատապարտիլ, իբրեւ հերետիկոսական, մօտ է հերետիկոսութեան, է հերետիկոսութեան դառնալ, սխալ, մոլար, եւ այլն։

ընդ պատժով տուեալ վճռոյ բանադրանաց ըլլայ[1]։ Եթէ նախադասութիւն մը յայտնապէս իբրեւ հերետիկոսական դատապարտուած է, յայտնի է թէ զայն ուսուցանել կամ պաշտպանել ոչ այս կամ նախ, այլ առանձինն կերպով վերապահելոյ Ա. կանոնին բանադրանացը տակ կ'իյնայ. վասն զի այնպիսին, եթէ յամառութիւն ալ կայ, հերետիկոս է[2]։ Ըսինք՝ եթէ յամառութիւն ալ կայ, այսինքն՝ եթէ այդ ուսուցչանողը կամ պաշտպանողը գիտէ՝ թէ այս նախադասութիւնն իբրեւ հերետիկոսական դատապարտուած է։ Եթէ մէկը նոյնն իբրեւ այնպիսի չգիտնայ, հապա լոկ՝ իբր–հերետիկոսական, կամ իբրեւ մոլար կամ վտանգաւոր նախադասութիւն ճանչնայ եւ իբրեւ նոյնպիսի ուսուցանէ կամ պաշտպանէ, այն ժամանակ այս բանադրանաց մէջ կ'իյնայ, եւ ոչ թէ հերետիկոսաց դէմ տրուածին մէջ[3]։ Իսկ ով որ դատապարտեալ նախադասութիւն մը կ'ընդունի, կ'ուսուցանէ կամ կը պաշտպանէ, որովհետեւ կը կարծէ թէ Քահանայապետն իրաւունք եւ իշխանութիւն չունի մոլար ու չար կարծիքները դատապարտելու, կամ կը կարծէ թէ Քահանայապետն յայսպիսի անսխալական չէ, ուստի կրնար հաւատոյ կամ բարոյից վերաբերեալ նախադասութիւնները դատապարտելու մէջ սխալիլ կամ սխալած է, այնպիսին Քահանայապետին յայսպիսի իր անսխալականութիւնը չընդունելուն համար հերետիկոս է[4]։

5. Թէ բանադրանաց մէջ իյնալու համար միշտ բաւական յամառութիւն կը պահանջուի, յայտնի է։ Միայն մտադրութեան արժանի է, որ Սահմանադրութենէս եաքն՝ ալ թանձր եւ վերհասու տգիտութիւն, եւս առաւել կամակորը բանադրանքէս չ'ազատեր. վասն զի կանոնս ուսուցչողներն ու պաշտպանողները պարզապէս, առանց յաւելուածի մը, բանադրանաց տակ ինկած կը ծանուցանէ[5]։

[1] Ռիեգի, 64, Ծ. 5, ընդ այլս։
[2] Գործ. Ս. Աթոռ. Ե. Զ. Տ. 65։ Բաս. 142, թ. 233, եւն։
[3] Բաս. անդ։
[4] Ամմ. Փր. Հայն. 134։
[5] Բաս. 142, թ. 234։

2.

Պատմիչ Բ. մեռոր ղայն ամենքն՝ որոնք խոստովանողէն իւր մեղսակցին անունը խնդրելու չար գործն իբրեւ օրինաւոր կ'ուսուցանեն կամ կը պաշտպանեն, կը բանադրէ այնպէս, ինչպէս Բենեդիկտոս ԺԴ. դատապարտած էր։ Ա յս Մեծ Քահանայապետին ժամանակ Փորթուկալի մէջ քանի մը խոստովանահարք սկսան մեղսակցին անունն, որուն հետ խոստովանողը մեղանչած էր, նոյն իսկ խոստովանողէն հարցընելով տեղեկանալ, եւ որ չարաղային է, կը ստիպէին զխոստովանորդին իւր մեղսակցին անունը յայտնելու, արձակումը զլանալ սպառնալով, եւ կը զլանային ալ։ Ա յս վարմունքը, որ յառաջ կու գար ոչ միայն զխոստովանողն այլ եւ մեղսակիցն ուղղելու կրայր եւ տանուն եռանդէն, նաեւ քանի մ'աստուածաբանք իբրեւ օրինաւոր գործք սկսան ուսուցանել եւ պաշտպանել։ Հոգւոյ վնասակար այս գործքը՝ Բենեդիկտոս ԺԴ. վէրջն Սահմանադրութեան մէջ խստագոյնս կշտամբելէն եաեւ, Այն ինչ Սահմանադրութեան մէջ դատապարտեց, տուեալ վճռոյ բանադրանք դնելով՝ թէ իբրեւ օրինաւոր գործ նոյնն ուսուցանողներուն ու պաշտպանողներուն վրայ, եւ թէ նոյն սովորութեան հետեւող խոստովանահարց վրայ։ Ա՛ ի նոյն պարտաւորութէ Սահմանադրութեան մէջ ալ վճռեց, թէ առջի երկու Սահմանադրութիւնք ամէն տեղ եւ ամէն ժամանակ ի զօրութեան պիտի մնան։ Արդ, Առաք. Ախոռոյ Սահմանադրութիւնը նոյնը կը հաստատէ քիչ մը սահմանաւորելով։ Վասն զի այսուհետեւ բանադրանաց տակ կ'իյնան անունք միայն, որ այս վարմունքն ծրեւիցէ պատճառաւ, ինչպէս՝ վասն ամբողջութեան խոստովանութեան[1], իբրեւ օրինաւոր կ'ուսուցանեն ու կը պաշտպանեն. իսկ խոստովանահարց նկատմամբ՝ մեղսակցին անունը խնդրելու արգելքը նովին խոստովանեամբ, այսինքն՝ իբրեւ ընդ ծանուս մեղաց պարտաւո-

[1] Բաս. էջ 159, թ. 251։

րիչ արգելք մնաց, բայց բանադրանքը վերցաւ[1]։ Բայց ընդ մեղաց արգելքէն զատ, մնաց նաեւ նոյն քահանայապետէն արուած՝ խոստովանութիւն լսելու պաշտամանէն տալի վճռոյ կախակայութիւնն, որ այսպիսի խոստովանահարց վրայ կը դրուի, եթէ

Ա. Յանախ ոչ ալ դանուի. այսինքն՝ եթէ պիտութեամբ եւ կամաց ընդդէմ արգելման գործուի։

Բ. Ոչ միայն պարզապէս մեղսակցին անունը խնդրուի, այլ նաեւ, եթէ խոստովանողն յայտնել յանձն չառնու, արյախօ ղբօնէ[2]։

Անոր համար, ըստ ընդհանուր կարծեաց աստուածաբանից, այսպիսի խոստովանահայր մը ծանր կը մեղանչէ, հաւատարապէս՝ եթէ մեղսակցին անունը խնդրելն ըլլայ բռնաբար կամ արձակումն զլանալու սպառնալեօք, եւ եթէ վասն հետաքրքրութեան կամ ապիտութեան ուղղակի կամ անուղղակի իմանալ ջանալով. վասն զի միշտ Եկեղեցւոյ պատուիրանին ծանր դանցաւորութիւն է։ Բնականապէս առաւել ծանրագոյն է այդ մեղքն, որչափ մեծագոյն է խոստովանողին յայտմնութեան եղած բռնութիւնը։ Թէեւ Առաջնորդ մը չկրնայ կախակայել խոստովանահայր մը, որ այս արգելման ծանրութիւնն ու մեծութիւնը չգիտնայ կամ արձակումն իրօք զլացած չըլլայ, սակայն այսպիսի խոստովանահայր մը միշտ ծանր մեղք մը կը գործէ[3]։

Բայց ասով չ'ուզուիր ըսել՝ թէ արգելեալ է նաեւ հարցընել խոստովանութեան կարեւոր պարագաներն, որոնք մեղաց տեսակը կը փոխեն, կամ՝ ինչպէս կ'ըսէ Ս. Լիգուորի[4]. "Եթէ խոստովանահայրը հարցընէ, թէ մեղսակիցն Ա. թէ Բ. աստիճանի ազգական է, ուխտեալ, ազախին է, միեւնոյն տունը կը բնակի, թէեւ անով մեղսակիցը ճանչնայ,, չի մեղանչեր։ Նոյնպէս եթէ խոստովանահայրն այնպիսի մեղսակցի մ'անունը խնդրէ, որ յայտնապէս վնասակար բլլայ ընկերութեան, չի մեղանչեր, ինչպէս Բենեդ.

[1] Նոյն անդ։
[2] Նոյն, անդ, թ. 252։
[3] Նոյն, անդ, թ. 251։
[4] Զ. Վան Ապաշ. թ. 491։

ԹԴ. Այն ինչ կանդակին մէջ կը յիշէ[1]: Ուստի եւ այսպիսի գործ մ'իրրեւ օրինաւոր ուսուցանելն ու պաշտպանելը բանադրանաց տակ չ'իյնար: Վերջապէս, չեն իյնար բանադրանաց մէջ այն ամէնքն՝ որ վերոյիշեալ դատապարտեալ գործքն անմտութեամբ, միամտութեամբ կամ նոյն իսկ թանձր եւ վեհերոտ տգիտութեամբ իրրեւ օրինաւոր կ'ուսուցանեն կամ կը պաշտպանեն: Ասոն դի Բենեդ. ԹԴ.ի Սահմանադրութիւնը կ'ըսէ "Ով որ այսուհետեւ ուսուցանել կը յանդգնի,,. իսկ մեր Սահմանադրութիւնն ալ այն կերպով կը դատապարտէ այդ գործն, "հնչպէս որ դատապարտուած է Բենեդիկտոս ԹԴ.ի„[2]:

Եւ որովհետեւ այս կանոնս ըստ ամենայնի Բենեդ. ԹԴ.ին կանոնին համաձայն է, բանադրանաց մէջ իյնալու համար կը պահանջուի, որ ուսուցուի կամ պաշտպանուի թէ՝ Ձէ թէ միայն մեղսակցին անունը խնդրելը, հապա նաեւ՝ եթէ խոստովանողն անունն ըսել չուզէ, արձակումը ղւանալն ալ օրինաւոր է[3]:

Իսկ խոստովանողք, որոնց այս պատճառաւ արձակումը կը ղւացուի, պարտական են, բայց առանց բանադրանքի մը, ոչ ալ ժամադրեալ միջոցի մը մէջ, ինչպէս յառաջ էր, Եպիսկոպոսին կամ Քննութեան Ս. Ժողովոյն այսպիսի խոստովանահայրը զեկուցանել: Ա.յս պարտքէն կրնան ազատ ըլլալ միայն վասն ամթոյ, ինչպէս նաեւ երբ խոստովանահայրը տգիտութեամբ ըրած է, թէեւ նոյն առենն ալ Եպիսկոպոսը պարտական կը մնայ պատժել այսպիսի խոստովանահայրը "կախակայութեամբ ի լսելոյ զխոստովանութիւն, կամ ըստ յանցանաց ուրիշ կանոնական եւ օրինաւոր պատժոյք„[4]: Ուստի, եթէ խոստովանահայր մը խոստովանողուհւոյ մը հանդիպի, որ զեկուցման պարտք ունի, պարտական է ստիպել զինքն, որ որչափ կարելի է շուտով պարտքը կատարէ: Եթէ առանց պատճառի մը յանձն չառնուր, խոստովանահայրը չի կրնար այսպիսի խոստովանողուհւոյ արձակումն տալ[5]:

[1] Բաս. էջ 161, թ. 256:
[2] Զոլի, էջ 90, թ. 105:
[3] Վէբքիոյ, Բ. թ. 725: Ռիէգի, էջ 63, Ծ. 11: Զոլի, էջ 88, թ. 104, ընդ գ.:
[4] Բենեդ. ԹԴ. Այն ինչ:
[5] Նոյն, անդ:

Բ.

"Որոնք որ սատանայի սաղրանօք՝ կղերիկոսաց կամ՝ երկու սեռի Միանձանց բռնաբար ձեռք կը մխեն. ի բաց առեալ վերապահութիւն նկատմամբ՝ այն դիպուածներն ու անձինքն, որոնց համար Եպիսկոպոսի կամ՝ այլում՝ արձակել կը ներուի յիրաւանց կամ՝ յապաշխարութենէ:„[1]

Այս կանոնս ի պաշտպանութիւն կղերականաց եւ կրօնաւորաց գրուած է Ինոսվկենտիոս Բ.էն Լատերանեան Ժողովին մէջ, եւ ծանօթ է կանոնական արտօնութեան (privilegium canonis) անուամբ: Ասկայ պէտք չէ շփոթել առանձինն վերապահելոց Ե. կանոնին հետ. անիկայ Եկեղեցւոյ մէջ բարձրագոյն պատիւ եւ իշխանութիւն ունեցող եկեղեցականաց համար էր. ասիկայ նաեւ խոնարհագունից համար. հոն՝ սպանողք, անգամահողք, եւ այլն, կը բանադրուին, հոս՝ միայն "բռնաբար ձեռք մխողներն„: Բայց եթէ Ե. կանոնին մէջ բովանդակեալ անձանց եղած բռնաբարութիւնն այնպիսի է, որ չկարենայ նոյն կանոնին տակ մնալ, այն ատեն այս կանոնիս տակ կ'իյնայ: Այսպէս, եթէ մէկն Եպիսկոպոսի մ'երեսը թքնէ, այնպիսին Ե. կանոնին բանադրանաց տակ չ'իյնար. վասն զի հոն այսպիսի յանցանք մը չի յիշուիր. բայց կ'իյնայ այս բանադրանաց տակ:

Կանոնս իւր բովանդակութենէն առեալ երկու մասի կը բաժնուի: Ա. Մասին մէջ բանադրանք կը դրուի: Բ. Մասին մէջ վերապահութեան նկատմամբ եղած բացառութիւնք կ'որոշուին:

1.

Կանոնիս Ա. մասը կը բանադրէ զայն ամէնքն՝ որ "բռնաբար ձեռք կը մխեն:„ Ա.յս կանոնս որովհետեւ ի նպաստ կղերականաց արուած է, ըստ վարդա-

[1] Ի Լաթ. Բ. Ժողովոյ, կան. 15, առ Ինոսվկենտ. Բ. իբ, յամի 1139: — Տես էջ 15:

պետութեան ամենայն ատոռաւածաբանից[1] յընդարձակ միտս պիտի մեկնուի: Ըստ այմ, քահանաբար չէ՛ն պիտի բսելով կը հասկցուի՝ ամէն իրական անիրաւութիւն, բռնաբարութիւն, որ եկեղեցականի մը դէմ կը գործուի: Արդ, բռնաբարութիւն կրնայ կամ

Ա. Մարմնոյն ըլլալ, ինչպէս՝ եկեղեցականի մը ձերբայի, բռնոյի, սրով, դաւազանաւ կամ ուրիշ ազդելի կերպով մը զարնել, վիրաւորել, անգամատել, դեմին ձգել, դարահոս ընել, կամ սրեւէ կերպով, ինչպէս՝ թունով, մարմնոյն կամ կենացը վնասել կամ վիրաւորել[2]: — կամ

Բ. Աղատութեան ըլլալ, ինչպէս եկեղեցական մը բանտ դնել կամ սրեւէ տեղ մը փակել[3]: — եւ կամ

Գ. Պատուոյն ըլլալ, առանց մարմնոյն կամ առողջութեան վնաս մը հասցընելու: Այսպիսի են եկեղեցականի մը պատիւն անարգական եւ ծաղրելի ընող ամէն գործք. ինչպէս՝ եթէ մէկն եկեղեցականի մը ծաղրահանդերձ զգեցընէ, բռնաբար կառք մուծանէ կամ ձի հեծցընէ աքսորելու համար, վրան ցեխոտէ, թքնէ, թրջէ, փոշոտէ, մազը մօրուքը խզէ, շունը վրան գռմէ, բռնաբար բան մը յափշտակէ իրմէ, ինչպէս՝ խոյրը, քսակը, դաւազանը, զգեստէն ձգելով պատռէ, կամ այլազգ ինչ գործէ, որով անձին հոգեւոր պատիւն իբրեւ առ ոտն կոխուի[4]: Այս ամէնն ահաւասիկ "ՀՌՆԱԽԱՐ ձեռն մխել" դաղափարին մէջ կը բովանդակուին: Իսկ բերանացի անիրաւութիւնը՝ թշնամանագիր կամ ծաղու անուն մը տալ, սպառնալ, զրպարտել, հայհոյել եւ այլն, այս բռնադրանաց տակ չ'իյնար[5]:

[1] Ս. Լիփ. Ի. 273: Քրուա Ի. 301: Զալե. Էջ 90, թ. 106, ընդ Գ.: Աւանդ. Գ. Էջ 17, ընդ այլս:
[2] Օր. 1. § 1. վ. վասն անիրաւ.: Ս. Լիփ. Ի. 28: Սուար. 21. 1. 26:
[3] Կ. 29. § 1. վասն Ս. Ե.:
[4] Ս. Լիփ. Զ. 274: Շմալցկր. Ի. 39. 226:
[5] Սուար. 21. 1. թ. 23. 32: Ռիեդի 65, թ. 99: Զալե, էջ 92, թ. 107 ընդ Ա.:

Արդ, բռնադրանաց մէջ իմնալու համար կը պահանջուի, որ այն անիրաւութիւններն

1. "Յապրանօք սատանայի" ըլլան. այսինքն՝ անիրաւութիւնն ազատ եւ չար կամքէ մը յառաջ պիտի գայ, այնպէս որ գնէ ծանր մեղք մը պիտի ըլլայ[1]: Ընդ հակառակն, ինչ որ ծանր մեղքէ կ'արգարացընէ, կ'արդարացընէ նաեւ բռնադրանքէ[2]: Անոր համար, եթէ գործքը յառաջին բարկութեան գործուի, յորում մարդն անձին տէր չէ, կամ՝ եթէ ըստ պատահման կամ առ կատակ գործուի, կամ Եպիսկոպոսը, երէց եղբայրը, հայրն եկեղեցական մ'ուղղութեան բերելու համար թեթեւ մը ծեծէ, կամ ընդդէմ յարձակման եկեղեցականի ինք զինք պաշտպանելու համար, կամ առանց դիտնալու եկեղեցական ըլլալը գործուի, կամ վասն արդար պատճառաց (զոր օր. եթէ մէկը զարնէ եկեղեցականի մը՝ որ զարնողին մերձաւոր ազգականին հետ կը մեղանչէ), այդ ամէն դիպաց մէջ ոչ սք կանոնիս դէմ գործած կ'ըլլայ[3]:

2. "Կղերիկոսաց կամ երկոտ սեռի Միաւնանց" ըլլայ:

Ա. Կղերական ըսելով կիմացուին ամէնքն՝ որոնք դէթ Խուզումն հերաց ընդունած են, թէեւ բանադրեալ, կախակայեալ կամ արգելեալ ըլլան[4]: Բայց լոկ Խուզումն հերաց ունեցողներն ու փոքր աստիճանաւորք այն առեն միայն կը պաշտպանուին այս կանոնէս, երբ՝ 1. Կղերական հանդերձ եւ կուլակ կը կրեն, եւ 2. Եկեղեցւոյ մը կը վերաբերին, կամ գնէ կղերանոցի մը մէջ կ'ապրին: Սակայն կղերական մ'այս կանոնական արտօնութիւնն այնչափ առեն միայն ունի, ցորչափ դասաւորական վճռով մը կամ յայտնի կանոնական օրինօք չէ կորսնցուցած: Արդ, ըստ կանոնական օրինաց նովին գործով կը կորսնցընեն կանոնական արտօնութիւնը՝

1. Ամէն կարգընկեցք: 2. Ամէնքն՝ որ եկեղեցական հանդերձն ի բաց դնելով ահագին ոճրի մը, ինչպէս՝

[1] Վէքքիոյ, Ա. Էջ 375, թ. 596: Փորմիզ. Էջ 70: Բաս.:
[2] Բաս. Էջ 165, թ. 260: Ռիեդի, Էջ 65, թ. 100:
[3] Կ. 4. վասն Ս. Ե.: Ս. Լիփ. Ի. 275: Սուար. 22. 1. 38:
[4] Հմմ. Ֆերրարիս, կան. Օր. Տիտ. Ի. եւ այլ իրաւաբանք:

աւազակութեան, անիրաւ ապստամբութեան կամ պատերազմի մասնակից կ'ըլլան։ 3. Ամէնքն, որ կղերական հանդերձն ի բաց դնելով աշխարհական գործոց կը զբաղին, եւ Եպիսկոպոսին երիցս ազդարարութենէն ետեւ չեն ուղղուիր։ 4. Անոնք, որ տարի մ'ամբողջ գուսանութիւն, ձեռնածութիւն կամ զեռասանութիւն կ'ընեն, կամ տարին չլրացած Եպիսկոպոսին երիցս ազդարարութենէն ետեւ ետ չեն կենար։ 5. Անոնք, որ հրապարակաւ մսավաճառութիւն, փերեզակութիւն կ'ընեն եւ ամուսնացած են, կամ եկեղեցական հանդերձն ի բաց դնելով Եպիսկոպոսին երեք անգամ ազդարարութենէն ետեւ նոյն գործէն ետ չեն կենար, կամ ետ կենալէն ետեւ դարձեալ սկսած են։ 6. Երկամուսինք, այսինքն՝ երկու անգամ ամուսնացեալք, կամ այրեայ կամ ապականեալ անձի մը հետ ամուսնացողք։ 7. Ստորին կղերք, որոնք ամուսնացած են եւ կուլակ ու եկեղեցական հանդերձ չունին։ 8. Առեւնի արտօնութիւնը (privilegium fori) կորսնցընողները[1]։

Բ. Մխիթարեան ըսելով կ'իմացուին վանականքն հաւանեալ կամ ոչ հաւանեալ երկու սեռի կարգաց, Միաբանութեանց, եւ այլն, ամէն կրօնաւորներն ու կուսանքը, եթէ հանդիսական ուխտ ունենան եւ եթէ պարզ, նաեւ նորընծայք[2], եւ երրորդականք (tertiarii) իսկ[3]։ Բայց կը պահանջուի որ հաստատակաց կրօնաւորական կեանք մը վարեն, Աբբայի կամ Աբբասուհւոյ մը հնազանդութեան տակ ըլլան, եւ հաստատակաց սքեմով մը աշխարհականներէն զատուին։ Նաեւ ճգնաւորք (eremitae), միանձունք են, եթէ 1. Եպիսկոպոսէն սքեմին կ'ընդունին. 2. Թեմին Վիճակաւորին հնազանդութեան տակ կ'ապրին, եւ 3. Եկեղեցւոյ մը կամ Ս. Տեղւոյ մը ծառայութեան սահմանեալ են, կամ գոնէ տնակ մ'ունին, յորում մնիկնեալ յաշխարհէ կեանք կը վարեն[4]։ Ուստի շրջիկ ճգնաւորք (eremitae vagi) այս արտօնութիւնը չունին[5]։

[1] Հմմ. Փր. Հայներ էջ 148, 8։
[2] Կ. 33, Վան Ս. Ե. Շմալցկր. Ե. 39. 219։
[3] Կուրի-Պալը. Բ. 975։
[4] Ֆալկնանոս, Դ. ի Կ. Վան արտօն.։ Սուարէզ, Վ. ԺԻ. Հ. 1. Թ. 22։
[5] Ֆալն. Է. անդ. Թ. 59։ Ս. Լիգ. Թ. 271։

Առնոց դէմ յանցաւոր գանուողներ բանադրանացս տակ կ'իյնան, այր կամ կին, աշխարհական կամ եկեղեցական եւ կրօնաւոր, յորում վիճակի կամ պատուի որ ըլլան։ Նաեւ տղաք, անչափահք (impuberes) (արուն մինչեւ 14 տարին, էգ 12) բանադրանացս տակ կ'իյնան, եթէ ունենան այն հասակը՝ յորում կարենան մեղաց չարութիւնը ճանչնալ, եւ հետեւապէս ծանր մեղանչելու տակ ըլլալ[1]։ Բայց որովհետեւ կայ կարծիք ալ որ տղաքը բանադրանքէս ազատ կը համարի[2], խնդիրն երկբայական կը մնայ, ուստի եւ կրնայ մեղմագունին հետեւիլն երթցուիլ։ Իսկ թէ՝ որոնք որ այս բացց մէջկը հրամայեն, խորհուրդ կու տան, օգնութիւն կամ պաշտպանութիւն կը մատուցանեն կամ կը հաւանին այսուհետեւ ալ բանադրանաց մէջ կ'իյնան թէ ոչ, ինչպէս յառաջագոյն կ'իյնային, բարոյագիտաց եւ իրաւաբանից մէջ մեծ խնդիր է։ Փր. Հայներ[3], Ասանցինեայ[4] եւ Բատուացի Մեկնչին[5] հետ խնդիրը կր հաստատէ, իբրեւ հաւանականագոյն, ընդդէմ այլոց[6] հաւանական կարծեաց, եւ կը յաւելու. Բայց որովհետեւ խնդիրն երկբայական կը մնայ, մինչեւ որ Ս. Աթոռը վճռական որոշում մը չտայ, չենք կրնար բնականապէս ընդդիմակաց մեղմագոյն կարծիքը բացարձակապէս մերժել, անոր համար կրնայ մէկն ի գործնականին անոր՝ իբրեւ հաւանականի հետեւիլ։

2.

Կանոնիս Բ. մասին մէջ եկեղեցւոյ Առաջնորդաց դրական օրինօք կամ արտօնութեամբ մը տրուած՝ ինչ ինչ դիպուածոց մէջ վերապահութենէն արձա-

[1] Գլ. 1. կանայք, եւ այլն. Կ. Վասն տղ. վճ. բանադր. Ս. Լիպ. Է. Թ. 265։
[2] Վէքք. Ա. 596. Ռիէգի էջ 66, թ. 101։ Հմմ. Հայներ էջ 145։
[3] Հմմ. անդ, էջ 146—148։
[4] Ծան. 14։
[5] Թ. 263։
[6] Կուրի-Պալը. Բ. 975, Վէքք. Ա. § 596։ Գոյթ. Ս. Ախոյ, էջ 474։ Ռիէգի, էջ. 66, թ. 101։

կելու իշխանութիւնը վերատին կը հաստատուի։ Յառաջ քան այն դիպուածոց եւ այս արտօնութիւնն ունեցող Առաջնորդաց վրայ խօսելու, քանի մը կարեւոր նախադիտելիք հոս դնենք։

1. Եկեղեցականի մ՚եղած բռնաբարութիւնը կրնայ ըլլալ՝ 1. Ահաբեկ, երբ միացեալ ըլլայ ծանր վիրաւորմամբ, կուբացուցմամբ, անդամատութեամբ, կամ սաստիկ արիւնհեղութեամբ (միայն թէ՝ քթէն չըլլայ), կամ մեծամեծ անարգանօք եւ թշնամանօք[1]։ 2. Մ՚ըլլալ նմա ծանր, երբ հետը միացեալ է ակնայ մը թափել, հերաց մէկ մասն փետել, կամ ճմլումն[2]։ 3. Թէթեւ, երբ բռնցի կամ տափաձեռն, գաւազանաւ, աքացի, քարկոծմամբ ծեծուի, բայց առանց բռնաբարութեան հետք մը մնալու. որպիսի է ուռեցք կամ արիւնհեղութիւն[3]։ Թէեւ այսպիսի բռնաբարութիւն մը թեթեւ կը կոչուի, այնուհանդերձ ըսել՝ թէ այս մեղքը ծանր չի կրնար ըլլալ։ Վասն զի թեթեւ մը կրնայ ըստ պարագայից ծանր կամ ահագին ըլլալ. ինչպէս՝ վասն բարձրագոյն աստիճանի բռնաբարելոյն, տարօրինակ անարգանաց, առանձինն մեծ գայթակղութեան, հանդիսատեսաց բազմութեան, վասն պարագայից տեղեաց եւ ժամանակի, ինչպէս՝ առ խորանի։ Ուստի բռնաբարութեան մը ծանրութիւնը կամ թեթեւութիւնն ըստ պարագայից առողջ մտօք պէտք է դատել։ Յերկբայականս՝ աւելի ծանր կամ ահագին բռնաբարութիւն պիտի ընդունուի, քան թէ թեթեւ, ինչպէս յայտնի է Յէօ ընթերցողի վտարանդիքէն։ Իսկ եթէ նոյն իսկ թեթեւ բռնաբարութիւն մ՚ըլլալուն վրայ է երկբայութիւնն, յայտնի է թէ բանադրանք չկայ. վասն զի երէքեան՝ ինքն իւրեանց է, իսկ բանադրանքը յայտնի ծանր մեղաց վրայ կը դրուի։

2. Բռնաբարութիւնը կրնայ ըլլալ հրապարակական՝ երբ շատերուն ծանօթ ըլլայ, կամ գաղտնի՝ երբ հատուկանաբար շատերուն ծանօթ չէ կամ պիտի չըլլայ։ Հրապարակականը կրնայ ըլլալ՝ հրապարակական իրաւանց, ըստ որում առեան եղած է կամ դատաւորական վճիռ մ՚ընդունած է, եւ կամ՝ հրապարակական գործոյ, ըստ որում այնչափ մարդկան ծանօթ է, որ ալ չի ծածկուիր։

[1] Բաւ. էջ 170. թ. 266։
[2] Նոյն, անդ։
[3] Սքաւ. Ա. թ. 866։ Վտարանդիք Յէօ ընթերցողի։

Արդ, կանոնիս մէջ յիշուած 1. "Դիպուածներն" ըստ յանցաւորաց վիճակին, սեռին, հասակին, եւ այլն, պէսպէս են, ինչպէս ըսուելիքներէն կ՚իմացուի։ Իսկ 2. Արտօնեալ "անձինք" են ա. Արտաքոյ նբդի պատճառաբոյ[1], որոնք հռոմէն ելլելուն պէս՝ ընդ բնաւ իշխանութիւն ունին այս բանադրանքէն արձակելու, նոյն իսկ եթէ յանցանքն ահագին եւ հրապարակական ըլլայ[2]։ Բ. Նոյնպէս։ Ասոնք առջիններուն պէս իշխանութիւն ունին, բայց միայն իրենց դաւառին մէջ[3]։ Գ. Աբբայ հանդիսական ուխտիւ կրօնաւորաց՝ իշխանութիւն ունին ընդ բնաւ, բայց իրենց հպատակաց նկատմամբ միայն, եւ այլ սահմանաւորութեամբ ինչ։ Դ. Եպիսկոպոսունք եւ կարգաւորք թեմի։ Ասոնց այս իշխանութիւնը կը սահմանաւորի հետեւեալ դիպաց վրայ։ 1. Երբ յանցանքը գաղտնի է, թէեւ ահագին ըլլայ[4]։ 2. Երբ թեթեւ կամ ծանր է[5], թէեւ հրապարակական ըլլայ. առ այս սովորաբար վասն եռամեայ ժամանակի իշխանութիւն կ՚ընդունին։ 3. Երբ յանցաւորն կին է, նաեւ եթէ յանցանքը հրապարակական եւ ահագին ըլլայ[6]։ 4. Երբ յանցաւորն հասարակայ կեանք կը վարէ, ինչպէս կղերանոցի կղերք, բայց յանցանքն ահագին չըլլայ[7]։ 5. Երբ մէկն յանցանք գործելու ժամանակ անչափահաս էր, եւ չափահաս ըլլալէն ետքն արձակում կը խնդրէ[8]։ 6. Երբ յանցաւորն չի կրնար Հռոմ արձակում առնելու երթալ[9]։ Եթէ երթալու արգելքը մշտատեւ է, կրնան Եպիսկոպոսունք միշտ արձակել. եթէ երկարատեւ է, կրնան արձակել երդումնընկըճելով՝ ի բառնալ արգելից Մեծին ներկայանալու, բայց ոչ՝ նոյն բանադրանաց մէջ վերատին խրնալու պատժով[10]։ Եթէ արգելքն կար-

[1] Տես վերն՝ էջ 101։
[2] Գլ. Վասն բարձրութեան, վասն վճռ. բանադր.։
[3] Գլ. Վասն պաշտ. Նուիրակի։
[4] Տրիդ. ժողով. Գլ. Օրէն է, Նիստ ԻԴ. Վասն Բարեկ.։
[5] Գլ. Հռոմէ, Վասն վճռ. Բանադր։
[6] Ս. Լիգ. Ը. թ. 279. Գլ. Կռնոյ, Վասն վճռ. բան։
[7] Գլ. Քռնդէ, Վասն վարուց եւ պարկ. կղերիկ։
[8] Գլ. Տղայ, Վասն վճ. բան։
[9] Գլ. Թէպէտ ե, Վասն վճ. բան։
[10] Հմմ. Հայներ, անդ, էջ 152։

ճատեւ է, չէն կրնար արձակել, բայց ստիպողական հարկի ժամանակ կրնան նկատմամբ արդեանց արձակել, այսինքն՝ վճռել թէ բանադրանքն թէեւ կը մնայ, բայց հոգւոյ մեծ վտանգէ, գայթակղութենէ եւ վատահամբաւութենէ խորշելու համար օրինաւոր է յանցաւորին՝ մեղքերուն արձակումն ընդունիլ, հաղորդուիլ եւ այլն: Բայց այսպիսին միշտ պարտաւոր կը մնայ վերստին նոյն բանադրանաց մէջ իյնալու պատժով՝ որչափ կարելի է շուտով օրինաւոր Մեծէն բանադրանաց արձակումն առնելու[1]: Ե: Գաղտագողի այլ եւ այլ կարգաց, որոնք կրնան նոյն իշխանութիւնը Մեծաւորաց յանձնարարել: Ուրիշ կարգէ անձ մը բռնաբարող կրօնաւորն, ըստ կանոնական իրաւանց երկու կարգին Առաջնորդներէն ալ պիտի արձակուի, եթէ բովանդակ գործը բռնաբարելոյն Առաջնորդին չի յանձնուիր: Եթէ փոխոխակի ղերար բռնաբարեն, իրաքանչիւրոց Առաջնորդը կ'արձակէ: Եթէ կրօնաւոր մը յառաջ քան վանք մտնելը կղերական մը բռնաբարած է, քահանայապետէն կամ Եպիսկոպոսէն կրնայ արձակուիլ: Իսկ կուսանք վիճակաւորէն կամ իրենց Առաջնորդէն կրնան արձակուիլ, ըստ որում Եպիսկոպոսին տակ են, կամ կրօնաւորական Կարգի մ'Առաջնորդին տակ ազատ Եպիսկոպոսէ, եթէ քահանայապետէն առանձին արտօնութիւն մը չունին[2]:

Այս բանադրանքէ չ'ազատեր ոչ թանձր եւ վեհերոտ եւ ոչ կամակար տգիտութիւնը. վասն զի "առդրանօք առտանացի" գաղափարը մեղայ ծանրութիւնը միայն կ'ենթադրէ, որ թանձր տգիտութեամբ ալ կրնայ ըլլալ[3]:

Գ.

"Որոնք որ մենամարտութիւն կ'ընեն, կամ պարզապէս ի նոյն կը կոչեն, կամ զայն յանձն կ'առնուն, եւ ասոնց ոչ որեւէ

[1] Ս. Լիպ. Ե. Թ. 276: Սքաւ. Բ. ճառ Դ. Թ. 868:
[2] Հմմ. Ս. Լիպ. Ե. Թ. 276 — ընդ պռնաչ. Սուար, եւայլն:
[3] Ս. Լիպ. Ե. 271: Զոլլ. էջ 96. Թ. 108. ընդ 3:

գործակիցները, կամ որեւէ ծառայութիւն կամ օգնութիւն մատուցողներն. նոյնպէս՝ որոնք որ դիտմամբ հանդիսատես կ'ըլլան, եւ մենամարտելու թոյլ կու տան, կամ ըստ իրենց կարողութեան չեն արգելուր, որեւէ արժանապատուութիւն ալ ունենան, նաեւ թագաւորական կամ կայսերական[1]:,,

Ըստ բարոյագիտաց եւ իրաւաբանից՝ Մենամարտութիւն է պայմանաւոր յանձն առնել հաճախ զինուած դէմ դէմ ընդ դէմ կռիւ[2]: Բուն եւ իրական մենամարտութեան համար, որ կանոնիւս կը բանադրուի, կը պահանջուի 1. Որ կռիւն ըլլայ երկակողմանի, այսինքն՝ ճակատ առ ճակատ կեցող երկու անձանց մէջ. ուստի մին ընդ միւսմ պիտի կռուի, թէպէտ ընդ միւսմ բազուքք յաջորդաբար կռուին: Ուստի եթէ կռիւն միեւնոյն առեն՝ ի մէջ բազմաց եւ բազմաց է, մենամարտութիւն չէ: 2. Կռիւն նախընթաց միաբանութեամբ պիտի ըլլայ. այսինքն՝ յառաջուընէ ճակատատեղին, ժամանակ[3], եւ զինուց տեսակը[4] պիտի որոշուի. եթէ այս երեքէն մէկը պակսի մենամարտութիւն չէ[5]: Նաեւ եթէ մենամարտիկք յայսմ միաբանին, բայց ի գործադրութեան տակաւին վիճեն մինչեւ առ զայրուցան դուրս յարձակին եւ դիպող տեղ մը մահաբեր զինուք սկսին կռուիլ, այն կռիւն նախընթաց միաբանութեամբ չէ[6]: Անոր համար երբ պատերազմի մը վերջնական որոշում տալու համար երկու բանակներէն մէկ մէկ հոգի ճակատ առ ճակատ պատերազմին, կամ երբ երկու հոգի իրարու հետ բանակուիլ ընելէն ետեւ այսպիսի բան մ'ըսեն. Ուրիշ անգամ զիրար կը տեսնենք, եւ երկրորդ օրը զիրար փնտռելն գտնեն եւ զինուք զիրար զարնեն, կամ երբ երկու հոգի միայն մենամարտել ձեւացընեն, այս ամէն դիպաց մէջ բանադրանաց տակ չեն իյնար:

[1] Ժող. Տրիդ. Վատ Բարեկ. Ն. Իե. կ. 19: Ի Սահմ. Անդոքէյ, որ Պիոսի Դ.ի: Ի Ընկէլ Գրիգ. Ժ.Գ.ի: Փոխանակ նոր կղեմ. Ը.ի, եւ Զոդիկէ Բեն. Ժ.Գ.ի: Տես՝ էջ 15:
[2] Հմմ. Փռունէր, անդ 398, եւ այլն:
[3] Ս. Լիպ. Գ. 401. խ. 3:
[4] Գրիգ. Ժ.Գ. § 1: Կղեմէս Ը. § 3, եւ այլն:
[5] Ռայֆ. Է. 14. խ. եւ այլն: Ուիէգի էջ 68. Թ. 103:
[6] Ռայֆ. Է. 14. Թ. 10: Ուիէգի, էջ 68. ծ. 12: Քլար. էջ 90. Թ. 175: Վճիռ Ս. Ժ. Սիւնհոդոսաց 5 Օգոստ. 1744:

3. Կռիւն վտանգաւոր եւ մեւնոյն զինուք պիտի ըլլայ[1]: Այսպիսի զէնքեր են մանաւանդ սուր, ատրճանակ, նիզակ, եւ առհասարակ այնպիսի զէնքեր՝ որ կրնան գոնէ մահացու վէրք դնել: Ուստի բռնամարտ կամ անվնաս զինամարտ՝ բրամարտ, բուռթ սուսերամարտ, մենամարտութիւն չէ[2], թէեւ երկակողմանի միաբանութեամբ ըլլայ եւ նոյն իսկ մահ յառաջ գայ[3]:

Մենամարտութիւնը կրնայ ըլլալ՝ հանդիսական կամ հրապարակական, երբ մենամարտն առաջի վկայից կ'ըլլայ, եւ կամ աննշմարելի, երբ առանց այս վկայից կ'ըլլայ: Դարձեալ կրնայ ըլլալ հաճախէր, երբ մէկ կողմն մահուամբը կը վերջանայ, կամ չհաճախէր, երբ մէկ կողմն արիւնոտմամբը կը վերջանայ, ուստի վէրք կամ անդամատութիւն մը միայն պատճառելով[4]:

Այս նախագիտելիքները դնելէն ետեւ, գանք կանոնս մասանցը մեկնութեան:

Այս կանոնիս մէջ վերապահեալ բանադրանաց տակ կը ձգուին վեց տեսակ յանցաւորք, որոնք են՝

1. *"Մենամարտողին ընդդէմ"*, այսինքն այն ամէնքն՝ որ ազատակամ՝ մենամարտին ճակատաւորելոյն, ժամանակին եւ զինուց տեսակին վրայ միաբանելէն ետեւ, ծանրութեամբ եւ ոչ առ կատակ մենամարտութիւն կ'ընեն վտանգաւ սպանութեան, անդամատութեան կամ ծանր վիրաւորման: Ըլլայ մենամարտն հանդիսական կամ առանձնական, մնհաբէր կամ չմահաբեր, եւ կամ այլազգ: Այս ամէն դիպաց մէջ բանադրանաց տակ կ'իյնան[5]:

2. *"Որոնք որ պարզապէս ի նոյն կը կռնեն"* այսինքն անոնք՝ որ զուբիշն մենամարտի կը հրաւիրեն վերոյիշեալ պայմաններով: Ասոնք բանադրանաց տակ կ'իյնան նաեւ եթէ հրաւիրուողն հրաւէրն չընդունի, եւ կամ՝ հրաւէրն ոչ որոշ անձի մը, այլ յընդհանուր իմն ըլլայ[6]:

[1] Փիդուկ. Խ. 107: Փիկնատ. Հոր. թ. խորհ. 88. թ. 87:
[2] Քլար. էջ 91. թ. 175:
[3] Կուրի-պալլ. Բ. 975:
[4] Ռիբէդի, թ. 182:
[5] Մեկն. Հռոմ. էջ 553. 554: Ռիբէդի էջ 69, 103:
[6] Կղեմ. Փոխանակէ նորա, § 6:

3. *"Որոնք որ զայն յանձն կ'առնուն"*, այսինքն այն ամէնքն, որ մենամարտի հրաւէրն ուրեւէ պատճառաւ յանձն կ'առնուն, թէեւ այլեւայլ պարագայից պատճառաւ մենամարտը չգործադրուի: Այս վերջին երկուքին (*"կոչողներուն եւ յանձն առնողներուն"*) նկատմամբ պէտք է միտ դնել, որ եթէ վատն անապարծութեան միայն կը կոչեն կամ յանձն կ'առնուն առանց իրօք մենամարտելու կամք ունենալու, կամ ստուգութեամբ դիտնալով՝ որ բարեկամայ միջնորդութեամբը խաղաղութեամբ եւս պիտի կենան, այն ատեն թէեւ մահացու մեղք կը գործուի վատն գայթակղութեան, բայց բանադրանքն վատն ներքին ատենի տեղի չունի. վատն ղի ընդդէմ օրինաց գործելու կամք ու յամառութիւն չկայ: Վատն արտաքին ատենի, պէտք են այնպիսիք ցուցընել՝ թէ իրօք մենամարտելու կամք չունէին: Իսկ եթէ կոչումը միայն կատակաւ եղած է, յայտնի է թէ եւ ոչ իսկ մեղք կայ[1]:

4. *"Որեւէ գործակիցները, կամ որեւէ ծառայութիւն կամ օգնութիւն մատուցողներն"*: Այսպիսի գործակիցք են, ըստ Կղեմայ Ը.ի՝ վկայք, խորհրդատուք, հրաւիրագիրը գրողներ ու ատենողներ, կամ նոյնը գրելու խորհուրդ տուողներ, հրամայողներ, յորդորողներ. հրաւէրը ծանուցողներ, ձի, զէնք եւ այլ ինչ մենամարտի համար հայթայթողներ, զանոնք փոխ տուողներ կամ ծախողներ. միով բանիւ ամէնքն՝ որ մենամարտութեան կերպաւորման կամ նոյն իսկ մենամարտին մասնակից կ'ըլլան: Միայն ի բաց կը թողուին հաւանողները, վատն զի եւ ոչ տեղ մ'ատենց վրայ յիշատակութիւն կայ: Իսկ զինավաճառք եթէ դիտնալով որ մենամարտութեան պիտի գործածուի, զէնք ծախեն կամ փոխ տան, կ'իյնան բանադրանաց մէջ. վատն զի կը բպաղաչս գործակից կ'ըլլան[2]. իսկ եթէ չեն գիտեր, յայտնի է թէ խնդիրը չի կրնար ըլլալ[3]: Այս ամէն

[1] Մեկն. Հռոմ. էջ 561: Ռիբէդի էջ 69, թ. 103: Փռուներ, էջ 400, ծան. 3:
[2] Կուրի-պալլ. Ը. էջ 223. վ. տե՛ս ծանոթ.:
[3] Մեկն. Հռոմ. էջ 584:

գործակիցներն այն ատեն միայն բանադրանաց տակ կ'իյնան, երբ մենամարտն իրօք կատարուի[1]:

5. "*Որոնք որ դիտմամբ հանդիսատես կ'ըլլան:*" Հոս պէտք է մտադիր ըլլալ դէպքերուն բառին, վասն զի մենամարտին ամէն հանդիսատեսները բանադրանաց տակ չեն իյնար, հապա անոնք միայն, որոնք քաջամիտելի տեսարանին հանդիսատես ըլլալու համար ճանապարհ կ'երթան: Անոնք մենամարտութեան պաշտպանները կ'ըլլան. վասն զի իրենց ներկայութեամբը գործքին հաւանած կ'ըլլան եւ մենամարտիկներն առաւել եւս կը դրդեն ու կը դրդռեն: Անոր համար բանադրանաց տակ չեն իյնար՝ որոնք որ ըստ պատահման անկէ կ'անցնին եւ առ հետաքրքրութեան հարեւանցի մը կը նային, կամ հեռուէն կամ գաղտագողի կը դիտեն. վասն զի ասոնք մենամարտին զայրացման պատճառ չեն ըլլար, եւ ըստ հետեւորդի եւ ոչ իւիք հաղորդ յանցանաց[2]: Իսկ թէ այն անձն՝ որ թէեւ դիտմամբ ճանապարհէն կ'երթայ, բայց ոչ հանդիսատես ըլլալու դիտմամբ, այլ ուրիշ դիտմամբ մը, ինչպէս՝ մենամարտութիւնն արգիլելու համար, բանադրանաց տակ չ'իյնար, ինքնին յայտնի է:

6. "*Որոնք որ մենամարտելոյ թողլ կու տան կամ ըստ իրենց կարողութեան չեն արգելուր ո'եւէ արժանապատուութիւն ալ ունենան, եւեւ թագաւորական կամ կայսերական:*" Ասոնք մենամարտութեան կերպով մը մասնակից են. այսպիսի են՝ որոնք որ մենամարտելու յայտնապէս հրաման կու տան, մարտավայր կը շնորհեն իրենց երկրին վրայ, թոյլ կու տան ընդհանրապէս որ մենամարտութիւն ըլլայ, թէեւ կրնային իրենց իշխանութեամբն արգելուլ. այս ամենքը պրօֆան գործակիցք են: Սակայն կանոնս նաեւ ֆէոտալն գործակիցները կը բանադրէ, որոնք թէպէտ կրնային կամ ի պաշտօնէ պարտական էին արգելուլ,

[1] Մեկն. Հռ. էջ 561: Ռիեդի էջ 70. թ. 104: Հմմ. Հայներ էջ 156:

[2] Կղեմ. Ը. Փոխ. Նորա § 3: Ս. Լիփ. Գ. 401. Խ. 3: Ռիեդի էջ 69 ծ. 21:

եւ սակայն մենամարտութեան կերպաւորումը կամ գործադրութիւնն ըստ իրենց կարողութեանը չեն արգելուր: Այսպիսի են՝ Գլուխք պետութեան[1]. Առաջնորդք[2], նկատմամբ իրենց Հօտին. Ուսուցիչք նկատմամբ աշակերտաց, Ծնողք նկատմամբ որդւոց: Ասոնք ամէնը պարտական են ըստ կարի արգելուլ, եւ եթէ անփոյթ ըլլան կ'իյնան բանադրանաց մէջ[3]:

Այս բանադրանքէն չ'ազատեր ոչ թանձր եւ վհերոտ, եւ ոչ կամակար տգիտութիւնը:

> Բայ ի բանադրանաց, ուրիշ պատիժներ ալ կան այս յանցաւորաց վրայ, որոնք Առաք. Առաջ. Սահմանադրութեամբ չեն բարձուած, թէեւ ոմանք չգործադրուին վասն անյարմարութեան[4]:

Գ.

"Որոնք որ կը գրուին Մաանեան կամ Քաղպոնարեան կամ այլ նոյնպիսի աղանդոց՝ որ ընդդէմ Եկեղեցւոյ եւ օրինաւոր իշխանութեանց յայտնապէս կամ գաղտ կը մեքենայեն. նոյնպէս որոնք որ նոյն աղանդոց ո'րեւէ օգնութիւն կը մատուցանեն, կամ անոնց ծածուկ պարագլուխներն ու առաջնորդները չեն զեկուցաներ, քանի որ չեն զեկուցած[5]:"

Եկեղեցին՝ որ ըստ իւր բնութեանն ու առաքմանը յայտնութիւն եւ լոյս կը սիրէ, գաղտնի ընկերութեանց անդամ գրուիլը միշտ խստութեամբ պատուհասած է: Այսպէս նաեւ Պիոս Թ. 1846ին եւ 1865ին այսպիսի ընկերութեանց դէմ տրուած կոն-

[1] Ա. Տրիդ. Ն. Գ. Գլ. 19. վասն Բարեկ.:

[2] Կղեմ. Ը. անդ § 5:

[3] Բաս. 179 ընդ Ի.: Զոլը էջ 96. թ. 109: Ռիեդի էջ 69. թ. 104. եւ այլն:

[4] Տես Հայներ էջ 159:

[5] Ի Սահմ. Ի Բոլյերթեայն Կղեմ. Ժբ. 28 Ապրիլ, 1838: Նախախնամեցեալ Բենեդիկտ. Ժ.Գ. եւայլն: Տես էջ 17:

դակները վերսին հաստատելէն ետեւ, նոյն ընկերութեանց անդամ դրուժներն ալ կանոնիւս կը պատուհասէ։

Կանոնիս մէջ երեք խումբք յանցաւորաց բանադրանաց տակ կը ձգուին։

Կը բանադրուին "Որոնք որ կը գրոհին Մատենաան (ազատարմաշէն) կամ Քարպոնարեան[1] (ածխավառաճառ) կամ սղղ նոյնպիսի աղանդոց[2]", որոնց վերահասն է եկեղեցական ու քաղաքական իշխանութիւնն ու կարգն ամէն հնարաւոր միջոցներով վերի վայր կործանել։ Այսպիսի են՝ Գրաչեան[3], Հաստրախվբէ, ընկերական ոտվկոպեոպական, ոչնչեան[4], Ֆիննեան[5], միով բանիւ՝ ամէն աղանդ, որ յայտնի կամ գաղտնի եկեղեցւոյ եւ տէրութեան դէմ կը գործէ։

[1] Գաղտնի յեղափոխական ընկերութիւն մըն է, որ Իտալոյ ազատութեան համար կը ձգնի։

[2] Աղանդ (secta) ըսելով կ'իմացուի ընդհանրապէս՝ ժողովուրդ մարդկան բաժանեալ յայլոց, որոնք իրենց գործոց եւ վարդապետութեանց մէջ առանձին սեպհական ուղղութիւն մ'ունին։ Ուստի, կրնայ թէ լաւ եւ թէ չար միտս առնուիլ (աղանդ փիլիսոփայից, հերետիկոսաց, եւ այլն)։ Եկեղեցական լեզուաւ, մանաւանդ քահանայապետական թղթոց մէջ՝ աղանդ բառով կ'իմացուի, ամէն ընկերութիւն, միաբանութիւն, ժողով, եւ այլն, որուն վախճանն է կերպով մ'ընդդէմ Եկեղեցւոյ կամ օրինաւոր աշխարհական իշխանութեան գործել, այնպէս որ այս պիտի ըլլայ ընկերութեան գործն ու պաշտօնն ալ։ Ուստի աղանդին էութենէն է, որ ըլլայ 1. Ընկերութիւն. եւ 2. Եկեղեցւոյ կամ Տէրութեան կարգաց դէմ գործէ. (գողոց կամ աւազակաց ընկերութիւնն աղանդ չէ)։ Իսկ երկրորդական բան է եւ նշանակութիւն չունի՝ որ անուն մ'ունենայ, երդմամբ լռել պարտաւորէ կամ ոչ, հրապարակաւ գործէ կամ ի ծածուկ, տէրութենէ ընդունուած ըլլայ կամ ոչ։ Տես՝ Ռիեգէ, 70. թ. 106, ծ. 4։ Կղեմ. ժԲ. անդ։ Ս. ժ. Քննութեան 5 Օգոստ. 1846։ Շրջաբերական 8 Դեկտ. 1864։

[3] Պիոս Ը. 1 Յունիս, եւ 4 Սեպտ. 1816։ Լեւոն ԺԲ. 3 Մայ. 1824։ Պիոս Թ. Սահմ. Որ Բովանդ. 1846։ Գրոխոխ ըսելով կ'իմացուին Բողբոջական ընկերութիւններ, որոնք Ս. Գիրքն ամէն լեզուի կը թարգմանեն խառնելով իրենց մոլորութիւնները, եւ ընդ բնաւ ձրի կը բաշխեն։

[4] Պիոս Թ. Շրջաբերական, 8 Դեկտ. 1849։ Սահմ. Բոլոր հազարապէ Լեւոն ԺԳ.։ Ոչնչեան (nihiliste) կը կոչուի այն ընկերութիւնն՝ որ բոլորովին նիհիլականն ընդունելով՝ քաղաքական եւ ընկերական վիճակներու թշնամի է եւ ջնջել կը ձգտի։

[5] Ս. ժ. Քննութեան, 12 Յունուար 1870։ Ֆենեանց ընկերութիւնն Ամերիկա ակզբնաւորեալ յետոյ Իրլանտա անցած գաղտի ընկերութիւն մըն է, որ Իրլանտա ազատելու համար ընդդէմ քաղաքական իշխանութեան գաղտնի կը մեքենայէ։

Որպէս զի այսպիսի աղանդոց գրուժներուն բանադրանաց մէջ ինկնելու ժամանակն որոշուի, պէտք է յաջորդաց միտ դնել[1]։

1. Եթէ այսպիսի ընկերութեան մ'անդամները հրապարակաւ եւ առանց երդման կ'ընդունուին, գրուժներն ան ատեն կը մեղանչեն եւ կ'իյնան բանադրանաց տակ, երբ նոյն ընկերութեան վախճանն՝ իբրեւ եկեղեցւոյ եւ տէրութեան թշնամի ճանչնալէն ետեւ՝ անմիջապէս նոյն ընկերութենէն ելած ըլլալին հրապարակաւ, եթէ դայթակղութիւն մ'եղած է, չեն յայտներ։

2. Եթէ ընկերութիւնն գաղտնի է եւ գաղտնի միջոցներով ու ծրագիրներով վախճանին հասնիլ կը ջանայ եւ անդամներէն երդում կը պահանջէ, անդամքն ընդ ընդունուիլն արդէն բանադրանաց տակ կ'իյնան[2]։ Ասոնք նաեւ այն ատեն, երբ երդմանէն ետեւ զղջան, սակայն արտաքուստ գործեալ անոնց հետ հաղորդին, չեն կրնար արձակուիլ[3]։

3. Եթէ ընկերութեան մը վախճանն ու գործունէութիւնը գաղտնի է, բայց անդամներէն գաղտնութեան երդում չի պահանջուիր, այն ատեն 1.ին մէջ բսածնիս կ'արժէ[4]։

2.

Կը բանադրուին "որոնք որ նոյն աղանդոց ուրեւէ օգնութիւն կը մատուցանեն։" Այս խօսքս կը բովանդակէ յիշեալ զայն ամէնքն, որ Քահանայապետ. վաղեմի կոնդակներուն մէջ յառաջ կը բերուին։ Ասոնց մէջ իբրեւ յանցաւոր գործ կը յիշատակուին հետեւեալներն. Այսպիսի ընկերութիւնները "տաբածել, օգնական ըլլալ, տունը կամ կալուած կամ այլուր ընդունիլ, թաղուցանել, յարիլ, ընկերանալ, հոգ տանիլ, թողուլ կամ դիւրացընել տեղ մը ժողվուելու, անոնց բան մը մատակարարել, եւ կամ այլ

[1] Ռիեգէ, անդ։
[2] Ս. ժ. Ապաշխարութեան 21 Օգոստ. 1880։
[3] Հմմտ. Կուրի-Պալը. Բ. 975։
[4] Հմմտ. Փր. Հայն. էջ 167—169։

ազգ խորհուրդ, օգնութիւն կամ պաշտպանութիւն յայտնապէս կամ գաղտուկ, ուղղակի կամ անուղղակի անձամբ կամ ի ձեռն այլոց ուրեւէ կերպով մատուցանել. նոյնպէս զուրիշները յորդորել, հրապուրել, գըրգռել կամ համոզել որ այսպիսի ընկերութեանց գրուին, անոնց թուէն ըլլան, կամ անոնց ուրեւէ կերպով օգնեն կամ նպաստ ըլլան[1]։

3.

Կը բանադրուին որոնք որ "անոնց ծածուկ պատգամախօսներն ու առաջնորդները (որոնց հետ դատապարտելի հաղորդութեան մէջ են, եկեղեցական Առաջնորդաց՝ յանցաւոր կերպով) չեն զեկուցաներ", երբ ստոյգ անոնց վրայ ծանօթութիւն ունին։ Անոնց նկատմամբ գիտելիքներն հետեւեալ կէտերու կ'ամփոփենք։

1. Ամէն հաւատացեալ այն ամէն տեղ, ուր զեկուցման եկեղեցական օրէնքն ի զօրութեան է[2], պարտական են զեկուցանել Եպիսկոպոսին[3] ա. Այսպիսի ընկերութեանց ծածուկ պարագլուխքն ու առաջնորդները, թէեւ արդէն ծանօթ ըլլան, ընդ պատժով վերապահեալ բանադրանաց։ բ. Նոյն ընկերութեանց անդամները կամ գործակիցները, ընդ մեղք միայն, եւ ոչ ընդ բանադրանք, ինչպէս յառաջ էր։

2. Պարագլխոց եւ առաջնորդներու զեկուցումը 30 օրուան միջոցի մէջ պիտի կատարուի, սկսեալ այն օրէն, յորում զեկուցման պարտքը ճանչցաւ մէկն եւ

[1] Ս. Գ. ՔՆՆ. 5 Օգոստ 1846։ Պիոս Թ. Բանաթոռ-Թէ-ն 15 Սեպտ. 1865։

[2] Ա.անց, ծան. 16։ Միւլլեր, Գ. Յաւելուած։

[3] Զեկուցման պարտքն անձնական է եւ գաւառ որական, եւ ոչ Հայրական, ինչպէս յայտնի է Ս. Գ. ՔՆՆութեան (1, փետր. 1871) մէկ պատասխանէն, յորում յայտնապէս կ'ըսուի, թէ՝ Զեկուցումը "պիտի ըլլայ անոր, որ իւր Հոգեւական պաշտամանը համար պարտական է հսկել եւ զգուշանալ, որ իրեն յանձնուած հօտն գայլոց վոհմակին չմատնուի եւ ժանտ ախտ չախտանայ։ Ուստի անոնց, որոնք եպիսկոպոսական կամ յատուկ քեղութիւնս իւր-եպիսկոպոսական պաշտօն ունին. որպիսի է Առաքելական Փոխանորդ կամ Վերակացու, կամ իրմէ առ այս Ցանձնարարեալք"։

զեկուցանել կարող է[1]. 30ը լրանալուն պէս, եթէ պարտքը չէ կատարած, կ'ինչայ բանադրանաց մէջ։ Իսկ անդամոց կամ օգնականաց զեկուցման զանցառութիւնը նոյնպէս 30 օրէն ետեւ մեղք յառաջ կը բերէ։

3. Խոստովանահայր մը ուրեմն, չի կրնար արձակել առջինները ցորչափ որ պարտքերնին չեն կատարեր, կամ գէթ չեն խոստանար կատարել. վերջին դէպքին մէջ նաեւ բարոյական ապահովութիւն պիտի ունենցուի, թէ մէկն իւր այս խոստումը կը կատարէ։ Իսկ վերջիններըը չի կրնար արձակել եթէ զեկուցումն օգուտ մ'ունի եւ չեն կատարեր։ Բայց ասիկայ յընդհանուր միայն կ'արժէ. շատ անգամ հարկ կ'ըլլայ խոստմամբ միայն շատանալ։ Իսկ եթէ զեկուցումն օգուտ մը բնաւ չունի, պէտք չէ վայրապար բեռնաւորել զխոստովանողն. վասն զի օրէնքն այն ատեն չի պարտաւորեր[2]։

Կանոնս չզեկուցանողները բանադրանաց տակ ձգելէն ետեւ, կը յաւելու՝ "քանի որ չեն զեկուցած"։ Աստ չ'ուզուիր իմացընել՝ թէ զեկուցմամբ, նովին գործով բանադրանքէ կ'արձակուին. վասն զի բանադրանքը հոգեւոր կապ մըն է, իսկ ամէն կապ ընդհանրապէս խօսելով՝ արձակման խօսքերով կը քակուի։ Այլ կ'ուզուի իմացընել, թէ զեկուցման պարտքը կատարողը կը կատարէ այն պայմանն, որ կարեւոր էր արձակումի ընդունիլ կաքենալը։ Եւ որովհետեւ երբ որ այս պայմանը կը կատարուի, կը դադրի վերապահութիւնն, վասն զի քահանայապետն յայտնապէս հակառակը չէ յիշած, անոր համար ամէն խոստովանահայր կրնայ այն ատեն այս բանադրանքէ արձակել[3]։

Այս զեկուցման պարտքը կը դադրի[4], 1. Երբ մէկն անձամբ զեկուցանել չի կրնար. 2. Երբ անձամբ զանձն պիտի զեկուցանէ։ 3. Երբ յանցաւորները պատուհասելու ամենեւին յոյս չկայ, կամ պատժէն դիւրաւ կրնան պրծիլ. վասն զի անօգուտ իրաց չէք ոք

[1] Ս. Լիգ. Դ. Թ. 252։

[2] Հմմ. Բատ. էջ 191. Թ. 298—։

[3] Ուիեդի էջ 72. Թ. 107։ Ա.անց. ծան. 16։

[4] Ուիեդի. Թ. 84. 8։

պարտապան[1]: Երբ այր մ'աներկիւղ առն կամ կին մ'արի կնոջ երկիւղն երկնչի. ինչպէս՝ երբ մեկը վախնայ որ այս պատճառաւ զինք պիտի ապտներն կամ պիտի չարչարեն: Ուստի, ոչ ոք պարտական է զեկուցանել Հաւանական վտանգաւ մահու եւ վատահամբաւութեան, եւ կամ՝ մեծաւ ինաստու անձին, հօր, մօր, կնոջ, եղբօրց կամ արեան ազգականաց[2]:

ե.

"Որոնք որ եկեղեցական ապաստանարանի անբռնաբարելիութիւնն յանդուգն համարձակութեամբ բռնաբարել կը հրամայեն կամ կը բռնաբարեն[3]:,,

Այս կանոնիս նկատմամբ դիտելիքներն հետեւեալ կէտերու կ'ամփոփենք. 1. Ցորո՞ւմ է եկեղեցական ապաստանարանի անբռնաբարելիութիւնը. 2. Որո՞նք են եկեղեցական ապաստանարան: 3. Որո՞նք են եկեղեցական ապաստանարանի անբռնաբարելիութենէն պաշտպանուածները: Վերջապէս 4. Որո՞նք են այս բանադրանաց մէջ ինկողներն ու իյնալու պահանջքները:

1.

Եկեղեցական ապաստանարանի "անձրնաբռնութիւն„ բսելով՝ կ'իմացուի նուիրական կամ կրօնական տեղեաց արտօնութիւնը հոն ապաւինող յանցաւորները պաշտպանելու. այնպէս որ 1. Ոչ ոք իրաւունք կամ իշխանութիւն ունի այս փախստեայքն անկէ հանելու, ի կեանն պատուհասելու համար: 2. Ոչ ոք կրնայ արգելուիլ այս ապաւինողաց կենաց ապրուստը տալէն: 3. Ոչ ոք կրնայ եկեղեցի կամ կրօնական տեղեր մնռնելը փախստեին արգելուլ կամ զլանալ: 4. Ոչ ոք յանցաւոր, ցորչափ յապաստանարանի

[1] Ս.քաւ. ճ. 8. դ. գ. Գ. 4. Ցօդ. 2. § 1:
[2] Հմմ. Կուրի-պալը. Բ. 975:
[3] Կոնդակք՝ Ցոբեմ այլոյք Գրիգ. ԺԳ.: Ցատուածոյ նոյ անուն Բենեդ. ԺԳ. եւ այլն: — Տես էջ 17:

է, կրնայ մահուան կամ ուրիշ պատուհասի դատապարտուիլ, եւ ոչ ալ 5. Հետեւ ունեցած սեպհական իրեբէն կամ ստացուածներէն մերկացուիլ[1]:

Եկեղեցական ապաստանարանի անբռնաբարելիութիւնն ըստ իւրաքանչիւր է բնական օրինաց է վասն մեծարանաց նուիրական տեղեաց, եւ այս պատճառաւ նոյն իսկ հեթանոսաց սովիկայ ունէին. եւ ըստ իւրաքանչիւր ալ, մանաւանդ թէ բուն իսկ յեկեղեցական եւ յաշխարհական օրինաց[2]: Այս անբռնաբարելիութիւնը գրեթէ եւ ոչ տեղ մ'ամբողջապէս կը պահուի. բայց սակայն չի կրնար վերցուած համարուիլ ըստ գոյացութեանը, մանաւանդ երբ Աւտ. Աթոռոյ Սահմանադրութեամբս վերստին կը հաստատուի, թէեւ ըստ որպիսութեանը տեղտեղ պէսպէս եղանակաւորում ընդունած ըլլայ: Ուստի եւ ոչ տեղ մը կրնայ ամբողջապէս բարձուիլ, թէեւ "ըստ ամենայն հանգամանաց ի վաղուց հետէ անդորձածական եղած ըլլայ„, ինչպէս կ'ըսէ Քննութեան Ս. Ժողովոյն տուած մէկ պատասխանագիրը[3] (22 Դեկտ. 1880):

"Եկեղեցական ապաստանարանի„ անբռնաբարելիութիւն ունին՝

1. Եկեղեցի, թէեւ օծեալ չըլլան այլ միայն օրհնեալ[4], նոյն իսկ եթէ պղծեալ ըլլան սրեւէ կերպով, եւ նոյն իսկ եթէ եկեղեցական արգելման տակ ըլլան[5]: Նոյնպիսի են նաեւ եկեղեցւոյ վերաբերեալ շինուածներն, ինչպէս՝ աւանդատուն, գաւիթ, տանիք, գետնախամարը, սանդուխք եկեղեցւոյն, արտաքին գրան պատուանդանը, եւ այլն[6], նաեւ եկեղեցւոյն շրջակայքն՝ 40 քայլ մեծ եկեղեցեաց համար, 30 փոքրունց:

2. Գերեզմանատունը, հատատարակս՝ եթէ կից է եկեղեցւոյն կամ անջատեալ[7]:

[1] Հմմ. փր. Հայն. էջ 172 առ. 1:
[2] Հմմ. Նոյն 172—174:
[3] Հմմ. Նոյն 178:
[4] կ. 9 վասն ազատ. եկեղ. կ. 4. վասն կրօն. տեղեաց:
[5] փիր. Գ. 49. 3:
[6] կ. 21. 35. 36. 17. 4: Կուրի-պալը. Ա. 258:
[7] կ. 6. գ. 17. 9. 4. կ. վերջ. վասն պալատ. եկ.: Ուայթ Գ. 49. 41, եւ այլն:

3. Բնակարան կարդինալաց եւ Եպիսկոպոսաց. նոյնպէս Յոյնվէրսալ-պէրսոնոյն, եթէ եկեղեցւոյն ստացուածքն է եւ ժողովրդապետը կը բնակի[1]:

4. Վանքերն եւ վանաց որմոյ մէջ փակուած տեղերն՝ համբարանոց, պարտէզ. եկեղեցական կղերանոցք նաեւ հիւանդանոցներն ու աղքատանոցները, եւ ուրիշ բարեպաշտական տեղերն, մատրունք՝ ուր Պատարագ կը մատուցուի. եթէ այս ամէնքն եպիսկոպոսական իշխանութեամբ հաստատուած են[2]:

5. Թաղերն, երբ Սրբութիւն Սրբոց ի միասին է. վանն ալ, ինչպէս որ՝ ուր քահանայապետն է, հոն նաեւ Հռոմ, նոյնպէս ուր Քրիստոս, հոն է նաեւ եկեղեցին[3]:

Եկեղեցական ապաստանարանի անբռնաբարելիութիւնը կը պաշտպանէ այն ամէն յանցաւորները, որոնք դրական օրինօք մը այս պաշտպանութենէն չեն մերժուած: Ուստի, նաեւ բանադրեալք, հերձուածողք եւ հերետիկոսք, եթէ ասոնք բաց ի հերետիկոսութենէ ուրիշ յանցանաց համար հոն կ'ապաւինին. նոյն իսկ հրեայք, հեթանոսք եւ անհաւատք կրնան եկեղեցական ապաստանարանի անբռնաբարելիութեան պաշտպանութենէն ապաւինիլ: Վանն ալ այս արտօնութիւնն անձնական չէ, հապա տեղական, նուիրական տեղեաց մեծարանաց համար դրուած է: Այս արտօնութենէն զրկուած են[4]

1. Ելուզակ եւ հուդկահար, երբ աւազակութիւն մը սպանմամբ կամ անդամատութեամբ կողոպտելոյն կ'ընէ:
2. Ագարակները մարդաթափ ընող:
3. Եկեղեցւոյ կամ գերեզմանատան մէջ սպանութիւն գործող կամ անդամատող:
4. Եկեղեցական ապաստանարան ապաւինողն արգելոզ կամ մերժող:
5. Մենակազէն. նոյնը ստակով վարձող, նաեւ եթէ վարձքը չտայ:

[1] Բաս. էջ 200, թ. 310:
[2] Ռայփ, անդ թ. 47, կ. 4. վանն կրօն. տեղեաց:
[3] Ֆերրարի, Սահմ. կան. բ. էջ 103:
[4] Կոնդ. Գրիգորի ԺԳ-ի Ցօքամ ալէդէ: Բեն. ԺԴ. Ցօրե:

6. Կամք եւ դիտմամբ մարդասպան:
7. Քրէական յանցաւոր:
8. Առաքելական թղթերը խարդախող:
9. Դրամանենգ եւ օգնականք նորա:
10. Բարեպաշտական դրամաժողովոյ վարչութեան մէջ գողութիւն ընող կամ խորող:
11. Հերետիկոս, հերետիկոսութեան կասկածաւոր, երբ հերետիկոսութեան պատժէն ազատելու համար կ'ապաւինին, ուրացեալ, հրեայ՝ որ քրիստոնէական հաւատքն ընդունելէն ետեւ ի հրէութիւն դարձած է:
12. Քահանայապետին եւ տէրութեան դաշնադրութեան մէջ ի բաց առնուողներն:

2.

Պատնիս մէջ յանուանէ բանադրանաց տակ կը ձգուին "*որոնք որ հռնաւարել կը հրամայեն կամ կը հռնաւարեն*", եւ ոչ՝ ուրիշ սրբեւէ օգնականները: Ասոնք կրնան բռնաբարել՝ 1. Նոյնը հրամայելով. 2. Ապաւինել չթողլով. 3. Ապաւինողն օրապահիկն չտալով կամ քովի ստացուածն առնլով: 4. Ապաստանարանի մէջ բռնելով, կապելով, ձգձգելով, պաշարմամբ անձնատուր ըլլալու ստիպելով: Ասոնց թուէն են նաեւ ապաստանարանէն բռնութեամբ հանուած յանցաւորն եւ չդարձնող պաշտօնեայք եւ բանտապետք:

Որպէս զի ասոնք այսպէս բռնաբարելով բանադրանաց մէջ իյնան, կը պահանջուի, որ

1. "*Յանդուգն հանդգնակորեան*[1]" ըլլայ, այսինքն՝ առանց մէկէ մը ստիպուելու՝ կամք եւ գիտութեամբ բռնաբարեն[2]: Ուստի, զինուորք, ոստիկանք, եւ այլն, որոնք իրենց մեծէն առ այն հրաման կ'ընդու-

[1] Սահմանադրութեանս առաջին պաշտօնական հրատարակութեան մէջ սխալ մը սպրդած էր այս Ե. կանոնին մէջ: Վանն զի հոն այս կանոնս այսպէս էր. "Որոշ որ էիէզեչոյէն ապաստանարանէ անբռնաբարելիութիւնը բառնաբարել կը հրամայեն կամ չանգռանէն հանրչոյութեամբ կը բառնաբարեն" ինչպէս է նաեւ 1870 ին տպուած հայերէն թարգմանութիւնն: Բայց Ս. Հոդովիչ Քննութեան Ամոռակին առ Ս. Հոդովիչ Ապաչխարութեան գրած (10 Փետր. 1871) թղթովն վերը դրածնուս պէս ուղղուեցաւ, այնպէս որ "*յանդուգն հանդգնակորեան*" երկու յանցաւորաց ալ կը վերաբերի:

[2] Հրահանգ Ս. Հ. Քննութեան 1 Փետր. 1871:

նին, ազատ են. նոյնպէս որոնք որ կամաւ բայց չգիտնալով որ այս ինչ տեղն ապաստանարան է, բռնաբարել կը հրամայեն կամ կը բռնաբարեն[1]:

2. Բռնաբռնեմք պիտի ըլլայ, ինչպէս "յռնաւարձել" բառը կը պահանջէ: Ուստի չեն բանադրուիր խաբէութեամբ, խոստմամբ, եւ այլն դուրս հանելէն եաեւ՝ ձերբակալ ընողներն[2]:

3. Բռնաբարութիւնն լրօ+ կատարուի: Ասիկայ կը պահանջուի հրամայողներու համար ալ. վասն զի Գրիգ. ԺԳ.ի կոնդակին, ուստի կանոնս առնուած է, "փորձ" բառն ի բաց ձգուած է[3]:

Ը.

"Որոնք որ կուսանաց փակարանը կը բռնաբարեն, որեւէ կարգէ կամ՝ վիճակէ, սեռէ կամ հասակէ որ ըլլան, անոնց կուսաստանն առանց օրինաւոր իշխանութեան մնոնելով. նոյնպէս նաեւ որոնք որ զանոնք ներս կը մուծանեն կամ՝ կ'ընդունին. նմանապէս այն կուսանք՝ որ արտաքոյ դիպուածոց եւ ձեւոյ, որ Ս. Պիտս Ե.էն ի Սահմանադր. Պայծառութեան սահմանեալ են, փակարանէն դուրս կ'ելլեն[4]:"

Կանոնս կուսանաց փակարանը բռնաբարողները կը բանադրէ:

"Փակարան" ըսելով՝ ըստ պէղպան նշանակութեան՝ կ'իմացուի վանքին սրմովը փակեալ բովանդակ միջոցն: Ուստի, նաեւ գաւիթն ու սրմափակ վանակից պարտէզն: Նոյնպէս եկեղեցւոյ դասն ու աւանդատունը,

[1] Վէբք. էջ 379, թ. 603:
[2] Ռիւեդի, էջ 72. թ. 110, եւ այլն:
[3] Համ. փր. Հայն. էջ 177: Աւանց. թ. 16: Ռիւեդի, էջ 73. թ. 110:
[4] Ի Սահմ. Վարդապետ. Բոնիփակ. Ը: Տրիդ. ԺՁ. Նե: Ի՛ե: Վասն Լրօն. եւ այլն: — Տես էջ 17:

եթէ վերջինս սրմածին մէջն է կամ ուղղակի վանքէն՝ ի պէտս կուսանաց մտնելու մի միայն դուռ մ'ունի. եթէ դրսէն եկեղեցի մտնելու դուռ մ'ունի կամ սրմածէն դուրս է, փակարանի չի վերաբերիր[1]: Իսկ Բարեպաշտս առեալ՝ փակարան կը նշանակէ՝ օրհնք կամ պարտք, որով ոչ ոք այս տեղերը մտնել եւ ոչ կուսան մը դուրս ելլել կրնայ[2]:

Այս փակարանը "կոդսանաց" պիտի ըլլայ: Այս բառով կ'իմացուին այն կարգէ կուսանք, որոնք հանդիսական ուխտ կը դնեն: Իսկ պարզ ուխտ ունեցող կուսանաց փակարանը, եթէ ունին, բռնաբարելը չէնար կանոնիս տակ, այլ կամ Եպիսկոպոսէն եւ կամ կրօնին Սահմանադրութենէն դրուած բանադրանաց տակ, եթէ այսպիսի բան մը դրուած է[3]:

Փակարանն այլեւայլ օրինակաւ կրնայ բռնաբարիլ: Կանոնս նախ եւ յառաջ կը դնէ "մտնողները", այսինքն՝ ամէն կարգէ, վիճակէ, սեռէ եւ հասակէ անձինք, որոնք առանց օրինաւոր իշխանութեան, որեւէ պատճառանօք՝ թէեւ ոչ մեղանչական դիտմամբ, փակարանէ ներս ոտք կը կոխեն: Ուստի, կանայք, մանկունք (7 տարին լրացեալ,) դուքս, կոմս, իշխան, դքսուհի, կոմսուհի, իշխանակին, եւ կուսաստանը շինողն իսկ այս կանոնէս ի բաց չէ առնուած. եւ ոչ իսկ Եպիսկոպոսն՝ որ միայն տարեւոր այցելութեան եւ ուրիշ հարկաւորութեան առեն կրնայ մտնել: Միայն ի բաց առնուած են՝ կայսր, թագաւոր, կայսրուհի, ուստերք, եւ դստերք նոցա, Հանդերձ շքադրօք:

Փակարան կրնայ մտնուիլ միայն "օրինաւոր իշխանութեամբ" որ ի Հարկաւորութեան թղթով կը տրուի Եպիսկոպոսէն, 1. Բժշկաց, 2. Խոստովանահարց, 3. Շէնադիտաց, պահելով զպահելիսն[4]:

Բանադրանաց տակ կը ձգուին նաեւ "որոնք որ զանոնք ներս կը մուծանեն կամ՝ կ'ընդունին", այս-

[1] Գրիգ. ԺԳ. Սմմեդր. Ընդէն:
[2] Համ. Պարպոզա, Բ. կ. 12, եւ այլն:
[3] Համ. փր. Հայն. էջ 180—182:
[4] Համ. փր. Հայներ, էջ 182—184:

ինքն անոնք՝ որ իշխանութիւն չունեցող մէկը, նոյն իսկ 7 տարեկնէ վար մանկունքը, (թէեւ ասոնք մտնելով բանադրանաց մէջ չիյնան,) վանք կը մուծանեն, կ'ընկերանան, կը հրաւիրեն եւ այլն. միով բանիւ՝ ամէնքն որ ուղղակի կամ անուղղակի, դրապէս կամ ժխտականապէս մտնելուն դործակից կ'ըլլան[1]:

Բանադրանաց տակ կը ձգուին նոյնպէս "*դուռս ելողներն*". այսինքն կուսանք՝ որոնք արտաքոյ այն դիպուածոց եւ ձեւոյ՝ որ յօրինաց սահմանեալ է, դուրս կ'ելլեն վանականէ՝ յորում ուխտ դնելէն ետեւ կը գտնուին: Արդ, "*ի մ. պիտակ ե.ի սահմանեալ դիպուածներն*" են՝ 1. Մեծ հրդեհ. 2. Խորտուբիւն. 3. Ժանտախտ, այսինքն՝ ամէն հաղորդական հիւանդութիւն, որ վանքի մէջ կը ճարակի եւ բնակչաց կեանց կը սպառնայ. եւ 4. Հեղեղ ջուրց, աւերել տան, յարձակել աւազակաց, եւ ամէն դէպք որ հասարակաց կը վնասէ: Իսկ "*ձեւ*"ն այն է զոր վերոյիշեալ Քահանայապետն իւր Սահմանադրութեան մէջ կու տայ, այսինքն՝ "*Այս ախտն (ժանտախտ) բաց յայլոց Առաջնորդաց Կարգին, որոնց վանքին հոգեւարձութիւն յանձնուած է, նաեւ Եպիսկոպոսէն ճանչցուած եւ յայտնապէս թղթով հաստատուած պիտի բլլայ*". ի բաց առեալ բնականապէս՝ ամենասաստիպողական հարկին պատճառաւ յապաղման անհնարաւորութիւնը[2]:

Լ.

"Կանայք՝ որ կրօնաւոր արանց փակարանը կը բռնաբարեն, եւ Մեծաւորը կամ այլք՝ որ զանոնք կ'ընդունին[3]*:"*

Հետեւեալ կանոնին մէջ ամէն բսածնիս իմանալու է նաեւ ասոնց համար: Ուստի 1. Նոյն է փակաբանաց տեղը: 2. Կրօնաւորք հանդիսական ուխտ պի-

[1] Հմմ. Նոյն, 184—186:
[2] Հմմ. Նոյն, 186—189:
[3] Սահմ. Ս. պիոսի Ե.ի Կրօնաւորաց, 1566: Վճիռ Հռոմ. Քահանայապետ, 1570: Որ ընդհանուր, Գրիգ. ԺԳ. 1575. եւ այլն: — Տես էջ 17:

տի ունենան: Բայց 3. Կը բանադրուին միայն "*կանայք*", որ ի միտս են եւ 12 տարեան եղած, երբ փակարանէ ներս կը մտնեն առանց իշխանութեան, նաեւ Հոն կրօնաւոր մը չեղած առեն: Բնականապէս ի բաց առնելով՝ կայսրուհին, եւ այլն, ինչպէս վերը: Բայց կանայք, որ յերեսաց Հալածանաց, սպանութեան, եւ այլն փակարան կ'ապաւինին, նոյնպէս ուրիշ ինչ ինչ դիպաց մէջ ազատ են բանադրանքէ: Իսկ 4. Ապօրինաւորապէս փակարանէ դուրս ելող կրօնաւորք չեն իյնար բանադրանաց մէջ, թէեւ մեղանչեն եւ կարդին Սահմանադրութեան բանադրանացը մէջ իյնան[1]:

Ը.

"Որոնք որ ծրեւէ բարեպարութեան մէջ իրական սիմոնականութեան յանցաւոր կ'ըլլան, եւ անոնց գոծակիցները[2]*:"*

Այս եւ յաջորդ երկու կանոններն անօրէն սիմոնականութեան յանցանաց դէմ դրուած են, որուն դէմ Եկեղեցին ոչ սակաւ խստութիւն իգործ դրած է ի սկզբանէ անտի[3]: Մենք մեկնութեան մէջամուխ չեղած, սիմոնականութեան էութեան եւ տեսակաց վրայ ինչ ինչ նախագիտելիք դնենք:

> Սիմոնականութիւն է՝ գնել կամ ծախել հոգեւոր բարիք մը կամ զյարակցեալն ընդ հոգեւորի փոխանակ ժամանակաւոր իրաց: Կը բաժնուի ի մէջ այլոց՝ երկուքն կոչմանէ՝ 1. *Տուառդ սիմոնականութիւն* (simonia mentalis), երբ մէկը ժամանակաւոր իր մը կու տայ՝ դիտմամբ պարտաւորելու զուրիշ մ'երեն հոգեւոր իր մը տալու, նոյնպէս ընդ հակառակն, բայց առանց միտքն արտաքուստ յայտնելու. զոր. օր. եթէ մէկն Եպիսկոպոսին ծառայութիւն մը մատուցանէ՝ դիտմամբ ի փոխարէն կանոնիկոսութիւն, ժողովրդապետութիւն ընդունելու, բայց զայն չյայտնէ:

[1] Հմմ. Փր. Հայնէր, էջ 189—192:
[2] Սահմ. Քանդէ վոթէլէն, պօռոս Բ. 1464, եւ այլն: — Տես էջ 17:
[3] Գործ Առաք. Ը. 20—:

2. *Դաշնադրական սիմ.* (s. conventionalis), երբ յայտնեալ դաշինք կայ, բայց առանց արդեամբք ի գործ դնելու. զոր օր. եթէ մէկը մատուցանելի ծառայութեան կամ արծաթոյ մասին միաբանի Պաշտպանին հետ՝ յայտնապէս դաշինք դնելով, որ յարմար ժամուն բարերարութեան մը կոչուի:

3. *Դրական սիմ.* (s. realis), երբ դաշինքն երկու կողմանէ ալ արդեամբք ի գործ դրուի, կամ սկսուի ի գործ դրուիլ. զոր օր. վասն ծառայութեան կամ արծաթոյ՝ բարերարութեան մը կոչուելին իրաք ի գործ դրուի կամ սկսուի գործադրուիլ:

4. *Մտերմական, կամ վստահութեան սիմ.* (s. confidentialis seu fiduciaria), որ բարերարութիւն մ'առանց տալու ժամանակ կը գործուի, եւ այն չորս կերպով. ա. Յաւելոյածով (per accessum) երբ մէկն ուրիշին բարերարութիւն մը կը յայտնէ այնու գաշամբ, որ յետոյ զայն նոյն իսկ յայտնողին կամ անկէ սահմանելոյն թողու: բ. Մտնելով (per ingressum), երբ մէկն արդէն իրեն չնորհուած բարերարութիւնը տակաւին չստացած՝ ուրիշին թողու այնու գաշամբ, որ ի սահմանել գէպս եւ ի ժամադիր ժամանակի ինքը նոյնին ստացման պիտի մտնէ կամ պիտի ստանայ: գ. Վերադէն դառնալով (per regressum) երբ մէկն արդէն ստացած բարերարութիւնն ուրիշին թողու այնու գաշամբ՝ որ ի ժամադրեալ ժամանակի եւ ի գէպս՝ նոյնը վերստին դառնայ առնու պիտի: դ. Պահանջմամբ խոչոլին (stipulatione pensionis) կամ պայմանաւ պղտոց, երբ մէկն ուրիշին բարերարութիւն մը յայտնէ, կամ իրեն անոր թողու կամ փոփոխ այնու յուսով կամ գաշամբ, որ անիկայ իրեն կամ իրմէ սահմանելոյ մը բարերարութեան բովանդակ պատուէրը կամ մէկ մասը պիտի տայ, կամ պղտէն թոշակ պիտի հատուցանէ[1]:

Սիմոնականութեան վրայ եղած բանադրանաց վրայ լուսաւոր գաղափար մը տալու համար հետեւեալ կէտերը կը դնենք: 1. Մտաւոր սիմոնականութեան վրայ ամենեւին պատիժ մը չկայ. սրտագէտն Աստուած այս մեղքը կը գատէ: 2. Դաշնագրական սիմոնականութեան վրայ ալ բնաւ պատիժ չկայ. վասն զի լրացեալ մեղք սիմոնականութեան կը պակսի: 3. Ամէն պատիժ իրական սիմոնականութեան վրայ միայն կը կուտուի: Բայց այս յանցանաց ալ ամէն մէկ տեսակը չի բանադրուիր, այլ անոնք միայն, որոնց վրայ օրէնքն յայտնապէս կը խօսի. ուստի բարերարութեան (Ը. եւ Թ. կանոն) եւ վանք մտնելու (Ժ. կանոն) նկատմամբ գործուածներն: Այս նախագիտելեաց վրայ խօսելէն ետեւ՝ անցնինք կանոնիս մեկնութեան:

Այս կանոնիս մէջ բանադրանաց տակ կը ձգուին՝

1.

"Որոնք որ որեւէ յարերարութեան մէջ իրական սիմոնականութեան յանցաւոր կ'ըլլան:" Այսպիսիք են՝ որոնք որ սիմոնականութեամբ բարերարութիւն մ'իրօք կու տան կամ տալ կը սկսին, թէեւ արգելքով մը գործքը բոլորովին չլրանայ. նոյնպէս զայն ընդունողն, ընտրողն եւ ընտրեալն, պաշտպանը եւ ներկայացուողն[1]: Այս իրական սիմոնականութիւնը կրնայ գործուիլ *"որեւէ յարերարութեան մէջ"*, ըլլայ աշխարհական ըլլայ կրօնաւորական, (ինչպէս՝ աբբայութիւն, գաւառապետութիւն, վերակացութիւն, առաջնակայութիւն, մեծաւորութիւն, վարչութիւն դպրոցոյ.) ըլլայ բարձրագոյն կարգի, (ինչպէս՝ եպիսկոպոսութիւն եւ ուրիշ բարձր աստիճանք,) ըլլայ խոնարհագոյն կարգի (ինչպէս՝ պարզ բարերարութիւնք): Իսկ եթէ իրական սիմոնականութիւնը պաշտօն մը տալու կամ առնելու, (ինչպէս՝ պաշտօն Ընդհանրական փոխանորդի, պատգամաւորի եւ այլն,) կամ առժամանակեայ փոխանորդութեանց մէջ գործուի, թէեւ սիմոնականութեան մեղքը կը գործուի, բայց բանադրանք չկայ. վասն զի ասոնք բարերարութիւն չեն կոչուիր[2]:

2.

"Անոնց գործակիցները", այսինքն՝ որոնք որ վերոյիշեալ յանցաւորաց բարերարութեան մը նկատմամբ գործած իրական սիմոնականութեան գործակից կ'ըլլան: Այսպիսիք են՝ որոնք որ կերպով մը յանցաւոր

են սիմոնականութեան գործուելուն, կամ՝ ինչպէս Պօղոս Բ.ի կոնդակին մէջ կ'ըսուի, որոնք որ Հոգւոյն կամ միջնորդ եղան, որ սիմոնականութիւն գործուի. հաւասար գոլով՝ թէ ասոնք նիւթապէս եթէ բարոյապէս օգնեցին, խոնարհագոյն թէ բարձրագոյն աստիճանի, վիճակի, պատուոյ անձինք են. ուստի նաեւ կարդինալը, Պատրիարքութիւնք, եւ այլն, ասոնց թուէն կրնան ըլլալ, ինչպէս վերոյիշեալ կոնդակին մէջ կ'ըսուի[1]: Բաւական է բանադրանաց մէջ իյնալու, եթէ սիմոնականութիւնն արդեամբք ամբողջապէս կամ բաժնի կատարուեցաւ:

Իրական սիմոնականութեան յանցաւորք բաց այս բանադրանքէս՝ ուրիշ եկեղեցական պատժոց մէջ ալ կ'իյնան:

Թ.

"Որոնք որ ի՛րեւէ քաղաքականութեան մէջ մտերմական սիմոնականութեան յանցաւոր կ'ըլլան, ինչ արժանապատուութիւն ալ ունենան[2]:"

Նախընթաց կանոնին մէջ "մտերմական սիմոնականութեան" ինչ ըլլալը տեսանք: Հոս նոյնը բաղաքականութեանց նկատմամբ գործողներն բանադրանաց տակ կը ձգուին: Ուստի թէ ընտրողն եւ թէ ընտրուողն, թէ առաջարկողն եւ թէ առաջարկուողը, թէ բաղաքականութիւն թող տուողն եւ թէ այն՝ որուն համար կը թողուի[3], բանադրանաց տակ կ'իյնան՝ ընդ երկու կողմանէ միաբանիլը. վասն զի այս միաբանութեամբ սիմոնականութեան մեղքը լրացած է, թէեւ չգործադրուի[4]:

Այս սիմոնականութեան մեղքն "ո՛րեւէ քաղաքականութեան մէջ" ըլլայ, միշտ կը բանադրուի, թէեւ այլեւայլ անուամբ կոչուի: Նոյնպէս յանցաւորք "ինձ արժանապատուութիւն ալ ունենան" կ'իյնան բանադրանաց մէջ. ուստի նաեւ կարդինալք, Եպիսկոպոսունք, եւ այլն:

Ասոնց համար ալ կան ուրիշ եկեղեցական պատիժներ[1]:

Փ.

"Որոնք որ վանք մտնելու համար իրական սիմոնականութեան յանցաւոր կ'ըլլան[2]:"

Արդէն կանուխ ժամանակաւ մեծամեծ եկեղեցական պատիժներ դրուած էին այն սիմոնականութեան վրայ, որ վանք մտնելու առթիւ՝ ընդունուելու համար ուղղակի կամ անուղղակի դրամ պահանջելով կը գործուէր: Եւ որովհետեւ ինչ ինչ տեղեր հակառակ սովորութեամբ բարձուած կը համարուէր այս բանադրանքն, Պիոս Թ. այս կանոնիւս վերստին հաստատեց: Ասոր բանադրանաց տակ կը ձգուին՝ "որոնք որ վանք մտնելու համար իրական սիմոնականութեան յանցաւոր կ'ըլլան", ուստի, թէ մտնելու համար դրամ տուողը թէ ընդունողը, եթէ ըլլան այր եւ եթէ կին. աշխարհական կամ կրօնաւոր:

Բանադրանաց մէջ իյնալու համար կը պահանջուի, որ 1. ժամանակաւոր բարիքն տրուի եւ կրօն մտնելն իրօք կատարուի, թէեւ սիմոնականութեան յանցանքն՝ իրօք չմտած ալ գործուած է. վասն զի խօսքն "իրական սիմոնականութեան" վրայ է: 2. Իրական սիմոնականութիւնը "վանք մտնելու համար" կամ առթիւ գործուի, այնպէս որ դրամն էքթէ ընդունելուն տրուի[3], առանց զանազանութեան՝ տրուած իրին քանակութեան, որպիսութեան, գործ-

[1] Բաւ. թ. 324: Ասանց. եւ այլն:
[2] Սահմ. Զհամ. Քահանայապէտն, Պիոս Դ. 1564: Անհանդուրժելի, Պիոս Ե. 1569: — Տես էջ 17:
[3] Ռիբեդի, էջ 79, թ. 122:
[4] Պոնաչ. վասն սիմոն. վ. Ա. Խնդ. Ը. §1. թ. 8. 9:

[1] Հմմ. Փր. Հայեր, էջ 200:
[2] Վերոյիշեալ Սահմանադրութիւնք՝ Պիոսի Դ.ի եւ Պիոսի Ե.ի: Հմմ. Բաւ. թ. 327: — Տես էջ 19:
[3] Բաւ. թ. 330, էջ 219:

քին յանգդնուԹեամբ գործուած ըլլալուն կամ չըլլալուն: Ուստի, ԵԹԷ ուրիշ միտղոսով կամ պատճառաւ որուԹ, ինչպէս՝ վանն առատաձեռնուԹեան, ողորմուԹեան կամ իբր նպար կենաց, այն առեն սիմոնականուԹիւնը չկայ, եւ հետեւաբար ոչ ալ բանադրանք: 3. ՍիմոնականուԹիւնը վանից մտնելոյ համառակ գործուի: Եւ որովհետեւ յուխտադրուԹեան միայն յատկապէս վանք կը մտնէ մէկն եւ անդամ կ'ըլլայ, եւ ոչ ի նորընծայուԹեան կամ ի սքեմառուԹեան, յայտնի է Թէ ուխտադրուԹենէն յառաջ, այն է՝ յառաջ քան զնորընծայուԹիւն, կամ ի նորընծայուԹեան գործուած սիմոնականուԹիւնը բանադրանաց տակ չ'իյնար. միայն ԹԷ՝ ժամանակաւոր բարիքն իբրեւ գին ընդունելուԹեան ի կրօնաւորական ոխտ չորուի եւ ըստ հետեւորդի չընդունուի[1]: 4. Որովհետեւ խնդիրն գժպիհեաց վրայ է, "վանք„ (religio) բառն ըստ անձուկ մտաց մեկնելու է. ուստի սիմոնականուԹիւնը հանրակրօնական ոխտ ունեցող վանք մը մտնելու համար գործուած պիտի ըլլայ, ինչպէս վերն ուրիշ կանոնաց մէջ ալ ըսինք:

ԵԹԷ այս չորս պահանջեալք գտնուին, յանցաւորը բանադրանաց մէջ կ'իյնայ: Իսկ այլ ամենայն դատակնիքներն՝ որ յառաջագոյն կային, ՍահմանադրուԹեամբ ջնջուած են, Թէեւՙ յառաջագոյն որուած պարզ պատիժներն մնան[2]:

ԹԸ.

"Այն ամէնքն՝ որ ներողուԹիւններէ եւ ուրիշ հոգեւոր շնորհներէ հանապատուԹիւն ընելնուն համար քանադրանաց դատակնիքով կը պատուհասին ի ՍահմանադրուԹենէ Ս. Պիոսի Ե.ի Որջափ չի, 2 Յունուարի 1569[3]:„

[1] Սուար. 56. 7: Ռոպի. Ե. 3. 255:
[2] Տես էջ 47:
[3] Տես էջ 19:

Պանտոս տակաւին անօրէն շահախնդիր սիմոնականուԹեան դէմ կը կռուի, որ կը գործուի ներողուԹիւններ եւ ուրիշ հոգեւոր շնորհ.քներ տալով:

Որովհետեւ աւելորդ է "ներողուԹեան„ էուԹեան վրայ խօսիլ, կը մնայ տեսնել՝ 1. Ո՞րչափ հոգի՞ ընդհանրը. եւ 2. Բանադրանաց մէջ իյնալու համար պահանջուածները:

1. "Ամրիջ հոգեւոր շնորհքներուն„ որ Ս. Պիոս Ե.ի Որջափ լի ՍահմանադրուԹեան մէջ կը յիշուին, են յաջորդաբար. ԻշխանուԹիւն տալ 1. Մէկուն՝ բան կամ գահանայ մ'ընտրելու, որ զինք խոստովանանքի մէջ ոչ միայն ամէն մեղքերէ, այլ եւ ամէն վերապահեալներէ արձակէ: 2. Եկեղեցական արգելման ժամանակ պատարագ մատուցանելու եւ եկեղեցական թաղումն ընելու: 3. Արգելեալ կերակուր ուտելու: 4. Ընդդէմ վճռոյ Տրիդ. Ս. Ժողովոյ՝ ՍկրտուԹեան երկու կամ շատ կնքահայր ընտրել կարենալու: 5. Առաքելական Աթոռոյ վերապահեալ սիմոնականուԹենէ արձակելու:

2. Բանադրանաց մէջ իյնալու համար կը պահանջուի, որ 1. Այս շահավաճառուԹիւնը հրապարակական թղթով ըլլայ, ինչպէս է՝ ներողուԹեանց կամ հոգեւոր շնորհաց ցանկն հանդերձ վճարելի դրամիվ ատենս եկեղեցւոյ կախել[1]: 2. Պահանջուած դրամն իրօք տրուի եւ ընդունուի. ուստի միշտ շահ մը պիտի ըլլայ[2]: ԵԹԷ այս պայմանները գտնուին, ամէնքն՝ որ քան զԵպիսկոպոսունս խոնարհագոյն են, կ'իյնան բանադրանաց տակ. իսկ այլ ամենայն գատակնիքներն՝ որ յառաջ կային, դադրած են[3]: Եպիսկոպոսունք եւ առաւել բարձրաստիճան անձինք բանադրանաց տակ չեն իյնար. վասն զի Ս. Պիոս Ե.ի ՍահմանադրուԹեան մէջ ի բաց առնուած են, Ա-ած. Ընթ-ոյ ՍահմանադրուԹեանս մէջ ալ յայտնապէս չեն յիշուիր[4]:

[1] Պռնաչ. Գ.վ. 3. Խ.3. Մ. 30. Թ. 4: Զոլ. 123. ընդ Գ:
[2] Վերոյիշեալ ՍահմանադրուԹիւն, § 1. 4: Զոլի. անդ: Բաո. 339. եւ այլն:
[3] Բաո. Թ. 340:
[4] Զոլի. Թ. 123. ընդ Գ.: Բաո. անդ:

ԻԲ.

“Որոնք որ մեծագին պատարագյուներ կը ժողվեն եւ անոնցմէ շահ կ’ընեն, զանոնք այնպիսի տեղեր մնատուցանել տալով, ուր պատարագյուները սովորաբար թեթեւագին են[1]։,,

Այս կանոնը պատարագյուններով վաճառականութիւն ընողներուն դէմ կը գոռայ։ Բայց պատարագյուներով եղած ամէն շահավաճառութիւն, թէեւ միշտ ծանր մեղք ըլլայ, այս բանադրանացս տակ չի ձգուիր. այլ այն միայն, որ հետեւեալ պահանջուած պայմաններն ունի։

1. Պատարագյուները “ժողվել,, պիտի ըլլայ։ Ուստի ազատ են բանադրանքէ, որոնք որ պատարագյուներ կու տան ուրիշին, զոր իրենք պիտի մատուցանէին. կամ այնպիսի պատարագներ, որոնք իրենց աղատակամ կը տրուին մատուցանելու համար, եթէ այն պատարագներն իրենց՝ իբրեւ ծանօթ պատարագյու ժողովրդոյ չեն խաւրուիր։ Նոյնպէս ազատ են անոնք, որ մէկէն կամ միւսէն պատարագյուներ կը խնդրեն. վասն զի ասիկայ ժողվել չէ։ Այսպէս նաեւ՝ վաճառականներու պատարագյու խաւրելու ղեղծումն, որպէս զի պատարագյու չունեցող քահանայից վաճառք տան եւ պատարագյուն իբրեւ դին վաճառաց պահեն, պարտաւորելով զքահանայն նոյնչափ պատարագ մատուցանել, թէեւ բոլորովին ապօրինաւոր է[2], բայց բանադրանացս տակ չի՛ինար[3]։ Ուստի, բանադրանացս մէջ ինկնալու համար իրօք ժողվել մը պիտի ըլլայ[4], առանց

[1] Կոնդ. Որլօֆ հոփ, Բենեդ. ԺԴ. 30 Յունիս, 1741։ — Տես էջ 19։
[2] Կ. ժ. Ընարտղութեանց, 23 Յուլիս, 1874։
[3] Աւանց. ծ. 23։ Ջոլի, էջ 117. թ. 125, ընդ 3։
[4] Բաս. թ. 341, էջ 227։ Աւանց. ծ. 23։ Ռիբէդի, 157, թ. 81։ Ջոլի, էջ 116. թ. 125, 126 ընդ 2։

զանազանութեան՝ թէ ժողովրդն եկեղեցական է թէ աշխարհական[1]։

2. Ժողվելն “շահ ընելու,, համար պիտի ըլլայ։ Ով որ պատարագյու կը ժողվէ, որպէս զի շահը բարի վախճաններու գործածէ, ինչպէս՝ եկեղեցի շինելու, թէեւ կը մեղանչէ[2], բայց բանադրանաց մէջ չի՛ինար. նոյնպէս ով որ պատարագյուն մէկ մասն անձին կը պահէ ի փոխարէն աշխատութեանցը[3], կամ իբր ողորմութիւն յիրական կարօտութեան, կամ այլ սեւէ պատճառաւ, շահավաճառութիւն չ’ըներ. այնպիսին առաւել ոգ է քան վաճառական[4]։ Բանադրանացս մէջ չ’ինկնար նոյն իսկ այն անձն՝ որ պատարագյուները թեթեւագին եղող տեղ մը կը խաւրէ քահանայի մը, որ ինքնայօժար կամօք եւ ամենայն ազատութեամբ, առանց կերպով մը (ինչպէս՝ աղաչելով, հարցընելով) իրմէ զայն խնդրելու, պատարագյուին շահը կամ աւելին կը թողու[5]։ Բայց չ’արդարանար երբ ժողվողն միայն իմայընէ՝ թէ մեծագին պատարագյու ընդունած է, եւ պատարագ մատուցողն թեթեւագնովն ալ շատանայ[6]։ Իսկ եթէ մէկը վասն երեսաց անձին մեծագին պատարագյուներ ընդունի, ինչպէս՝ նորընծայ քահանայի մ’առջին պատարագին համար, շնորհակալութեան, բարեկամութեան, աղքատութեան համար տրուածներն, որ պարագաներէն բարոյապէս պիտի ստուգուի, եւ սովորական պատարագյուէն աւելին անձին պահէ, ոչ միայն բանադրանքէ, այլ եւ մեղքէ ազատ է։ Նոյնպէս, եթէ մէկը պատարագյու տուած տեղն ըսէ. “Պատարագիդ մէջ չ’ելլէ ղիս,, այն տեղն ոչ ոք պարտական է անոր դիտմանը պատարագ մատուցանել, հապա կրնայ թէ արդէն պատարագյու մ’առած պատարագին մէջ յիշել[7], եւ թէ ուրիշին պատարագ մը

[1] Աւանց, ծ. 23։
[2] Վ. ճիւ. Ս. ժ. Ընար. 23 Յուլ. 1874։
[3] Ս. Լիգ. Զ. 322. վ. 3։ Բաս. Աւանց. եւ այլն։
[4] Ռիբէդի, էջ 82։
[5] Ս Լիգ. Զ. 321. բան. 2։ Ռիբէդի, անդ։
[6] Ջոլի, էջ 116, թ. 125, ընդ Գ.։ Ս. Լիգ. 321։
[7] Ս. ժ. Ընար. 31 Յունուար, 1682։ Մուլ. Գ. § 22, 4։

մատուցանել տալ սովորական պատարագյուով, եւ մնայորդն անձին պահել:

3. Ժողովողը պատարագյուներն ուրիշ տեղ մը պիտի խրկէ, ուր Թէթեւագին են պատարագյուք. վասն զի կանոնս յայտնապէս կ'ըսէ. "Զանոնք այնպիսի տեղեր մատուցանել տալով, ուր պատարագյուները սովորաբար Թէթեւագին են": Ըստ այսմ, եթէ մէկն հոն, ուր կը ժողվէ, մատուցանել տայ, եւ կամ՝ ուրիշ տեղ մը մատուցանել տայ, ուր հաւատացեալին կամ առաւել մեծագին են պատարագյուները, ըստ ուղղագոյն կարծեաց բազում մեկնչաց[1] բանադրանաց մէջ չ'իյնար:

4. Այնպիսի պատարագները պիտի ժողվուին, որոնք ասյէնաֆէ (manuales) կը կոչուին. վասն զի "ժողվել" բառն ասիկա կը պահանջէ[2]:

Եթէ այս չորս պայմանները գտնուին, "ժողովողը" 1. Բանադրանաց մէջ կ'իյնան, ընդ պատարագյուին մէկ մասն անձին պահելը, եւ ոչ թէ՝ ընդ ժողվել ձեռնարկելը[3]: Թէ այս պահուած մասն ըստ բաւականի մեծ պիտի ըլլայ, այսինքն՝ դողութեան ծանր մեղք մը պիտի կարենայ ծնանիլ, յայտնի է. ինչու որ եկեղեցական գործակնջոյ մը տակ իյնալու համար ծանր մեղք մը միշտ կը պահանջուի[4]: 2. Որովհետեւ այսպիսի պահողներն ու շահ ընողները նաեւ դողութեան ծանր մեղք կը գործեն՝ պատարագ մատուցողին տրուած դրամէն անիրաւութեամբ խորելով, յայտնի է թէ հատուցման պարտք ալ ունին. ուստի եւ պահածնին պարտական են պատարագ մատուցողին հատուցանել[5]:

փ.

"Այն ամէնքն՝ որ Ս. Պիտս Ե.ի ծառայութիւնէ մեզ, 29 Մարտ 1567, հինգ-

[1] Ռիւեդի, թ. 127, էջ 82: Ասանց. թ. 342. էջ 228: Համմ. Կուբի-Պալ. Բ. 975:
[2] Կուբի-Պալ. Բ. 975:
[3] Ռիւեդի, 82, թ. 182: Զոլի. էջ 116. թ. 125, ընդ Գ:
[4] Ռիւեդի, անդ:
[5] Համմ. Փր. Հայներ, էջ 208:

կնեան. Թ.ի Որ ինչ յայսմ Աթոռոյ, 4 Նոյեմբ. 1591, Կղեմէս Ը.ի ի տնտեսութիւն Հռոմէական Քահանայապետին, 26 Յունիս 1592, եւ Աղեքսանդր Ը.ի ի մէջ այլոց, 24 Հոկտեմբ. 1660, տուած Սրբոյ Հռոմէական Եկեղեցւոյ Քաղաքաց եւ Տեղեաց օտարացուցման եւ յանատաւութեան վերաբերեալ Սահմանադրութեանց մէջ բանադրանաց տակ կը ձգուին[1]:"

Այս կանոնս ի պաշտպանութիւն աշխարհական իշխանութեան եւ վարչութեան Հռոմայ Եկեղեցւոյ տրուած է, յորում կը բանադրուին ամէնքն՝ որ անձամբ կամ ուրիշի մը ձեռօք կը ջանան ուղղակի կամ անուղղակի Առաքելական Աթոռոյ վերաբերեալ տէրութիւնները, քաղաքներն ու տեղերն օտարացընել, կամ աւատատուութեան կամ ուրիշ տիպողսով մ'ուրիշին անցընել. եւ կամ այն գործը քահանայապետին կը թելադրեն կամ կ'առաջարկեն ուրեւէ պատճառանօք, նոյն իսկ յայտնի օգտի կամ հարկաւորութեան բարրանօք: Ուստի, որոնք որ վերոյիշեալ տեղերն օտարացընել տալու համար ուրեւիցէ կերպով կը ճառեն, քանէ կու տան, կ'առաջարկեն, պարզապէս կարծիքներն կը յայտնեն, խորհուրդ կու տան, քահանայապետին կը թելադրեն օտարացընել կամ հաշտուիլ Խաւիոյ տէրութեան հետ, հրաժարելով Եկեղեցւոյ իրաւունքէն, աղերսագիր կը գրեն կամ երեսփոխան կ'ընտրեն այս վախճանաւ քահանայապետին խաւրելու համար, ամէնքն ալ կ'իյնան բանադրանաց տակ[2]:

փ.

"Այն կրօնաւորներն՝ որ առանց հրամանի ժողովրդապետին՝ կղերականաց կամ

[1] Տես էջ 19:
[2] Համմ. Փր. Հայներ, էջ 209—213:

աշխարհականաց, արտաքոյ դիպուածի հարկաւորութեան, Վերջին Օծման խորհուրդը կամ Հաղորդութիւնն իբրեւ թոշակ մատուցանել կը յանդգնին[1]։„

Այս կանոնս վերջինք մատակարարելու ժողովրդապետաց իրաւունքը կը պաշտպանէ ընդդէմ կրօնաւորաց, որ զայն բռնաբարել կը յանդգնին։ Ինչպէս կանոնիս իւրաքանչիւր բառերէն յայտնի է, բանադրանաց մէջ ինկնելու համար կը պահանջուի, որ

1. Այս յանդգնողը „կրօնաւոր„ քահանայ բլլան։ Կրօնաւորը բառն անձուկ մտքով առնելու է, ուստի հանդիսական օրէնք ունեցող կրօնաւորներն իմանալու է[2]։ Անոր համար բանադրանաց տակ չեն ինկնար՝ աշխարհական, կամ պարզ ուխտիւ կրօնաւոր քահանայք. նոյնպէս՝ թէեւ հանդիսական ուխտ ունեցող, բայց վանքէն հանուած կամ աշխարհական իշխանութենէն ստիպեալ՝ արտաքոյ վանաց ապրող կրօնաւորը. վանք ալ ասոնք իբրեւ աշխարհական քահանայ կ'ապրին եւ իբրեւ նոյնպիսի ալ կը նկատուին[3]։ Բայց թէ ասոնք յայտնիս յանդգնելով՝ ծանր կը մեղանչեն, աւելորդ է յիշեցնել. ինչու որ կը բռնաբարեն վերջինք մատակարարելու ժողովրդապետին առանձինն իրաւունքը։

2. Այս կրօնաւորք վերջինքը „կղերականաց կամ աշխարհականաց„ մատակարարել յանդգնին։ Ուստի ազատ են բանադրանքէ՝ եթէ մատակարարեն կրօնաւորաց, թէեւ ասոնք ուրիշ կարգէ ըլլան կամ վանքէ դուրս գտնուին[4], եւ կամ՝ նորընծայից, իբրեւ իշխանութեան տակ վանքի մէջ ապրող ծառայից, իբրեւ հիւանդանոցը բնակող աղքատաց[5], միաժողով ապրող

[1] Ի Ե. գրոց, Տիտ. Ը. կղեմանք, Գլ. 1. կրօնաւորք, 1312։ — Տես էջ 19։
[2] Պոնաչ. վ. Բ. խ. թ. Մ. 5. թ. 28։ Աւանց. ծ. 24։ Ջուլի, թ. 130. եւ այլն։
[3] Ռիեդի, էջ 85. թ. 134։
[4] Ժ. Տր. Ն. Ի. կ. 11։ Ֆերր. Ե. Երրորդականք, թ. 3։ Պոնաչ. թ. 3։
[5] Կղեմանք, անդ։

կամ արգելանոցաւոր կրօնաւորաց հետ բնակող երրորդականաց մատակարարել։ Նոյն իսկ վանքի մէջ ուսման համար բնակող աշակերտաց ըստ օրէնի կրնան վերջինք մատակարարել[1]։ Փակարանէ դուրս բնակող ծառայից վերջինքը տալ ժողովրդապետին է[2]։

3. Այս մատակարարութիւնն „արտաքոյ դիպուածի հարկադրութեան„ պիտի ըլլայ։ Հարկաւորութեան դիպուած կրնայ ըլլալ կամ հիւանդին եւ կամ ժողովրդապետին կողմանէ։ 1. Հիւանդն ի դիպուածի հարկաւորութեան է, երբ կենաց այնպիսի վտանգի մէջ գտնուի, որ ժողովրդապետը կոչել կարելի չըլլայ, կամ մինչեւ անոր գալը վերջինքը յապաղելը վտանգաւոր կարենայ ըլլալ, եւ կամ՝ երբ հիւանդն այս ինչ կրօնաւորէն զատ՝ մէկէ մը վերջինք ընդունիլ չուզէ[3]։ 2. Ժողովրդապետին կողմանէ հարկաւորութեան դիպուած կայ, երբ ժողովրդապետն հեռագոյն է եւ կարելի չէ սպասել դալստեանը կամ իշխանութիւն առնուլ. եւ կամ՝ երբ ժողովրդապետն չ'ուզեր կամ չի կրնար գալ, վանն ալ հիւանդ, կախակայեալ է եւ այլն, առանց վերջինքը չառած մեռնելու վտանգի մէջ դնելու պիտանդն[4]։ Այսպիսի դիպաց մէջ վերջինքը տրուած ըլլալը՝ տուողը պարտական է թղթի մը վրայ նշանակել եւ հիւանդին քով թողուլ, որպէս զի ժողովրդապետը դիտնայ. բայց այս պարագան ընդ պատժով բանադրանաց չէ[5]։

4. Այս մատակարարութեան առարկան պիտի ըլլայ „վերջին Օծումն եւ Հաղորդութիւնն իբրեւ թոշակ„։ Եթէ Հաղորդութիւնը վասն ջերմեռանդութեան (devotionis causa) մատակարարուի, թէեւ ժողովրդապետին իրաւունքը կը բռնաբարուի, բայց բռնաբարողը բանադրանաց տակ չ'ինկնար[6]։

[1] Վ. Էք. անդ, Ը. էջ. 212։
[2] Մաշտ. Հռ. Հաղորդ. Հիւ. § 3։
[3] Ա-որ-ոա-ձ-բ-ա-ն-ա-կ-ա-ն-ք-ն-ո-ւ-թ-ե-ա-ն Ե-ր-ե-ք-ա-ն-ա-կ-ա-ն, Լինց, 1885, էջ 112։
[4] Սանք. Ցայտ. Բ. 13. 3։ Բաս. էջ 238. թ. 352, ընդ Գ.։
[5] Տե Ընճէլս. գ. 2. էջ 46։
[6] Բաս. էջ 238. թ. 352. ընդ Գ.։ Ջուլի, էջ 121. թ. 129, ընդ Ա.։

5. Այս մատակարարութիւնն "առանց հրամանի ժողովրդապահի" ըլլայ։ Ժողովրդապետ են ամէն քահանայք՝ որոնք առանձինն հոգ հոգւոյ ունին, կամ ասոնց տեղապահը կամ օգնական են. թէպէտ անուանին ժողովրդապետ, թէպէտ մեծաւոր, դեղջերեց, հոգաբարձու։ Խանգրանացս տակ կ'ինայ կրօնաւոր մը, եթէ առանց ժողովրդապետին հրամանին անոր հպատակացը վերջինը տայ, ի բաց առեալ՝ եթէ արտաքսութեամբ կամ ատիճանին բարձրութեամբը բացառութիւն մը կայ[1]։ Ժողովրդապետան հրաման կրնայ տալ կամ կրօնաւորին, եւ կամ նոյն իսկ հիւանդին՝ ուզած քահանային վերջինքն ընդունելու[2]։ Եթէ մէկը ժողովրդապետին հատանութիւնը կրնայ դէպքի մը մէջ հատանականաբար ենթադրել, առանց հրաման առնելու կրնայ վերջին օծումը մատակարարել, առանց եւ ոչ իսկ մեղանչելու[3]։ — Վերջապէս՝

6. Յայտնի է իրս "յանդգնող" ըլլալ կը պահանջուի. այսինքն՝ գիտակցով օրէնքն ու պատիժը, առանց պատճառի մը՝ ուստի չարամտութեամբ ընդդէմ օրինաց դործել։ Ըստ այսմ, կ'ազատի բանադրանքէս ապիտութիւն իրաւանց եւ դործոյ։ Նոյնպէս, երբ օրէնքը նոյն իսկ ծանր յանդգնօք (միայն կամակոր ապիտութեամբ չըլլայ,) չի պիտցուիր, երբ կը կարծուի որ ժողովրդապետն հատանականաբար հրաման կու տայ կամ կը հաւանի, երբ մահուան վտանգը սխալմամբ դիպուած հարկաւորութեան կը համարուի, բանադրանաց վրայ չի կրնար խօսք ըլլալ. վասն զի չարամտութիւն, յանդգնութիւն չկայ[4]։

ԻԲ.

"Որոնք որ առանց օրինաւոր հրամանի՝ Հռոմայ քաղքին եւ անոր վերարկեալ տեղեացը սուրբ Գերեզմաններէն կամ

[1] Բատ. անդ, ընդ Ե.։
[2] Ռիեդէ, անդ, թ. 133։ Զոլէ, էջ 122, թ. 131։
[3] Ս. Լիգ. Զ. թ. 722։
[4] Ռիեդէ, էջ 84, թ. 133. եւ այլն։

Գերեզմանոցներէն Սրբոց Նշխարներ կը հանեն. եւ որոնք որ անոնց օգնութիւն կամ պաշտպանութիւն կը մատուցանեն[1]։"

Պօղոսինեան կերպով Ս. Նշխարներն Հռոմայ գերեզմանոցներէն բարձողները կանոնիւս կը բանադրուին։ Այսպիսի են՝ 1. Հանողներն ու 2. Անոնց գործակիցները։

1. "Հանողներն" որպէս զի բանադրանացս տակ իյնան, կը պահանջուի, որ ա. Իրօք "ձշխարք" առնուն, այսինքն՝ ամբողջ կամ մասն մի[2] մարմին եւ ասկր՝ որոնց Ս. Մարտիրոսաց նշխարքն ըլլալը ստուգութեամբ հաստատուած ըլլայ։ Աւիկայ սովորաբար կը ճանչցուի երբ գերեզմանին արտաքին կամ ներքին կողմն արեան անօթ մը գտնուի, կամ՝ ձիթենւոյ ոստ մը կափարչին վրայ քանդակուած ըլլայ[3]։

Բայց ամէն տարբն է ասիր Ս. Մարտիրոսաց. վասն զի Թէեւ Սրբոց գերեզման, մարտիրոսութեան գործիքն, եւ այլն, նշաբ կը կոչուին, սակայն կղեմէս Ա.ի կանդակին մէջ, որմէ կանոնս առնուած է, կ'ըսուի. "Եւ ոչ զբ ասիր կամ տարբն մը ի բաց պիտի պեղէ եւ առնու"։ Ուստի, քար, հող, սրուակ, անօթ, եւ այլն առնողներ բանադրանաց տակ չեն իյնար, թէեւ այս գործքն ալ արգելեալ է։ Եւ սրովհետեւ Հռոմայ գերեզմանոցներու բաց դերեզմանաց մէջ ցիր ցան անդ ոսկրոտի ու նշխարք կը գտնուին, որոնք ստուգիւ մարտիրոսաց չեն, այլ հոն թաղուած հաւատացելոց, եթէ այցելութ առ յիշատակէ կամ բարեպաշտութեան՝ մնաս մ'առնուն, բանադրանաց տակ չեն իյնար. նոյն իսկ եթէ նոյներուն մարտիրոսաց թէ հաւատացելոց ըլլալն երկբայական ըլլայ[4]։

Բ. Այս նշխարներն "Հռոմայ քաղքին եւ անոր վերարկեալ տեղեացը սուրբ Գերեզմաններին կամ

[1] Ալճիք պօղոս Ե.ի 1613, 1614։ Կոնդակ կղեմայ Ա.ի քառանդ չորեքշաբթի, 1672։ — Տես էջ 19։
[2] Հրովարտակ հրամանաւ պօղոս Ե.ի, 24 Օգոստ. 1613։
[3] Ս. Ա. Արար. 27 Նոյ. 1863։
[4] Ռիեդէ, էջ 85. թ. 136։

գեռևսփորձերեն „ հանուին, եւ ոչ թէ ուրիշ տեղ-ւոյ մը՝ ինչպէս Նեապոլսոյ գեռնսփորձերէն։

Ֆ. Այս բարձումն “առանց օրինաւոր հրամանի „ ըլլայ։ Օրինաւոր հրամանը Հռոմայ Փոխան-կարդի-նալէն կը տրուի հրամանագրով մը, հանդերձ կարեւոր պայմանօք [1]։

2. Բանադրանացս տակ կը ձգուին նաեւ՝ “ո-րոնք որ անոնց օգնութիւն կամ պաշտպանութիւն կը մատուցանեն „ եթէ նիւթապէս եւ եթէ բարոյա-պէս։ Առնք բանադրանացս տակ կ'իյնան, երբ սուրբ մարմին կամ սկր մը դողնալը լսացեալ գործ կ'ըլլայ [2]։

ՓՂ.

“Որոնք որ Քահանայապետէն յանու-անէ բանադրելոյն հետ ի յանցանս յան-ցաւորութեան կը հաղորդակցին, այսինքն՝ անոր օգնութիւն կամ պաշտպանութիւն մատուցանելով [3]։„

Այս եւ յաջորդ կանոնն գործնականի մէջ յա-ճախ Հանդիպելուն, ի դէպ է ընդարձակագոյնս ճառել։

Եկեղեցին այն ամէն յանցաւորներն՝ որ ծանր մե-ղանչական կերպով ընդ հենդն Եկեղեցւոյ հրամա-նաց կը գործեն, իւր հաղորդութենէն կը կտրէ բա-նադրանօք, որպէս զի չըլլայ թէ ասոնց թիւնալից մահաբեր ախտն անմեղներուն ալ ածանցի։ Արդ, Եկեղեցւոյ այս վախճանն ի դերեւ կ'ելլէր եւ ծա-ղրական կ'ըլլար, եթէ իւր որդիքն ու պաշտօնեայքն ազատ ըլլային հաղորդութիւն այնպիսւոյն հետ, զոր ինքն իւր հաղորդութենէն կտրած է։ Անոր համար Եկեղեցին ի սկզբանէ հրամայած էր խորշիլ բա-նադրեալներէն։ Այսպէս, Մարտինոս Ե.ի հռչա-կաւոր Աւ է խորհէլ կոնդակէն յառաջ մեծ բանա-դրանաց տակ ինկողներն ամէնքը խորհէլէ էին. այն-պէս որ ամենուն ծանօթ բանադրեալք հրապարակա-

[1] Հմմ. Փր. Հայներ, էջ 219։
[2] Ռիբեդի, էջ 86. թ. 136։
[3] Ա. Ճեռք Գրիգորեանք, Գիրք Ե. Տիտ. Լ. Ա. ան վճռոյ բանադր.։ Նորօծոգիս, Ինոմվկ. Գ. 1212. Գ.Լ.Իթ։ — Տես էջ 21։

խորհէլէ, իսկ առանձնական ոմանց ծանօթ եղող-ներն՝ սարսռելի խորհէլ էին. օրինազանցք ֆուր բա-նադրանաց տակ կ'իյնային։ Մարտինոս Ե.ի վերոյի-շեալ կոնդակաւն ժամանակին պարագաներէն ստի-պեալ՝ իշխանութիւն տրուեցաւ ամէն հաւատացե-լոց (եթէ գայթակղութիւն մը կամ մոլորելու վտանգ չկայ) ամէն բանադրելոց հետ հաղորդութիւն ունենալու, ի բաց առեալ՝ 1. Բռնաբար յափշտակողներ [1], որոնց բանադրեալ ըլլալն հրապարակաւ հրա-տարակել հարկաւոր չէր. բաւական էր եթէ յանցանքն ծանօթական ըլլար, այնպէս որ չկարենար ծածկուիլ կամ արդարացուիլ։ 2. Ջանաչանէ բանադրեալները։ Ուստի, կրնային հաւատացեալք բաց այս երկուքէն, միւս բանադրելոց հետ նաեւ յաստուածպաշինս հա-ղորդուիլ առանց բանադրանքի մը մէջ իյնալու։ Իսկ վերոյիշեալ երկուքը խորհէլէ էին, որոնց հետ հա-ղորդութիւն ունենալ օրինաւոր չէր, բայց միայն եթէ հարկն կամ յայտնի օգուտ մը (օգուտ, օրհնէ, հոգեւոյսութիւն, հարկ պահանջեալ, անդիմադրելի) նաեւ ասոնց հետ հաղորդակից ըլլալ օրինաւոր կամ ի հարկէ ընէր։ Ջանցառութք կը պատժուէին սովորա-բար ֆուր բանադրանօք, նաեւ Ֆ֊ֆ բանադրանօք [2], եթէ այնպիսեաց հետ ի յանցանս յանցաւորութեան հաղորդուէին։

Այսպէս էր մինչեւ ՅԱհմանադրութիւն Աուգ. Աիւոյ, որով Պիոս Թ. անմահ Քահանայապետն ինչ ինչ նաեւ յայտմ մասին փոփոխեց կամ մեղ-մացուց։ Բայց այս մեղմացուցումն միայն բանադրա-նաց նկատմամբ է, եւ ոչ սրբէլէին, ըստ որում հաւ-ատացեալն ընտրութիւն պիտի ընէ ի մէջ խորշելի եւ ոչ խորշելի բանադրելոյն, եւ պիտի խորշի խորշելոյն հետ յաստուածպաշինս եւ ի քաղաքա-կան հաղորդակից ըլլալէն, եթէ առ այն յայտնի օգուտ կամ հարկ ստիպուած չէ. ապա թէ ոչ՝ չի կրնար ծանր մեղք արդարանալ։ Հետեւեալ դի-պաց մէջ հաւատացեալ մը ձեռք կը դնէ։

1. Եթէ հաղորդի խորշելոյ հետ, արհամարհելով եկեղեցական արգելքը։

2. Եթէ յաստուածպաշինս հաղորդի, մանաւանդ ի մեծամեծ իրս. ինչպէս՝ ի միասին ժամ ըսել, զինք եկեղեցական թաղմամբ թաղել, անոր պատարագին ներկայ ըլլալ, կամ իրմէ բարերարութիւն մ'առնուլ։

[1] Տես վերն էջ 141։
[2] Գլ. Ցայտ տրբ, Սահմ. Նորօծոգիս։ Վ.ան վճռոյ բանադր. Գլ. Ա. Մեղ. Վ.ան բացառութեանց։

3. Եթէ իրեն հետ թէեւ յաչխարհական իրս, այնչափ եւ սերտիւ հաղորդուի, որ իրմէ մոլորցուելու վտանգի մէջ ըլլայ, կամ անով ուրիշներուն մեծ գայթակղութիւն ըլլայ:

4. Եթէ հաղորդուի ի յանցանս՝ որուն համար բանադրուած է խորշելին, եւ կամ ի յանցանս յամառութեան՝ խորհրդով կամ գործով բանադրանաց մէջ յամառեալ մնալու յորդորելով եւ զբացընելով:

5. Եթէ հաղորդուի յայնպիսիս, յորս հաղորդուելն ոչ միայն արգելած է եկեղեցին, այլ եւ ծանր պատիժները դրած է, ինչպէս եկեղեցական արգելութեան կախակայութիւն, բանադրանք:

Բայց յայց դիպաց՝ խորհէ՞ս մը հետ եղած հաղորդութիւնն ընդհանրապէս ներելի մեղք սեպելի չէ[1]:

Իսկ բանադրանաց նկատմամբ եղած փոփոխութիւնն այս է. 1. Փոքր բանադրանքն այսուհետեւ դադրած է բոլորովին[2]. կը մնայ միայն Ձէ բանադրանքն, որուն մէջ կ'ինկնան՝ ա. քահանայապետէն յանուանէ բանադրելոյն հետ ի յանցանս յանցաւորութեան հաղորդակցութիւն ընողներն, եթէ ըլլան աշխարհական եւ եթէ կղերական: բ. Կղերականք միայն, որոնք քահանայապետէն յանուանէ բանադրելոյ մը հետ յաստուածայինս կը հաղորդին կամ զանոնք ի հաղորդութիւն եկեղեցական պաշտամանց կը թողուն[3]: Առնցմէ առաջնոյն վրայ կը խօսի այս ԺԲ. կանոնս. իսկ վերջնոյն վրայ յաջորդ ԺԲ. կանոնն: Տեսնենք կարգաւ:

Այս ԺԲ. կանոնս կը բանադրէ "ի յանգստեան յանցաւորութեան հաղորդակցողները": Առնոր որպէս զի բանադրանաց տակ իյնան, կանոնս հետեւեալ պայմանները կը պահանջէ:

1. Բանադրեալն՝ որուն հետ ի յանցանս յանցաւորութեան կը հաղորդի, "քահանայապետական յանուանէ բանադրեալ" պիտի ըլլայ: Այսինքն՝ ա. "քահանայապետական" անձամբ՝ յանուանէ բանադրած պիտի ըլլայ: Բայց ամենեւին զանազանութիւն մը չ'ընէ թէ բանադրանքը քահանայապետէն նոր կը տրուի, թէ արդէն բանադրանաց մէջ անկեալ մը քահանայապետէն իբրեւ յանուանէ բանադրեալ կը հրատարակուի: Անոր համար, քահանայապետէն յանուանէ բանադրեալ չէ այն անձն՝ որ տուեալ վճռոյ բանադրանաց տակ իյնալէն եաքն՝ եպիսկոպոսէն իբրեւ յանուանէ բանադրեալ հրատարակուի: Վասն զի միայն եպիսկոպոսէն տրուած յանուանէ բանադրանքը չի բաւեր ըստ յայտնի մտաց կանոնիս: Նոյն իսկ եթէ քահանայապետն հրամայած ըլլայ, որ եպիսկոպոսն այս կամ այն անձն յանուանէ բանադրէ, այնպիսին քահանայապետէն յանուանէ բանադրեալ չի կրնար կոչուիլ[1]: բ. քահանայապետն "յանուանէ բանադրեալ" պիտի ըլլայ, այսինքն՝ անունն ու մականունը պիտի յիշուի հանդերձ ամենայն սեպհականութեամբ, որով նոյն անձն իրեւ այս ինչ անհատ անձ որոշուի, այնպէս որ ալ ուրիշի մը հետ չշփոթուի, եւ այս բանադրանքն ալ հրատարակուի, այնպէս որ այս հրատարակումն ալ հրապարակական ծանօթութեան կարենայ հասնիլ[2]: Ըստ այմ, եթէ քահանայապետն յընդհանուրն իմն բանադրէ, եւ կարելի ալ ըլլայ գուշակել թէ ո՛վ կը բանադրէ այնու քահանայապետն, այնպիսւոյն հետ ի յանցանս յանցաւորութեան հաղորդուողն բանադրանաց մէջ չ'իյնար: Նոյնպէս ոչ, եթէ մէկը հրատարակմանէն յառաջ քահանայապետէն յայտնի յանուանէ բանադրելոյ մը հետ հաղորդուի ի յանցանս յանցաւորութեան, բայց ընդ հրատարակութիւնն ի բաց կենայ:

2. Այսպիսւոյն հետ "ի յանգստեան յանցաւորութեան" պիտի հաղորդուի, եւ ոչ այլ իրս: Այսինքն՝ այն յանցանաց մէջ հաղորդակցութիւն պիտի ընէ մէկն բանադրելոյն հետ, որուն համար որ բանադրուած է անիկայ: Օրինակաւ մ'բառնենք լուսաւորինք: Եթէ մէկը յայտնապէս քահանայապետին անսխալականու-

[1] Ս. Լիտ. Ե. Թ. 196—:
[2] Ս. Ծ. Քննութեան առ հարցուածս ինչ. 10 Հոկտ. 1883: Սակայն պէտք է միտ դնել, որ բուռածը քահանայապետական բանադրանաց համար է. վասն զի կարելի է որ թեմի մը մէջ հերետիկոսաց կամ բանադրելոյց հետ հաղորդակցութեան մէկ տեսակն թեմական եպիսկոպոսին վերապահեալ ըլլայ:
[3] Տես նաեւ Ցաւելուած Գ.:

[1] Ջոլի, թ. 130, էջ 124, եւ այլն:
[2] Բատ. թ. 360. եւ այլն:

թիւնը, գլխաւորութիւնն ուրանալուն համար անկէ յանուանէ բանադրուած ըլլայ, եւ ուրիշ մը այս բանադրելոյն (բսենք՝) տեղ մը տայ, ուր անիկայ ընդ հենդն բանադրանաց՝ ճառէ քահանայապետին գլխաւորութեան, անսխալականութեան կամ սխալականութեան վրայ, եւ կամ բսենք՝ տպէ այն գրքերն ու լծագիրները, որոնք այնպէս յանուանէ բանադրեալէ մը գրուած ըլլան, եւ որոնց մէջ քահանայապետին անսխալականութեան կամ գլխաւորութեան վրայ վիճուի եւ ուրացուի, այնպիսին այսպէս քահանայապետէն յանուանէ բանադրելոյն հետ ի յանցանս յանցաւորութեան, հա՝ ուրացութեան անսխալականութեան կամ գլխաւորութեան, գործակից եւ հաղորդուող կ'ըլլայ: Բայց ի յանցաւորութեան յանցանքէն ուրիշ սրեւիցէ յանցանաց մէջ հաղորդութիւն ընելը բանադրանաց տակ չ'իյնար[1]:

3. Բայց այսպիսեաց հետ եղած ամէն հաղորդութիւն ի յանցանս յանցաւորութեան, բանադրանաց տակ չ'իյնար. հապա այն միայն՝ որ "*օգնութիւն կամ պաշտպանութիւն տուողներով*„ կ'ըլլայ: Ըստ այսմ, ասոնց հետ յայսպիսիս հաղորդութիւնը երկու կերպով կ'ըլլայ. ա. Բերանական գործակցութեամբ, ինչպէս՝ խորհուրդ տալով, գովելով, ջատագովելով կամ յանցանաց հաւան ինքզինք ընծայեցընելով, եւ այլն: բ. Նիւթական գործակցութեամբ, որով բանադրեալն առաւել յամառութեամբ իւր յանցանաց մէջ կը յառաջանայ[2]:

Արդ, եթէ այս երեք պայմանները գտնուին, բանադրանաց տակ կ'իյնան թէ աշխարհականք, թէ կրօնաւորք եւ թէ եկեղեցականք. վասն զի օրէնսդիրն զանազանութիւն մը չ'ըներ: Չ'արգելացըներ բանադրանքէս տգիտութիւն թանձր կամ վհերոտ. վասն զի կանոնս առանց չափ դնել մը աւելցընելու պարզապէս կ'ըսէ՝ "*որոնք որ կը հաղորդակցին*„: Պարզ

[1] Ձոլ. էջ 124: Թ. 135: Ռիեդէ, թ 141: Բաս. էջ 243. Թ. 359, եւ այլն:

[2] Ֆերրարի, Ե. Բանադրանք:

հաւատայեալք բանադրելոյ մը հետ հաղորդակցութեան մէջ մնալով՝ միայն այս մէկ բանադրանքի տակ կրնան իյնալ. իսկ կղերականք, ոչ միայն այս բանադրելոյ հետ յայսպիսիս հաղորդուելով բանադրանաց տակ կ'իյնան, հապա նաեւ յաստուածայինս հաղորդուելով՝ յաջորդ կանոնիս տակ ալ կրնան իյնալ:

Ի.

"Այն կղերականք՝ որ Հռոմայ Քահանայապետէն յանուանէ բանադրեալ անձանց հետ գիտութեամբ եւ ինքնակամ կամ ծ հաղորդակցին եւ զանոնք ի պաշտամունս կ'ընդունին[1]„:

Այս ԺԷ. կանոնս նախընթաց կանոնին համաբողջացուցումն է. հոն թէ աշխարհականք եւ թէ կղերականք բանադրուեցան բանադրելոյ մը հետ ի յանցանս յանցաւորութեան հաղորդուելուն համար: Եւ որովհետեւ նոյնպիսի պարագային մէջ կրնայ նոյն ծանրութեամբ, մանաւանդ թէ առաւել ծանր յանցանք մը գործուիլ, հոս կանոնս ասոր ալ առջեւը կ'առնու բանադրելով կղերականներն՝ որոնք նախընթաց կանոնին մէջ յիշեալ բանադրելոյ հետ յաղորդութեան կը հաղորդուին:

Այս կանոնն կղեմէս Գ.ին վճիռը վերսաին կը նորոգէ, ուստի հարկ է որ այնպէս մեկնուի, ինչպէս այս միշտ մեկնուած է: Արդ, ըստ ընդհանուր եւ միաբան մեկնութեան վճռոյ կղեմայ Գ.ի՝ կանոնիս մէջ "*հաղորդակցողներն*„ ու "*ընդունողները*„ կապող "*եւ*„ը բաժանական իմաստ չունի, այլ յօդական, շաղկապիչ. այնպէս որ հաղորդուողներն ու ընդունողներն ի հարկէ մէկ նախադասութեան անդամ են եւ զերծ կ'ամբաղձացընեն: Ուստի, կանոնիս մէջ մէկ տեսակ յանցաւոր կը բանադրուի, իսկ "*յաստուածայինս*„

[1] Վճիռք Գրիգ. Գիրք Ե. Տիտ. Լթ. Վասն վճռոյ բան. Գլ. ԺԸ.: Ցայտ ուրս, կղեմէս Գ. 1190: — Տես էջ 21:

եւ “ի պաշտամունս„ նոյնանշան են, եւ եկեղեցական լեզուի մէջ խառնիխուռն փոխանակաւ կը գործածուին[1], եւ այս մտօք ալ կղեմէս Գ.ի կանոնն կը մեկնուի միշտ։ Ըստ այմ՝ կանոնիս “հաղորդողաց„ բառին իմաստն է՝ քահանայապետէն յանուանէ բանադրեալ մը յեկեղեցական պաշտամունս ընդունիլ[2]։ Այս նախադիտելիքն հոս դնելէն ետեւ՝ տեսնենք պայմաններն որ կը պահանջուին որպէս զի այս հաղորդուողներն բանադրանաց մէջ չլինան։

Կանոնս այլեւայլ պայմաններ կը դնէ բանադրանաց մէջ չլինալու համար։ Կը պահանջէ՝ որ

1. Բանադրեալն “վրահասնայապետական յանուանէ հանդիպեալ„ ըլլայ, ինչպէս նախընթաց կանոնին մէջ ըսինք։

2. Կղերիկոսը հին կանոնին հակառակ[3] “գիտութեամբ եւ ինքնակամ կամօք„ հաղորդուին։ Ուստի, այս գործքն կատարեալ ծանօթութեամբ եւ լիակատար ազատութեամբ պիտի գործուի. այնպէս որ ամէն ագիտութիւն, նաեւ թանձրն ու վհերբոտը, եւ թերեւս նոյն իսկ կամակարն, նաեւ ամէն երկիւղ, սպառնալիք, որոնք յաճախ ուրիշ դիպաց մէջ բանադրանքէ չեն ազատեր, այս բանադրանքէս ազատ կը կացուցանեն[4]։

3. Հաղորդուիլն ըլլայ “յաստուածայինս„ կամ “ի պաշտամունս„։ Աստուածայինք կամ պաշտամունք են այն ամէն գործք, աղօթք եւ արարողութիւնք, որոնք հանդիսութեամբ ի կարգադրութենէ քրիստոսի կամ եկեղեցւոյ, ի կղերականաց իրրեւ յայնպիսեաց կը կատարուին, կամ՝ որոնք կղերական աստիճանի, թէեւ փոքր աստիճան ըլլայ, սեպհական են։ Այսպիսի են՝ պատարագ, մատակարարութիւն Ս. Խորհրդոց, հանդիսական ժամերգութիւն, հանդիսաւ ընթերցուած կամ աւետարան կարդալ, եկեղեցական թա-

[1] Սուար. 10. գ. 9։ Պոնաչ. խ. 5. Մ. 3. թ. 3։
[2] Բաս. էջ 251. թ. 369. եւ այլն։
[3] Գ. 29. § 2. վան վճ. բան.։
[4] Ռիբէդ, էջ 87. 141. Զոլ. 126, թ. 137 ընդ Գ. Բաս. անդ։

փոր, սուրբ իրեր հանդիսութեամբ օրհնել, ինչպէս՝ օրհնութիւն ջրոյ, իւղոյ, մոմեղինաց եւ այլն։ Ի բայ կ'առնուի †օրհնէ. վասն զի ասիկայ աստուածային պաշտօն չէ եւ ոչ իսկ անոր մէկ մասը. հապա այնպէս ընդհանուր է, որ նաեւ անհաւատներուս առջեւ կրնայ քարոզ տրուիլ[1]։

4. Զանոնք ի պաշտամունս ընդունելով հաղորդակցողներն “կղերիկոս„ ըլլան։ Կղերիկոս են անոնք՝ որ գոնէ խուզումն հերայ ընդունած են, սրեւէ պատիւ, աստիճան կամ սուրբ կարգ ալ ունենան։ Եւ որովհետեւ խնդիրը դժպհեայ վրայ է, կրօնաւորք իրրեւ նոյնպիսիք չեն կղերական[2]։ Բայց ոչ միայն ընդունելով հաղորդակցողն կղերական պիտի ըլլայ, ինչպէս կանոնս յայտնապէս կ'ըսէ, հապա նաեւ յանուանէ քահանաքեալն, ինչպէս յայտնի է։ Առաջնոյն պատճառն է՝ վասն զի եկեղեցւոյ մէջ իշխանութիւն մը՝ իրաւաբանութիւն մ'ունեցողը միայն կրնայ զմէկն աստուածային պաշտամանց ընդունիլ, իսկ իրաւաբանութիւն ունեցող միայն կղերականը կրնայ ըլլալ։ Իսկ վերջնոյն պատճառը՝ վասն զի կղերական մը միայն կրնայ աստուածային պաշտամունք կատարել[3]։

Մինչեւ ցարդ ըսուածներուն համեմատ՝ սրեւէ կղերական մը, որ քահանայապետէն յանուանէ բանադրեալ կղերականի մը գիտութեամբ եւ ազատ կամօք կը թողու որ պատարագ մատուցանէ, խորհուրդ մատակարարէ, թափոր ընէ, եւ այլն, անպայման, բանադրանաց տակ կ'ինայ։ Բայց բանադրանաց տակ չինալու, եթէ այնպիսւոյն հետ հաղորդուի՝ յաստուածային պաշտամունս ներկայ գտնուելով, սուրբ տեղ մ'իրեն գերեզման շնորհելով, թաղ տալով որ պատարագ տեսնէ. այսպիսի կղերական մ'այս դիպաց մէջ իրրեւ աշխարհական կը գործէ եւ իրրեւ նոյնպիսի ալ կը նկատուի, եւ ոչ իրրեւ “ընդունող ի պաշտամունս„։ Նոյն իսկ այսպիսի բանադրելոց Ս. Խորհուրդ մատա-

[1] Ս. Լիգ. Ի. 177։ Զոլի, էջ 125. թ. 137 ընդ Բ.։
[2] Պոնաչ. Վ. Բ. խ. ժ.։
[3] Ռիբէդի, էջ 87. 141։

կարարողն բանադրանքէ ազատ է, բայց կ'ինայ ընդ արգելմամբ ի մտանելոյ յեկեղեցի, որուն վրայ քիչ մ'ետքը:

Ա.յս կանոնիւս Քահանայապետին պարզապէս վերապահեալ բանադրանաց շղթային կը վերջանայ: Սակայն, ինչպէս վերն ըսինք, առանձինն կերպով վերապահելոց վերջաբանին մէջ ուրիշ պարզապէս վերապահեալ բանադրանք մ'ալ դրուած է, որուն մէջ կ'ինան՝ "Առանց պատուհասպատշաճ իշխանութեան, ևնեձ որևիցէ պատճառանօք, Հոռոմոյ Քահանապետին առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանքներուն արտաքոյ կիտի մտնուռան արձակել յանդգնողներն„: Ասիկայ իբրեւ ԹԸ՝ կանոն պէտք ենք յաւելուլ պարզապէս վերապահելոց վրայ: Իսկ մեկնութիւնն արդէն վերը[1] տրուած կը գտնես[2]:

[1] Տես էջ 127:

[2] Բաց ի Քահանայապետին պարզապէս վերապահեալ բանադրանաց այս ԹԸ. կանոններէն, կայ Հատ մ'ալ Տրիդ. Ս. Ժողովէն արուած, որ տակաւին ի զօրութեան է, որով կ'ըլլայ ԺԹ. կանոն: Տես՝ Յաւելուած Ա:

Գ. ԳԱՍ

ԵԳԻՍԿՈՊՈՍԱՑ ՎԵՐԱՊԱՀԵԼ ԲԱՆԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

Եպիսկոպոսաց կամ՝ կարգադրաց վերապահեալ տուեալ վնաս բանադրանաց տակ իևնած են՝

Ա.

"Այն Կղերականներն՝ որ սուրբ Աստիճաններն ընդունելէն ետեւ, եւ կամ՝ կրօնաւորք կամ՝ Կուսանք, որոնք ողջախոհութեան Տանդիսական ուխտէն ետեւ կը յանդգնին ամուսնանալ. նոյնպէս որոնք որ վերոյիշեալ անձանց մէկուն հետ ամուսնանալ կը յանդգնին[1]:„

Պատմս Թեմական Եպիսկոպոսին կամ Կարգաւորին վերապահեալ բանադրանաց տակ կը ձգէ մեծ եղեռն յանցաւորաց երեք խմբերն, որոնք են՝

1. Սուրբ աստիճաններն ընդունելէն ետեւ ամուսնանալ յանդգնող կղերականք: "Կղերականք„ ըսելով՝ հոս կ'իմացուին միայն անոնք՝ որ գոնէ կիսասարկաւագութիւն ընդունած են. վասն զի կիսասարկաւագութենէ կը սկսի անկնութիւնն: Ուստի, ասոնցմէ չեն փոքր աստիճանաւորք, նոյնպէս անոնք՝ որ իբրեւ տղայ կամ անչափահաս՝ կիսասարկաւագութիւն ընդունած են, ի բաց առեալ՝ եթէ ի չափ հասնելէն, ուսաի 14 տարուան ըլլալէն ետքն, յառաջուց ընդունած Ս. Աստիճանին հաւանին[2]:

2. Ողջախոհութեան հանդիսական ուխտ դնելէն ետքն ամուսնանալ յանդգնող երկու սեռի անձինք: Ուստի կանոնիս տակ չեն իյնար այն կրօնաւո-

[1] Կղեմեանք, Գլ. Դ. Վ. ան ազգակ. եւ խնամութեան. Գլ. Ա. Զոյնոյի, կղեմ. Ե. իվ. հեննական ժողովի 1312: — Տես էջ 21:

[2] պռնաչ. վ. 2. խ. 4. մ. 1. թ. 2:

որք եւ կուսանք, որոնք թէեւ Քահանայապետէն հաւանեալ, բայց պարզ ո՛չ-ինչ ունեցող կրօնի մը մէջ մշտնջենաւոր Ողջախոհութեան պարզ ուխտն ուխատած են: Առ այս կը պահանջուի "նաւնիթական ուխտ", որ ուխտին հակառակ գործքերն ոչ միայն ապօրինաւոր, այլ եւ անվաւեր, ամենեւին ոչնիշ կ'ընէ:

3. "Որոնք որ" այս Առաւծոյ նուիրեալ անձանց հետ "ամուսնանալ կը յանդգնին": Ուստի, կանայք՝ որ այնպիսի կղերականի կամ կրօնաւորի հետ, եւ կամ արք՝ որ այսպիսի կուսանաց հետ ամուսնանալ կը յանդգնին, բանադրանաց տակ կ'ինկնան:

Յայս վայր ըսուածներէն յայտնի է, թէ բանադրանաց մէջ ինկնելու համար հետեւեալ պայմաններն անհրաժեշտ կը պահանջուին:

1. Ս. Առաքեանը եւ կամ հանդիսական ուխտադրութիւնն իրաւ եւ վաւեր եղած պիտի ըլլայ:

2. Ամուսնութիւնն այնպիսի պիտի ըլլայ, որ եթէ Ս. Առաքեանին կամ հանդիսական ուխտին եղծիչ արգելքը չըլլար, վաւեր պիտի ըլլար: Ուստի, եթէ ամուսնութիւնը սրեւէ պատճառաւ վաւեր չէ, բանադրանքն տեղի չունի. վասն զի ամուսնութիւն չկայ:

Նաեւ քաղաքական ամուսնութեամբ ամուսնացող կղերականք կամ կրօնաւորք ըստ վճռոյ Քննութեան Ս. Ժողովոյ (22 Դեկտ. 1880) բանադրանաց մէջ կ'ինկնան: Յայտնի է՝ թէ նաեւ հին ուր Տրիդ. Ս. Ժողովոյ ամուսնութեան վճիռն ի զօրութեան չէ, այսպիսի յանցաւորք բանադրանաց տակ կ'ինկնան. վասն զի ըստ ինքեան խօսելով եթէ ուրիշ արգելք մը (Ս. Կարգ, Ողջախոհութեան հանդիսական ուխտ) չըլլար, վաւեր պիտի ըլլար ամուսնութիւնը: Իսկ Հաբսպուրգեան-ընկնին յայտնի է թէ բանադրանաց տակ չ'ինկնար, վասն զի խոստումն է միայն ամուսնութեան, եւ ոչ ամուսնութիւն[1]:

3. Առնք ամուսնանալ պիտի "յանդգնին", այսինքն՝ դիտութեամբ եւ կամք ընդ պատժով բանա-

[1] Ա. Առնց. Ճան. 28:

դրանաց արգելեալ ամուսնութիւնը պիտի կատարեն: Եթէ միակողմանի կամ երկակողմանի ոգիտութիւն ըլլայ այսպիսի ամուսնութեանց անվաւեր եւ բանադրելի ըլլալուն վրայ, կամ մէկ կողմը չգիտնայ՝ թէ միայն Կարգի կամ հանդիսական ուխտի արգելքն ունի, այն առեն՝ նոյն իսկ եթէ ոգիտութիւնը թանձր ու վերհրոտ ալ ըլլայ, փքիրացող կողքն բանադրանաց տակ չ'ինկնար: Նաեւ եթէ այսպէս ոգիտութեամբ ամուսնանալէն ետեւ՝ իմանայ արգելքն ու բանադրելի ըլլալը եւ ապակայն ի միասին բնակի, ազատ է բանադրանքէ[1]:

Թէ այսպիսի անվաւեր ամուսնութիւն մը ըրածնալ է թէ ոչ, բանադրանաց նկատմամբ անտարբեր է. վասն զի ամուսնութիւնն երկակողմանի հաւանութեամբ կ'ըլլայ, եւ ոչ ամուսնական գործքով: Իսկ եթէ վերոյիշեալ անձինքներէն մէկն ամուսնանայ ըսելով՝ թէ այսպիսի ամուսնութիւն մը վաւեր է, վասն զի Եկեղեցին այսպիսի ամուսնութիւն մը չի կրնար անվաւեր ընել, այնպիսին հերետիկոս է[2], եւ իրրեւ այնպիսւոյ հետ պէտք է վարուիլ:

Բ.

"Որոնք որ վիժել կը ջանան, եթէ արդիւնքն հետեւի[3]:"

Սիքստոս Ե.ին այս քառամեայ մեղայ նկատմամբ տուած Զաքյաէբաառնալ կոնդակն՝ որ Գրիգոր ԺԳ.ի 1591ին տուած կոնդակաւն մեղմացած էր, Սահմանադրութեանս այս կանոնիւն առաւել եւս կը սահմանաւորի նկատմամբ գործակցաց, թէեւ այլեւայլ բան իմիք ընդարձակեցաւ: Վասն զի այսուհետեւ ոչ թէ գիտութեամբ վիժել ջանացողները միայն կը բանադրուին, այլ եւ այն ամէնքն՝ որ ոչղջակի վիժումն

[1] Սուար. 23. 5. 21: Զոլլ. անդ, ընդ 3. եւ այլն: Հմմ. Փր. Հայեր, էջ 242—243:

[2] Ս. Ժ. Տրիդենտեան, Ն. ԻԴ. Գլ. 9:

[3] Կոնդակը՝ Զաքյաէբաառնալ, Սիքստոս Ե.: Ընտր. Ա-ռաքելական, Գրիգոր ԺԳ. 1591: — Տես էջ 21:

յառաջ կը բերեն. այնպէս որ այսուհետեւ տպիտուքիւնը կամ երկիւղն այնպէս դիւրաւ չարդարացըներ բանադրանքէ: Այս հնոյն եւ նորոյն մէջ եղած տարբերութիւնը համառօտիւ տեսնելէն ետեւ, անցնինք կանոնիս մեկնութեանը:

Բանադրանացս տակ կը ձգուին " *Որոնք որ վիժել կը ջանան, եթէ արդիւնքն հետեւի* „. այսինքն այն ամէնքն՝ որ կը ջանան սաղմը տարաժամ ի բաց վիժել եւ իրօք կը վիժեն: Ըստ այմ, երկու պայման կը պահանջուի: 1· Իրօ+ ջանալ մը, եւ 2. Ջանքն ալ դիտաւած գործն յառաջ բերէ: Ըսինք՝

1. Ջանալ մը — " *Որոնք որ վիժել կը ջանան* „: Ջանալ է՝ խնամով եւ դիտմամբ բանի մ՚ետեւէ ըլլալ: Ուստի, որոշեալ վախճանի մը հասնելու ջան+ ո՚ւ կամ+ էապէս կը պահանջուի: Այս կամքը կրնայ ըլլալ ո՚չ-ղղակի, ըստ որում՝ դրուած պատճառն գործ մը՝ իբրեւ բուն վախճան կը դիտէ եւ կ՚ուզէ, եւ կամ անո՚ղղակի, ըստ որում՝ պատճառը կը դրուի որպէս ղի ուղղակի յառաջ եկած արդեանց ձեռօք ուրիշ վախճանի մը հասնուի, այնպէս որ բաց ի պատճառին արդիւնքէն, ուրիշ մ՚ալ՝ որ թէեւ յառաջագոյն կանխատես եղած բայց յինքեան չէ դիտուած, յառաջ կու գայ:

Արդ, միայն երբ որ ո՚ղղակի կը դիտուի վիժումն, բանադրանք կայ· վասն ղի անուղղակին " *վիժել ջանալ* „ չէ [1]: Անոր համար, սպատ են բանադրանքէ, թէեւ ոչ միշտ մեղքէ, որոնք որ գործ մը կը գործեն, որմէ վիժում յառաջ կու գայ անուղղակի կերպով եւ ի պատճառի իւրում. ինչպէս՝ եթէ մէկն առ զայրոյցս ցասման կամ առելութեան յղի կին մը սաստիկ նեղէ մինչեւ սաղմի կանխատես վիժումն յառաջ գայ: Վասն ղի այս վերջինն ուղղակի դիտուած չէ, այլ ցասման կամ առելութեան յագեցուցումն կ՚ըլլայ ուղղակի պատճառ՝ որմէ անուղղակի կերպով եւ ի պատճառի իւրում վիժումն յառաջ կու գայ [2]: Այսպէս կրնայ նաեւ մէկն առանց բանադրանացս մէջ իյնալու, մանաւանդ վասնզի մէջ եղող մօր դէմ մը տալ վասն առողջութեան, եւ ոչ՝ վասն վիժման սաղմին, թէեւ այս դէպքով ըստ պատահման վիժումն յառաջ գայ: Բայց չեն սպատիր բանադրանքէս բժիշկք եւ վիրաբուժք, որոնք սաղմն յարգանդի կը սպասնեն կամ վիժել կու տան, որպէս զի մօր կեանքն ազատեն. վասն զի այս դէպքիս մէջ վիժումն ուղղակի կը դիտուի: Ուստի, չ՚ըլլար վիժումն ուրիշ որեւէ վախճանի մը հասնելու իբրեւ միջոց, առաջնին կամ վերջնին վախճան դիտել:

Այս " *վիժել ջանալը* „ կրնայ ըլլալ որ կինն ազատ կամքը անձամբ յանձին ընէ, եւ կամ ուրիշի ձեռօք, երկու դիպաց մէջ ալ՝ կինն բանադրանաց տակ կ՚իյնայ· վասն զի ինք միշտ ջանացող է [1]: Ըսինք ազատ կամօք, այսինքն՝ առանց ստիպման կամ ծանր երկիւղի· վասն զի եթէ ծանր երկիւղ ամօթոյ կամ վատահամբաւութեան ընէ, հաւանական է ընդդէմ այլոց՝ թէ ազատ ըլլայ բանադրանքէ [2], թէեւ խնդիրն երկբայական կը մնայ մինչեւ ցորոշումն Ս· Աթոռոյ [3]: Բայց երկբայական չէ անոնց նկատմամբ՝ որոնք կին մ՚անձամբ կամ առ այն ուրիշն մը պատուէր տալով կամ

[1] Ասյ Աւանցինեայ (էջ 108), Հայնէրի (էջ 246) եւ այլոց կարծիքն ունի երեն բազմաթիւ հակառակորդները: Այսպէս Ս· Լիգ· (Գ· թ· 395) կ՚ըսէ· " Երկրորդ կարի հաւանական, եւ եթէ ներքին պատճառներուն մէտ դնես՝ հաւանականագոյն կարծիքը յղի կանանց բանադրանացս տակ իյնալը կը ժխտէ· „ եւ կը յաւելու· " Որովհետեւ այս բանադրանաց յղի կանանց համար ալ տրուած ըլլալն երկբայական է, կարի հաւանականաբար ասոնք բանադրանքէս կ՚արգասանան „: Ա՚ո+· Ա՚ո՚ոյ Սահմանադրութենէն եաքն ալ շատերը կը հաստատեն թէ յղի կանայք՝ որ անձամբ վիժում յառաջ կը բերեն, Սահմանադրութեանս այս կանոնին տակ չեն իյնար: Այսպէս՝ Կուրս-կրէտեան, բ. էջ 618, ծան.: Կուրս-պալլ. Բ· թ· 976· Վէքքիոդի, Հրահանգ+ լ՚ատ. բ. էջ 663· Վէքքիոյ, Ա՚ո՚ո՚ոքբ. Բ՚ոյ· Սքաւ. Ա· էջ 719· Նինցագոլի, Ա՚ո՚ո՚ոքբ՚ոնե՚ն Բ՚ոյ· Ա· ծ· 401, եւ այլք, որոնց կարծիքը, Ցովսէփ Փէնաքի վէքտ՚ո՚ն է՝ Սպշ՚ո՚ո՚ո՚ն (Հռմ, 1884) կոչուած գրքին մէջ, ճշմարտագոյն եւ ի գործնականին բացարձակապէս հետեւելի կ՚անուանէ, գոնէ ցորչափ որ հեղինակական յայտարարութիւն մ՚այս նկատմամբ չէ տրուած:

[2] Ս· Լիգ· Գ· թ· 359· Վէքք· Ա· էջ 386· թ· 621· Հմմ. նաեւ Զոլլի, էջ 134· թ· 148·

[3] Հմմ· փր· Հայներ, էջ 246·

[1] Հմմ. փր. Հայներ, էջ 245·

[2] Շփոթբ, Գ· § 709, 738, 739· Ռիեդլ, 90, թ· 151·

յանձնելով կը վիժեցընեն առանց իրմէ պատուէր կամ յանձնարարութիւն առնելու: Վասն զի ասոնք ասոյգ "ջանացող" են անձամբ կամ ի ձեռն պլոց, բոտ սկզբան՝ Ո–ըէչլ մ յե–օ+ ֆորձոն էքըբ– անյոմք ֆորձող է[1]: Իսկ այն անձն՝ որ նոյն իսկ կնոջ կամ ուրիշին վիժեցընելու պատուէրը կամ յանձնարարութիւնը կը կատարէ, կ'իյնայ բանադրանաց տակ: Ըստ բազմաց կարի անհաւանական է: Եւ թէեւ ընդդիմակաց կողմն ալ ունի իւր պատճառները, բայց խնդիրը կը մնայ միշտ անորոշ. անոր համար ի գործնականին, վասն զի գժպհեաց վրայ է խնդիրն, պէտք է առաջինն մեղմադոյն կարծեաց հետեւիլ, մինչեւ որ ընդդիմակաց կարծիքն ապահով կարենայ ըսուիլ[2]:

Թէ ինչ միջոցով վիժել կը ջանացուի, մեզայ հետեւապէս բանադրանաց մէջ իյնալու նկատմամբ. անտարբեր է: Նոյնպէս՝ ամենեւին զանազանութիւն մը չ'ըլլար այսուհետեւ հոգեւորեալ եւ աչ հոգեւորեալ սաղմին մէջ[3]. վասն զի կանոնս առանց այս երկուքին մէջ զանազանութիւն մ'ընելու՝ պարզապէս որեւէ "ոիժել ջանացողնեղը" կը բանադրէ. մանաւանդ որ, հնոց այն կարծիքն՝ թէ յղութենէն եռեւ մինչեւ որոշ աւեն մը (արու 40, իգի 80 օր) սաղմն հոգեւորեալ չէ, արդի իմաստնոց եւ բժշկաց ընդունելի չէ, հապա կը համարուի՝ թէ յղութեան առաջին վայրկենէն կը հոգեւորուի:

Կը պահանջուի՝ 2. Որ ջանքն ալ դիտած գործն յառաջ բերէ, ինչպէս կանոնիս մէջ կ'ըսուի՝ "եթէ ապդիւնքն հետեւի": Վիժումն այն պատճառէն յառաջ պիտի գայ, զոր ջանացողն վիժելու համար ի գործ դրած էր: Եթէ վիժումը դիտմամբ դրուած միջոցէն յառաջ չէ գար, այլ ուրիշ պատահական պատճառէ մը, ինչպէս ըստ պատահման գլսորելով, այն աւեն՝ ցորչափ բան բաւականին հաստատուն չէ՝ թէ վիժումն այն դիտմամբ գրուած պատճառէն յառաջ եկած է, բանադրանք չկայ: Նոյնպէս՝ եթէ իրօք վիժումն եղած ըլլայ, բայց ջանացողը չգիտնայ կամ յերկբայութեան ըլլայ իրօք վիժում եղած ըլլալուն վրայ, բանադրանքը տեղի չունի. վասն զի կանոնս ոչինչ հեռեւելը կը պահանջէ. իսկ այս դէպքիս մէջ յանցաւորին համար արդիւնքը հետեւած չէ:

Որովհետեւ կանոնս միայն ջանացողները կը բանադրէ, գործակից՝ որոնք օգնելով, խորհրդով, եւ այլն, այս յանցանաց մասնակից կըլլան, այսուհետեւ ազատ են բանադրանքէ[1]: Բայց խոստովանահարք պէտք են մտադիր ըլլալ իրենց թեմին եպիսկոպոսական վերապահութեանց ալ. վասն զի շատ տեղեր նաեւ կամաւոր անուղղակի գործուած, եւ նոյն իսկ ապարդիւն մնացած ամէն փորձ, նոյնպէս ամէն գործակցութիւն այս յանցանաց, թեմին Կարգաւորին վերապահեալ է:

> Իսկ անկանոնականութիւնն՝ որ այս յանցանաց համար կար, դեռ ի զօրութեան է, որուն մէջ կ'իյնար մեկն եթէ արու սաղմը յղութենէն 40 օր եռքը,

[1] Ձոլ. էջ 133, թ. 147: Ռիեդի, էջ 90. թ. 153:
[2] Հմմտ. փր. Հայներ, էջ 247:
[3] Ալանցինեայ (էջ 108) այս կարծիքն, որուն կը հետեւին Ռիեդի, (էջ 90, թ. 152) Կոբի-Պալլ. (Բ. 976) Հայներ (էջ 244 եւ 248), Պէօննինկհաուզէն (Վ–ոե–ռնիոնոիոե–Ըիեոն, Տեար Բ. էջ 82) Միւլլեր (Գ. Յաւելուած), եւ այլք, ոմանց ընդունելի չէ: "Որովհետեւ, կ'ըսեն Շիւհ (Հ–վ–ոի–ն Ն–ոե––ծոքնո–Ըիե–ն, 7 Տպգ. 1885 էջ 715), Գրիգոր ԺԴ. (1591) այս բանադրանքը սահմանուելոց միայն հոգեւորեալ սաղմին վիժման վրայ, եւ թէպէտ նոյն աւեն ալ երկու սեռի հոգեւորման ժամանակին նկատմամբ եղած կարծեաց (արու 40, էգ 80 օր յղութենէն եռքը) անստուգութիւնը ծանօթ էր, սակայն ընդունելի եղած էր, եւ մինչեւ ցարդ ալ Ս. Պաշտօնարութեան զործերուն առջեւ երբեք կանոն կ'արժէր, թէեւ գիտութիւնն այս նկատմամբ բոլորովին տարբեր համոզում ուներ, անոր համար ցորչափ որ առանձինն վաւերական հեղինակութենէ մը ստուգութիւն մը չենք առած՝ թէ գիտս Թ. իւր այս սահմանագրութեան մէջ չյիշատակելով՝ այս ի զօրութեան եղող զանազանութիւնը բարձուած ըլլայ, պէտք ենք մինչեւ ցարդ ի զօրութեան եղող սկզբունքն իբրեւ կանոն առնուլ եւ բանադրանաց նկատմամբ երկու սեռի հոգեւորման համար սահմանեալ միջոցն ընդունիլ: Մանաւանդ որ Սահմանագրութեանս վախճանն ըլլալով գտաւկնքները սահմանաւորել, ցորչափ որ ինքն իւր պատժոցը տարածութիւն մը տուած ըլլալը չի յայտներ, պէտք ենք ընդունիլ թէ իւր պատիժներն առեցընել հարկաւոր չէ տեսած (Փրուներ. էջ 411:)"

[1] Ձոլ. 133. թ. 147: Ռիեդի, թ. 153: Կոբի-Պալլ. Բ. թ. 976, ընդդէմ ոմանց:

իսկ եգը 80 օր եռալը վիժել ջնարս. յերկրպականս միշտ զսպումն եգ համարելով[1]: Իսկ զրկումն ի բարերարութենէ կամ ի կղերական արտօնութենէ դատաւորական վճռով կրնայ միայն ըլլալ[2]:

Գ.

"Որոնք որ նենգեալ Առաքելական թուղթ մն գիտութեամբ կը գործածեն կամ յայամ մասին յանցանաց գործակից կ'ըլլան[3]:"

Վերն՝ առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանաց Թ. կանոնին մէջ, Առաքելական Թղթերն ուրեւէ կերպով խարդախողներն բանադրուեցան. հոս այնպիսի նենգեալ Առաքելական Թղթերը գործածողներն եւ անոնց գործակիցներն Եպիսկոպոսին վերապահեալ բանադրանօք կը բանադրուին:

Եթէ կանոնս Իննովկ. Գ. ի Սահմանադրութեան հետ, որմէ առնուած է, համեմատենք, հին ու նոր իրաւանց մէջ հետեւեալ տարբերութիւնը կը գտնենք: 1. Նենգեալ Առաքելական Թուղթը 20 օրէն աւելի քովը պահելն ընդ բանադրանօք արգելեալ չէ, ինչպէս յառաջ: 2. Հիմայ ամէնքը՝ Թէ աշխարհական եւ Թէ եկեղեցական, բանադրանաց տակ կ'իյնան, ուր որ յառաջ՝ միայն աշխարհականք: 3. Հիմայ գործածողներուն գործակիցներն ալ կը բանադրուին, բայց ոչ՝ յառաջագոյն: 4. Բանադրանքն հիմայ Եպիսկոպոսին վերապահեալ է, իսկ յառաջագոյն՝ եւ ոչ մէկուն: Մնացած տարբերութիւնն ի մեկնութեան կը տեսնենք:

Կանոնիս մէջ բանադրանաց մէջ կը ձգուին՝

1. "Գործածողներն", այսինքն անոնք՝ որ նենգեալ կամ անհարազատ Առաքելական Թղթերը[4] ի

[1] Ս. Լիպ. Գ. 396:
[2] Հմմ. Ֆերրարի, Սահմ. կանոնակ. 271. 297:
[3] Վճիռք Գրիգ. Գէ. Ե. Տիտ. Ի: Ձէ ընդէ՞ց, Ինոմվկ. Գ. 1212, Գէ. Ի: — Տես էջ 21:
[4] Տես վերն, էջ 108:

նպատակ անձանց եւ կամ պլոց կը գործածեն, այնպէս որ անոնցմով արդիւնք մը յառաջ բերել դիտուի: Բայց որպէս զի գործածելն բանադրանաց տակ իյնայ, հարկ է որ "գիտողութեամբ" ըլլայ. այսինքն՝ նենգեալ Թուղթն ի նպատակ գործածողը պիտի գիտնայ, որ Թուղթը խարդախուած է եւ այսպիսի Թուղթը գործածողին վրայ բանադրանք կայ: Ամէն տգիտութիւն յայս մասին, նաեւ Թանձրն ու վհերոտը, եւ Թերեւս նոյն իսկ կամակարը կ'ազատէ բանադրանքէ[1]:

2. "Որոնք որ գործակից կ'ըլլան". այսինքն անոնք՝ որ ուրիշի մը նրեւէ կերպով կ'օգնեն, որպէս զի նենգեալ Առաքելական Թղթերը կարենայ գործածել: Այսպիսիք են՝ որոնք որ խորհուրդ, օգնութիւն կը մատուցանեն, հրաման կամ յանձնարարութիւն կու տան նոյներըը գործածելու. միով բանիւ՝ ամէնքն որ նիւթական կամ բարոյական գործակցութեամբ գործածողներուն յանցանացը մասնակից կ'ըլլան: Բայց որպէս զի ասոնք բանադրանաց տակ իյնան, կը պահանջուի որ գիտութեամբ գործակից ըլլան, այսինքն՝ գիտնալով որ Առաքելական անուանեալ Թուղթը նենգեալ է եւ այսպիսի Թուղթի մը գործածողներուն գործակցաց վրայ բանադրանք կայ[2]:

Այսուհետեւ Թէ գործածողներն եւ Թէ իրենց գործակիցներն՝ եթէ ըլլան աշխարհական եւ եթէ կղերական, կ'իյնան բանադրանաց տակ[3], ուր որ յառաջագոյն կղերականք՝ միայն իրենց պաշտօնէն ու բարերարութենէն կը զրկուէին, որ հիմայ գործած է[4]: Իսկ ով որ երկու յանցանաց ալ պարտապան կ'ըլլայ, Թէ Առաքելական Թղթեր նենգելու եւ Թէ զանոնք գործածելու, բնականապէս երկու բանադրանաց տակ կ'իյնայ, Թէ առանձինն կերպով քահանայապետին

[1] Ս. Լիպ. Ի. 47: Զոլ. Թ. 150: Ռիբէդ, Թ. 155:
[2] Ռիբէդ, էջ 92. Թ. 155:
[3] Զոլ. էջ 136, Թ. 149. ընդ Բ.: Ռիբէդ, էջ 91, Թ. 155: Բաւ. էջ 276. Թ. 389, եւ այլն:
[4] Ռիբէդ, Թ. 155, ծան. 2: Զոլ. Թ. 150, ընդ Բ.:

վերապահելոյն (թ. կանոն, վերն էջ՝ 105,) եւ թէ այս բանադրանաց[1]:

Եպիսկոպոսական վերապահեալներէն արձակելու իշխանութիւն ունեցող խոստովանահայրն, քահանայապետին կողմանէ Եպիսկոպոսաց այս երեք վերապահեալ բանադրանքներէն արձակելու համար, առանձինն իշխանութիւն պիտի առնու Եպիսկոպոսէն, ինչպէս ինքնին յայտնի է:

[1] Ռիեդի, անդ:

Գ. ԳԱՍ

ՈՉ ՈՒՄԵՔ ՎԵՐԱՊԱՀԵԼ ԲՆԱԳԻՐՔՆԵՐ

Ոչ ոմեք վերապահեալ տուեալ վնոյ բանադրանաց տակ իկած են

Ը.

"Որոնք որ կը հրամայեն կամ կը սպասեն հրապարակական հերետիկոսաց կամ յանուանէ բանադրելոց կամ արգելեալ անձանց եկեղեցական թաղում շնորհել[1]:"

Կանոնս ոչ թէ, ինչպէս յառաջագոյն էր, վերապահել անձինքն եկեղեցական թաղմամբ թաղելն եւ անոնց ուղղակի կամ անուղղակի գործակիցները կը բանադրէ, թէեւ սոսկ ալ ծանր մեղանչեն[2], հապա զանոնք միայն՝ որ ազատ կամքը կանոնիս մէջ յիշեալ անձինքն եկեղեցական թաղմամբ թաղել "կը հրամայեն կամ կը սպասեն"[3]:

Արդ, որպէս ղի սոսկ բանադրանաց մէջ խնդան, կը պահանջուի, որ

1. Թաղուելիքներն ըլլան, կամ ա. "հրապարակական հերետիկոս", այսինքն անոնք՝ որոնց իբրեւ հերետիկոս ապրիլը եւ իբրեւ նոյնպիսի ալ մեռնիլը հրապարակաւ ծանօթ ըլլայ: Այսպիսի են նաեւ անհաւատք, հերձուածողք, մասոնեանք, եւայլն[4]: Եւ կամ բ. "քանդռանէ բանադրեալ կամ արգելեալ", այսինքն անոնք՝ որոնց վրայ յիշատակութեամբ անուան, վճռակի եւայլն, ժամանակին եկեղեցական Մե-

[1] Ս. Ճիոք Սէքստոսի Գլ. Ե. Տիտ. 2. Ս. Տէն հերետիկոսաց եւ այլն: — Տես էջ 23:
[2] Ղուլ. թ. 152, ընդ Ա:
[3] Բաւտ. էջ 284. թ. 413: Ղուլ. 138. թ. 152. Վէքք. էջ 388. թ. 623:
[4] Տես էջ 51:

ձէն բանադրանք կամ արդելումն դրուիլը հրապարակաւ հրատարակուած է, այնպէս որ գատակնքեալ անձին նկատմամբ ամենեւին տարակոյս չմնայ: Ուստի, ով որ հրապարակական մեղաւորը, անձնասպանը, հեթանոսը, եւայլն թաղել կը հրամայէ կամ կը ստիպէ, թէեւ ծանր մեղանչէ, բանադրանաց տակ չ'իյնար:

2. "*Եկեղեցական թաղում շնորհել*" հրամայուի: Եկեղեցական թաղումն երկու իմաստ ունի, մէյ մը թաղման եկեղեցական արարողութիւն, եւ մէյ մ'ալ մարմինը սուրբ տեղ մը թաղել. թէեւ վերջինն եկեղեցական թաղում գաղափարին առանձինն կը բաւէ[1]: Իսկ ***-ըք պեղ** ըսելով կ'իմացուի այն տեղն՝ որ Եպիսկոպոսի կամ անոր յանձնարարելոյն ձեռօք օրհնուելով, եւ կամ գործածութեամբ ու սովորութեամբ մարմինը թաղելու, կամ աստուածային պաշտամանց սահմանեալ է[2]: Արդ, բանադրանաց մէջ իյնալու համար բաւական է սուրբ տեղ մը (դերեզման, եկեղեցի, վանք, եւայլն) թաղելու հրաման տալ, թէեւ թաղումն առանց եկեղեցական արարողութեանց ըլլայ[3]: Բայց չի բաւեր՝ միայն եկեղեցական արարողութիւնը կատարել տալ, առանց սուրբ տեղ մը թաղելու[4]:

3. Եկեղեցական թաղումն **ջօ* կատարուի: Ուստի, հրամայողը կամ ստիպողը այն ատեն միայն բանադրանաց տակ կ'իյնան, երբ մարմինը սուրբ տեղ մը արդեամբք կը թաղուի[5]:

4. Հրամայելը կամ ստիպելը **ջէ*-ընեմ** ըլլայ: Բայց այսուհետեւ չ'արգարացներ թանձր ու վեհերոտ տգիտութիւնն. եւս առաւել կամակարն: Վասն զի Աղեքսանդր Գ.ի "գիտութեամբ յանդգնեցան" եւ Կղեմէս Ե.ի "որոնք յանդուգն ժպրհութեամբ" բա-

[1] Պոնաչ. Հ. Գ. վ. 2. խ. 2. Մ. 20. թ. 5:
[2] Սուար. խ. ժԹ. վ. Դ. թ. 2:
[3] Պոնաչ. Մ. 20. թ. 5:
[4] Հմմ. Ռիէդի, էջ 93. թ. 159: Զոլ. էջ 139. թ. 152 ընդ 2:
[5] Բաւ. թ. 413, եւ այլն:

ւերն, որոնք բարձրագոյն աստիճան մը գիտութեան կը պահանջեն, կանոնիս մէջ չեն առնուած[1]:

Իսկ ժողովրդապետը՝ որ այսպիսի հրամայողներու հրամանին հնազանդելով վերոյիշեալ անձինքը կը թաղեն կամ թաղել կու տան, թէեւ այս բանադրանաց տակ չեն իյնար, բայց իբրեւ "*հաղորդակցող ի յանցանս յանցատորութեան*", քահանայապետին պարզապէս վերապահեալ բանադրանաց (Ժ.Զ. կան.) տակ կ'իյնան, եւ իբրեւ "*ընդունող յեկեղեցական թաղումն*" եկեղեցի մտնելէն կ'արգելուին, եթէ ***-ոթ ***-ոմ** մը չտեսնեց առ այն[2]: Ս. Ծաղկի քննութեան առ հարցուածս ինչ կը պատասխանէ[3]. "*Չեռետիկոսաց թաղումն շնորհելու է, եթէ առանց գայթակղութեան կարելի չէ ընդդիմանալ*": Անոր համար իրաւացի է մեկնչի մ'ըսածը[4]. "*Որովհետեւ եկեղեցական թաղմանէ զրկումը կանոնական իրաւամբք դրուած պատիժ մըն է, ցորչափ որ եկեղեցական թաղումն առանց ծանր անպատեհութեանց չի կրնար զլացուիլ, շնորհելը կամ ամէն եւ կամ ծանր յանցանքէ ազատ է. բայց միայն յարհամարհանս եկեղեցւոյ չըլլուի*":

> Եթէ մեղքն ու բանադրանքն առ ոչինչ համարելով՝ խորշելի կամ յանուանէ եւ հրապարակաւ հրատարակեալ մը, կամ կղերականաց հրապարակական ձեռն մխող մը, կամ անհաւատ մը սուրբ տեղ մը թաղուի, այն տեղը պղծուած է: Պէտք է դիակն ի բաց հանել, եթէ ուրիշներէն կը զանազանի, եւ տեղը դարձեալ սրբելու է: Եթէ կարելի չէ դիակը հեռացընել, բաւական է վերստին սրբելը[5]:

Բ.

"Որոնք որ Սրբոյ Առեղին Քննչաց, զեկուցող վկայից կամ ուրիշ պաշտօնէից կը վնասեն կամ անարգանք կ'ընեն. եւ նոյն

[1] Ռիէդի, թ. 159 ընդ այլ հեղինակս:
[2] Հմմ. Բրգելմաննք, Բ. կանոն: Լատից. Ծան. 31:
[3] 13 Յուլ. 1609:
[4] Ռիէդի, էջ 93. թ. 158:
[5] Պոնաչ. Վատն բանադր. ի մասն. վ. Բ. խ. Բ. Մ. 31:

Ս. Առենին թղթերը կը յափշտակեն կամ կ'այրեն, կամ ուժ եւ սէտ ունեք ի վերոյիշեալց օգնութիւն, խորհուրդ, պաշտպանութիւն կը մատուցանեն[1]։

Կանոնս կը պաշտպանէ Առաքելական Աթոռոյ քննչաց թէ անձն եւ թէ գործունէութիւնը, ի բազմէ իրս ամփոփելով հնագոյն կանոնաց տարածութիւնը։

Բանադրանաց տակ կը ձգուին ամէնքն՝ ինչ աստիճան, վիճակ, արժանապատուութիւն ալ ունենան, որոնք 1. քննչաց "կը վնասեն, կամ անարգեն կ'ընեն" իրենց պաշտամանը վերաբերեալ իրաց պատճառաւ։ ա. "վնասող" են ամէնքն՝ որ քննչաց սաստիկ բռնաբարութիւն կ'ընեն, ինչպէս է՝ մեռցընել, անդամատել, գարնել, մղել, բանտարկել, եւայլն[2]։ բ. "անարգեն կ'ընող" են անոնք՝ որ գործով կամ սպառնալեօք նոյն անձինքը կը տարաշփեցընեն կամ տագնապ կը ձգեն[3]։

2. Նոյն Ս. Առենին "թղթերը" բռնաբար կը յափշտակեն ոչնչացընելու դիտմամբ, եւ կամ "կ'այրեն"։ ա. "յափշտակող" են՝ Ս. Ժողովոյ քննութեան թղթերը բռնաբար առնողներն[4], թէեւ չոչընչացընեն[5]։ Ուստի գաղտուկ գողցողներն յափշտակող չեն։ բ. "Մ. Առենի" կը կոչուի՝ Հռոմայ քննութեան Ս. Ժողովոյ առենը, եթէ Հռոմ ժողովի եւ եթէ այլուր։ Ուստի Եպիսկոպոսաց քննութեան առենը՝ Ս. Առեան չէ[6]։

Վերոյիշեալ արգելեալ գործոց՝ "օգնութիւն, խորհուրդ ու պաշտպանութիւն մատուցանողներն"

[1] Կանոնակք՝ թէեւ է Յուլիոս Գ. 1551, եւ այլն։ Եթէ վասն գաղտնելոյ պիոս Ե. 1569։ — Տես էջ 23։
[2] Ուիէդի, թ. 71։
[3] Նոյն, անդ։
[4] Ուիէդի, 12 էջ 94. թ. 161։ Բաս. էջ 285. թ. 415։
[5] Զոլ. թ. 153։ Բաս. անդ։
[6] Ուիէդի, թ. 71։

Առանք բանադրանաց տակ կ'իյնան եթէ գործքն արդեամբք կատարուի[1]։

Գ.

"Որոնք որ առանց Առաքելական Հաճութեան եկեղեցական ստացուածները կ'օտարացընեն, եւ կը յանդգնին ընդունիլ, ըստ ձեւոյ Ամիարհատածն Վտարանդեաց, որ Եկեղեցւոյ ինչքերը չօտարացընելու վրայ է[2]։"

Եկեղեցին ի վաղուց հետէ մեծամեծ եւ ծանրագոյն պատիժներ դրած էր եկեղեցական ստացուածքներն օտարացընողներուն վրայ։ Առնց մէկ քանին տեսանք վերն առանձինն վերապահելոց ԺԱ. եւ ԺԲ. եւ պարզապէս վերապահելոց ԺԳ. կանոնաց մէջ, ինչպէս նաեւ Տրիդ. Ս. Ժողովոյ տուածն ալ վերջէն Ա. Յաւելուածին մէջ կը տեսնենք։ Եւ որպէս զի այս չարն արմատաբի խլէ, հոս կը բանադրէ նաեւ ամէնքն՝ որ նոյնները կ'օտարացընեն եւ որոնք որ ընդունիլ կը յանդգնին, նորոգելով Պօղոս Բ.ի ասոր նկատմամբ տուած Ամբաստանաձն կոնդակը։ Այս կոնդակն եթէ ինչ ինչ տեղեր, ինչպէս Գերմանիա, կամ բնաւ ոչ՝ եւ կամ ըստ մասին ընդունուած է, Աթոռ. Ախոյեան Սահմանադրութեամբն այսուհետեւ իրաւանց լիակատար զօրութիւն ունի. այնպէս որ այսուհետեւ ամէն տեղ ոչ միայն առանց Առաքելական Աթոռոյ հաճութեան՝ եկեղեցական ստացուածոց օտարացուցումը բոլորովին անվաւեր է, հապա նաեւ բանադրանք ալ կայ թէ օտարացընողին եւ թէ ընդունողին վրայ։ Ասոնց զի կանոնս յայտնապէս կը հաստատէ նոյն կոնդակն ըսելով՝ "ըստ ձեւոյ Ամիարհատածն վտարանդեաց", այնպէս որ այսուհետեւ ասոր կոնդակին վճիռներն "իբրեւ այն թէ առաջին անգամ ասկէ տրուած ըլլային, այնպէս ի-

[1] Բաս. էջ 287. թ. 415։
[2] Վտարանդ. Ամբաստանաձն Պօղոս Բ. 1467։ — Տես էջ 23։

ընկց ոտվանդակ զօրութիւնը պիտի առանան „: Ասիկայ յայտնի է նաեւ Ս. Ժողովոյ Քննութեան[1] Գերմանացի Եպիսկոպոսի մը Հարցուածոց տուած պատասխանէն, որուն մէջ նոյն Ս. Ժողովը կը հաստատէ, թէ՝ “Սահմանադրութեանս մէջ յիշուած Ընտրելական հաճութեան օրէնքն իբրեւ վերջին հրապարակուած է, այնպէս որ իւր զօրութեամբն ընդհանրապէս ջնջելը կը կապէ եւ կը կապէր եթէ այն Ամբարհաւաճն կոնդակին յառաջագոյն չըլլալը „: Իսկ այս նկատմամբ արձուած ընդհանուր արտօնութիւնը դադրած են, իսկ անձնականներն ու մանաւանդները կը մնան[2]: Հիմայ գանք մեկնութեան:

Կանոնս երկու տեսակ յանցաւորներ բանադրած տակ կը ձգէ, 1. Օտարացընողները եւ 2. Օտարացուած ստացուածքներն ընդունողները: Մասանց մեկնութեան չափած՝ պէտք ենք “եկեղեցական ըստացուածք „ բառերուն մեկնութիւնը տալ:

1. “*Ստացուածք* „ են այն ամենայն իրք՝ որ մարդկային ընկերութեան առուտուրին մէջ ժամանակաւոր արժէք մ՚ունին: Ըստ այմ, ասոնց տակ չեն երթար հոգեւոր իրերն կամ այնպիսի աշխարհական իրեր՝ որոնց հետ հոգեւոր իր մ՚ի բնէ միացեալ է, ինչպէս նշարք Սրբոց իրերէ նոյնպիսի: Վասն զի ասոնք ըստ ինքեան ժամանակաւոր արժէք չունին եւ իրերէ այնպիսի ընդհանրապէս չեն ծախուիր: Ըստ այմ, զասոնք ծախելը թէեւ խստիւ արգելուած է[3], բայց առանց բանադրանաց[4]:

Ստացուածքը կրնայ ըլլալ ա. Շարժական, ինչպէս՝ ոսկեղէն կամ արծաթի անօթք, զգեստեղէնք, գոհարք, գիրք, գրամ եւ այլն[5]: Ասոնց շարժականներէն ոմանք առանց փճանալու կրնան պահուիլ, ոմանք ալ երեք տարիէ աւելի չեն պահուիր. ոմանք ծծոքէն են՝ որպիսի են այն ամէն իրերն՝ որոնք կամ իրենց նիւթոյն (ոսկի, արծաթ, գոհար) կամ գոյնագիւտութեան, կամ հնութեան, կամ արուեստին (պատկեր հոյակապ նկարչի) պատճառաւ յաչս մարդկան

[1] 22 Դեկտ. 1880:
[2] Հմմտ. Փր. Հայներ, էջ 263—267:
[3] Ս. Ժ. Ընդհանրութեան, 1702:
[4] Ռիէդի, էջ 96. թ. 166, նաեւ ծան. 22:
[5] Հմմտ. Ֆերրարի, Կրատ. Մ. Ե. Օտարացուցումն, ա. 1:

200 ֆրանքէ աւելի արժէք ունին, ոմանք ալ գէրջանէն են, ինչպէս՝ արջառոց հօտն ի միասին, եւ ոչ իւրաքանչիւր կենդանին առանձինն, կամ դրամի գումար մը, որ եկեղեցւոյն գանձը կը կացուցանէ եւ որոշ վաճառի մը ինչպէս եկեղեցւոյ ընդհանրապէս ծառայած է[1]:

Ստացուածքը կրնայ ըլլալ բ. Անշարժական, ինչպէս՝ մնայուն իրեր, ագարակ, երկիր, տուն, երկրի իրաւունք, տուրք եւ այլն: Այս անշարժական իրերն ծանրագին կամ ընչից-ագին կրնան ըլլալ: Ըստ ընդհանուր առման[2] ծանրագին են 200 ֆրանք արժողք իրերն: Սակէ նուազագոյն գնով անշարժական ստացուածներն թեթեւագին են:

2. “*Եկեղեցական* „ ստացուածք են, այն ամէն ինչք՝ որոնց վրայ եկեղեցին տէրութեան իրաւունք մ՚ունի: Այսպիսի են՝ ոչ միայն նուիրական սուրբ տեղերն, այլ նաեւ ամէն հաստատութիւնք՝ որ եկեղեցական իշխանութեամբ հաստատուած են, եւ սահմանուած կրօնի կամ քրիստոնէական սիրոյ եւ ողորմութեան, ինչպէս՝ վանք, հիւանդանոց, աղքատանոց, եւ այլն: Իսկ այն բարեպաշտական հաստատութիւնները կամ իրերն՝ որ եպիսկոպոսական իշխանութեամբ հաստատուած չեն, եկեղեցական ըստացուածք չեն, ինչպէս նաեւ Եկեղեցւոյ պարգեւուած կամ կտակաւ ձգուած իրերն, ցորչափ որ տակաւին Եկեղեցին չէ ընդունած[3]:

I.

“*Օտարացընել* „ ըսելով՝ կ՚իմացուի այն ամենայն գործ՝ որով կամ ստացուածոյ տէրութիւնն ամբողջ կամ ըստ մասին, եւ կամ ստացուածը գործածելու կամ վայելելու իրաւունքն երեք տարբերեակ աւելի ուրիշի մը կը տրուի. Համառօտիւ՝ այն ամէն գործ՝ որով իրի մը տէրութեան կամ ստացման իրաւունքն ամբողջ կը կորսուի կամ կը նուազի եւ սահմանաւորի, եւ կամ՝ որով ստացուածոյն վրայ բեռ մը կը դրուի կամ արժէքը կը կորնչըէ:

Երեք տարբերեակ աւելի պղտաբեր վարձատուութեան նկատմամբ պէտք է միտ դնել, որ Ս. Ժողովոյ

[1] Ընդ. անդ: Բատ. էջ 297 թ. 431 եւ այլն:
[2] Ռիէդի, էջ 94, թ. 163:
[3] Բայֆփ. Գ. 18, 23: Ս. Լիփ. Դ. 187. ծան. 7:

քննութեան 1880 Դեկտ. 22 տուած պատասխանատրոյն համաձայն՝ ամէն մանական եւ անչէջոպակ սովորութիւնները բարյոյած են. այնպէս որ այսուհետեւ ամէն տեղ երեք տարուընէ աւելի միայն Առաքելական Աթոռոյ հրամանատն կրնայ վարձու տրուիլ: Բայց երեք տարուընէ աւելի վարձու տալ չէ, եթէ այն դաշամբ տրուի, որ երեք տարիէն վարձատուն կամ վարձակալն ազատ ըլլայ հրաժարելու. եւ կամ՝ եթէ դաշինքն երեք տարի մէյ մը նորոգուի[1]: Նոյնպէս ընդդէմ չէ Ամբարձաւոճն կոնդակին, բայց ապօրինաւոր է[2], եթէ վարձատուն վայելող, գործակցող (fructuarius) միայն է, ինչպէս ժառանգաւորն, եւ այնու դաշամբ տայ, որ իւր մահուամբը կամ այն բարերարութեան իրաւանց դադրելովն դաշինքն ալ պիտի դադրի[3]:

Իսկ յատացման եկեղեցւոյ չեղած իրերն դուրս տալ՝ օտարացընել չէ. այսպէս իր մը ստանալու անփոյթ ըլլալ, եկեղեցւոյ տրուած պարգեւ մը, կտակ մը չընդունիլ, չվաբել դատ մը՝ որով եկեղեցւոյ իրաւունք մը կը ստացուի կամ կը հաստատուի, դրամագլուխ մը շահու չտալ, եւ այլն, օտարացընել չէ եւ ըստ հետեւորդի բանադրանք ալ չկայ[4]: Բայց թէ անփոյթ ըլլալ այնպիսի գործքի մը, որով եկեղեցւոյ իրաւունքը կը կորսուի կամ չառաւելուբ, օրինաւոր չէ եւ այնպիսին պարտական է հատուցում ընելու, ինքնին յայտնի է. մենք միայն բանադրանաց վրայ խնդիր կ'ընենք:

Ուստի, վերոյիշեալ եկեղեցական ստացուածները անհրաման օտարացընողներն՝ ընդ երկակողմանի միաբանութեամբ դաշանց կատարուիլը, կամ նոյն իսկ ստացուածն ուրիշին տալէն եառքը բանադրանաց տակ կ'ինկան, ի բաց առեալ Եպիսկոպոսունքն ու Աբբայքը, որոնք ուշ Ընդհեաց կոնդակին մէջ եւ ուշ նանիա մէջ կը յիշուին: Վասն զի եկեղեցական ստացուածներն իւրաքանչիւր եկեղեցւոյ վարչաց, վերատեսչին, առաջնորդաց, յանձանձչաց չեն. հապա՝ եկեղեցւոյ, վանաց, հաստատութեանց ստացուածներն են, որուն գործածութիւնը կամ մատակարարութիւնը միայն յանձնուած է իրենց: Անոր համար եկեղեցին անվաւեր կ'ընէ եւ կը պատժէ եթէ վերոյիշեալք ապօրինաւոր կերպով կ'օտարացնեն: Ըսինք՝ ապօրինաւոր կերպով: Վասն զի

Միայն 1. Օրինաւոր պատճառներու եւ 2. Ցօրինաց դրուած պահանջելովք կարելի է օտարացընել:

ա. Օրինաւոր պատճառներ են՝ կարեւոր հարկ կամ յայտնի օգուտ եկեղեցւոյ, շարժականներու նկատմամբ՝ նաեւ տրիտոնեական սէրն, (ինչպէս՝ սովի ժամանակ) եւ վերջապէս անպիտանութիւն, այսինքն՝ երբ որ այս ստացուածներն աւելի ի վնաս, քան յօգուտ եկեղեցւոյ են[1]:

բ. Ցօրինաց պահանջելոք են այժմ՝ նկատմամբ անշարժական եւ մեծագին շարժական իրաց՝ "Առաքելական Հաւատմիւնք" որ Սիւնհոդոսաց, կամ Եպիսկոպոսաց եւ կրօնաւորաց Ս. Ժողովներէն կը տրուի: Բայ Առաքելական Հաճութենէ, Եպիսկոպոսէ կամ Աբբայէ մը կը պահանջուի նաեւ հաւանութիւն Ժողովոյ կանոնիկոսաց կամ վանականաց: Իսկ կղերականէն՝ նաեւ կարգաւորին հաւանութիւնը: Բայց այս ամէն դիպաց մէջ Առաքելական Հաճութեան զանցառութիւնը բանադրանաց տակ կ'ինկնայ, եւ ոչ այլոցն:

Արդ, Առաքելական Հաճութիւնը կը պահանջուի՝ 1. Անշարժական իրաց համար, եթէ 200 Ֆրանքէ աւելի կրնան արժել: 2. Շարժական իրաց համար եթէ մեծագին են եւ երեք տարի առանց փճանալու կրնան պահուիլ: Ըստ այսմ, հետեւեալ դիպաց մէջ բանադրանք չկայ:

1. Եթէ փոքր եւ անբեր երկիր մը, որ 200 Ֆրանքէ նուազ արժէք ունի, օտարացուի: Բայց չըլլալ մեծատարած երկիրներ մասն մասն իրրեւ փոքր ծախել, վասն զի այս օրէնքն ոչնչացընել է:

2. Եթէ անշարժական իր մը վանքի մը ժառան-

[1] Համ. Հայներ, էջ 272—273:
[2] Ռիբեդ. էջ 99, թ. 168. ծան. 44:
[3] Համ. Ռիբեդ էջ 97, 167:
[4] Համ. Հայներ. 274—275:

[1] Ս. Լիգ. Դ. 187. ծան. Զ:

գուբիւն Թոդուի, որ անկարող ըլլայ ստացուած ունենալու, ինչպէս՝ քափուչինք, Փրանկիսկեանք, Թէադինեանք. այսպիսի դէպքի մէջ կրնայ յօգուտ վանաց կամ եկեղեցւոյ ծախսիլ:

3. Եթէ եկեղեցական ստացուածներէն երեք տարուան համար վարձու տրուին:

4. Եթէ անշարժականներն երկայնժամանակեան վարձակալութեան կամ տնկորդութեան (emphytheusis) տրուին, երբ այսպէս յառաջագոյն ալ տալ սովորութիւն էր:

5. Օրէն է, մանաւանդ թէ պարտք է եկեղեցական ստացուածներն օտարացընել, եթէ կարելի չէ առանց փճանալու կամ վատթարելու պահել, անոր համար այսպիսի իրեր 3 տարուան միջոցին մէջ պէտք են ծախսիլ:

6. Եթէ եկեղեցական ստացուածներն օտարացընել այնպէս հարկ ըլլայ, որ կարելի չէ Առաքելական Հաճութիւն խնդրել: Բայց այն ատեն Եպիսկոպոսէն հրաման պիտի առնուի:

7. Եթէ հրիտակի մը մէջ պայման գրուի, որ եկեղեցւոյն պարգեւեալ ինչքերն կարենան կամ պարտաւորին օտարացուիլ:

8. Եթէ եկեղեցւոյն կողմանէ հարկ մը կայ, ինչպէս՝ երբ եկեղեցին պարտքը հատուցանել ստիպուի եւ յապաղել կարելի չըլայ[3]: Բայց այս ամէն դիպաց մէջ ալ Եպիսկոպոսին կամ ժողովոյն հաւանութիւնը կը պահանջուի, բայց ոչ թէ ընդ բանադրանաց:

2.

Բանադրանաց տակ կը ձգուին նաեւ "*որոնք որ կը յանդգնին ընդունիլ*„: Ասոնց մէջ բովանդակուած են նաեւ Եպիսկոպոսունք եւ Աբբայք: Ասոնք բանադրանաց տակ կ'իյնան, եթէ "*յանդգնին*„ ընդունիլ. այսինքն՝ եթէ դիտումեամբ եւ կամօք եկեղեցական ստացուածներն ապօրինաւորապէս օտարացընողներէն կ'ընդունին գնելով, փոխոխելով եւայլն: Ուստի թանձր ու վեհերոտ տգիտութիւնը կ'արդարացընէ ընդունողները, բայց ոչ թէ օտարացընողները՝ որոնցմէ յանդգնութիւն չի պահանջուիր: Բայց ընդունողներէն՝ տրիշ սրեւէ գործակցաց համար բանադրանք չկայ:

[1] Հայներ, էջ 272:

Իսկ Պօղոս Բ.ի Եպիսկոպոսաց եւ Աբբայից վրայ գրած եկեղեցական արգելումը դադրած է. վասն զի Սահմանադրութեանս արգելմանց մէջ չի յիշուիր[1]: Եւ ոբովհետեւ մի անգամ օտարացուածն վերստին չ'օտարանար, յայտնի է թէ ընդունողը բանադրանաց մէջ ինկնալէն ետեւ եթէ ինքն ալ օտարացընէ, ոչ ինքն եւ ոչ նոր ընդունողը բանադրանաց տակ կ'իյնայ:

Այս երկու յանցաւորաց վրայ բաց ի բանադրանքէ երկու պատիժ ալ դրուած է, որոնք մինչեւ ցայժմ ի զօրութեան են: 1. Ընչացուցումն օտարացուցման ապօրինաւոր դաշնաց: 2. Զրկումն ի բարերարութենէ՝ որոնց ստացուածքն առանց հաւանութեան Առաքելական Աթոռոյ օտարացուցած են: Այս պատժէն ազատ են Եպիսկոպոսունք եւ Աբբայք[2]:

Գ.

"Որոնք որ անսիոյթ կ'ըլլան կամ յանցաւոր կերպով զանց կ'առնեն զեկուցանել մէկ ամսուան միջոցի մէջ այն խոստովանահարքը կամ Քահանայքը, որոնցմէ հրապուրուած են ի զազիր մեղս այն ամէն դիպաց մէջ, որ կը յիշուին Մեր Նախորդներէն՝ Գրիգոր ԺԵ.է ի Սմմանր. Ընդհանուր, 20 Օգոստ. 1622, եւ Բենեդ. ԺԴ.է ի Սմմանր. Խորհուրդն Ապաշխարութեան, 1 Յունիս 1741[3]:„

Այսոհիս[4] մէջ բանադրանաց տակ կը ձգուի միայն այն անձն՝ որ զազիր մեղքի հրապուրող խոստովանահայրն օրինաւոր Մեծին չի զեկուցաներ:

[1] Բաս. էջ 300, թ. 433 ընդ Գ.:
[2] Չմմ. ընդհանրապես Հայներ, էջ 263—277:
[3] Տես էջ 23:
[4] Այս կանոնս պէտք չէ չփոթել առաջինին կերպով վերապահելոց ժ. կանոնին հետ: Սակայն հոն յիշուած մեղաց կիցն արձակելու յանցանքը կրնայ շատ դիւրաւ հրապուրմանէ անմիջապէս ետքը գործուիլ, երբ խոստովանահայրն հրապուրումն առթիւ խոստովանութեան կատարէ, եւ խոստովանու-

«*Հրապարակել*» է կանոնիս մէջ՝ ի քահանայէ իբրեւ խոստովանահօրէ ի զաղիր մեղս դրգռում: Ըստ այսմ՝ առ այս երեք բան կը պահանջուի:

1. «*Զազիր մեղքի*» պիտի հրապարուի: Զազիր մեղք են ամէն արատաբին մեղքերն ընդդէմ վեց երորդ պատուիրանին Աստուծոյ, ըլլայ խօսքով ըլլայ գործքով, (ինչպէս՝ շօշափումն, հայեցուած, համբոյր եւ այլն) ըլլայ նշանաւ կամ թղթով: Նոյն իսկ խոստովանորդւոյն մարմնական սէրն ու զինքն իրեն շահելու փորձն ասոր տակ կ'երթայ[1]: Հրապարելէն ընդ սկսիլը՝ կը սկսի զեկուցանելու պարտքը, թէեւ խոստովանահայրն անմիջապէս ղղէայ կամ ոչ[2]. նոյն իսկ՝ եթէ հրապարելը խոստովանորդիէն սկսի եւ խոստովանահայրն հաւանութիւն միայն տուած ըլլայ[3]: Ուստի, զեկուցանելու պարտքը միայն զաղիր մեղայ հրապարելու վրայ է, եւ ոչ յայլ աղտս մեղայ, ինչպէս՝ դաղութիւն, սպանութիւն, եւ այլն[4]:

2. Խոստովանահայրը «*քահանայ*» պիտի ըլլայ, առանց զանազանութեան կրօնաւոր կամ աշխարհական քահանայի, խոստովանութեան իշխանութիւն ունեցող կամ չունեցող քահանայի[5]: Եթէ հրապարող խոստովանահայրն քահանայ չէ, կամ թեմական եպիսկոպոսն է, զեկուցանելու պարտք չկայ:

3. Հրապարումն ի քահանայէ իբրեւ ի «*խոստովանահօրէ*» պիտի ըլլայ. այսինքն՝ քահանայէ կամ խոստովանահօրէ եղած ամէն հրապարում զեկուցման պարտք չի ծնանիր, այլ այն միայն՝ որ Ս. Ապաշխարութեան հետ յարաբերութեան մը մէջ է: Այս յարաբերութիւնն՝ որ Բենեդիկտոս ԺԴ.ի վերոյիշեալ կանոնին մէջ յառաջ կը բերուի, երկու եւանան կէտերու կ'ամփոփուի. այսինքն՝ ըստ մտաց կանոնիս հրապարելը կրնայ ըլլալ կամ խոստովանանքի մէջ եւ կամ արտաքոյ խոստովանութեան:

Ա. *Խոստովանանքի մէջ եղած հրապարումը միշտ պարտք յառաջ կը բերէ, եւ այս պարտուց զանցառութիւնը բանադրանաց տակ կ'իյնայ: Հոս զանազանութիւն չ'ըլլար խոստովանանք ըլլալու առեն կամ անմիջապէս յառաջ կամ եաքը գործուած ըլլալուն մէջ: Ըսինք անմիջապէս. վասն զի հրապարումն այնպէս կապուած պիտի ըլլայ խոստովանութեան հետ, որ թէ խոստովանորդւոյն եւ թէ խոստովանահօր կողմանէ՝ խոստովանութեան հետ կապակցութիւն չունեցող գործք մ'ընդ մէջ պիտի չմտնէ[1]: Բայց խոստովանութեան մէջ կամ անմիջապէս յառաջ կամ եաքն եղած հրապարումը հարկ չէ որ միանգամայն լսանայ, բաւական է սկսիլն, ինչպէս՝ երբ խոստովանորդւոյն զաղիր մեղայ հրապարիչ նամակ մը տրուի, որպէս զի յետոյ կարդայ. կամ՝ երբ բերնով զինքն տուն հրաւիրէ, կամ ըսէ՝ որ տեղ մ'իրեն սպասէ, կամ անոր բնակարանը հարցնէ հոն հրապարելու դիտմամբ[2]: Իսկ եթէ խոստովանահայրն խոստովանութենէ իմանայ խոստովանորդւոյն տկարութիւնը եւ յետոյ հրապարէ, ըստ Ս. Լիգուորեայ[3] հաւանականագոյնս (ընդդէմ բազմաց՝) պիտի զեկուցուի. վասն զի հրապարման պատճառ է խոստովանութիւնը, ըստ հետեւորդի խոստովանութեան առթիւ կ'ըլլայ հրապարումը:*

Բ. *Արտաքոյ խոստովանութեան եղած հրապարումն որպէս զի զեկուցման պարտք յառաջ բերէ, հարկ է որ խոստովանութեան հետ յարաբերութիւն մ'ունենայ: Ուստի, կը պահանջուի որ կամ առթիւ կամ երեւութիւ, եւ կամ պատճառանօք խոստովանութեան ըլլայ:*

Թենէն եաեւ հրապարողն արձակել յանդգնի: Այս դէպքիս մէջ բնականապէս խոստովանահայրն Եկեղեցիէն այս երկու յանցաւորաց վրայ դրուած թէ բանադրանաց եւ թէ պատժոց մէջ կ'իյնայ: Մեղսակիցն արձակողներու վրայ դրուած բանադրանքն ու պատիժը տեսանք (էջ 110). իսկ հրապարման պատիժներն ալ կանոնիս մէջ կը տեսնենք:

[1] Ս. Լիգ. Ջ. 704:
[2] Ս. Ա. Քննութեան, 11 Փետր. 1661, թ. 2:
[3] Նոյն. անդ, թէեւ ոմանք խնդիրը տակաւին անորոշ կը համարին:
[4] Ս. Լիգ. Ջ. 684:
[5] Ս. Ա. Քննութեան, 4 Փետր. 1661:

[1] Ս. Լիգ. Ջ. 677:
[2] Նոյն, գ. 676, 704:
[3] Ջ. 678:

1. Խոստովանութիւն ապրիլ կը հրապուրուի, օրինակի աղագաւ, երբ մէկը քահանայի մը գայ անմիջապէս նոյն ապեն խոստովանելու. իսկ քահանային փոխանակ սուրբ պաշտօնը կատարելու, յապաղէ խոստովանութիւնն յայլ ինչ ժամանակ, եւ հրապուրէ ի զբօսն: Նոյնպէս՝ եթէ մէկը գայ եւ յատենի խոստովանութեան խնդրէ՝ որ ուրիշ ատեն մը իր խոստովանանքը լսէ, եւ քահանան ալ սկսի հրապուրել. այս երկու դիպաց մէջ ալ խոստովանութեան առթիւ եղած է հրապուրումը, առանց զանազանութեան խոստովանահօր նստած եւ միւսին ծունր դրած ըլլալուն կամ չըլլալուն: Իսկ եթէ մէկը գայ եւ արտաքոյ ատենի խոստովանութեան խնդրէ քահանայէ մը որ ապրիլ ապեն մը իւր խոստովանանքը լսէ, եւ կամ՝ թէեւ նոյն ատեն խոստովանիլ ուզէ եւ քահանային ուրիշ ատենուան թողու, պակաս հրապուրել չսկսած՝ ուրիշ անտարբեր իրաց վրայ սկսի խօսիլ եւ անկէ ետեւ սկսի հրապուրել, այն ատեն այս հրապուրումն խոստովանութեան հետ յարաբերութեան մէջ չէ, եւ ըստ հետեւորդի դեկուցման պարագ չկայ. վասն զի այս դիպաց մէջ քահանան իբրեւ խոստովանահայր չէ հրապուրեր[1]:

2. Խոստովանութեան երեսփոխի կը հրապուրուի, երբ մէկը խոստովանահայր ձեւանայ, կամ մէկուն խոստովանանքը լսել ձեւացընէ եւ փոխանակ լսելու՝ ի զաղիրս հրապուրէ: Բայց առ այս կը պահանջուի, որ երեւոյթն այնպէս ըլլայ՝ որ ուրիշներն խաբուին կամ գոնէ խաբուիլ կարենան: Անոր համար երկու պարագայ կը պահանջուի: ա. Հրապուրումը կատարուի խոստովանաբանը կամ խոստովանութեան որոշեալ տեղ մը, թէեւ խոստովանահայրն անձամբ նոյն տեղն առ ժամն որոշէ: Այսպիսի է նաեւ հիւանդի մը կամ հիւանդ ձեւացողի մը սենեակը: բ. Խոստովանահայրն ու խոստովանողն այնպէս մը ձեւացընեն, իբր թէ երեսփոխ կ'ըլլան: Եթէ խոստովանողին ուրիշներուն պէս չի վարուիր, ծունր չի դներ, այլ խոստովանարանի առջեւ կը կենայ, եւ այնպէս հրապուրումը կը կատարուի, չի կրնար ըսուիլ թէ երեսփոխութիւն խոստովանութեան կը կատարուի. անոր համար զեկուցման պարագ չկայ[1]:

3. Պատճառանօթ խոստովանութեան կը հրապուրուի, օրինակի աղագաւ, եթէ խոստովանահայրն զմէկը խոստովանանքի հրաւիրէ, բայց ոչ իրօք խոստովանանք ընելու եւ յետոյ հրապուրելու դիտմամբ, հապա խոստովանանք ընելու պատճառանօթ խաբելու եւ զանպատեհս գործելու դիտմամբ: Ըստ այսմ, զեկուցման պարագ չկայ, երբ խոստովանողին անձամբ, կամ խոստովանահային, եւ կամ երկուքն ի միասին խոստովանիլ ձեւացընեն զուրիշները խաբելու համար[2]:

Արդ, վերոյիշեալ՝ խոստովանութեան մէջ եւ արտաքոյ խոստովանութեան կատարուած հրապուրումը պարտական է զեկուցանել՝ 1. Հրապուրողն, ընդ ծանուցմեզօք, որ սեռէ կամ հասակէ անձ ալ ըլլայ, հաւանած ըլլայ կամ ոչ, քահանային միտքը հրապուրման ժամանակ կամ եռքն խմացած ըլլայ, քահանայն իրեն հետ կամ ուրիշ երրորդի մը հետ կամ անձամբ անձին հետ մեղանչելու զինք հրապուրած ըլլայ. կամ՝ հրապուրմանէն եռքն երկայն ատեն անցած ըլլայ, կամ քահանային ինք զինք ուղղած ըլլայ. այս ամէն դիպաց մէջ ալ հրապուրուողն պարտական է զեկուցանել, եւ այս պարագաք չի դադրիր մինչեւ որ ինք կամ ուրիշ մը զեկուցանէ կամ հրապուրող քահանայն ինքնին ինք զինքը զեկուցանէ կամ մեռնի[3]: Եթէ հրապուրուողը "մեկ ամսուան միջոցի մէջ չի զեկուցաներ", կ'ելնայ բանադրանացս մէջ[4]: Բայց որովհետեւ ըստ իրաւագիտական սկզբանց՝ Անգիպին համար ժամանակը չ'անցնիր. Անցածօք օրէնք մը չի պարտաւորեր. դատաւնիք փակ կ'նալու համար յամառութիւնն կը պահանջէ. անոր համար հարկ է այս մէկ ամսուան ժողովոյն հաշ-

[1] Ցայսմաւր. Ս. Ժ. Քննութեան, 25 Նոյ. 1874: Ս. Լիտ. Ջ. 680:
[2] Ս. Լիտ. Ջ. 679. 680:
[3] Ս. Ժ. Ապաշխ. 24 Ապրիլ 1884:
[4] Ս. Ժ. Քննութեան, 20 Փետր. 1867, թ. 3:

[1] Վճիռ Ս. Ժ. Քննութեան, անդ, 4: Ս. Լիտ. Ջ. 677. 2: Ռիբեդի, էջ 102 ծան. 12:

ուրէ այն օրէն սկսեալ, յորում դիանայ հրապուրեալն ա. Զեկուցանելու պարտք: Ցորչափ մէկն անդէտ է պարտուց, ազատ է մեղքէ եւ պատժէ: բ. Պարտուց ընդ բանադրանօք պարտաւորելը: Ուստի, ով որ պարտքը դիտէ, բայց հետը կապուած բանագրանքը չի դիտեր, ազատ է բանադրանքէ, բայց ոչ՝ մեղքէ: գ. Բանադրանայ մէջ իյնալու առհմանեալ ժամանակը, որ է մէկ ամիս. ըստ այսմ, ով որ կը կարծէ թէ պարտական է ընդ բանագրանօք անմիջապէս զեկուցանել, չ'իյնար բանագրանայ մէջ, բայց եթէ ամին անցնելէն ետքը. վասն զի "մեկ ամսուան միջոցին մէջ" չզեկուցանող չէ, այլ իւր խղճին դէմ գործող, որուն բանագրանք չկայ: Նոյնպէս, ով որ կը կարծէ թէ ըստ կամի սրբուէ առեն կրնայ զեկուցանել, ամիս մ'անցնելէն ետքն ալ բանագրանքէ ազատ է, ցորչափ բարեմտութեամբ կը կարծէ թէ կրնայ յապաղուիլ [1]:

2. Հրապուրման վրայ ոպոյգ տեղեկութիւն ունեցողները. ընդ ծանուս մեղաց, բայց ոչ ընդ բանագրանաց, ինչպէս յառաջագոյն: Սոյգ տեղեկութիւն կ'ունեցուի, եթէ անձամբ տեսած, կամ նոյն իսկ հրապուրուղէն կամ հրապուրուողէն, եւ կամ հաւատալի մարդկանէ լսուած ըլլայ: Եթէ թեթեւամիտ, կասկածելի եւ չհաւատալի մարդկանէ լսուի, զեկուցման պարտք չկայ [2]: Ա.յս պարտքէն ազատ չեն ազգականքն ալ, նոյն իսկ այն անձն՝ որ ընդ բնական գաղտնեաց իմացած է, ըստ միաբան վարդապետութեան աստուածաբանից [3]:

Ա.յս սոյգ տեղեկութիւնը պիտի ունեցուի, որպէս զի մէկը զեկուցանել պարտաւորի, թէ խոստովանահօր անձին եւ թէ յանցանաց նկատմամբ. այսինքն՝ սոյգ պիտի գիտցուի՝ որ հրապուրում մ'ըստ մտաց կանոնիս իրօք եղած է: Ըստ այսմ, եթէ երկբայական է՝ թէ այս ինչ կամ այն խոստովանահայրն է հրապուրողն, կամ՝ եթէ հրապուրման մեղքը գործուած ըլլալը

[1] Հմմ. Բաս. թ. 442: Ռիեգի, թ. 174: Ջոլ. թ. 158. ընդ Բ. եւ Գ.:
[2] Ս. Ժ. Քննութեան, 1661:
[3] Ս. Լիգ. կուրի, Սքաւ.:

սոյգ չըլլայ, ինչպէս՝ երբ հրապուրողին թէ խօսքերն եւ թէ դիտաւորութիւնը մեզի ըլլայ, այս դիպաց մէջ պէտք է զեկուցումը զանց առնել: Եթէ երկբայութիւն մը չկայ սոյնց նկատմամբ, կամ՝ թէեւ խօսքերն մեզի, բայց հրապուրելու դիտումն յայտնի եւ պայծառ է, պիտի զեկուցուի: Նոյնպէս պիտի գիտցուի, թէ հրապուրումն ի քահանայէ իբրեւ ի խոստովանահօրէ գործուած է, եւ թէ խոստովանութեան հետ յարաբերութիւն մ'ունի, թէ ոչ: Եթէ այս ամէն դիպաց մէջ երկբայութիւն մը կայ որ չի բարձուիր, ապա մեղաց կրնայ զեկուցումը զանց առնուիլ. ինչու որ երկբայական օրէնք չէ պարտաւորեր: Բայց այսպիսի երկբայութիւնն որոշելը խոստովանողական գործ չէ, այլ խոստովանահօր [1]:

Արդ, այս զեկուցման պարտք ունեցողները չեն կրնար արձակուիլ ընդունիլ, ցորչափ որ պարտքերնին չեն կատարեր: Եթէ առաջիններն ամիս մը յապաղեն, կ'իյնան բանագրանայս տակ: Եթէ յապաղելու իրաւացի պատճառ մը կայ, ինչպէս՝ կարի մեծ վնաս [2], ծանր գժուարութիւն, եւ խոստովանողին անկեղծութեամբ եւ հաստատութեամբ կը խոստանայ ըստ կարի շուտով զեկուցման պարտքը կատարել, կրնայ արձակուիլ տրուիլ ոչ միայն մեղայցը, այլ եւ ուղղակի բանագրանացս, եթէ մէկն ինկած է [3]: Բայց յապաղմամբ՝ զեկուցման պարտքը չի դադրիր, այնպէս որ պատճառներն դադրելուն պէս, պարտքը վերստին կը սկսի: Եթէ խոստովանողի մը չ'ուզուր յանձն զեկուցանել, կամ առ ամօթոյ եւ կամ առ երկիւղի, պէտք չեն խոստովանահարք զայնպիսին անմիջապէս մերժել, Տապա Եպիսկոպոսն կամ Ս. Ամոռէն խորհուրդ հնդրելու է, լսելով խոստովանողական անուն: Վասն զի Ս. Ժ. Ապաշխարութեան կը անօրինէ, թէպէտ ոչ ի պարտուց զեկուցման, այլ յայլոց պահանջելոց, պա-

[1] Հմմ. Բաս. էջ 331. թ. 449: կուրի, Բ. 590: Սքաս. գ. թ. 418, եւ այլն:
[2] Ս. Լիգ. Զ. 699:
[3] Ս. Ժ. Քննութեան, 22 Յունր. 1827:
[4] Ալանց. ծան. 32: Ռիեգի, եւ այլն:

հանջելով միայն՝ որ հրապուրողին անունն իւր խոստովանահօրը ղեկուցանէ[1]: Ասիկայ իմանալու է ղեկուցման պարտաւորելոց երկու տեսակին համար ալ:

Կը մնայ հոս յառաջ բերել ղեկուցանելու եղանակը, զոր Քննութեան Ս. Ժողովը 20 Փետր. 1867ին տուած հրահանգին մէջ կու տայ: „§ 3. Ջեկուցանելն ոչ ոք առանց մահուչափ մեղաց կրնայ զանց առնել, զոր պէտք է խոստովանողաց յիշեցընել. եւ անոնց բարեմտութիւնն ալ այս յիշեցընելու եւ ուսուցանելու պարտքին չ'արդարացընէ: § 4. Ս. Խոստովանութիւնը լսելու կարգեալ քահանայք, որ այս պարտքն իրենց խոստովանողաց չեն յիշեցըներ, պէտք են պատժուիլ: § 6. Եթէ ի գաղիս հրապուրողներն առանց անուան ղեկուցուին, ոչինչ է: Ջեկուցումը պիտի ըլլայ յատենի, այսինքն՝ առաջի Եպիսկոպոսի կամ յանձնարարելոյ նորա, ներկայութեամբ եկեղեցական անձի՝ որ իբրեւ նոտար ըլլայ, երդմամբ եւ իւր անունը յայտնելով եւ ստորագրելով. չի բաւեր եթէ տոմսակաւ կամ նամակաւ ըլլայ, որուն մէջ նամակագրին անունը չգտնուի: Բայց կը հրամայենք, որ ղեկուցման ժամանակ՝ բաց ի դատաւորէն եւ նոտարէն՝ որոնք եկեղեցական պիտի ըլլան եւ Եպիսկոպոսին առանձինն ու գրեալ թուղթն ուներեն, ուրիշ վկաներ չգտնուին: Նոյնպէս պէտք է ղգուշանալ որ ղեկուցանողներուն չհարցուի՝ թէ հաւանեցան արդեօք հրապուրման. եւ պատշաճագոյն այն է, որ այս հաւանութիւնը թէեւ կամակար յայտնուած ըլլայ, թղթին մէջ բնաւ չնշանակուի: § 7. Ջեկուցման պարտքն անձնական է եւ հրապուրողէն պիտի կատարուի: Բայց, եթէ ծանր դժուարութենէ խափանուելով՝ չկարենայ անձամբ կատարել, այն ատեն կամ անձամբ, կամ թղթով, կամ իրեն հաճոյ երեւցող անձի մը ձեռօք իւր կարգաւորին կամ Ապաշխարութեան կամ Քննութեան Ս. Ժողովոց ձեռօք Ս. Աթոռն երթայ եւ ամէն պարագայքն առջեւը դնէ, եւ վարուի ըստ հրահանգաց՝ զոր կ'ընդունի: Իսկ եթէ հարկն ստիպէ, ըստ խրատու եւ յորդորանաց խոստովանահօր իւրոյ վարուի: Բայց եթէ առանց արգելքէ մը խափանուելու բացարձակապէս յանձն չառնու ղեկուցանել, այս եւ վերոյիշեալ դիպաց մէջ գովելի է այն խոստովանահայրն՝ որ իւր օգնութիւնը չի զլանար խոստովանողին, եւ կարգաւորին կամ Ս. Աթոռոյն կը

[1] Ձոլ. էջ 149, ընդ Ջ.:

հարցընէ, թէ ինչպէս պէտք է այնպիսւոյն հետ վարուիլ, բայց լռելով զանուն խոստովանողին: Իսկ այս դիպաց մէջ գործելու կերպը կ'ուսանդին հոյակապ մատենագիրք, ի մէջ այլոց՝ Փիկնագելլի, Հոր. Ա. Խորհրդ. 104. Գաբենա, Ալպիդոս: „

Հրապուրող խոստովանահայր մը բաց ի բանադրանքէն՝ հետեւեալ պատժոց տակ ալ կ'ինայ, ըստ վճռոյ Բենեդ. ԺԴ. ի[1]:

1. Կախակայութիւն ի գործադրութենէ կարգին ընդհանրապէս:

2. Զրկումն ի բարերարութենէ եւ ամէն պատուէ:

3. Մշտնջենաւոր անկարողութիւն պատարագ մատուցանելու:

Առաջին երկուքն տալի վճռոյ են. նոյնպէս վերջինն Քննութեան Ս. Ժողովոյն 1867ին տուած հրահանգին համաձայն՝ այսուհետեւ տալի վճռոյ է: Իսկ կարգընկեցութիւնն եւ աշխարհական իշխանութեան մատնելն՝ որ յառաջագոյն կար, աւելի վախցընելու համար էր. անոր համար "պէտք է Եպիսկոպոսն բոլորովին եւ կենալ այսպիսի անդին պատիժ մը դնելէն[2]:„

"Բաց ի յայս վայր թուածներէս նաեւ անոնց՝ զորոնք Տրիդենտեան Ս. Ժողովը կամ՝ արձակումն ծայրագոյն Քահանայապետին կամ՝ Կարգաւորաց վերապահելով, եւ կամ՝ առանց վերապահութեան մի քանադրած է, նոյնպէս Մենք ալ այնպէս քանադրեալ ըլլալը կը ծանուցանենք. ի քաց

[1] 5 Օգոստ. 1745:

[2] Բենեդ. ԺԴ. Թուղթ առ Ազեւեդոս, 11 Նոյ. 1743: Ուր ումեք վերապահեալ այս չորս բանադրանքներէն զատ, կայ հատ մ'ալ որ Սահմանադրութեանս յաջորդ խօսքերովն կը տրուի: Նոյնպէս 6 հատ ալ Տրիդենտեան Ս. Ժողովէ տրուած եւ տակաւին ի զօրութեան է, հատ մ'ալ Քննութեան Ս. Ժողովոյ 1872 Դեկտ. 4ին տուած մէկ վճռովը դրուած է: Ուստի ընդ ամէնը կ'ըլլայ ԺԲ. կանոն (Տես Ա. Յաւելուած):

հանեալ բանադրանաց պատիժն՝ որ սահմանեալ կայ ի վճիռն Դ. Նստոյ "վասն դրժմանցդ եւ ի կիր արկանելոյ զՍոնդր Գիրս,,, որուն տակ միայն անունը կ'ուզենք որ ընկած ըլլան, որոնք սուրբ իրաց վրայ ճառող զրքերն առանց Կարգաւորին հատանութեան կը տպեն, կամ՝ տպել կու տան[1]:,,

Ա. Քահանայապետը բայ ի յայս վայր թուած դատակնիքներէն, հոս վերտառին կը հաստատէ Տրիդենտեան Ս. Ժողովոյն ուղղակի ներգով դրած դատակնիքներն. այսինքն Տրիդ. Ս. Ժողովէն դրուած բոլոր նոր դատակնիքները: Եւ որովհետեւ նոյն Ս. Ժողովոյն անուղղակի ներգով դրածներն, այսինքն այն դատակնիքները, զորոնք այս Ս. Ժողովն ի հին իրաւանց առնելով վերտառին ի մէջ կը բերէ կամ կը հաստատէ, յայտնապէս չեն յիշուիր Սահմանադրութեանս մէջ, անոր համար անոնք ամէնն ալ ջնջուած են: Ասիկայ յայտնի կ'երեւայ Սահմանադրութեանս խօսքէն՝ "*Ահռելի՝ զորոնց Տրիդենտեան Ս. Ժողովը . . . Բանադրանօք է, ընդհակառակն մենք ալ այնպիսի բանադրեալ ըլլալը կը ծանուցանենք*,,: Ըստ այսմ, Տրիդ. Ս. Ժողովոյն բանադրանքներէն տակաւին ի զօրութեան են հետեւեալները միայն:

1. Այն ամէն բանադրանքներն, զորոնք նոյն Ս. Ժողովն առաջին անգամ իրրեւ բոլորովին նոր դատակնիք տուեալ վճռոյ՝ դրած է:

2. Անոնք՝ որ ի հին իրաւունս տալի վճռոյ էին, եւ Ս. Ժողովն տուեալ վճռոյ բրած է. վասն զի նոր են:

3. Այն դատակնիքներն՝ որ Քահանայապետին ընտրութեան եւ բարեպաշտական հաստատութեանց ներքին վարչութեան կը հային, եւ որոնք մինչեւ ցայսօր ի զօրութեան մնացած են, վասն զի զաւոնք առանձինն կը յիշէ Սահմանադրութիւնս իւր վերջաբանին մէջ:

[1] Տես էջ 23:

Առաջին երկու տեսակ դատակնիքները, որպէս զի Սահմանադրութեանս շարքը չընդհատի, Ա. Յաւելուածին մէջ կը դնենք: Իսկ վերջինն ի մծոց Սահմանադրութեանս վերջաբանին մէջ պիտի տեսնենք:

Հոս հարկաւոր կ'երեւայ Տրիդենտ. Ս. Ժողովոյն տակաւին ի զօրութեան մնացած վերոյիշեալ դատակնիքացը նկատմամբ եղած յաջորդ երկու կարեւոր խնդրոց լուծումը տալ:

1. Տրիդ. Ս. Ժողովէն առաջին անգամ տրուած տուեալ վճռոյ դատակնիքներն, որ հակառակ սովորութեամբ մինչեւ ցհրատարակումն Ա-ո-ի. Ա-ո-ոյ Սահմանադրութեան բարձուած էին, արդեօք հիմայ Սահմանադրութեամբս վերտառին հաստատուեցան:

2. Արդեօք այն տեղերն, ուր Տրիդ. Ս. Ժողովոյն վճիռները տակաւին չեն հրատարակուած կամ ի զօրութեան չեն, Տրիդ. Ս. Ժողովոյն առաջին անգամ դրած տուեալ վճռոյ դատակնիքներն Սահմանադրութենէս ետքը կը պարտաւորե՞ն:

Տրիդ. Ս. Ժողովն Ա-ո-ի. Ա-ո-ոյ Սահմանադրութեամբս նոր իրաւանց զօրութիւն մը չստացաւ. ա-նոր համար իւր վճիռներն հիմայ ալ այնչափ զօրութիւն ունին, որչափ նոյն իսկ Ժողովոյն ճոխութեամբն ունէին: Վասն զի Ա-ո-ի. Ա-ո-ոյ Սահմանադրութիւնս այն դատակնիքներու միայն նոր զօրութիւն իրաւանց կու տայ, զորոնք ինքն ի մասնաւորի եւ յայտնապէս կը յիշատակէ, կամ ինչպէս ինքնին Ս. Քահանայապետը կ'ըսէ՝ "*. . . զորոնք ի սմին խոկ Սահմանադրութեանս կը կարգեմք*,,: Ուստի, ուր որ Տրիդենտեան Ս. Ժողովոյ դատակնիքներն, թէեւ իրմէ առաջին անգամ իրրեւ նոր տրուած ըլլան, կամ հակառակ սովորութեամբ, կամ չհրատարակելով եւ կամ չմեծաւորելով Սահմանադրութեանս հրատարակման ժամանակ զօրութիւն չունէին, նոյն տեղերն այսուհետեւ ալ իրրեւ բարձուած եւ անզօր կը նկատուին[1]:

Պիոս Թ. Ս. Քահանայապետը վերոյիշեալ խօսքերով՝ Տրիդ. Ս. Ժողովոյ ուղղակի տուած բանադրանքները հաստատելէն ետեւ, ասոնց թուէն ի բայ կը հանէ սուրբ իրաց վրայ ճառող զրքերուն նկատմամբ նոյն Ս. Ժողովէն տրուած մկրտ մը չվերապահեալ բանադրանքն, եւ զայն սահմանաւորելով՝ կ'ու-

[1] Ռիեգի, էջ 19, թ. 24:

ղէ՝ որ այսուհետեւ անոնք միայն այն բանադրանաց տակ իյնան, "որոնք առարք իրաց վրայ ձառդող գրքերու առանց կարգատուրին հատանուռթեան կը տպեն, կամ տպել կուտան:"

Այս բանադրանքն, որ Սահմանադրութեանս մէկու մը չվերապահեալ բանադրանաց շղթային վերջին օղակն է, կը բանադրէ զայն ամէնքն՝ (ինչ վիճակ կամ աստիճան կամ արժանապատուութիւն ալ ունենան,[1]) որոնք սուրբ իրաց վրայ ճառդող գրքերն անհրաման "կը տպեն կամ տպել կուտան": Ուստի, այսուհետեւ չեն բանադրուիր՝ օրինակողն, ընթերցողն, ծախողն, խորհուրդ տուողն, եւ այլն: Իսկ պղտիկ կամ պզել պուռդ ըսելով՝ կ'իմացուին վերադոյն[2] յիշուած անձինք, որոնց վրայ աւելցընելու է նաեւ պղտիկ-ընեան ծախէը յանձն առնողները:

Արդ, որպէս զի վերոյիշեալ երկու յանցաւորները բանադրանաց տակ իյնան, կը պահանջուի, որ

1. Գիրքն ըլլայ "առարք իրաց վրայ ձառդող": Մինչեւ 1880 մեծ խնդիր կար այս խօսքիս իմաստին վրայ: Ոմանք ասով կ'ուզէին իմանալ կրօնական նիւթոց վրայ խօսող ամէն գրքերն. իսկ ոմանք՝ միայն Աստուածաշունչը: Ամէն խնդիր վերջացաւ, երբ 1880 Դեկտ. 22ին Արարողութեան եւ Քննութեան Ս. Ժողովներն վճռեցին, թէ այս կանոնս "պէտք է ամիսփռել Սուրբ Գրոց մատենից վրայ եւ անոնց ծանօթութեան եւ մեկնութեան. եւ պէտք չէ ձգտել սուրբ իրաց՝ այն է կրօնի վերաբերեալ իրաց վրայ ընդհանրապէս ճառդող մատենից վրայ": Ուստի, առանց Կարգաւորին Հաւանութեան տպուած կամ տպել որուած այն գրքերը կանոնիս տակ կ'իյնան, որոնց բովանդակութիւնը Ս. Գիր է, ըլլայ հանդերձ կամ առանց մեկնութեան, ըլլայ ամբողջ կամ առանձինն ինչ մասն Ս. Գրոց:

2. Տպելն կամ տպել տալն "առանց կարգադրիլ հատանուռթեանն ըլլայ": Այս հաւանութիւնը

[1] Բաս. էջ 320, թ. 459:
[2] Տես էջ՝ 74:

ձրի եւ շուտով պիտի տրուի, որպէս զի տպողն կամ տպել տուողն ծախքը կամ ժամավաճառութիւնն իբրեւ պատճառանք ի մէջ չբերէ:

Սահմանադրութեանս նոր որոշմանէն եւ գրոց հրատարակման վրայ Եկեղեցւոյ դրած պատժոց սահմանաւորուելովն չուզուիր բնաւ ըսել, թէ ամէն գրքերն՝ որ Ս. Գրոց վրայ չեն ճառեր, կրնան այսուհետեւ առանց հաւանութեան Կարգաւորին հրատարակուիլ: Կարգաւորին հաւանութիւնը խնդրելու նկատմամբ տրուած Եկեղեցւոյ հին օրէնքները ցարդ եւ ընդ միշտ այնպէս ի խղճի կը պարտաւորեն, ինչպէս յառաջագոյն, թէեւ այս նկատմամբ տրուած բանադրանքն արտաքոյ կարգի սահմանաւորուած ըլլայ: Իսկ այս ընդ ծանուս մեղք՝ բայց առանց բանադրանաց (եթէ այս ալ թեմական օրինօք մը չէ տրուած,) պարտաւորիչ պարտքն ալ հաւանականաբար եւ ըստ սովորութեան՝ միայն կրօնական իրաց վրայ ճառդող գրքերու (Աստուածաբանութիւն, Եկեղեցական Պատմութիւն, Արարողական, եւ այլն) համար է, եւ ոչ՝ աշխարհական իրաց վրայ ճառդող գրոց համար: Վասն զի, այժմու հրատարակութեանց յաճախութիւնը ծանրատաղտուկ կ'ըլլար Եպիսկոպոսին, եթէ աշխարհական գրքերն ալ քննելու ստիպուէր:

Մինչեւ ցարդ ի զօրութեան եղող եւ ոչ ուժով վերապահեալ բանադրանքները տեւանելէն ետեւ, ո՛րոնցմէ իրաւաբանութիւն ունեցող ամէն քահանայ կրնայ արձակել, յառաջ վարինք Սահմանադրութեանս դատակնքաց շարքը:

Ե. ԳԱՍ

ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏԻՆ ՎԵՐԱՊԱՀԵԼ ԿԱԽԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆՔ

Տպրագրոյն Քահանայապետին վերապահեալ ոտեւեալ գլխոյ կախակայութիւնք։

Ա.

"Իրենց բարերարութեան վայելմունքէն ցկեան Ս. Աթոռոյն նուիրն զործով կը կախուին Ժողովք կանոնիկոսաց, եկեղեցեաց եւ մենաստանաց, եւ այլ ամէնքն՝ որ յիշեալ եկեղեցեաց եւ մենաստանաց վրայ ի վարչութիւն եւ ի տեսչութիւն այն եկեղեցեաց կամ՝ մենաստանաց ի նմին Ս. Աթոռոյ հրով եւ է օրինակաւ յառաջագոյն կարգեալ Եպիսկոպոսունքը կամ՝ ուրիշ Առաջնորդները կ'ընդունին յառաջ քան անոնց՝ իրենց յառաջնգութեան Առաքելական թուղթը ցուցընելը[1]։"

Կանոնս Քահանայապետին վերապահեալ կախակայութեան տակ կը ձգէ կանոնիկոսաց եւ վանորէից ժողովները եւ զամէնքն, որ Առաքելական հաստատութեան կամ հաստատութեան թուղթը տակաւին չեկած եւ պաշտօնական կերպով չյուզուած՝ Եպիսկոպոսներ կամ Առաջնորդներ իբրեւ իրենց օրինաւոր Առաջնորդն ի վարչութիւն եւ ի տեսչութիւն եկեղեցեաց կամ վանից կ'ընդունին։ Ուստի, կախակայութեանս մէջ էնալու համար կը պահանջուի, որ յառաջ քան Առաքելական թղթոյն վաւերական ծանօթութիւնն մ'ունենալը, Եպիսկոպոսն կամ Առաջնորդն օրինաւոր Մեծ Տանցոյն եւ ի վարչութիւն ընդունի։

[1] Վատրանդէք, եդեսս., պոնիփակ. Ը. 1, 1300։ — Տես էջ 25։

Երկու տեսակ յանցաւորներ կանոնիս կը պատժուին։ 1. "Ժողովք կանոնիկոսաց, եկեղեցեաց եւ մենաստանաց„։ 2. "Եւ այլ ամէնքն„, որ ժողովոյն անդամ չեն։ Այսպիսիք են ժառանգաւորք՝ որ հասարակաց բարերարութենէն մնաւք չունին, հապա առանձնական միայն. անոր համար ասոնք իրենց անձնական բարերարութենէն կը զրկուին, եթէ վերոյիշեալ յանցանաց մանակից ըլլան. ընդհակառակն որոնք որ անմեղ են, չեն զրկուիր։ Իսկ առաջինները միայն այն բարերարութենէ կը զրկուին, զոր իբրեւ հասարակաց ունին. անոր համար ալ մէջերնէն անմեղներն ալ կը պատժուին[1]։ Ուստի, եթէ բայ ի բարերարութենէ, զոր իբրեւ հասարակութիւն ունին, նաեւ ուրիշ անձնական բարերարութիւններ ալ ունին, այս յանցանքով թէեւ առջիններէն կը զրկուին, բայց ոչ վերջիններէն. ինչու որ ասով "եւ այլ ամէնքն„ կոչուողներէն աւելի պատիժ մը կը կրեին, ուր որ կանոնս երկու խումբն ալ հաւասարապէս առանց զանազանութեան մը կը յիշէ։ Իսկ եթէ վերոյիշեալ անձինք՝ թէեւ եկեղեցեաց կամ վանից ժողովոյն անդամ ըլլան, բայց հասարակաց բարերարութիւն մը չունենան, այն ատեն ասոնցմէ միայն յանցաւորք կը պատժուին։ Համառօտ ըսելով՝ կանոնս կը պատժէ՝

1. Ամէն կանոնիկոսներն ու վանից ժողովոյ անդամներն, առանց բացառութեան, եթէ իրենց մասնաւորը հասարակաց բարերարութենէ կ'ընդունին։

2. Կանոնիկոսաց կամ վանից ժողովոյն միայն յանցաւոր անդամներն, եթէ իրենց համար առանձնական բարերարութիւն ունին։

3. Այլ ամէն ժառանգաւորներն՝ որ կանոնիկոսաց կամ վանից ժողովոյ անդամ չեն, եթէ այս յանցանքը կը գործեն[2]։

Անոնց համար որուած պատիժն է "իրենց յատկութեանց վայելմունքին„ կախակայեալ ըլլալ։ Կանոնիս միայն բարերարութեան վայելքէն, եւ ոչ թէ

[1] Հմմ. Փր. Հայեր, էջ 318—320։
[2] Բաս. էջ 342, Բ. 490։ Ռիեդէլ, Զոլէլ, Վէքքէյ։

բարերարութեան վարչութենէն կը կախուին. վասն զի բարերարութեան մը վարիչ ըլլալ եւ անոր պատուղը վայելել՝ երկու իրարմէ տարբեր իրեր են. եւ որովհետեւ կանոնս վերջինը միայն կը յիշէ, մենք ալ իրաւունք չունինք, մանաւանդ որ դժպհեաց վրայ է խնդիրն, կանոնս առաջնոյն վրայ ալ ձգտելու[1]: Իսկ բարերարութեան վայելք կամ պտուղ ըսելով՝ կ'իմացուին այն մուտքերն, որոնք ուղղակի բարերարութիւններէ յառաջ կու գան, եւ ոչ թէ անոնք՝ որ պաշտամանէ յառաջ կու գան, որպիսի են՝ դաւազանապտուղք, աւուրչեայք, եւ այլն[2]:

β.

"Երեք տարի կարգ տալէն նուիրի իրաւամբ կը կախուին՝ որոնք որ առանց տիտղոսի քարերարութեան կամ՝ հայրենի ժառանգութեան մէկը կը ձեռնադրեն այնու դաշամբ՝ որ ձեռնադրեալն իրենցմէ ապրուստ հնարէ[3]:,,

Կանոնս երեք տարուց միջոցի մէջ կարգ տալէն կը կախէ "ձեռնադրողները„. այսինքն՝ այն Եպիսկոպոսունքն՝ որ ձեռնադրութեան տիտղոս չունեցող մէկուն, թէեւ իրենց հպատակին ըլլայ կամ ոչ, ձեռ աստիճաններ կու տան: Ըսինք՝ ձեռ աստիճան. վասն զի ըստ Տրիդ. Ս. ժողովոյ[4], միայն մեծն ընդունելու համար ձեռնադրութեան տիտղոս հարկաւոր է: Իսկ "կարգ„ ըսելով՝ կ'իմացուին եօթն աստիճանները, այս է՝ չորս փոքր եւ երեք մեծ աստիճանները: Բայց ոչ՝ խուղուման հերայ, որ եկեղեցական արարողութիւն մը միայն է եւ պատրաստութիւն առ աստիճանս. եւ ոչ ալ՝ եպիսկոպոսութիւն՝ որ սովորաբար կոչի, ձեռնադրութիւն (ordinatio) չըսուիր, այլ օծումն[1] (consecratio): Անոր համար կարգ ընդունելէն կամ տալէն կախեալ մը խուզումն հերայ կամ եպիսկոպոսութիւն ընդունելէն կամ տալէն կախեալ չէ[2]:

Արդ, կախակայութեանս մէջ իյնալու համար՝ ըստ բանի կանոնիս կը պահանջուի, որ

1. Եպիսկոպոսն "առանց տիտղոսի քարերարութեան կամ հայրենի ժառանգութեան„ զմեկը ձեռնադրէ: Վասն զի չէ օրէն Եպիսկոպոսաց օտարականս կամ հպատակ մը առանց պէտքի յԵռնադրութիւն ձեռնադրել, այսինքն՝ առանց ձեռնադրեալն եկեղեցւոյ մը վերաբերելու, որմէ իւր ապրուստն դանել կարենայ, եւ չըլլայ թէ ի կարօտութենէ ստիպեալ եկեղեցական վիճակի անվայել կերպով մ'իւր պարէնն հայթայթել ջանայ:

Հին ժամանակներն ամէն ձեռնադրեալ՝ եկեղեցւոյ մը կը վերաբերէր, թէեւ բոլորովին որոշ մուտք մը չունէր. յիներեցաց ժամանակաց եկեղեցեաց ստացուածներն ըստ պաշտամանց բաժնուեցան, այնպէս որ իւրաքանչիւր աք որոշ հաստատուն մուտք մը (բարերարութիւն) ունէր, որ նոյն իսկ փոքր աստիճաններու համար կը պահանջուէր, եւ այս է տիտղոսն

1. Տեսակը՝ բաբերարութիւնը: Լաւերանեան Գ. ժողովին այս բարերարութիւնը սահմանաւորեց սարկաւագութեան եւ քահանայութեան վրայ, որոնց վրայ քիչ մ'ետքն աւելցաւ կիսասարկաւագութիւնն ալ: Եւ որովհետեւ տիտղոսի էական է՝ որոշ եւ հաստատուն մուտք մը, յիներեցաց ժամանակաց եկեղեցեաց, զոր Տրիդ. Ս. ժողովը հաստատեց, սահմանաւորելով այն դիպաց վրայ, երբ բաւական բարերարութիւն չկայ եւ թեմի մը համար նոր կղերականաց ձեռնադրութիւնը հարկաւոր կամ օգտակար է[3]: Անոր վրայ աւելցաւ իբր 3. Տեսակ տիտղոս՝ Ազաբալական Աթոռէն յայտնապէս հաստատեալ պէտքս սուրբերուն, որ Տարած. Հաւ. Ս. ժողովոյն հպատակ երկիրներու համար միայն կ'արժէ: 4. Տեսակ տիտղոս

[1] Ուիեդի, թ. 179:
[2] Ս. Լիգ. Գ. 130:
[3] Վճիռք Գրիգ. Գ. Ե. Տիտ. Գ. Վասն Սիմոն. Գլ. Խե: Եւ ոտ Գրիգ. թ. 1235: — Տես էջ 25:
[4] Նիստ ԻԱ.:

[1] Հմմ. Փր. Հայներ, էջ 14:
[2] Տէ Ընճէլիս, Գ. Ա. Տիտ. թ. էջ 195:
[3] Նիստ ԻԱ. Գլ. 2. Վասն նորոգ.:

է պէտքս ինձմէ որ է՝ որոշ, բաւական ապահով եւ ապրուստի բաւական մուտք մը՝ որ ձեռնադրելոյ մը կամ եկեղեցական ստացուածներէն եւ կամ աշխարհականաց ստացուածներէն հաստատուն եւ յետս չնահանջելի կերպով կը տրուի։ 5. Տեսակ տիտղոս է՝ պէտքս աղտաբնեան, որ հանդիսական ուխտ ունեցող կարգի մը մէջ ուխտելոյ համար միայն կ'արժէ, այնպէս որ այնպիսի կարգի մ'անդամներն հանդիսական ուխտ չդրած՝ չեն կրնար ձեռնադրուիլ, բայց միայն՝ եթէ կարգն առանձինն արտօնութիւն մ'ունի, ինչպէս Յիսուսեանք։ 6. Տեսակ տիտղոս է՝ պէտքս սէլլոյ, կամ ըստ այժմու հանգամանաց՝ պէտքս սէլլոյ էշխէնէ, որ միայն Գերմանիա սովորութեամբ հաստատուած է։ Ասոնցմէ մէկն ալ չունեցողը կրնայ 7. Տեսակ տիտղոսով ձեռնադրուիլ, որ կը կոչուի պէտքս էդէրոնոյէ, որ օրինաւոր է՝ ցորչափ կղերանոցը պահանջուած ստացուածքն ունի։

Ձեռնադրութեան համար այս տիտղոսներէն մէկը կը պահանջուի։ Անոր համար դատակնքէս չ'ազատիր ով որ ձեռնադրութենէն եռքը բարերարութիւն մը տալու դիտմամբ կը ձեռնադրէ. վասն զի ձեռնադրութեան ժամանակ տիտղոս մը չունի։ Նոյնը կ'արժէ եթէ տիտղոսն ըստ ինքեան ոչինչ եւ անվաւեր կամ սուտ տիտղոս ըլլայ որ իրօք չկայ, ինչպէս՝ եթէ հայրենի ժառանգութիւնն անապահով ըլլայ։ Իսկ եթէ Եպիսկոպոսն ըսկիզբ՝ թէպէտ ապահով բայց ապրուստի բաւական չեղող կամ քիչ ատեն (3 տարի) տեւող տիտղոսով ձեռնադրէ, այն ատեն ազատ է կախակայութենէ[1]. վասն զի ձեռնադրութեան ապահով տիտղոս կայ, եւ արդարութիւնը՝ միայն պակասը լրացընելու կը տիպէ զԵպիսկոպոսն, մինչեւ որ ձեռնադրեալն ուրիշ բաւական տիտղոս մը ստանայ[2]։ — Կախակայութեանս մէջ ինկալու համար չի բաւեր միայն ձեռնադրութեան տիտղոս մը չունենալը, այլ կը պահանջուի նաեւ

2. Միաբանութիւն մը, "դաշինք" մը, որով ձեռնադրեալը ձեռնադրողէն "ապրուստ չխնդրէ" պիտի։ Այն Եպիսկոպոսն՝ որ կղերական մը թէեւ

[1] Հմմ. Կուրի-Պալլ. Բ. 999։
[2] Վճիռ Գ. 2. 4. 16. 23 — Վասն ձեռնադր.։

առանց տիտղոսի մը կը ձեռնադրէ, բայց "ապրուստ չխնդրելու" դաշինք մը հետը չի դներ, կախակայութեանս տակ չ'իյնար. բայց պարտական է տալ անոր կարեւոր ապրուստը, մինչեւ որ անիկայ կամ ինքն անձամբ ուրիշէ մը ձեռնադրութեան տիտղոս մը հայթայթէ անոր։ Իսկ եթէ մէկն իրմէ ապրուստ չխնդրելու դաշամբ՝ ձեռնադրութեան տիտղոս չունեցողը ձեռնադրէ, ըստ վճռոյ կանոնիս՝ երեք տարի կարգ տալէն կը կախուի, այնպէս որ երեք տարի չի կրնար, եթէ անկանոնական ըլլալ չ'ուզեր, սրբէ նաեւ փոքր աստիճան տալ, ի բայ հանեալ զխուզումն հերաց, որ աստիճան չէ[1]։ Այս կախակայութիւնն երեք տարին ինքնին կը դադրի. իսկ անկէ յառաջ՝ առանց Քահանայապետէն արձակումն առնելու՝ չի բարձուիր[2]։

Գ.

"Տարի մը կարգ տալէն նուիրեալ իրաւամբ կը կախուին որոնք որ ուրիշին ապրուստը կը ձեռնադրեն, նաեւ անմիջապէս քարերարութիւն տալու պատճառանօք, կամ արդէն իսկ տուեալ, բայց ոչ բաւական քարերարութեան պատրուակաւ, առանց անոր Եպիսկոպոսին ընծայագրոյն, եւ կամ որոնք որ կը ձեռնադրեն իրենց սեպհական ապրուստը՝ որ այլուր այնչափ ժամանակ քննուած ըլլայ, մինչեւ հոն կանոնական արգելք յանձն ձգել կարող եղած ըլլայ, առանց այն տեղւոյն կարգաւորին վկայագրոյն[3]։"

[1] Պռնաչ. Վ. Գ. Մ. Բ. թ. 8։ Կախակայութեանս տակ անկեալ Եպիսկոպոսը թէեւ 3 տարի չի կրնար անձամբ ձեռնադրել, բայց կրնայ զօրութեամբ իրաւարանութեան իւրոյ՝ ուրիշէն ձեռնադրուելու իշխանութիւն տալ։
[2] Հմմ. Բաս. 493 — ։ Ռիեգի, Ջոլի, Փորմիզ. եւ այլն։
[3] Վճիռք Սիքստ. Գ. Ս. Տ. Թ. ԳԼ. Գ. եւայլն։ — Տես էջ 25։

Կանոնս մէկ տարի կարգ տալէն կը կախէ այն Եպիսկոպոսունքն՝ 1. Որոնք կը ձեռնադրեն էբենց հպատակ ընտրեալ մը, առանց անոր սեպհական Եպիսկոպոսին ընծայագրոյն, եւ կամ՝ 2. Որոնք կը ձեռնադրեն թէ՛ եւ էբենց հպատակը, բայց առանց այն Եպիսկոպոսին վկայագրոյն, որուն թեմին մէջ ձեռնադրեալն այնչափ աեն բնակած ըլլայ, մինչեւ ձեռնադրութեան արգելք մը յանձն ձգել կարող եղած ըլլայ: Կանոնիս սոյն երկու մասանց մեկնութեան չափած՝ կանոնիս մէջ յիշուած 1. Հպատակ, 2. Ընծայեալ, 3. Կանոնական արձել, եւ 4. Վկայեալ բառերուն մեկնութիւնը տանք:

1. Մէկն Եպիսկոպոսի "հպատակ" կրնայ ըլլալ չորս կերպով:

ա. Ծննդեամբ, երբ մէկը ձեռնադրուիլ ուզած թեմին մէջ ծնած է, որ միանգամայն Հօրը բնակատեղին է: Եթէ այսպիսի մէկն այն տեղն՝ ուր ըստ պատահման ծներ է, այնչափ աեն բնակի, մինչեւ կանոնական արգելք կարող ըլլայ յանձն ձգել, չի կրնար Հօրը բնակատեղւոյն Եպիսկոպոսէն ձեռնադրուիլ առանց նոյն ծննդեան տեղւոյն Կարգաւորին վկայագրոյն: Իսկ եթէ Հայրն՝ որդւոյն ըստ պատահման ծնած տեղն այնչափ աեն եւ այն դիտմամբ բնակի, որ հոն իւր բնակութիւնը հաստատէ, ձեռնադրութեան նկատմամբ այս կ'արժէ, եւ ոչ՝ առաջին բնակատեղին: Բնական՝ ապօրինաւոր զաւակն այն Եպիսկոպոսին հպատակ է, որուն թեմին մէջ կը բնակէր մայրը զինք ծնած ժամանակ. իսկ եթէ մայրը բնակատեղի մը չունէր, այն աեն որ դին ալ մօրը ծննդեան տեղւոյն Եպիսկոպոսին հպատակ է: Ընկերիին գտնուած եւ մկրտուած տեղւոյն Եպիսկոպոսին հպատակ է, եթէ ծնողքն անծանօթ է: Նորադարձ մկրտուած թեմին կը վերաբերին[1]:

բ. Բնակութեամբ: Եթէ մէկը թէեւ այլուր ծնած՝ բայց տեղ մը կամ 10 տարի արդէն բնակած է, եւ կամ՝ եթէ ամացուածոց մեծ մասը (շէնք, տուն եւ այլն,) հոն կը գտնուի եւ ինքն ալ բաւական աեն

[1] Սահմ. պօղոս Գ.ի Յունիոսի § 3. 1542:

բնակած է, նոյն տեղւոյն Եպիսկոպոսին հպատակ է: Բայց երկու դիպաց մէջ ալ պէտք է ձեռնադրելին հոն բնակելու կամք ու դիտաւմ ունենալուն վրայ ապահովութեան համար երդնուլ: Այսպիսի մէկն եթէ եօթը տարուան ըլլալէն ետքը՝ հեռացած է ծննդեան քաղաքէն, կը պահանջուի նաեւ ծննդեան տեղւոյն Եպիսկոպոսին վկայագիրը. վասն զի եօթը տարուընէ ետեւ՝ կրնար կանոնական արգելք մը յանձն ձգել:

գ. Բարերարու-թեամբ: Եթէ մէկն Եպիսկոպոսի մը թեմին մէջ արեւէ բարերարութիւն մ'ընդունի, նոյնին հպատակը կ'ըլլայ: Բայց առ այս կը պահանջուի, որ 1. Ձեռնադրելին բարերարութիւնն արդէն իսկ խաղաղութեամբ ստացած ըլլայ: 2. Բարերարութիւնը բաւական ըլլայ ապրուստի: 3. Ձեռնադրելին ծննդեան եւ բնակութեան տեղւոյն Եպիսկոպոսներուն վկայագիրը՝ բարերարութեան պատճառաւ ձեռնադրող Եպիսկոպոսին ձեռքը տայ, որ զայն՝ եւ տուած բարերարութեան մուտքը ձեռնադրութեան գրքին մէջ որոշակի նշանակէ[1]:

դ. Ընտանեութեամբ: Եթէ մէկն Եպիսկոպոսի մը երեք տարի անակից եւ կենակից եղած է, եւ Եպիսկոպոսն իւր ապրուստը վճարեր է, եւ կամք ունի ձեռնադրութենէն դոնէ ամիս մ'եւեթ ապրուստի բաւական բարերարութիւն մը տալ, այնպիսին այս տնակից Եպիսկոպոսին հպատակը կ'ըլլայ:

Եթէ մէկն այս չորսէն երկուքը կամ աւելին ի միասին ունի, կրնայ ըստ կամի ասոնցմէ մէկէն ձեռնադրուիլ կամ ինչ ինչ աստիճան մէկէն եւ ինչ ինչ մէկալէն ընդունիլ. միայն թէ այս փոփոխութիւնը նենգութեան համար չըլլայ[2]:

2. "Ընծայագիր" կամ յանձնարարական թուղթ (dimissoriales, litterae dimissoriae) ըսելով՝ կ'իմացուի այն թուղթն, որով սեպհական Եպիսկոպոսն իւր հպատակին իշխանութիւն կու տայ հռոմէական եկե-

[1] Տե՛ Ընձէլիս էջ 204—:
[2] Ս. Ժ. Ուրբ. 26 Յունուար 1732:

ղեցւոյ հետ միացեալ ուրիշ Եպիսկոպոսէ մը ձեռնադրուիլ կարենալու, այնու պայմանաւ՝ որ զարձեալ իւր Հպատակը մնայ, եւ ոչ՝ ձեռնադրողին: Այս ընծայագիրը միայն սեպհական Եպիսկոպոսը կրնայ տալ. իսկ Ընդհանրական փոխանորդը միայն այն ատեն կրնայ տալ, երբ Եպիսկոպոսը թեմէն հեռու տեղ մ'երկայն ատեն կենայ[1]: Եպիսկոպոսական աթոռոյ դատարկութեան առաջին օրուընէ սկսեալ տարի մ'ամբողջ անցնելէն ետեւ՝ կանոնիկոսաց ժողովոյն գահերեցը կրնայ ընծայագիր տալ. իսկ մէկ տարին չլրացած՝ կրնայ միայն այն ատեն տալ, երբ Հարին ստիպէ, ինչպէս եթէ մէկն արդէն տրուած կամ նոյն ատեն տրուելի բարերարութեան պատճառաւ ստիպուած է ձեռնադրուիլ[2]: Հանդիսական ուխտ ունեցող կրօնաւորաց կրնան տալ իրենց Առաջնորդները[3]:

3. *"կանոնական արգելք" ունեցողներն՝ որոնց պատճառաւ չեն կրնար ձեռնադրուիլ, հետեւեալներն են՝*

1. Անկնունք: 2. Ապօրինաւոր ազակ: 3. Անչափահաս: 4. Անդրոշմ: 5. Նորադարձ: 6. Ամուսնացեալ: 7. Երկկին: 8. Յանցաւոր: 9. Վատանուն: 10. Հասարակաց պաշտամանց զբաղող: 11. Ծառայ: 12. Ներքինի: 13. Խեղ մարմնով: 14. Զգալի տձեւ: 15. Ցիմար եւ կատաղի: 16. Դիւահար: 17. Ճանապարհորդ եւ Անծանօթ: 18. Արբեցող եւ Որկորուստ: 19. Ծանօթ վաշխառու: 20. Անկիրթ եւ Տգէտ: 21. Անկանոնական: 22. Կախեալ, Արգելեալ եւ Բանադրեալ: 23. Լուսնոտ: 24. Մսամաճառ: 25. Պանդոկապետ: 26. Միմոս: 27. Գուսան: 28. Անգթութիւններ ընող եւ Հրամայող, պատժելին կամ անդամատելին եւեւ[4]:

4. *"վկայագիր" կը կոչուի այն թուղթն՝ զոր Եպիսկոպոս մը ձեռնադրողին կու տայ, որով կը վկայէ՝ թէ ձեռնադրելին ունի կանոնական յատկութիւնները:*

[1] Կ. 3. § Ի. Խոնարհ, առ 6:
[2] Ս. Ա. Տրիդ. Նիստ Է. կ. 10. վ. ան բարեկ.:
[3] Հմմ. Հայներ, էջ 326:
[4] Հմմ. Մոնաչէլի, Գործնական օրինական կարգ. վան մուակարար. կարգի:

Այս՝ ծննդեան, հասակին, բարոյից, կարողութեանց, տիտղոսին, կանոնականութեան, եւ այլն, վասն զի ձեռնադրող Եպիսկոպոսին պիտի տրուի՝ 1. Թէ ծննդեան եւ թէ բնակութեան Եպիսկոպոսէն, եթէ ձեռնադրելին իբրեւ ընտանեաբար Հպատակ պիտի ձեռնադրուի: 2. Այս վկայագիրը թէ ծննդեան եւ թէ բնակութեան Եպիսկոպոսէն պիտի բերէ կղերական մը, որ իւր սեպհական Եպիսկոպոսէն խուզումն հերաց կամ նաեւ ուրիշ աստիճան մ'ընդունելէն ետեւ՝ բարերարութիւն մը տուող Եպիսկոպոսէն իբրեւ բարեբարոյ Հպատակ կ'ուզէ միացեալ աստիճաններն ընդունիլ: 3. Ծննդեան Եպիսկոպոսին վկայագիրը պիտի տրուի բնակութեան Եպիսկոպոսէն իբրեւ բնակ Հպատակ ձեռնադրուելու համար, եթէ ծննդեան տեղն այնչափ բնակած է, որ կանոնական արգելք մը չանձն ձգել հնարաւոր ըլլայ: 4. Վկայագիրն ընծայագրոյ հետ միացեալ պիտի ըլլայ:

Այս չորս նախադիտելիքները դնելէն ետեւ՝ դիւրին է կանոնիս մասունքն ի միտ առնուլ:

Եպիսկոպոս մը միայն իւր Հպատակները կրնայ ըստ օրինի ձեռնադրել. իսկ օտարականները միայն այն ատեն, երբ օտարականին սեպհական Եպիսկոպոսն իրեն իշխանութիւն կու տայ: Անոր համար, երբ Հպատակութեան համար պահանջուած վերոյիշեալ չորս տիտղոսներէն մէկն ալ չկայ, խոտիւ՝ ընդ պատժով կախակայութեանս արգելեալ է առանց ձեռնադրելոյն սեպհական Եպիսկոպոսին ընծայագրոյն՝ աստիճան մը տալ մէկուն, *"եւ եւս առաւել անմիջապէս յարներարդութիւն տալոյ պատուասիրօք, կամ արդիւն իսկ տուեալ՝ բայց ոչ յառաջական յարներարդութեան պատրուակաւ"*: Վասն զի ձեռնադրութենէն անմիջապէս ետքը տրուելի բարերարութիւնը ձեռնադրութենէն յառաջ տրուած չըլլալով՝ Հպատակութիւն մը չի ծնանիր: Նոյնպէս՝ արդէն իսկ տուեալ, բայց ոչ բաւական բարերարութիւնն ալ Հպատակութեան տիտղոս չէ. ինչու որ ոչ բաւական բարերարութիւնն ըսելով կ'իմացուի այն՝ որուն պատուհասն այնչափ քիչ է, որ նոյն թեմին սովորութեան

համաձայն ձեռնադրութեան տիտղոս մը չի կրնար ստացուիլ։ Նոյն իսկ այն ատեն՝ երբ այս ոչ բաւական բարերարութեան վրայ հայրենի ժառանգութիւնն ալ աւելցնելով՝ բաւական բարերարութիւն ըլլայ, բարերարութիւնը միշտ ոչ բաւական կը մնայ, եւ ըստ հետեւորդի ձեռնադրողը կը կախակայի. ինչու որ վրան աւելցած հայրենի ժառանգութիւնը հպատակութիւն յառաջ չի բերեր, որով ձեռնադրողն "արդիւն իսկ տոհմեալ՝ հայց ոչ հառնական յարերարութեան պատրաստական„ կը ձեռնադրէ։ Ուստի, ոչ բաւական բարերարութիւնը թէեւ նախընթաց կախակայութենէ կ'ազատէ, բայց ոչ՝ ասկէ։ Եթէ տուեալ բարերարութիւնը բաւական է ապրուստի, եւ ձեռնադրելին արդէն խաղաղութեամբ զայն կը ստանայ, այն ատեն սոյն բարերարութիւնը տուողն առանց կախակայութեանս մէջ իյնալու՝ կրնայ զինք ձեռնադրել, թէեւ ընծայադիր չըլլնէնայ. վասն զի այնպիսին՝ տուողին բարերարութեամբ հպատակ եղած է[1]։

Ամէն Եպիսկոպոս իւր հպատակները, ցորչափ ուրիշ Եպիսկոպոսի մը հպատակութեան տիտղոս կամ ուրիշ արգելք մը չունին, առանց վկայագրի կամ ընծայագրոյ կարօտանալու կրնայ ձեռնադրել։ Բայց երբ որ իւր հպատակներէն մէկը իւր թեմէն կը հեռանայ եւ կ'երթայ ուրիշ թեմի մէջ այնչափ ատեն կը բնակի, որչափ կանոնական արգելք մ'ունենալու համար կը պահանջուի, այնուհետեւ չի կրնար իւր սեպհական հպատակը ձեռնադրել առանց այն ուրիշ թեմին կարգաւորին վկայագիրն ունենալու. ապա թէ ոչ՝ ձեռնադրողն ձեռնադրութենէն կը կախուի, որ տարին անցնելէն ետքն ինքնին կը դադրի, իսկ տարւան մէջ՝ միայն Քահանայապետէն կրնայ արձակուիլ։

Մէկն, ընդհանրապէս խօսելով, կանոնական արգելք յանձն ձգել կարող կ'ըլլայ, եթէ եօթը տարւան հատակէն ետքը վեց ամիս օտար թեմի մէջ բնակի[2]։ Բայց որովհետեւ նաեւ վեց ամսէն քիչ ժամանակուան

[1] Կուրի-Պալլ. Բ. 999, եւ այլն։
[2] Կուրի-Պալլ. Բ. 999, եւ այլն։

մէջ ալ կրնայ մէկը կանոնական արգելք յանձն ձգել, անոր համար եօթը տարուընէ ետեւ վկայագիր միշտ հարկաւոր է։

Ընծայագրոյ եւ վկայագրի համար ըսածնիս պարզ ուխտ ունեցող Միաբանութեանց համար ալ իմանալու է. վասն զի ասոնք ալ առանց իրենց բնակատեղւոյն Եպիսկոպոսին ընծայագրոյն կամ վկայագրոյն չեն կրնար ձեռնադրուիլ[1]։ Իսկ Հանդիսական ուխտ ունեցողներն՝ որոնց կարգաւորն է բնակատեղւոյն վանական Մեծաւորը, ծննդեան Եպիսկոպոսին ընծայագիրը բերելու պարտական չեն[2], հապա իրենց Առաջնորդայր[3], բայց պարտական են Թեմական Եպիսկոպոսին ձեռնադրուիլ[4]։

Ի վերջոյ մոռգրութեան արժանի է, Տրիդ. Ս. Ժողովէն այս նկատմամբ տրուած հետեւեալ կախակայութիւններն[5], որ տակաւին ի զօրութեան են։

1. Իր կամ ուրիշին հպատակն ուրիշին թեմին մէջ առանց յայտնի հրամանի կարգաւորի տեղւոյն ձեռնադրողներն յանուորոշ ժամանակս կը կախակային[6]։ 2. Տիտղոսական Եպիսկոպոսունք, եթէ մէկու մը խուզուելի հերաց կամ աստիճան մը տան, տարի մ'եպիսկոպոսական զարգուց գործածութենէն կը կախակային[7]։ 3. Կանոնիկոսական փոխանորդք, որոնք աթոռոյ դատարկութեան ժամանակ առանց հարկի մը տարւան մը միջոցին մէջ ընծայագիր կուտան, տարի մ'իրենց պաշտօնէն եւ բարերարութենէն կը կախակային։

Գ.

"Տարի մը կարգ տալէն նուիրն իրաւամբ կը կախուի ով որ՝ արտաքոյ դիպաց օրինաւոր արտօնութեան, առանց բարերարութեան կամ՝ հայրենի ժառանգութեան

[1] Ս. Ժ. Եպիսկ. եւ կրօն. 6. Մայ. 1864։
[2] Ս. Ժ. Արար. 28 Փետր. 1754։
[3] Բենեդ. ԺԴ. Սահմ. Եբէլ է Վերայ Տէր։
[4] Նոյն, անդ։
[5] Տես Ա. Ճաւելուած։
[6] Նիստ. Զ. Գ. 5. Վասն բարեկ.։
[7] Ն. ԺԴ. Գ. 2։

տիտղոսի, կղերականի մը՝ որ Միաբանութեան մը մէջ կ'ապրի, յորում հանդիսական ուխտ չի դրուիր, կամ նաեւ դեռ չուխտեալ կրօնաւորի մը սուրբ կարգ կու տայ[1]։„

Կանոնս նաեւ փոքր աստիճան մը տալէն տարի մը կը կախակայէ այն Եպիսկոպոսն, որ կամ 1. Պարզ ուխտ ունեցող կրօնաւորի առանց ձեռնադրութեան տիտղոսի մը[2] Ս. Աստիճան կու տայ "արտաքոյ դիպաց օրինաւոր արտօնութեան„, ինչպէս ունին Յիսուսեանք՝ որոնց հանդիսական ուխտէն յառաջ երեք տարի պարզ ուխտ դնող ուխտեալներն կրնան աղքատութեան տիտղոսիւ նոյն իսկ քահանայ ձեռնադրուիլ։ Եւ կամ 2. Հանդիսական ուխտ ունեցող կարգերու մէջ երեք տարի պարզ ուխտ դնողներն առանց օրինաւոր տիտղոսի կը ձեռնադրէ։ Եթէ մէկն աղքատութեան կամ սեղանոյ տիտղոսիւ Ս. Աստիճան մ'առնելէն ետեւ՝ կարգէ կամ Միաբանութենէ օրինաւորապէս կ'ելլէ կամ կ'արձակուի, չի կրնար ընդունած աստիճանները գործածել "մինչեւ որ ապահով եւ բաւական հայրենի ժառանգութիւն մ'անձին հայթայթէ„[3]։

> Ի վախճանի մտադիր ընենք, որ այս վերոյիշեալ երեք կանոնաց մէջ պատիժը միայն ձեռնադրողին վրայ է, եւ ոչ ձեռնադրելոյն[4]։

Ե.

"Կարգի գործածութենէն նովին իրաւամբ ի մշտնջենաւորս կը կախուին կրօնաւորք ի քաց արձակեալք՝ որ արտաքոյ վանաց կ'ապրին[5]։„

[1] Ի կոնդակաց՝ Թէե– ոթ. 1567։ Հռոմէական քահանայութիւն էրէց, Պիոս Ե. 1568։ Տես էջ 27։
[2] Տես էջ 225։
[3] Հռոմէական քահանայ. § 4։
[4] Բատ. Թ. 499։ Ռիէգի, Ձոլի։
[5] Վճիռ Ս. Ժ. Սիւնհ. հրամանաւ Ուրբ. Ը.ի տուեալ 1624, եւ հրամանաւ Ինոսվկ. Ժ.ի սահմանաւորեալ եւ նորոգեալ, 1694։ — Տես էջ 27։

Կանոնս կախակայութեան տակ կը ձգէ այն կրօնաւորներն որոնք՝ Առաքելական Աթոռէն հաստատեալ Կոչէի մը մէջ ուխտ դրած են. ուստի եւ միայն հանդիսական ուխտ ունեցող կրօնաւորները, եւ ոչ թէ զանոնք, որ Միաբանութեան մը կամ կրօնական ընկերութեան մը մէջ կ'ապրին, կամ՝ որոնք թէեւ կարգի մը մէջ կ'ապրին, բայց տակաւին հանդիսական ուխտ չեն դրած։

Այս կրօնաւորներն որպէս զի կախակայութենէս տակ իյնան, կը պահանջուի, որ

1. Վանքէն "ի հուց արձակեալ„, արտաքսեալ ըլլան իրաւացի պատճառի մը համար, եւ պահելով օրէնսդրոյ կերպը։

Այս նկատմամբ պէտք է իւրաքանչիւր Վանաց Սահմանադրութեան մտադիր ըլլալ։ Իսկ արտաքսուած դեռ Վանքէն չելած՝ կրնայ բողոքել առ Ս. Աթոռն, եթէ պատճառ մ'ունի։ Բայց՝ դէմ Վանէն ելլած. վասն զի ըստ Տրիդ. Ս. Ժողովոյ[1], եթէ բողոքելու ժամանակ արդէն արտաքոյ Վանաց կ'ապրին, լսելի չեն ըլլար, եթէ յառաջուընէ առ այս արտօնութիւն չեն ընդունած[2]։

Ուստի, առաջին էական պահանջեալն է՝ բաց յոյժ ելլել Վանէ։ Անոր համար ալ *ոչ ոք* ոչ իրենց համար կ'ապրին, *ոչ ոք* ոչ ալ *ոչ ոք* ոչ ալ *ոչ ոք* ոչ ալ

սեաց վրայ դրած պատժոց տակ կ'ինկնան, որ սովորաբար նովին գործով անկանելի բանադրանք է[1]։ — Կը պահանջուի՝

2. *Որ արտաքսեալն "արտաքոյ վանից ապրի"։ Անոր համար վանքէ հանուած կրօնաւոր մ'եթէ ուրիշ նաեւ թուլագոյն կարգ մը մտնէ, կախակայութեանս տակ չ'ինկնար, եւ կամ եթէ վերստին իւր վանքն ընդունուի, կախակայութիւնը վերստին կը դադրի[2]։*

Ուստի, եթէ հանդիսական ուխտ ունեցող կրօնաւոր մ'ըստ օրինի վանքէն մերժուի, ամէն՝ նաեւ փոքր աստիճանաց գործածութենէն կը կախուի, ցորչափ որ վանքէ դուրս կ'ապրի. առանց զանազանութեան՝ թէ աստիճան մը վանք չմտած թէ վանքի մէջ, եւ կամ արտաքսուելէն ետքն ընդունած է[3]։ Անոր համար, այսպիսեաց ուրիշ միջոց չի մնար, եթէ ոչ դարձեալ վանք դառնալ, եթէ վանքին Սահմանադրութիւնը կը նեբէ, կամ ուրիշ վանք մը մտնել, եւ կամ՝ Ս. Աթոռէն աշխարհական կղերոյ դասը մտնելու շնորհագիր ընդունիլ, որով առանց ուխտերէն ըստ էութեան արձակուելու, կրնայ գթած Եպիսկոպոս մը դտնել, որ զինք ընդունիլ հաճի[4]։

Ը.

"Ընդունած կարգէն նովին իրաւամբ կը կախուին որոնք որ այն կարգն յանուանէ քանադրեալ, կամ կախակայեալ եւ կամ արգելեալ ծանուցուած անձէ մի, եւ կամ հրապարակական հերետիկոսէ կամ հերձուածողէ ընդունիլ կը յանդգնին. իսկ ասոնցմէ մէկէն քարեմտութեամբ ձեռնադրեալն՝ կը ծանուցանենք թէ մինչեւ որ

[1] Հմմ. Զոլէի, թ. 168 — ։ Վէրք. Ա. թ. 644։
[2] Պոնաչ. Հ. գ. Վ. 3. խ. 8. Մ. 12. թ. 2։
[3] Կ. 6. Վանի ուրաց. ։
[4] Ասանց. ծան. 46։

ոնօրինում՝ ընդունի՝ այս կերպով առած կարգին գործածութենէն զրկուած է[1]։"

Եկեղեցին միշտ արդի յիշեալ անձինքներէն Ս. Կարգ մ'ընդունող անձանց վրայ խստագոյն պատիժներ դրած էր. սակայն այն պատիժներն այնչափ ուրոշ եւ ճշդիւ սահմանեալ չըլլալուն՝ աստուածաբանից մէջ անոնց տարածութեան եւ ասստկութեան վրայ կարծեաց տարբերութիւն կար, յայնմ միայն միաբանելով՝ որ յայնպիսեաց տրուած կարգն վաւեր է, եթէ պահելով զպահելիսն տրուած է։ Սահմանադրութիւնս լայս ու պայծառութիւն ծագեց նաեւ այս խնդրոյ կնճռեալ խաւարին մէջ։ Վասն զի այսուհետեւ կախակայութեանս մէջ ինկնալու համար յայտնապէս կը պահանջուի, որ

1. Կարգն "յանուանէ քանադրեալ կամ կախակայեալ եւ կամ արգելեալ ծանուցուած անձնէ մի, եւ կամ հրապարակական հերետիկոսէ կամ հերձուածողէ ընդունի։ Թէ որո՞նք են՝ յանուանէ քանադրեալք, կախակայեալք եւ այլն, վերը[2] տեսանք, ինչպէս նաեւ հրապարակական հերետիկոսը կամ հերձուածողը[3]։ Այս առաջին պայմանէն յայտնի կ'երեւայ՝ որ եթէ մէկը ձեռնադրուի կարգընկէց, սիմոնական Եպիսկոպոսէ մը, կամ այնպիսի Եպիսկոպոսէ՝ որ բանադրեալ եւ այլն ըլլայ, բայց ոչ յանուանէ, այսուհետեւ ազատ է կախակայութենէս. վասն զի ասոնք, որ յառաջագոյն կախակայութեանս տակ կ'ինկային, կանոնիս մէջ չեն առնուած, մենք ալ իրաւունք չունինք դատակնիքն ըստ բովանդակութեանը ձգտելու. մանաւանդ որ Սահմանադրութեանս վախճանն է դատակնիքները սահմանաւորել[4]։ Բայց որովհետեւ այսպիսի կարգընկէց, սիմոնական, բանադրեալ եւ այլն

[1] Վճռ. Կրաւախանոսի, Գլ. 1. 2. 3. պ. 9. խ. 1. Վճռ. Գրիգ. Գ. Ե. Տ. Ը. Գ. 1. 2. Վճռ. հերձ. ժ. Լաո 1102։ — Տես էջ 27։
[2] Տես էջ՝ 183։
[3] Տես էջ 52, 77։
[4] Ռիեդէլ, թ. 196։ Բաո. էջ 355. թ. 508։

Եպիսկոպոսներէն ձեռնադրուողներուն վրայ Սահմանադրութենէս յառաջ դրուած կախակայութիւնը նաեւ անոփոխ-ութիւն (inhabilitas) մը յինքեան կը բովանդակէր, "ինչու որ այսպիսի բանադրեալ, եւ այլն Եպիսկոպոս մը կարգի գործածութենէ զուրկ է, այնպէս որ չի կրնար օրինաւորապէս եպիսկոպոսական պաշտօն կատարել, ուստի ով որ ասոնցմէ կարգ կ'ընդունի, գործածութիւնը չ'ընդունիր, վասն զի ոչ ոք կրնայ չունեցածն ուրիշին տալ[1]." անոր համար յայտնի է թէ՝ այսպիսի կարգընկէց, բանադրեալ, եւ այլն, Եպիսկոպոսներէ թէ յանցանօք եւ թէ տգիտութեամբ եւ առանց կամաց ձեռնադրուողն անոփոխ-ութիւն մ'ունի. այնպէս որ ընդունած աստիճանը չի կրնար գործածել, եւ եթէ ընդդէմ գործէ, թէեւ անկանոնական չ'ըլլար, բայց ծանր կը մեղանչէ: — Կը պահանջուի՝

2. Որ ընդունած կարգն (առանց զանազանութեան փոքր կամ մեծ աստիճանի,) ըստ ամենայնի վաւերը ըլլայ. վասն զի ոչ ոք չունեցած կարգէն կրնայ կախակայիլ: Անոր համար անգղիական եպիսկոպոսներէն ձեռնադրուողներն կախակայութեան տակ չեն իյնար. վասն զի աստիճք իրօք Եպիսկոպոս չեն[2]: — Կը պահանջուի՝

3. Որ մէկը վերոյիշեալ անձինքներէն կարգ մ'ընդունիլ "յանդգնի". այսինքն՝ գիտնալով անոնց այնպիսի ըլլալն եւ անոնցմէ ձեռնադրելոյ վրայ դրուած պատիժը, անոնցմէ ազատ կամք կարգ մ'ընդունի: Ուստի, կ'արդարացընէ կախակայութենէս նախընթաց նոյն իսկ պարզ երկբայութիւնն, զոր բառնալու անհոգութեամբ չջանացուեցաւ. միայն թէ այս անհոգութիւնը թոյլ, թանձր եւ վեհերոտ եւ կամ կամակոր չըլլայ. բայց այնպիսին ընդունած կարգին գործածութեան անոփոխ-ութիւն կ'ունենայ: Իսկ եթէ այս անհոգութիւնը թոյլ, թանձր ու վեհերոտ եւ կամ կամակար է, ուստի գիտեալ տգիտութիւն մը, այն ատեն բնականապէս բարեմտութիւն մը բնաւ եւ ոչ կերպով

[1] Պոնաչ. վ. գ. խ. 1. մ. ժ. թ. 1 —:
[2] Ձոլլ էջ 163. թ. 170. ընդ այլ մեկնիչս:

մը կրնայ ընդունուիլ, հապա արդէն իսկ յանդգնիլ է: Այսպէս նաեւ "ասոնցմէ մեկին չպարտադրուիլ ձեռնադրողն" ալ կախակայութեանս տակ չ'իյնար, հապա "այսպիսի ընդունած կարգին գործածութիւնը չունի", ուստի անատակութիւն յանձն կը ձգէ, որով ընդունած կարգը չի կրնար առանց մեղանչելու ի գործ դնել. վասն զի կանոնիս մէջ կ'ըսուի "միևչեւ որ տնօրինում ընդունի". արդ դատակնքէ մը՝ հոս կախակայութենէ մ'երբեք չի դնօքինուիր, այլ կ'ուշացուի[1]: Այս տնօրինումը կրնայ տալ ձեռնադրելոյն օրինաւոր Եպիսկոպոսը[2]:

Ուստի, եթէ այս երեք պայմանները կան, ձեռնադրեալն կախակայութեանս տակ կ'իյնայ, որմէ փախանայապետը միայն կրնայ արձակել:

Ի.

"Զորս ամենէ աւելի հոգի՛ բնակող աշխարհիկ օտարական կղերիկոսներն, որ իրենց սեպհական կարգաւորէն զատ մէկէ մի՝ առանց հրամանի Հռոմայ Փոխան-կարդինալին, կամ՝ առանց յառաջագոյն նոյն կարդինալին առջեւ քննութիւն ընելու ձեռնադրութիւն ընդունած են, կամ՝ նաեւ՝ յիշեալ քննութեան մէջ մերժուելէնետեւ իրենց սեպհական կարգաւորէն ձեռնադրուած են. նոյնպէս Հռոմայ վեց արուարձանեայ Եպիսկոպոսութիւններէն մէկուն վերաբերող կղերիկոսներն եթէ արտաքոյ իրենց թեմին ձեռնադրուին, իրենց կարգաւորին ընծայագիրն Հռոմայ Փոխան-կարդինալէն զատ մէկու մ'ուղղեալ ըլլալով. եւ կամ՝ եթէ

[1] Բաս. էջ 354. թ. 506:
[2] Գրիգ. թ. Գ. 2: Ձոլլ էջ 164, թ. 170 ընդ Ռ.: Ռիէդի, թ. 196. եւ այլն:

սուրբ կարգ ընդունելէն յառաջ՝ Առաքելութեան Քահանայք անուանելոց տալն մէջ ի Հռոմ տաան օր հոգեւոր կրթութիւն շըրած ձեռնադրուին, այս կերպով ընդունած կարգերէն ցկեան Ս. Աթոռոյն, իսկ ձեռադրող Եպիսկոպոսունքն տարի մը ի գործածութենէ Հայրապետականաց նովին իրաւամբ կը կախուին[1]:„

Կանոն երկու խումբ ձեռնադրելեայ յինքեան կը բովանդակէ: Ա. խումբը կը կազմեն անոնք՝ որ Հռոմայ արուարձանեայ եպիսկոպոսութեանց հպատակ չեն. իսկ Բ. խումբն անոնք՝ որ վերոյիշելոց հպատակ են:

1.

Այն ամէնքն՝ որ ուչ Հռոմայ թեմին ուչ ալ անոր վեց արուարձանեայ թեմերուն կը վերաբերին, ուստի եւ „օտարական„ են, եթէ Հռոմ բնակին կամ դէթ Հռոմ ամիս մը կենան, չեն կրնան աստիճան մ'առնուլ առանց հրամանի Հռոմայ Փոխան-Կարդինալին, կամ՝ առանց նոյն Կարդինալին առջեւ քննութիւն ընելու չեն կրնար արտաքոյ Հռոմայ բնակող Եպիսկոպոսէ մը ձեռնադրուիլ. նոյն իսկ եթէ սեպհական Եպիսկոպոսէն ընծայագիր ալ ունենան: Առանց այս պահանջելոց՝ միայն իրենց սեպհական Եպիսկոպոսէն կրնան ձեռնադրուիլ. բայց այս ալ արգելուած է, եթէ ձեռնադրելին վերոյիշեալ քննութեան մէջ ի բաց մերժուած է: Եթէ մէկն այս կարգադրութեան հակառակ գործէ, նովին գործով կ'իյնայ կախակայութեանս մէջ, ձեռնադրող Եպիսկոպոսն ալ եպիսկոպոսական պարգեւոյ գործածութենէն տարի մ'ամբողջ կը կախուի:

„Եպիսկոպոսական զարդք„ կ'ըսուին՝ որոնք որ եպիսկոպոսական իշխանութեան նշանակ են, ինչպէս՝ թագ, գաւազան, եմփորոն եւ կոնքեռ: Ուստի, կա-

[1] Վճիռք՝ կղեմայ Ը.ի 1608, Աղեքս. Է. 1664, եւ Բենեդ. ԺԴ. 1743: — Տես էջ 27:

խակայութեանս տակ ինկած Եպիսկոպոս մը՝ եպիսկոպոսական զարդուք կատարուած գործերէն ետ պիտի կենայ. ուստի եւ չի կրնար Դրոշմ եւ Ս. Կարգ տալ, եկեղեցի, բաժակ, եւայլն օծել, Հայրապետական պատարագ մատուցանել՝ Թայց կրնայ թէ պատարագ մատուցանել իբրեւ քահանայ, խոստովանութիւն լսել, ապրեցնել, առանձինն խոչընդոմն հերաց տալ, իբրաւարանական գործերը գործել եւայլն. վասն զի ասոնք եպիսկոպոսական զարդեր չեն պահանջեր[1]:

**Այս կախակայութենէս ազատ են՝ 1. Հռոմ բնակող կրօնաւորք. վասն զի կանոնն՝ „աշխատիկ„ կղերիկոսք կ'ըսէ: 2. Աշխարհականք՝ որ առանց այս պահանջելոց խոչընդոմն հերաց կ'ընդունին. վասն զի կանոնս „կարգի„ վրայ կը խօսի: 3. Անոնք՝ որ թէեւ Հռոմ չորս ամիս կեցած են եւ նոյն իսկ հոն քննութեան մէջ ի բաց մերժուած են, բայց կը մեկնին ի Հռոմայ դիտմամբ՝ այլ եւս հոն չընակելու, առանց այս վերոյիշեալ պահանջելոց որեւէ Եպիսկոպոսէ կը ձեռնադրուին. միայն թէ Հռոմայ Փոխան-Կարդինալին վկայագիրն եւ սեպհական Եպիսկոպոսին ընծայագիրն ընլլայ: 4. Անոնք՝ որ Հռոմայ մէջ իրենց սեպհական Եպիսկոպոսէն, որուն տիտղոսով մը հպատակ են*[2]*, քննութենէ ետեւ Ս. Կարգ կ'ընդունին, թէեւ Հռոմայ Փոխան-Կարդինալէն հրաման առած չըլլան. միայն թէ Փոխան-Կարդինալին կամ անոր Տեղապահին առջեւ քննութիւն ընելով ի բաց մերժուած չըլլան*[3]:

2.

Կանոնիս երկրորդ մասին մէջ կը բովանդակուին՝ Հռոմայ վեց արուարձանեայ եպիսկոպոսութեանց վերաբերող անձինք: Ասոնք եթէ չեն ուզեր իրենց սեպհական Եպիսկոպոսէն ձեռնադրուիլ, միայն Հռոմայ Փոխան-Կարդինալին կրնան դիմել, եւ Ս. Աթոռն ներ ընդունելէն յառաջ, Հռոմ՝ Մոնթէ Զիթորիոյ (Monte-Citorio) եղող Առաքելութեան Քահանայից (Լազարիստ) տունը, 10 օր հոգեւոր կրթութիւն պիտի ընեն: Ապա թէ այլազգ գործեն, կ'իյնան կախակայութեանս տակ. ձեռնադրող Եպիսկոպոսն ալ եպիսկո-

[1] պռնաչ. վ. Գ. Մ. Բ. թ. 3:
[2] Տես էջ 225:
[3] Ռիեգի, էջ 116, թ. 198: Զոլ. թ. 172: Ֆորմիզ. էջ 112: Բաս. էջ 356. թ. 509:

պոսական զարդուց գործածութենէն մէկ տարի կը կախակայի։

Բայց ի քահանայապետին վերապահեալ տուեալ վճռոյ կախակայութեան այս 7 կանոններէն, կան Տրիդ. Ս. Ժողովէն տրուած ուրիշ 7 կախակայութիւնք ալ, որոնք տակաւին ի զօրութեան են, որոնց վրայ Պիոս Թ. 1873ին Հռոմէական քահանայապետն Սահմանադրութեամբ հատ մ'ալ աւելցուց, որով եղաւ ԺԵ. կանոն, զորոնք կը գտնես Ա. Յաւելուածին մէջ։

Զ. ԳԱՍ

ՎԵՐԱՊԱՀԵԱԼ ԱՐԳԵԼՄՈՒՆՔ

Վերապահեալ արգելմունք տոռնեալ վճռոյ։

Ա.

"Հռոմայ Քահանայապետին առանձինն կերպով վերապահեալ արգելման մէջ նովին իրաւամբ կ'իյնան Համալսարանք, Վարժարանք եւ Ժողովք կաթոլիկոսաց, ինչ անուն ալ ունենան, որոնք ժամանակին Հռոմայ Քահանայապետին կարգադրութիւններէն կամ հրամաններէն յապազայ տիեզերական Ժողով կը ըողոքեն[1]։"

Այս արգելումն հասարակութեանց վրայ՝ իբրեւ նոյնպիսեաց վրայ դրուած է. իսկ առանձնական անձինք՝ որ այս բողոքման յանդգնանաց յանդգնաւոր կը գտնուին, Քահանայապետին առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանաց (Գ. կանոնի) մէջ կ'իյնան։ Բայց որովհետեւ հասարակութիւնն ալ առանձնական անձինքներէ կազմուած է, բնականապէս նաեւ անձնական ալ է, եւ կը փակէ յինքեան հասարակութեան ամէն անձինքն ի միասին եւ իւրաքանչիւրն առանձինն, բլլան կղերական, բլլան աշխարհական, բաւական որ անդամ բլլան հասարակութեանս, առանց զանազանութեան՝ թէ իրենք եղան պատճառ այլոց արգելմանս տակ իյնալուն, թէ իրենք բոլորովին անմեղ են։ Եւ նոյն իսկ անոնք ալ արգելմանս մէջ կ'իյնան, որոնք հասարակութեան արդէն արգելման տակ եղած առեն՝ նոյնին անդամ կ'բլլան. վասն զի միշտ արգելման տակ եղող հասարակութեան մը[2] մաս են։ Բայց յանցաւոր

[1] Ի կոնդ. ԼՂբէբաց, 2։ — Տես էջ 29։
[2] կ. 10, 16, 17, անդ։

եւ անմեղ անդամոց մէջ այս տարբերութիւնը կայ, որ չանցաւորքն համար պատասխանէ է, զոր բռնաբարելն անկանոնական կ'ընէ. իսկ անմեղն համար զրկո՛մն է միայն, զոր բռնաբարելն թէեւ մեղք է, բայց անկանոնական չ'ընեը[1]:

Ի բաց կ'առնուին արգելմանէս՝ 1. Տղաք, ցորչափ որ բանաւարութեան չեն հասած, եւ յիմարք. այսինքն՝ այն ամէնքն, որ ի միտս չեն: Բայց ասոնք ալ եկեղեցական թաղումէ չեն կրնար ընդունիլ[2]: 2. Եպիսկոպոսունք, եթէ վերոյիշեալ հասարակութեանց անդամ են. վասն զի յայտնապէս կանոնիս կամ ԸՆԴՀՕՑ կոնդակին մէջ չեն յիշուիր: 3. Անոնք՝ որ թէեւ այս հասարակութեանց անդամ չեն, բայց բողոքման օգնութիւն, խորհուրդ կամ պաշտպանութիւն կը մատուցանեն. վասն զի ասոնք թէեւ ԸՆԴՀՕՑ կոնդակին մէջ կը գտնուին, բայց կանոնիս մէջ ի բաց ձգուած են: Բայց ասոնք ՔԱՀԱՆԱՅապետին առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանաց տակ կ'ինայնան, ինչպէս վերն ըսինք[3]:

Իսկ թէ՝ հասարակութիւնն ալ բաց յարգելմանէս նաեւ առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանաց Դ. կանոնին տակ կ'ինայ, ինդիր է: Մենք «գժպհիք ամիսփեսցին» սկզբան հետեւելով՝ մեղմագոյն կարծեաց հետեւին կ'երթանք: Վասն զի մէկը միեւնոյն յանցանաց համար շատ պատժոց տակ միանգամայն չի կրնար ինկնալ[4], եթէ հաստատուն չէ՝ թէ միեւնոյն յանցանաց համար շատ պատիժ դրուած է. ուստի հասարակութեան իւրաքանչիւր անդամք եթէ կանոնիս մէջ յիշեալ բողոքման յանցաւոր կ'ըլլան, միայն արգելմանս տակ կ'ինայնան[5]:

Բ.

"Որոնք որ կարգաւորէն կամ յանձնաբարական Դատաւորէ եւ կամ յիրաւանց արգելեալ տեղերը գիտութեամբ աստուածային

[1] Ռիդէդ, էջ 121, թ. 204: Ձոլը. թ. 175, ընդ Գ.:
[2] Սուար. 36. 2. 9:
[3] Տես էջ 82:
[4] ԳԼ. 4. § վերջ. Վասն դատաւոր. Օ. Ծերակոյան. 14. Վ. Վասն ամբաստ.:
[5] Ռիդէդ, թ. 204:

պաշտամունք կը կատարեն կամ կատարել կու տան. կամ յանուանէ բանադրեալներն յաստուածային պաշտամունս, կամ յեկեղեցական Խորհուրդս, կամ յեկեղեցական թաղումն կ'ընդունին, նոքին իրաւամբ կ'ինայնան ընդ արգելմամբ մնանելոյ յեկեղեցի, մինչեւ որ՝ ըստ կամաց այնր որոյն վճիռն արհամարհեցին, ըստ պատշաճի հատուցումն ընեն[1]:,,

Այս կանոնս[2] եկեղեցական արգելումն ու բանադրանաց խստութիւնը պաշտպանելու համար՝ ինչ ինչ փոփոխութեամբ հնոյն, դրուած է. եւ այն՝ միայն կղերականաց վրայ, ըլլան աշխարհիկ ըլլան վանական կղերական, նաեւ առանց զանազանութեան՝ թէ վանականներն ազատ են կամ Եպիսկոպոսին իրաւաբանութեան տակ[3]: Այս արգելումը վերապահեալ է անոր, որուն վճիռն մէկն ար համարհեց արգելումը չպահելով. այնպէս որ, եթէ Եպիսկոպոսն եկեղեցի մ'արգելման տակ ձգած է, ինքը միայն կրնայ արձակել այն քահանան, որ հոն անհրաման պատարագ մատուցանելով՝ կանոնիս արգելման տակն ինկած է. կամ՝ ինչպէս կանոնս կ'ըսէ, ինքը միայն յանցանաց համար վրան հատուցում կը դնէ, զոր հատուցանելով դատակնիքն ինքնին կը դադրի: Հոս մտածիր ըլլալու է, որ անոնք՝ որ յանուանէ բանադրեալն յաստուածային պաշտամունս ընդունելով ՔԱՀԱՆԱՅապետին վերապահեալ բանադրանաց տակ կ'ինայնան[4], ասոր մէջ ալ չեն ինկնար. վասն պատիժներըը միեւնոյն յանցանաց համար չեն կրնար աճեցուիլ, եթէ յայտնապէս հաստատուն չէ՝ որ միեւնոյն յանցանաց վրայ շատ պատիժ դրուած է: Այս-

[1] ՎՃՌՔ ՍԻՔՍՈ. Գ. Ե. Տ. Ի. ԳԼ. Ը. Եպիսկ.: — Տես էջ 29:
[2] ՀՄՐ. Ռիդէդ, թ. 206—209; Բաս. թ. 537—: Ձոլը. թ. 177: ՎՔՔ. Ն. էջ 408:
[3] Ռիդէդ, թ. 206:
[4] Տես էջ 185:

չափս իբրեւ նախագիտելիք դնելէն ետեւ, տեսնենք յանցաւորները՝ որ արգելմանս տակ կը ձգուին։

Կանոնիս մէջ երեք տեսակ յանցաւորներ եկեղեցի մտնելէն կ'արգելուին։

1.

"Որոնք որ արգելեալ տեղերը գիտութեամբ աստուածային պաշտամունք կը կատարեն„։ "Աստուածային պաշտամունք„ է այն ամենայն՝ որ իբրեւ նոյնպիսի, միայն կղերականներէ կրնայ կատարուիլ. ինչպէս՝ պատարագ մատուցանել, Հանդիսական ժամասացութիւն, եւ այլն[1]։ Ուստի, ընդ արգելմամբս խստիւ կ'արգելուի կղերականաց՝ օրինաւորապէս եկեղեցական արգելման տակ եղած տեղեր որեւէ աստուածային պաշտամունք չկատարել։ Բայց յաջորդ դիպաց մէջ արգելում չկայ։

1. Եթէ արգելումը մասնական է, կարելի է շաբաթին անգամ մը պատարագ մատուցանել նշնարք սրբագործելու համար, որպէս զի հիւանդաց թոշակ կարենայ տրուիլ[5]։

2. Կրնան եւ պարտական են վանական կղերականք, եթէ իրենք ալ արգելման տակ չեն, յառաջուան պէս պատարագ եւ ժամ ըսել, բայց դրօք փակելովք, առանց զանգակ հընչեցընելու (բաց ի քարոզէ, Հրեշտակ Տեառնի եւ մահուան զանգակէն,) մեղմ ձայնիւ, այնպէս որ դրսինները չլսեն, եւ ամէն արգելեալներն ի բաց մերժելով։ Բայց օրէն է նաեւ մեծ տօներուն (Ծնունդ, Զատիկ, Պենտեկոստէ, Վերափոխումն, ուխտօրէք Տօնի Մարմնոյ եւ Արեան) ժամ եւ պատարագ հանդիսութեամբ կատարել, նաեւ թոզ տալով՝ որ արգելեալներն ալ գան, միայն թէ տանց մէջէն յանցաւորք խորանին շատ չմտնեն եւ պատարագ մատուցանելու կամ Ս. Հաղորդութեան թոզ չտրուին։

Այս յանցաւորաց առաջին տեսակներն որպէս զի արգելմանս մէջ կ'ինան, կը պահանջուի, որ

1. "Գիտութեամբ„ այս յանցանքը գործեն։

[1] Ս. Լիպ. Է. 333։ Տես ասոր վրայ էջ 186։
[2] Կ. 57. Ը. 1։

Ուստի, արգելմանէս կ'ազատէ ձանձր երկիւղն, ամէն տեսակ տգիտութիւն՝ թանձրն ու վերերօտը, եւ թերեւս կամակորն ալ։

2. Աստուածային պաշտամունքը "կարգադրեմ կամ յանձնարարական Դատաստորէ են կամ յիրատանց արգելեալ տեղերը„ կատարուին։ Ցէբոնեանց սքօլաստիկոսներն անոնք են միայն, որոնք եկեղեցական իշխանութենէ իբրեւ նոյնպիսի հրատարակեալ են. ուստի արգելումն այսպէս ընդհանուր տեղ մ'աստուածային պաշտօն կատարողն արգելմանս տակ չ'իյնար։ Իսկ տեղական արգելման ընդհանուր կամ մասնական ընդլայնուն մէջ զանազանութիւն չ'ընդունիր[1]։

2.

Ընդ թէ միայն այսպիսի արգելեալ տեղերն աստուածային պաշտամունք կատարողներն արգելմանս տակ կ'իյնան, այլ նաեւ "կատարիչ տուողներն„։ Այսպիսի են, որոնք որ արգելեալ տեղեր պաշտամունք կատարելու իշխանութիւն կու տան կամ չեն արգելուր, երբ պարտական էին ի պարտուց։ Իսկ այս դէպքիս մէջ իշխանութիւն տուող կամ չարգելող կընայ ընդլայնել եկեղեցւոյ ժողովրդապետը կամ Մեծաւորը[2]։ Անոր համար նոյն եկեղեցւոյն ուրիշ ամէն կղերականները՝ կատարել տուող չեն, եթէ արգի յիշեալ պաշտօններէն մէկը չունին, կամ՝ եթէ իրենց զի յաշխարհականաց պաշտամանն ներկայ կը գտնուին։ Այս երկրորդ տեսակին համար ալ՝ առջիններուն համար պահանջուած պայմանները կը պահանջուին։

3.

Արգելմանս տակ կ'իյնան նաեւ "որոնք որ յանդգնեալ ձանապրեալներն յատուկ տօնից պաշտամունս, կամ յեկեղեցական խորհուրդս կամ յեկեղեցական թաղսն կ'ընդունին„։ "Քանդնեալ ձանապրեալ„

[1] Ռիբեդ, թ. 207. եւ այլն։
[2] Գորմիզ. էջ 114, եւ այլն։

ըսելով՝ հոս կ'իմացուին անոնք, որ Եպիսկոպոսէն կամ յանձնարարական Դոպտօրէն յանուանէ յանուանէ[1] բանադրուած են, եւ ասով ալ կը տարբերին քահանայապետին վերապահեալ բանադրանաց ժէ. կանոնին մէջ յիշուածներէն։ Հոն քահանայապետէն, իսկ հոս Եպիսկոպոսէն կամ յանձնարարական Դոպտօրէն յանուանէ բանադրելոց հետ հաղորդուողները կը պատժուին։ Իսկ աստուածային պաշտամունք[2] եւ եկեղեցական թաղում[3] բառերուն իմաստը մեկնելու վերագոյնն արդէն առիթ ունեցանք։

Ուստի, այս երեք տեսակ յանցաւորներն էկեղեցի մտնելու իրաւունքէն կը զրկուին։ "Եկեղեցի" ըսելով՝ կ'իմացուի Եպիսկոպոսէն աստուածային պաշտամանց որոշուած ամէն հրապարակական տեղերն, թէեւ օծուած կամ օրհնուած ըլլան, կամ ոչ։ Այսպիսի են նաեւ՝ կողմնական մատրունք, աւանդատուն, եւայլն։ Իսկ գերեզմանատունն հոս եկեղեցւոյ մասը չի համարուիր, թէեւ վերոյիշեալը չկարենան հոն թաղուիլ[4]։ Այս յանցաւորք եւ ոչ իսկ եկեղեցւոյն ասքէ կրնան կենալ աստուածային պաշտամանց ժամանակ։

Իսկ եկեղեցի մտնելը կերպապէս պիտի առնուի, եւ ոչ նիւթապէս[5]։ Ուստի, ով որ իբրեւ անցք մը եկեղեցին կը մտնէ, կամ հոն վիճաբանութեան մասնակից ըլլալու համար, կամ նոյնպիսի վախճաններու համար, այնպիսին արգելմանս տակ չ'իյնար։ Միայն արգելեալ է այնպիսւոյ մը՝ նոյն տեղն գործածել իբրեւ նուիրական տեղ, եւ իբրեւ այնպիսի՝ աստուածային պաշտամանց որոշեալ։ Ուստի, արգելեալ քահանայ մը չի կրնար հոն պատարագ ընել կամ լսել, խորհուրդ մը մատակարարել կամ ընդունիլ, եւայլն, ապա թէ ոչ՝ անկանոնական կ'ըլլայ։ Բայց հաւանականաբար կրնայ արտաքոյ աստուածային պաշտամանց ժամանակի՝ եկեղեցւոյ մէջ իրեն համար ապահովական

[1] Տես էջ 183։
[2] Տես էջ 186։
[3] Տես էջ 200։
[4] Փր. Հայնէր, էջ 367։
[5] Քլար. էջ 220։

պաղիւնէք ընել. վասն զի չի կրնար ըսուիլ՝ որ աստուածային պաշտամունք կը կատարէ կամ ներկայ կը գտնուի[1], նոյնպէս կրնայ խօսիլ ընել. վասն զի ասիկայ աստուածային պաշտամունք չէ, եւ քարոզ լսելն երբեք չ'արգելուիր, մանաւանդ որ վասն դարձի կը տրուի։ Եւս առաւել կրնայ արտաքին եկեղեցական իրաւաբանութեան գործեր կատարել, ինչպէս՝ Առաջնորդ ընտրել, բանադրանքէ ազատել, եւ այլն։

Եկեղեցի մտնելէն արգելեալ եկեղեցական մը՝ արտաքոյ եկեղեցւոյ կրնայ ընել՝ ինչ որ յառաջագոյն իրեն օրէն էր. ինչպէս՝ առանձնական մատրան մէջ պատարագ ընել, տունն վերջին Օծումի եւ ուրիշ խորհուրդներ ընդունիլ, եւ այլն. վասն զի կանոնս միայն եկեղեցւոյ մէջ աստուածային պաշտամունք կատարելը կամ ներկայ գտնուիլը կ'արգելու։

"Ի վախճանի՝ զորս միանգամ Ս. Ժողովն Տրիդենտեան նովին իրաւամբ կախադայեալ կամ արգելեալ վճռեց, Մենք ալ նմանապէս անոնց կախադայեալ կամ արգելեալ ըլլալը կ'ուզենք եւ կը ծանուցանենք[2]։"

Այս խօսքերով բարեյիշատակ Ս. քահանայապետն Տրիդենտ. Ս. ժողովոյն որոշումէն, այսինքն՝ առաջին անգամ իբրեւ նոր դրած կախադայութիւնները ու արգելմունքը վերստին կը հաստատէ[3]։ Տրիդ. Ս. ժողովոյն տուած կախադայութիւնները, որ Սահմանադրութեանս այս խօսքերովն վերստին հաստատուեցան, եօթը հատ են, իսկ արգելմունքն՝ երկու։ Եւ որովհետեւ 1873ին տրուած Հռոմէական քահանայապետն Սահմանադրութիւնն ուրիշ արգելում մ'ալ

[1] Շմալց. Ե. 39. 387։ Սքաւ. Ա. թ. 888։ Ռիեգէր, էջ 120. թ. 202։
[2] Տես էջ 31։
[3] Աւանց. Յաւելուած։ Հմմտ. վերն էջ 218։

ուելցուց, անոր համար այժմ ի զօրութեան եղող արգելմանց թիւն հինգ է:

Ա՟ռա՛ք. Ազնուոյ Սահմանադրութեան մեկնիչներն ոմանք, ինչպէս Լասանցինի, Տրիդ. Ս. Ժողովէն[1] յիշուած՝ "ոսոմամբ յեռանդրելոց" նկատմամբ դրուած կախակայութիւնն իբրեւ տակաւին ի զօրութեան յառաջ կը բերէ, որ ուղիղ չէ: Ինչու որ այս դատակնիքն Տրիդ. Ս. Ժողովէն յառաջ կար, եւ Ս. Ժողովը նոյնը միայն ի մէջ բերաւ. անոր համար ո՟չըչէ իրմէ իբրեւ նոր տրուած չի կրնար նկատուիլ: Ուստի, այնպիսիներն թէեւ նախընթաց խնարհադոյն աստիճան մը զանց առնելով եւ բարձրագոյն Ս. Աթոռ մ'ընդունելով՝ նովին գործով անատակ կ'ըլլան այսպէս ընդունած կարգն գործածելու եւ բարձրագոյն աստիճանները եւ կամ չընդունած աստիճանն ընդունելու առանց ծանր մեղանչելու, բայց դատակնիքս մը տակ չեն իյնար այսուհետեւ: Այս անատակութիւնէն կը տնօրինուին կամ Եպիսկոպոսէն՝ երբ ընդունած կարգը չեն գործածած[2], կամ Քահանայապետէն երբ գործածած են:

"Իսկ այն բանադրանաց կամ՝ կախակայութեան եւ կամ սպզելման դատակնիքներն, որ Մեր կամ Մեր Նախորդաց Սահմանադրութեանց եւ կամ սուրբ կանոնաց մէջ բաց ի Մեր թուածներէն տրուած են, եւ մինչեւ ցայսօր ի զօրութեան մնացած, ըլլան Հռոմայ Քահանայապետին ընտրութեան նկատմամբ, ըլլան վասն ներքին վարչութեան սրբոյ վանական Կարգաց եւ Հաստատութեանց, այլ եւ սրբոյիցէ Ժողովոց, Միաբանութեանց եւ բարեպաշտական ժո-

[1] Նիսա Ի Գ. Գլ. 14. վասն բարեկ:
[2] Նոյն անդ: Հմմտ. Փր. Հայներ, էջ 353:

ղովոց եւ տեղեաց, ինչ անուն ալ ունենան, կամ ո՛ր սեռէ ալ ըլլան, անոնց ամէնուն ալ հաստատուն ըլլալն եւ իրենց զօրութեան մէջ յարատեւ մնալը կ'ուզենք եւ կը ծանուցանենք[1]:,,

Ըստ այմ, այն ամէն մասնական դատակնիքներն՝ որ սուրբ կանոնաց եւ քահանայապետական Սահմանադրութեանց ձեռօք, նկատմամբ արդի յիշեալ գործոց տրուած են եւ մինչեւ ցայսօր ի զօրութեան մնացած, այս խօսքերով վերստին կը հաստատուին, ըլլան ասոնք ընդհանրապէս կրօնաւորական կեանց նկատմամբ, ըլլան հաստատութեան մը մէջ առանձինն կէտի մը նկատմամբ: Այսպէս օրինակի աղագաւ՝ անփոփոխ կը մնան այն ամէն դատակնիքներն՝ որ դրուած են ընդդէմ կրօնաւորաց, որոնք գիտմամբ իրենց կարգին սքեմն ի բաց կը թողուն[2], կամ՝ վանաց սրմանին մէջ առանց Առաջնորդին հրամանին գէնք կը պահեն[3], կամ Առաջնորդք՝ որոնք Ս. Ժողովոյ քննութեան վերաբերեալ դատերու կը խառնուին կամ նոյն Ժողովոյն դիմել ուզող հպատակներուն արգելք կը դնեն:

Բայց որպէս զի սուրբ կանոնաց եւ քահանայապետական Սահմանադրութեանց այս ամէն դատակնիքներն իրբեւ տակաւին ի զօրութեան եղող կարեւոր ըլլալ, կը պահանջուի, որ

1. "Մինչեւ ցայսօր ի զօրութեան մնացած" ըլլան: Եթէ հակառակ սովորութեամբ մը, կամ սրիշ սրեւէ կերպով բարձուած են, այն ատեն Ա՟ռա՛ք. Ազնուոյ Սահմանադրութեանս այս խօսքերովն չեն նորոգուիր, եւ այնու՝ չեն այսուհետեւ ի զօրութեան: Ուստի ամենայն ինչ կը մնայ յայնմ վիճակի, յորում յառաջ քան զՍահմանադրութիւնս էր: Վասն զի Սահ-

[1] Տես էջ 31:
[2] Գլ. Զի վանդատոր, 2. Տիտ. Զի մի կղերականք կամ միանձունք, առ 6°:
[3] Կղեմեանք Ա. Վասն վիճ. միանձնութեան:

մանագրութիւնս զասունք ՆորՓելը- վըայ բնաւ չի խօսիր, այլ լոկ կ'ըսէ. "Որոնք որ միւնեւ ցայսօր ի զօրռմեական մասցած են . . . ասոնց ամենուն ալ . . . իրենց զօրռմեական մէջ յարատեւ մնալը կ'ուզենք:"

2. Այս դատակնիքներն ըլլան՝ "Հռոմայ պահանջապահին ընտրռմեան ակատմամբ, եւ կամ վասն անդրին վարչռմեան ո'րեւէ ազանական կարգաց եւ Հաստատռմեանց, այլ եւ որեւիցէ վարժարանաց, Միաբանռմեանց, եւ յարեպաշտ ժողովոց եւ տեղեաց;" որպիսի են՝ եկեղեցիք, վանորայք, հիւանդանոցք, գրատունք, եւ այլ նոյնպիսի հաստատութիւնք քրիստոնէական սիրոյ: Ակն յայտնի է, որ եթէ դատակնիք մը վանական կարգի, եւ այլն, Ներքին վարչութեան նկատմամբ չէ, հապա արտաքին կենաց եւ գործունէութեանը վրայ, այն բարձուած է, եթէ Սահմանադրութեանս դատակնքաց շարքին մէջ առանձինն չէ յիշուած: Այսպէս, ըստ Կղեմեանց[1] բանադրանաց տակ կ'իյնան այն կրօնաւորք՝ որ եկեղեցեաց տասանորդներն անձանց կը սեպհականեն, կամ՝ որոնք առանց օրինաւոր իշխանութեան եպիսկոպոսական վերապահութիւններէ կ'արձակեն, եւայլն. բայց Սահմանադրութեանս հրատարակմանէն ետեւ՝ այս եւ նոյնպիսի այլ դատակնիքներ այսուհետեւ ի զօրութեան չեն:

Սահմանադրութեանս վերջին խօսքերովն[2] դատակնիքներէ արձակելու իշխանութիւն ունեցողները կ'որոշուին: Բայց որովհետեւ Բ. Յաւելուածին մէջ ընդհանրապէս դատակնքաց վրայ խօսելու ժամանակ դատակնիքէ արձակելու վրայ ալ պիտի խօսինք, անոր համար հոս աւելորդ կը համարինք նոյները կրկնել:

[1] Անդ. Ա. վանն տասանորդաց:
[2] Տես վերն, էջ 31–37:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆՍ ՋՕՐՈՒԹԻՒՆՆ ԸՐԻՒԼԵՑՑ ՀԱՄԸՐ

Ընդհանուր Ազգային Սահմանադրութիւնն ամբողջութեանը մէջ[1] նկատելէն ետեւ՝ բնականապէս Արեւելեայցս համար առաջին խնդիրն այն կ'ըլլայ, թէ արդեօք Արեւելեայքս, եւ ի մանաւանդ կաթողիկեայ Հայքս, այս Սահմանադրութեան ամէն կանոնաց ենթարկեալ ենք, թէ միայն այն մասանց, որոնք ընդհանրապէս ուղղափառ հաւատոյ կը հային:

Սահմանադրութեանս հրատարակութեան յաջորդ տարին՝ այն է 1870ին, նոյն Սահմանադրութեան հայերէն թարգմանութիւնն մեր Պատրիարքարանի կողմանէ հրատարակեցաւ, առանց մանաւանդ պաշտօնական հրատարակութեան մը, որ մեր առջեւ դնէր նոյն Սահմանադրութեան տարածութիւնն: Բնականապէս գործնականի մէջ այս մասին կրնար շատ խնդիր յուզուիլ, եւ ամենուն ցանկալի էր, որ մեզ Արեւելեայցս համար վաւերական (authentica) մեկնութիւն կամ յայտարարութիւն մը տրուէր: Քննութեան Ս. Ժողովն 1885ին Յուլիս 15ին Ս. Քահանայապետէն հաստատեալ Յայտարարութիւն մը հանեց, որ խնդրոյն սրոշումը տուաւ: Այս Յայտարարութիւնն կոստանդնուպոլսոյ Քահանայապետական նուիրակատան ձեռօք նոյն տարին Օգոստ. 21ին առ Գերերջ. Կաթողիկոսն մեր Մատթ. Պ. Ծ. Ազգերեան ծանուցուեցաւ: Այդ Յայտարարութիւնը յիշեալ նուիրակատան վաւերական բնագրին վրայէն հոս յառաջ կը բերենք՝ թարգմանութեամբն հանդերձ:

[1] Տրիդենտ. Ժողովոյ դատակնիքները եւ զայլս տես Ա. Յաւելուած:

Delegatio Apostolica Constantinopolitana

Constantinopoli, die 21 Aug. 1885.

Excellentissime ac Reverendissime Domine.

Proposito nuper dubio: Utrum Orientales subsint Constitutioni quae incipit *Apostolicae Sedis* latae a Sa. me. Pio Papa IX. die 12 Octobris 1869? Suprema Congregatio Sanctae Romanae et Universalis Inquisitionis, adprobante Summo Romano Pontifice haec quae sequuntur constituit ac declaravit Feria IV die 15 Julii vertentis anni:

1° „Per Constitutionem *Apostolicae Sedis* nihil esse innovatum circa censuras earumque reservationes pro fidelibus rituum orientalium.“

2° „Eosdem fideles subiici omnibus censuris proprii cujusque ritus, et iis censuris ab Apostolica Sede latis in materia dogmatum, et in Constitutionibus in quibus implicite de iis disponitur, nempe ubi materia ipsa demonstrat eos comprehendi, quatenus non de lege mere ecclesiastica agitur, sed jus naturale et divinum declaratur.“

Voluit insuper Sacra eadem Congregatio ut de hujusmodi dispositionibus uni-

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՆՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՑ

Կ. Պոլիս, 21 Օգոստ. 1885:

Գերապատիւ Ամենապատիւ Տէր:

Առաջարկուելով նորոգ խնդիրս՝ թէ “Արդեօք Արեւելեայք ենթարկեա՞լ են երջանկայիշատակ Պիոս Թ. քահանայապետին 1869 Հոկտ. 12ին տուած Սահմանադրութեան, որոյ սկիզբն է Ապոստոլիկ Աթոռոյ, Սրբոյ Հռոմէական եւ Ընդհ. քննութեան Գերագոյն Ժողովն տարւոյս Յուլիս 15ին Չորեքշաբթի օրն հետեւեալը սահմանեց եւ յայտարարեց, կանխաւ Հռոմայ Ծայրագոյն քահանայապետէն հաստատութիւն առնելէն ետեւ:

1. “Ապոստոլիկ Աթոռոյ Սահմանադրութեամբ՝ արեւելեան ծիսից հաւատացելոց համար գատակնքաց եւ անոնց վերապահութեանց մասին ոչինչ նորոգուած է:„

2. “Նոյն հաւատացեալք իրենց ծիսին յատուկ ամէն գատակնիքներուն ենթարկեալ են, ինչպէս նաեւ Ընդհանրական գահէն վարդապետական նիւթոց մասին տրուածներուն, եւ այն Սահմանադրութեանց միջիններուն, յորս լուելեայն իրենց վրայ տարամադրութիւն կ'ըլլայ, այն է՝ ուր նոյն իսկ նիւթը կը ցուցընէ, թէ անոնք ալ միջը կը բովանդակուին, այսինքն՝ երբ խնդիրը ընդ եկեղեցական օրինաց վրայ չէ, այլ բնական եւ աստուածային օրէնքը կը մեկնուի:„

Դարձեալ՝ նոյն Ս. Ժողովն ուղեց, որ այս տարամադրութիւնք ծանուցուին արեւելեան ծիսից ամէն

versi et singuli rituum orientalium Patriarchae, Archiepiscopi et Episcopi certiores fierent, mediante Apostolica Delegatione intra cujus limites versantur, atque ut hac ipsa occasione eisdem Praesulibus iterum notum fiat „illos fideles (orientales nempe) subiici nominatim nedum censuris sed etiam Apostolicis reservationibus latis in Constitutione Benedicti XIV. *Sacramentum Poenitentiae* et in Constitutionibus contra sectae massonicae aliisque similibus addictos.“

Haec Amplitudini Tuae communicando habui de mandato ipsius Sacrae Congregationis de Propaganda Fide pro Negotiis Orientalibus, ac denuo perfectae existimationis et observantiae meae sensus Tibi contestor, quibuscum subscribor et maneo

Excell. ac Revm. Dominationis Tuae

Al. Archiep. Pharsaliensis
Delegatus Apostolicus.

Excell. ac Revm.

D. S. P. X. Azarian
Patriacha Ciliciae Armenorum Conspoli.

եւ իւրաքանչիւր պատրիարքաց, Արքեպիսկոպոսաց, եւ Եպիսկոպոսաց ի ձեռն այն Առաքելական Նուիրակին որուն սահմանին մէջ կը գտնուին, եւ թէ այս առթիւ նոյն Աւագաց ծանուցուի վերստին, որ “նոյն հաւատացեալք (այն է արեւելեայք) ի մասնաւորի ենթարկեալ են ոչ միայն դատակնքաց, այլ եւ Առաքելական վերապահութեանց, որ տրուած են Բենեդիկտոսի ԺԴ.ի Խորհրդեան Պալխոր-ընեան Սահմանադրութեան մէջ, եւ ի Սահմանադրութիւնս որ ընդդէմ Քասոնեան աղանդոյն եւ նմանեաց տրուած են:„

Զայս Գերերջանիկ Տէառնդ ծանուցանել հրամայեցաւ ինձ ի սրբոյ ժողովոյ Տարածման Հաւատոյ վասն Գործոց Արեւելեայց. եւ վերստին լիուլի յարգանաց եւ մեծարանաց Հաւաստիքը կը յայտնեմ Քեզ, որով կը ստորագրեմ եւ եմ

Գերերջ. եւ Ամենապատիւ Տէրութեանդ

Ա՛լ. Արքեպիսկոպոս Փարսաղացիոց
Առաքելական Նուիրակ

Ա՛ւ Գերերջ. եւ Ամենապատիւ
Տ՛ր Ս՛տեփ. Պ. Ժ. Ազարեան
Պատրիարք Կիլիկիոյ Հայոց ի Կ. Պոլիս:

Վ. Ննոսլեթեան Ս. Թողոլոյն ասյն Յայտարարութիւնն Առաքելական Ընդոյ Սահմանադրութեան Արեւելեայց մասին ունեցած զօրութիւնը լուսաւոր կերպով մեր առջեւ կը դնէ: Ս. Թողոլին յայտնապէս կ'ըսէ՝ թէ Արեւելեայքս նոյն Սահմանադրութեան ամէն դատակնքայ ենթարկեալ չենք, այլ 1. Անոնց միայն, որոնք մինչեւ ցայսօր ի գործադրութեան էին. 2. Անոնց, որ ուղղափառ հաւատոյ կը հային, եւ 3. Մասնաւորապէս Յայտարարութեանս մէջ յիշուածներուն: Փր. Հայներ, Ուսուցիչ եկեղեցական իրաւանց, որուն գլխաւորաբար հետեւած ենք ամբողջ գործոյս մէջ, առանձին թղթով մ'իւր կարծիքն այս Յայտարարութեան մասին այսպէս կը հաղորդէ մեզ:

"1. Առաքելական Ընդոյ կոնդակն Արեւելեան եկեղեցւոյ համար իրաւանց զօրութիւն չունի, վասն զի դատակնիքներն բարեկարգական օրէնքներ են. ուստի միայն Արեւմտեան եկեղեցւոյ համար կ'արժեն՝ ուր որ Արեւելեանն յայտնապէս չի յիշատակուիր:"

"2. Հայ կաթողիկեայ եկեղեցւոյ համար այն դատակնիքներն նաեւ այսօր կ'արժեն՝ որոնք ինքեանց համար իրեն համար կ'արժէին:"

"3. Առաք. Ընդոյ Սահմանադրութեան նաեւ այն դատակնիքներն հայ կաթողիկեայ եկեղեցւոյ համար կ'արժեն, որոնք աստուածային կամ բնական իրաւանց մեկնութեան վրայ խօսող քահանայապետական Սահմանադրութեանց մէջ՝ վարդապետութեան (dogma) մ'ուրացութեան վրայ դրուած են: Վասն զի երբ Սահմանադրութիւն մը վարդապետութեան վրայ կը խօսի, նոյն Սահմանադրութիւնն ընդհանրական եկեղեցւոյ համար կ'արժէ, ուստի նաեւ նոյն վարդապետութեան ուրացութեան վրայ դրուած պատիժն: Այսպիսի են՝ Առաքելական Ընդոյ Սահմանադրութեան առանձինն կերպով վերապահելոյ Ա. Բ. եւ Գ. կանոնները[1]: Ասկէ զատ՝ մանաւանդ վճռով (որ Յայտարարութեանս

[1] Տես վերն էջ 7:

մէջ կը կրկնուի,) նաեւ նոյն վերապահելոյ Ժ. կանոնն[1] եւ պարզապէս վերապահելոյ Դ. կանոնն[2]:"

Ուրեմն, Յայտարարութեանս յայտնի խօսքերուն համեմատ՝ Առաքելական Ընդոյ Սահմանադրութեանս վերոյիշեալ հինգ կանոններն եւ Խորհուրդն Ապաշխարութեան Սահմանադրութեան վերապահութիւնն[3] պարտաւորիչ են Արեւելեան եկեղեցեաց համար: Նաեւ ուրիշ դատակնիքներ պարտաւորիչ են, եթէ մինչեւ Առաքելական Ընդոյ Սահմանադրութեան հրատարակումն՝ իբրեւ նոյնպիսի ճանչցուած էին եւ գործադրուած:

Բենեդիկտոս ԺԴ.ի Խորհուրդն Ապաշխարութեան Սահմանադրութեան բովանդակութիւնը վերն (էջ 110) յառաջ բերինք: Բայց որովհետեւ մեզի համար առանձին կարեւորութիւն ունի նոյն Սահմանադրութիւնն, նոյնին բանադրանաց եւ վերապահութեան մասին որոշումներն հոս յառաջ կը բերինք:

Սրբգն. Քահանայապետն՝ Գրիգ. ԺԵ.ի եւ այլոց նոյն նիւթոյ մասին տուած Սահմանադրութիւններն վերստին հաստատելէն ետեւ՝ այսպէս կը շարունակէ. "... Կը պատուիրենք ամենայն քննչաց, կարգաւորաց ... որ արթնութեամբ եւ առանց ակնառուութեան քննեն եւ դատեն այն ամէն եւ իւրաքանչիւր աշխարհիկ կամ կրօնաւոր քահանայքը՝ թէեւ սրբուհի կերպով ազատ եւ ուղղակի Առաքելոյ. Ապոստոլական արտօնութեամբ ըլլան ... եւ սրբուհի արժանապատուութիւն ... ալ ունենան, որոնք խոստովանողմը, որպիսի անձ ալ ըլլայ, կամ խորհրդական խոստովանութեան մէջ, կամ յառաջ, կամ անմիջապէս խոստովանութենէ ետքը, կամ առթիւ, կամ պատճառանօք խոստովանութեան, կամ նաեւ արտաքոյ առթի խոստովանութեան ի խոստովանարանի կամ խոստովանութիւն լսելու որոշուած կամ ընտրուած ուրիշ տեղ, հոն խոստովանութիւն լսել ձեռացընելով յանպատեհս եւ ի գաղիրս հրապուրել կամ գրգռել կը փորձեն բանիւք կամ նշանաւ, կամ ակնարկութեամբ, կամ շօշափմամբ, կամ գրով՝ նոյն ատեն կամ յետոյ ընթեռնլու համար, կամ անոր հետ անպատեհ եւ անպարկեշտ խօսքեր կամ յանդգնհետ անպատեհ եւ անպարկեշտ խօսքեր կամ յանդգնութիւններ ընելով կամ ընդունելով, կամ ինքզինքը

[1] Տես էջ 11:
[2] Տես էջ 17:
[3] Տես էջ 110:

նական խօսակցութիւններ կ'ընեն։ Եւ զորոնք որ այսպիսի անպատեհ խոտորմանց յանցաւոր կը գտնեն, ըստ որպիսութեան յանցանաց եւ ըստ պարագայից՝ խստութեամբ պատուհասեն . . .։

§ 2. Դարձեալ յիշեն նաեւ ամէն եւ իւրաքանչիւր քահանայք սահմանեալք ի լսել ղխոստովանութիւն, որ պարտական են եւ պարտաւորեալ իրենց ապաշխարողաց, որ վերոյիշեալ կերպով հրապուրեալ են յայլոց, խնամով յիշեցընել, ըստ պարագայից դիպացն դիպելոց, որ պարտական են հրապուրողը զեկուցանել քննչաց կամ վերոյիշեալ կարգաւորաց տեղեաց, թէեւ ըլլայ այն վաւերաբար արձակելու իրաւունք չունեցող քահանայ, կամ հրապուրումն ի մէջ խոստովանահօր եւ ապաշխարողին փոփոխակի եղած ըլլայ, թէեւ ապաշխարողն հրապուրման հաւանութիւն տուած ըլլայ կամ ոչ, կամ հրապուրբ մանէն ետեւ շատ ժամանակ անցած ըլլայ, եւ կամ խոստովանահայրն ոչ վասն իւր անձին հրապուրած ըլլայ, այլ վասն այլոյ ուրուք։ Այլ եւ խոստովանհարքը խնամով զգուշանան՝ որ չըլլայ թէ ապաշխարողաց, զորոնք յայլմէ հրապուրեալ կը ճանչնան, խորհրդական արձակումէ տան, բայց միայն երբ յիշեալ զեկուցումը գործադրելով՝ զանցաւորս օրինաւոր դատաւորաց ծանուցանեն, կամ գէթ խոստանան ըստ կարի փութով զեկուցանել։

§ 3. Եւ որովհետեւ կան անօրէն մարդիկ, որ առելութենէ, բարկութենէ կամ ուրիշ անպատեհ պատճառէ դրդեալ կամ այլոց անօրէն յորդորմանէն . . . գրգռեալ, . . . արհամարհելով Եկեղեցւոյ հեղինակութիւնը՝ անմեղ քահանայքն եկեղեցական դատաւորաց առջեւ ստութեամբ իբրեւ հրապուրող կը զրպարտեն, որպէս զի այսպիսի ամբարիշտ յանդգնութիւնն եւ պիղծ անօրէնութիւնն պատժոյն մեծութեան երկիւղիւ զսպուի, այն ամէն անձն՝ որ այսպիսի զղջալի անօրէնութիւն գործած է, անձամբ անմեղ խոստովանահարքն ամբարշտութեամբ զրպարտելով, կամ անօրէնութեամբ ջանալով որ այլք նոյնը գործեն, ի մշտնջենաւորս զրկուի որեւէ քահանայէ, թէեւ արտօնութիւն՝ հեղինակութիւն եւ արժանապատուութիւն մ'ունենայ, բայ ի Մէնջ եւ ի Յաջորդաց Մերոց, արձակումէ ընդունելու յուսէն, զոր Մեզ եւ Մեր Յաջորդաց կը վերապահենք, ի բաց առեալ միայն՝ կենաց վերջը եւ մահուան կէտը։

§ 4. . . . Առաքելին. իշխանութեամբ եւ Մեր իշխանութեան լրութեամբը կ'արգելունք եւ կը հրամայենք

ամէն եւ իւրաքանչիւր քահանայի, — եթէ աշխարհիկ եւ եթէ կրօնաւոր որեւէ կարգէ եւ արժանապատուութեամբ, թէեւ այլուստ խոստովանութիւն լսելու իշխանութիւն ունենայ, եւ արտօնութիւն կամ ընդհագիր մ'ունենայ, նաեւ եթէ ասիկայ մանաւոր եւ ամենամանաւոր յիշատակութեան արժանի ըլլայ, — որ ոչ ոք յանդգնի լսել ընդդէմ 6ե պատուիրանի զազիր եւ անպարկեշտ մեղաց մեղսակցին խորհրդական խոստովանութիւնը, ի բաց առեալ վերջին հարկաւորութեան դէպքն՝ այն է անոր մահուան կէտին, եւ այն՝ երբ ուրիշ որեւէ քահանայ չկայ՝ որ կարող ըլլայ խոստովանահօր պաշտօն կատարել։ Անոր համար այնպիսի քահանայէ նուիլն գործով կը բառնանք ամէն իշխանութիւն եւ իրաւաբանութիւն զնէն այսպիսի մեղքէ արձակելու. այնպէս որ, արձակումն՝ եթէ տրուած է, ոչինչ եւ բոլորովին անվաւեր ըլլայ, իբրեւ տուեալ ի քահանայէ՝ որ վաւերաբար արձակելու իրաւաբանութենէ եւ իշխանութենէ զուրկ ըլլայ, զոր եւ ներկայիս բառնալ կը դիտենք։ Եւ սակայն եթէ խոստովանահայր մը այլազգ գործել յանդգնի, նուիլն գործով մեծ բանադրանաց պատժոյն տակ իյնայ, որմէ արձակելու իշխանութիւնը միայն Մեզի եւ Մեր Յաջորդաց կը վերապահենք։

§ 5. Յայտարարելով նաեւ եւ սահմանելով՝ որ եւ ոչ զօրութեամբ որեւէ Յօբելինի . . . կամ որեւէ ընդհագրի այսպիսի մէկն վերոյիշեալ մեղսակցին խոստովանութիւնը լսել կարող ըլլայ եւ անոր խորհրդական արձակումէ տալ։ . . . Եւ ասոր չեն կրնար ընդդիմանալ Առաքելական Սահմանադրութիւնք եւ Կարգադրութիւնք . . . », եւ այլն։ Հմմտ. վերն էջ 110։

Ա· ՅԱԽԵԼՈՒԱԾ

ԸՐՏԸՂՈՑ ՍԸՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՑ

ՏԱԿԱՒԻՆ Ի ԶՕՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱԿՆԻՔՆԵՐ

Ա֊ռաքելական Աթոռոյ Սահմանադրութեան դատակնիքքդ շարքին բովանդակած դատակնիքներէն զատ, կան նաեւ ուրիշ դատակնիքներ՝ որ տակաւին իրաւանց զօրութիւն ունին, կամ որովհետեւ Ա֊ռաք. Աթոռոյ Սահմանադրութեան մէջ նոյներն յընդհանուրն յառաջ բերուած են եւ ի զօրութեան ըլլալն ծանուցուած, եւ կամ որովհետեւ Ա֊ռաք. Աթոռոյ Սահմանադրութենէն եառքը տրուած են առանձինն կոնդակաւ, եւ իբրեւ նոյն Սահմանադրութեան դատակնիքացը հաւասարազօր հրատարակուած։ Առջիններն երկու խումբ են. 1. Տրիդենտեան Ս. Ժողովէն ուղղակի, առաջին անգամ իբրեւ նոր տրուած դատակնիքներն[1], եւ 2. Քահանայապետին ընտրութեան եւ բարեպաշտական հաստատութեանց ներքին վարչութեան նկատմամբ տրուած եւ յարդ ի զօրութեան մնացած դատակնիքները։ Իսկ վերջինք, չորս խումբ են. 1. Ի վաղուց տրուած դատակնիք մը, որ Քննութեան Ս. Ժողովոյն 1872 Դեկտ. 4ին տուած մէկ վճռովն իբրեւ տակաւին ի զօրութեան հրատարակուեցաւ։ 2. Պիոս Թ. ի 1873 Օգոստ. 28ին տուած Հռոմէական Քահանայապետին Սահմանադրութեան մէջ բովանդակեալ դատակնիքներն։ 3. Նոյն Քահանայապետին 1874 Մայիս 13ին Սիւնհոդոսաց Ս. Ժողովոյն մէկ վճռովն տուած դատակնիքները։ Եւ 4. Ս. Ժողովոյ Ապաշխարութեան 1876 Օգոստոս 4ին տուած վճռովը գրուած առանձին հերպով վերապահեալ բանադրանքը։

[1] Տես վերն էջ 218։

Որովհետեւ առաջին խմբին երկրորդ տեսակը մասնական դատակնիք մըն է եւ մեզի համար անգործածական, զանց կ'առնենք[1]. իսկ մեկալները, որ գործնականի մէջ կարեւոր կ'երեւան, հոս կարգաւ կը դնենք։

Ա. ԽՈՒՄԲ

ՏՐԻԴԵՆՏԵԱՆ Ս. ԺՈՂՈՎՈՑ ԴԱՏԱԿՆԻՔՆԵՐՆ

Ա. ԴԱՍ

ԲԱՆԱԴՐԱՆՔ

1.

Արձակուած ծայրագոյն Քահանայապետին վերապահեալ իրաւադրանք։

I.

Clerici vel laici quacumque dignitate, etiam imperiale aut regali praefulgeant, qui alicuius ecclesiae seu cuiusvis saecularis vel regularis beneficii, montium pietatis, aliorumque piorum locorum iurisdictiones, bona, census ac iura etiam feudalia et emphyteutica, fructus, emolumenta, seu quascumque obventiones, quae in ministrorum et pauperum necessitates converti debent, per se vel alios, vi vel timore incusso, ... seu quacumque arte ... in proprios usus convertere, illosque usurpare praesumpserint, seu impedire, ne ab iis, ad quos de iure pertinent, percipiantur, ii anathemati tamdiu subiaceant, quamdiu integra data satisfactione, a Summo Pontifice absolutionem obtinuerint.

Ա.

Որեւէ, նաեւ կայսերական կամ թագաւորական արժանապատուութիւն ունեցող կղերականք կամ աշխարհական, որոնք անձամբ կամ ուրիշի մը ձեռօք քոնաբար կամ երկիւղ ձգելով, կամ որեւէ հնարիւք՝ եկեղեցւոյ մը, կամ որեւէ աշխարհական կամ վանական բարեբարութեանց, բարեպաշտական ընկերութեանց, կամ ուրիշ բարեպաշտական տեղեաց իրաւաբանութիւնները՝ ստացուածքը, հարկերն ու իրաւունքները, նաեւ աւատական եւ երկայնժամեայ նախնեան վարձակալութեան իրաւունքները, պտուղները, մուտքն ու որեւէ շահերն ի պէտս անձանց դարձնել, եւ զանոնք յափշտակել կը յանդգնին, կամ կ'արգելուն որ անոնցմէ՝ որոնց ըստ օրինաց կը վերաբերի, չստացուին. այսպիսիք այնչափ ատեն բանադրանաց տակ մնան, մինչեւ որ ամբողջական հատուցումն ընեն էն ետեւ՝ ծայրագոյն Քահանայապետէն արձակուին[1]։

[1] Եթէ կ'ուզես, տես կրօնաւորաց նկատմամբ ինչ ինչ Դուբլ-Պալլ. Բ. 979։

Ընտ. Ընդհ. Սահմանադրութեան առաձինն կերպով վերապահելոց ԺԱ. եւ ԺԲ. կանոնաց, եւ ոչ ումեք վերապահելոց Գ. կանոնին մէջ՝ Եկեղեցւոյ ստացուածոց, բարերարութեանց, եւ այլն, յափշտակութիւնն ըստ յանցանաց՝ ծանր կամ թեթեւ բանադրանաց տակ կը ձգուին։ Բայց այնու՝ տակաւին Եկեղեցւոյ ստացուածոց եւ իրաւանց եղած ամէն բռնաբարութիւն չի պատուհասիր։ Այս պատճառաւ, անոնց համար՝ որոնք այսպիսի յանցանք մը գործելով վերոյիշեալ երեք կանոնաց մէջ չեն բովանդակուիր, դրուեցաւ Տրիդ. Ս. Ժողովոյ՝ քահանայապետին պարզապէս վերապահեալ՝ բանադրանաց այս կանոնն, որ այնպիսի տարածութիւն մ'ունի, որ ոչ ոք անոնցմէ՝ որ կերպով մ'Եկեղեցւոյ իրաւանցն ու ստացուածոցը բռնաբարութիւն կ'ընէ, կրնայ ասկէ ազատիլ։

Կանոնիս մեկնութեան գալով՝ 1. կանոնիս մէջ յանցաւորաց վիճակին, պատուոյն, եւ այլն, զանազանութիւն մը չ'ըլլար. «Որեւէ արժանապատուութիւն ունեցող կղերականք կամ աշխարհականք»։ 2. Յափշտակութեան առարկան է՝ ամէն ստացուածներն ու իրաւունքները. «հրատարակութիւնները, ստացուածքը ...» եւ այլն։ 3. Իբրեւ բանադրանաց մէջ լինելու պայման՝ կը պահանջուի «յանգգնիլ»։ Ուստի պէտք է որ յանցանքը գործուի՝

[1] Ս. Ժ. Տրիդ. Ն. ԻԲ. կ. 11. վասն բարեկարգութեան։

ՓԷՏՐՈՒՆԻՈՒ որ ա. Սուտացուածները կանոնիս մէջ չի-շեալ բարեպաշտական ընկերութեանց են, եւ բ. Յափշտակութեան վրայ բանադրանք կայ: Բայց ասկէ, յանցանքը կրկնէ, կատարեալ ազատութեամբ պիտի գործուի: Ուստի բանադրանքէս կ'ազատէ՝ ոչ միայն տգիտութիւն, նոյն իսկ եթէ ծանր մեղանչական ըլլայ, այլ եւ երկիւղ. թէեւ բացարձակապէս կամ յարաբերութեամբ ծանր ըլլայ: — Ա. յս նախագիտելիքները դնելէն ետեւ, ի մէջ բերենք յանցաւորաց խմբերը:

Բանադրանաց տակ կ'իյնան՝

1. "Որոնք որ ի պէտս աւանդաց դարձնելոյ, եւ զանոնք յափշտակել կը յանդգնին": Այսինքն այն ամէնքն՝ որ սրբեւէ հնարիւք կամ պատճառանօք կը յափշտակեն եւ ի պէտս եւ յօգուտ իւրեանց կը գործածեն: Հոս "յափշտակել" ընդարձակագոյն մտօք պիտի առնուի[1], եւ կը նշանակէ ամէն բռնաբարութիւն եկեղեցական ստացուածոց, եթէ ըլլայ բռնութեամբ կամ խաբէութեամբ, եւ եթէ գաղտնի կամ յայտնի, ընդ կերպարանօք իրաւանց կամ յայտնի աներիւսութեան. Համառօտիւ՝ սրեւէ կերպով յափշտակողներն: Ուստի, փոխէրն՝ որ եկեղեցւոյ սրեւէ իններքերը կը գողնան, եթէ վերոյիշեալ երեք կանոններէն կ'ազատին, այս բանադրանաց տակ կ'իյնան[2]: Իսկ այս յափշտակողներէն գնողներն՝ նոյնպէս բանադրանաց տակ կ'իյնան, ըստ վճռոյ Ս Թողոմէոս Գ՚ննութեան, 8 Յուլ. 1874:

2. "Արգելողներն". այսինքն անոնք, որոնք սրեւէ հնարիւք կամ պատճառանօք չեն թողուր՝ որ եկեղեցական ստացուածներն "անոնցմէ՝ որոնց ըստ օրինաց կը վերաբերին", ստացուին:

3. Որոնք որ վերոյիշեալ երկու յանցանքները գործելու հրաման կու տան. վասն զի կանոնս յայտնապէս կ'ըսէ՝ "անձամբ կամ ոտիշի մը ձեռօք": Անոյշ գործողները վերոյիշեալ երկու յանցաւորներն են. իսկ ո՞րչափ մը չեշտ գործել՝ միայն հրամայելով կրնայ ըլլալ:

[1] Պռնայէ. վ. Ա. Խ. ԻԸ. Մ. Դ. թ. 3; Հմմ. Փր. Հայներ, էջ 234—235:
[2] Նոյն էջ 235:

Բայց որպէս զի այս հրամայողներն բանադրանաց տակ իյնան, հարկ է որ գործն արդեամբ կատարուի. վասն զի հրամանը կատարուելով՝ լրացեալ մեղք կ'ըլլայ[1]:

4. Այն ամէն կղերականք՝ որ վերոյիշեալ 1. եւ 2. տեսակ յանցաւորաց յանցանացը կը հաստատեն: վասն զի նոյն կանոնն կը յաւելու. "Իսկ կղերիկոսն՝ որ այս խորշելի զրկանքը կամ յափշտակութիւնը կը գործէ կամ հաստատէ, նոյն պատժոց տակ իյնայ"[2]:

2.

Ո՛ւմ ուժեր վերապահեալ տուեալ վճռոյ բանադրանքներ:

I.

Cogentes, praeterquam in casibus in iure expressis, quamcumque mulierem ad ingrediendum monasterium, vel ad suscipiendum habitum cuiuscumque religionis, vel ad emittendam professionem; omnesque consilium, auxilium vel favorem dantes; itemque scientes eam invitam, qui quoque modo eidem actui vel presentiam vel consensum, vel auctoritatem interposuerint, eosque qui sanctarum virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi vel voti emittendi, quoque modo sine iusta causa impedierint.

Ը.

Որոնք որ արտաքոյ դիպաց՝ որ յիրաւունս եղեալ կան, սրեւէ կին մը վանք մտնելու կամ սրեւէ կրօնի սեռմն առնելու կամ ուխտ դնելու կը ստիպեն. եւ այն ամէնքն՝ որ խորհուրդ, օգնութիւն կամ պաշտպանութիւն կը մատուցանեն. նոյնպէս որոնք որ գիտութեամբ՝ ընդդէմ կամաց կնոջ, սրեւէ կերպով նոյն գործին կամ ներկայութեամբ, կամ հաւանութեամբ, կամ ծոխութեամբ մասնակից կ'ըլլան. նոյնպէս որոնք որ սրբակեաց կուսանաց կամ ուրիշ կանանց սեռմ առնելու կամ ուխտ դնելու կամին սրեւէ կերպով առանց իրաւացի պատճառաց կ'արգելուն[3]:

Կանոնս երեք խումբ յանցաւորաց՝ առանց գանգատութեան վճռակի կամ պատուոյ, բանադրանաց տակ կը ձգէ:

[1] Պռնայէ. անդ. թ. 3:
[2] Հմմ. Փր. Հայներ, 236—238:
[3] Նիսա Իե. կ. 18. վասն կրօն. եւ կուս.:

1. “*Որոնք որ կը սոխակեն:*„ Սոխակել է՝ նիւթապէս կամ բարոյապէս, անձամբ կամ ուրիշի մը ձեռօք բռնութեամբ կամ անիրաւութեամբ ծանր երկիւղ ձգելով՝ մէկուն գործ մը կատարել տալ. անոր համար թախանձանքն սոխակել չէ: Իսկ երկիւղն որպէս զի սոխակել կարենայ ըսուիլ եւ բանադրանաց տակ կ'իյնայ, հարկ է որ բացարձակ կամ յարաբերութեամբ ծանր ըլլայ. յարաբերութեամբ թեթեւ երկիւղն բնաւ չի բաւեր: Բայց ասկէ՝ նաեւ անէքտոտ-ընեամբ պիտի ըլլայ սոխակումն. եթէ իրաւացի պատճառ մը կայ վանք մուծանելու, ինչպէս՝ “որպէս զի հոն կրթուի մինչեւ որ ամուսնութեան առակ ըլլայ, կամ ի պատիժ յանցանաց ինչ, կամ առ պահպանութեան կուսութեան, կամ ուրիշ իրաւացի պատճառներու համար մուծուի[1]„, այն ատեն չկայ տեղի բանադրանաց, բայց միայն չգիտուի զինքը յանկարծ կուսան ընել: Ամէն սոխակողք, ըլլայ սոխակումն վանք մտնելու համար, ըլլայ պետմատութեան, նորընծայութեան եւ կամ ուխտ դնելու համար, սոխակումն ըլլայ կոյս, այրի, եւ այլն, հաւասարապէս բանադրանաց տակ կ'իյնան, միայն թէ՝ սոխակումն արդիւնք յառաջ բերէ, ուստի իրօք վանք մտնելէն, եւ այլն, եղբը: Արդիւնք կը պահանջուի եւս առաւել յաջորդ երկու յանցաւորաց համար:

2. Վերոյիշեալ գործոց “*որոնք որ խորհուրդ, օգնութիւն կամ պաշտպանութիւն կը մատուցանեն*„:

3. Այն ամէնքն, որ գիտեն թէ կինն չ'ուզեր վանք մտնել, պետմ առնուլ եւ այլն, եւ սակայն սոյն բռնական գործոյն մասնակից կ'ըլլան իրենց ներկայութեամբը, հաւանութեամբը կամ իրենց ճոխութեամբն: Այսպիսիք կրնան ըլլալ՝ ծնողք, ազգականք կնոջ, կարգաւորք, Առաջնորդք կուսաստանաց, եւ այլն: Տգիտութիւն թանձր ու վեհերոտ եւ թերեւս նաեւ կամակորը կ'արգարացնէ զասոնք բանադրանքէ, բայց ոչ առաջին խումբը. վասն զի կանոնիս մէջ ասոնց համար կ'ըսուի “*գիտողութեամբ*„, բայց ոչ վասն առաջնոց:

[1] Պոնաչ. անդ:

Այս ամէն գործերով բանադրանաց տակ կ'իյնան վերոյիշեալք, եթէ “*արտաքոյ դիպաց՝ որ չիրաւունս եղեալ կան*„, գործած են: Յէքսոտնո եգեալ դէպքերն են յաջորդքս.

1. Օրէն է կին մը վանք մտնելու սոխակել, երբ իր հաւանութեամբն երկան կրօնաւորական կարգ մտնելէն եւ հանդիսական ուխտ դնելէն ետեւ, իր ժուժկալութեան վրայ՝ զոր երկանը վանք մտնելու առեն ուխտած է, կը կասկածուի[1]:

2. Պէտք է այն կինն՝ որ երկիր թողած եւ անկեալ է, եւ յետոյ ուղղութեան եկած, բայց երկիր չ'ուզեր զինք ընդունիլ, բարեպաշտ կանանց քով մուծանելու չանալ, որպէս զի հոն միանձնաւոր զղջումն ընէ[2]:

Ասոնցմէ զատ կը բանադրուին նաեւ՝

4. “*Հրգելողներն*„. այսինքն՝ որեւէ վիճակի կամ պատուոյ անձինք, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի, նիւթական կամ բարոյական միջոցներով, անձամբ կամ ուրիշի մը ձեռօք կոյս կամ այրի մը կ'արգելուն, որ նորընծայ չըլլայ կամ ուխտ չդնէ, կամ՝ կնոջ մարդու մ'ազատութիւնն այնպէս սաստիկ եւ անիրաւութեամբ կը բռնաբարեն, որ կինը կամ վանք մտնելու դիմամնէն եւ կամ վանք մնալէն սոխակուի ետ կենալ: Իսկ որոնք որ վանք մտնելու կամ կրօնաւորական աբեմ առնելու ուխտը կ'արգելուն, ազատ են բանադրանքէս[3]: Բայց որպէս զի արգելողք բանադրանաց տակ իյնան, հարկ է որ արգելքը գործուածայ եւ սաստիկ ըլլայ, եւ առանց իրաւացի պատճառի. թախանձանք, համոզչութիւն, խոստում, եւ այլն, որով կին մ'իւր այս կամքէն ետ կենայ, ազատ են բանադրանքէ: Նոյնպէս՝ իրաւացի պատճառաւ գրուած արգելքն. ինչպէս՝ երբ տեսնուի որ մէկն ամենեւին կրօնաւորական կոչում չունի:

[1] Լննովկ. Գ. կ. 18: վասն գնացից ամուսնացելոց:
[2] Գրիգ. Թ. կ. 19: վասն գն. ամուսն.: Հմմ. Խատ. էջ 330, թ. 474: վէքք. Ա. էջ 400. թ. 636: Զոլ. 154:
[3] Փր. Հայներ, էջ 295:

II.

Raptores mulierum, ac omnes illis consilium auxilium et favorem praebentes.

Բ.

Որոնք որ կ'ին կ'առեւանգեն, եւ ամն ամէնքն՝ որ անոնց խորհուրդ, օգնութիւն ու պաշտպանութիւն կը մատուցանեն[1]:

Պատուոս կը բանադրէ 1. Առեւանգողներն, ու 2. Անոնց գործակիցները:

1. *"Առեւանգել"* է՝ ամուսնանալու դիտմամբ կին մը բռնաբար յափշտակել եւ տանիլ տեղւոջէ ի տեղի[2]: Որպէս զի առեւանգողք բանադրանաց տակ իյնան, կը պահանջուի ըստ այմ, որ

ա. Յափշտակութիւնը բռնութեամբ ըլլայ, յանկամ կնոջ, եւ ոչ՝ ծնողաց: Բռնութեամբ տանիլ է նաեւ՝ խաբելով, սաստիկ վախցնելով տանիլը. իսկ շողոքորթելով, յանկուցանելով տանիլը՝ բռնութեամբ տանիլ չէ, բայց եթէ մէկն այսպէս տանելէն եաեւ՝ հոն բռնութեամբ պահէ, բանադրանաց տակ կ'իյնայ:

բ. Յափշտակուածն կին մարդ ըլլայ, թէպէտ օրիորդ, թէպէտ կոյս կամ այրի, եւ կամ նոյն իսկ՝ նշանեալ, խօսեցեալ[3]: Ուստի եթէ կին մը զայր յափշտակէ, ազատ է բանադրանքէ:

գ. Տեղւոջէ ի տեղի տարուիլ: Տեղւոյ փոփոխութիւն մը էապէս կը պահանջուի, ապա թէ ոչ՝ յափշտակել տանիլ չ'ըլլար:

դ. Ամուսնանալու դիտմամբ ըլլայ: Ըստ այմ, ամուսնանալու դիտմանէն զատ, ուրիշ որեւէ բարի կամ չար դիտմամբ եղած կնոջ առեւանգութիւնը բանադրանաց տակ չ'իյնար[4]:

Իսկ անձամբ կամ ուրիշի մը ձեռօք յափշտակող տանողներն միշտ առեւանգող են[5]:

[1] Նիստ. Ի. Կ. Զ. Վատ բարեկարգ.:
[2] Ֆագիէ, Վատ արգելից ամուսն.:
[3] Սքաս. Գ. Թ. 815:
[4] Ս. Ա. Արար. 18 Յունիս 1859, 25 Յունիս 1864:
[5] Ս. Ժողովք, 13 Յունուար 1586:

2. Անոնց գործակիցներն են *"խորհուրդ, օգնութիւն ու պաշտպանութիւն ցուցողներն"*: Անոնք բանադրանաց տակ կ'իյնան, եթէ յափշտակութիւնը լրացեալ գործ ըլլայ, այսինքն՝ կինն իրօք յափշտակողաց ձեռքն ինկած ըլլայ[1]:

Այս երկու տեսակ յանցաւորներն բայ ի բանադրանաց՝ նաեւ տալի վճռոյ պատժոյ տակ ալ կ'ինան ձգտիլ[2]:

III.

Dominos temporales, aut magistratus omnes, cuiuscumque gradus, dignitatis et conditionis existant, quovis modo directe vel indirecte cogentes subditos suos, vel quoscumque alios, quominus libere matrimonia contrahant.

Գ.

Տէարք ժամանակաւորք, կամ ամէն պաշտօնեայք տէրութեան, որեւէ աստիճանի, արժանապատուութեան կամ վիճակի որ ըլլան, որոնք որեւէ կերպով ուղղակի կամ անուղղակի կը ստիպեն իրենց հպատակները կամ ուրիշ զի՛ որ եւ իցէ, որ չհարկնան ազատութեամբ ամուսնանալ[3]:

Բանադրանաց տակ կը ձգուին ամէն պաշտօնեայ տէրութեան, որոնք յանուն տէրութեան իրաւասնանութիւն մ'ի գործ կը դնեն: Անոնց թուէն չեն՝ կայսր, թագաւոր, եպիսկոպոս, ժողովրդապետ, ծնողք եւ այլն. թէեւ ասոնք ալ ծանր մեղանչեն՝ երբ ամուսնութեան ազատութեան դէմ բռնութիւն ի գործ կը դնեն, սպառնալով կամ պատժելով, իրական բռնութեամբ կամ թշնամանելով, ուղղակի կամ անուղղակի իրենց հպատակներն ամուսնանալու կամ այս կամ մարդու հետ ամուսնանալու ստիպելով: Որպէս զի այս ստիպող պաշտօնեայք բանադրանաց տակ իյնան, կը պահանջուի, որ

1. Ամուսնութեան ազատութիւնն այնու ստիպմամբ սասպկի բռնաբարուի: Եւ

[1] Պռնաչ. Վ. Բ. Խ. Բ. Մ. Թ. Թ. 4:
[2] Հմմ. Սքաս. անդ:
[3] Ն. Ի. Կ. Թ.:

2. Յանէրաւ ըլլայ: Եթէ իրաւացի պատճառ կայ, բանադրանք չկայ. ինչպէս եթէ դատաւոր մը ուրեւէ կերպով ստիպէ զմեզ, որ իւր խօսեցեալին կամ ամուսնութեան խոստմամբ ապականած անձին հետ ամուսնանայ:

Իսկ ամուսնութենէն ետ կեցնելու ստիպելն այս բանադրանաց տակ չ'իյնար. վասն զի կանոնս կ'ըսէ՝ "չկարեւնաւ ազատոմ եամի ամոռնանալ„: Այս յանցաւորներն այն ատեն կ'իյնան բանադրանաց տակ, երբ ստիպեալ ամուսնութիւնը կը կատարուի[1]:

IV.

Negantes vera ac rata esse, libero contrahentium consensu facta matrimonia clandestina, quamdiu ea irrita Ecclesia non fecit.

Դ.

Որոնք որ ամուսնացելոց ազատ հաւանութեամբն եղած գաղտնի ամուսնութեան՝ ցորչափ որ Եկեղեցին նոյնն անվաւեր չէ ըրած, ճշմարիտ եւ վաւեր ըլլալը կ'ուրանան:

V.

Falso affirmantes a filiis familias, sine consensu parentum contracta, irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse.

Ե.

Որոնք որ ստութեամբ կը հաստատեն՝ թէ որդւոց առանց ծնողաց հաւանութեան ըրած ամուսնութիւնն անվաւեր է, եւ թէ՝ ծնողք կրնան նոյնը վաւերացընել կամ ոչնչացընել:

Այս երկու կանոնաց մէջ Ս. Ժողովն այն վարդապետութեան վրայ կը յենուի, որ ամուսնութիւնը կը կայանայ՝ ամուսնացելոց երկակողմանի ազատ հաւանութեան վրայ: Անոր համար կը մերժէ Ս. Ժողովն այն կարծիքն՝ որ ժողովրդապետին եւ երկու վկայից ներկայութիւնն այն տեղերն՝ ուր Տրիդ. Ս. Ժողովն չէ հրատարակուած, եւ կամ ծնողաց հաւանութիւնն՝ ամուսնութեան վաւերութեան բացարձակապէս հար-

[1] Բաս. էջ 328, թ. 472, 473:
[2] Ն. Իդ. կ. 1:

կաւոր կը համարի. վասն զի թէեւ առանց եկեղեցական օրհնութեան ամուսնանալն պղծութիւն է, բայց չէ անվաւեր հոն, ուր Տրիդ. Ս. Ժողովոյ ամուսնութեան վճիռը չհրատարակուելով՝ չէ անվերացուցուած:

Ուստի բանադրանաց տակ կ'իյնան՝

1. Որոնք որ կը հաստատեն՝ թէ Տրիդ. Ս. Ժողովէն յառաջ առանց ժողովրդապետի եւ երկու վկայից եղած ամուսնութիւնը, կամ նոյն Ժողովէն ետքը, ուր որ նոյն Ժողովոյն այս վճիռն չէ հրատարակուած, առանց վերոյիշեալ անձանց ներկայութեան եղած ամուսնութիւնները անվաւեր են[1]:

2. Որոնք որ կը հաստատեն, թէ որդւոց առանց հաւանութեան ծնողաց ըրած ամուսնութիւնները անվաւեր են, կամ՝ թէ այսպիսի ամուսնութիւնք ծնողաց հաւանութեամբը վաւերութիւն կը ստանան, կամ՝ թէ առանց ծնողաց հաւանութեան եղած ամուսնութիւնը կրնայ անոնցմէ ոչնչացուիլ:

VI.

Praesumentes docere, praedicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando defendere illis, quos conscientia peccati mortalis gravat quandumcunque etiam se contritos existiment, habita copia confessoris, ante susceptionem Eucharistiae, non esse praemittendam confessionem sacramentalem.

Զ.

Որոնք որ կը յանդգնին ուսուցանել, քարոզել, կամ յամառութեամբ հաստատել կամ նաեւ հրապարակաւ վիճելով պաշտպանել՝ թէ անոնց, որոնց խիղճը մահուհասու մեղօք ծանրացած է, որչափ ալ իրենք զիրենք կատարեալ զղջացած համարին, երբ խոստովանանօք պիտութիւն ունին, նախ քան զԱ. Հաղորդութիւն ընդունիլը նախ խորհրդական խոստովանութեան մերձենալ[2]:

[1] Բաս. էջ 326, թ. 467:
[2] Ն. ԺԳ. կ. ԺԱ:

Կանոնիս բանագրանաց առարկան չորս է.

1. «Յառաջանել» այն կարծիքը, թէ մահացու մեղք ունեցողին համար Ս. Հաղորդութեան մերձենալէն յառաջ՝ նախընթաց խոհրդական խոստովանութիւնը հարկաւոր չէ:

2. «Քաղցրել» ասի այս մոլորութիւնը:

3. «Հաստատել» նոյնը յամառութեամբ՝ առանձնական կամ հրապարակական խոստկցութեան մէջ:

4. «Պաշտպանել հրապարակական» եւ ոչ՝ առանձնական վիճաբանութեանց մէջ նոյնը, յուսումներ յառաջ բերելով եւ առարկութիւնները լուծելով:

Ա յս բանագրանաց մէջ իյնալու համար կը պահանջուի միայն «յամառութիւն», այսինքն՝ դիտութեամբ եւ կամօք գործել: Անոր համար ազատ են բանագրանքէ՝

ա. Թանձր, եւ ըստ ոմանց՝ նաեւ կամակար տգիտութեան մէջ եղողներն:

բ. Առանձինն (privatim) պաշտպանողներն, բայց միայն յամառութեամբ չհաստատուն:

գ. Անոնք՝ որ կ'ուսուցանեն, կը քարոզեն, եւ այլն, թէ այս խոստովանութիւնը յաստուածային պատուիրանէ չի պարտաւորեր:

դ. Որոնք որ կը հաստատեն՝ թէ Տրիդ. Ս. ժողովին յառաջ ոչ աստուածային եւ ոչ եկեղեցական դրական օրէնք կար. թէեւ յանդուգն ըլլայ այս դրութիւնն:

ե. Այն ամէն հաւատացեալք կամ քահանայք, որոնք թէեւ խոստովանհայոյս կարենան գտնել, գործնականապէս՝ մահացու մեղաց վիճակի մէջ առանց խոստովանելու կը հաղորդին կամ կը պատարագեն:

Միայն երկու դէպքի մէջ մահացու մեղք ունեցող մ'առանց խոստովանութեան, միայն կատարեալ ղղջմամբ կրնայ հաղորդուիլ կամ պատարագել, եւ ասոնք են՝ 1. Սաիպիչ Տարկ: 2. Պակասութիւն խոստովանահօր[1]:

[1] Ասոնց վրայ տես Բոլայնէ Ռոթոմաքեանոթէն, ի մանաւորի Պէլլարմ., Հատ. Գ. էջ 212. ուր այս երկու դիպաց վրայ մանրապատում կը խօսի:

Բ. ԳԱՍ

ԿԱԽԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

I.

Nulli Episcopo liceat, euiusvis privilegii praetextu, Pontificalia in alterius dioecesi exercere, nisi de Ordinarii loci expressa licentia, et in personas eidem Ordinario subiectas tantum; si secus factum fuerit, Episcopus ab exercitio Pontificalium, et sic ordinati ab executione Ordinum sint ipso iure suspensi.

Ա.

Ոչ ումեք Եպիսկոպոսի օրէն է, որեւէ արտօնութեան պատճառանօք՝ ուրիշին թեմին մէջ հայրապետականք կատարել, բայց միայն տեղւոյն Կարգաւորին յայտնի հրամանատ; եւ նոյն Կարգաւորին հպատակ անձանց վրայ միայն. եթէ այլապէս գործուի, Եպիսկոպոսն հայրապետականաց գործածութենէն, եւ այսպէս ձեռնադրեալն կարգի գործածութենէն նոյնպէս իրաւամբ կախուած են[1]:

Կանոնս կախակայութեան տակ կը ձգէ

1. «Ձեպիսկոպոսանալ» ի գործածութենէ հայրապետականաց կամ եպիսկոպոսական զարդուց[2], երբ՝

ա. Ուրիշին թեմին մէջ առանց հրամանի տեղւոյն Կարգաւորին՝ իրաց կամ անձանց վրայ եպիսկոպոսական զարդ կը գործածեն: Այս յայտնի հրամանը միայն տեղւոյն Կարգաւորն՝ Եպիսկոպոսը կրնայ տալ, եւ ոչ Ընդհրկին. Տեղապահն, եթէ առանձին կերպով իսոյն յանձնարարեալ չէ: Իսկ եպիսկոպոսական աթոռոյ դատարկութեան ժամանակ կրնայ տալ կանոնիկոսաց ժողովոյն Գահերեցը, կամ առ ի չգոյէ նորա՝ դատարկութենէն մինչեւ ութ օր՝ ժողովն իսկ:

բ. Ուրիշին թեմին մէջ՝ թէեւ հրամանաւ կարգաւորին, եպիսկոպոսական զարդ կը գործածեն այնպիսի անձանց վրայ, որոնք ոչ իրեն եւ ոչ այս կար-

[1] Ն. Զ. ԳԼ. Ե:
[2] Տես էջ 240:

դաւորին Հպատակ են։ Եպիսկոպոս մը կրնայ օտարին թեմին մէջ կարգաւորէն եպիսկոպոսական զարդուց գործածութեան հրաման առնելով՝ թէ իւր Հպատակը ձեռնադրել եւ թէ ուրիշ Եպիսկոպոսի մը Հպատակը, եթէ ասիկայ ընդհանուր կամ առանձին այս Եպիսկոպոսին ուղղեալ ընծայագիրը մ'ունի եւ ինքը կարգաւորէն ձեռնադրութեան հրաման առած է։ Իսկ եթէ օտարին թեմին մէջ՝ առանց եպիսկոպոսական զարդուց գործածութեան հրաման առնելու, ուրիշ երրորդի մը Հպատակին առանց ընծայագրի ձեռնադրէ, այն ատեն թէ այս կախակայութեան տակ կ'ըլլայ, վասն զի օտարին թեմին մէջ եպիսկոպոսական զարդ կը գործածէ. եւ թէ Առաք. Ա֊ոյ Սահմանադրութեան Ծայրագոյն Քահանայապետին վերապահեալ կախակայութեանց գ. կանոնին տակ. վասն զի ամէն Եպիսկոպոս միայն իւր Հպատակը կրնայ օրինաւորապէս ձեռնադրել[1]։ — Ասոնցմէ զատ, կանոնս նաեւ

2. Ակսպէս "ձեռնադրելոյն„ ընդունած կարգէն կը կախակայէ։

Երկու կախակայութեանց ալ տեւողութեան ժամանակը չ'որոշուիր. ուստի, մինչեւ որ արձակուին՝ կը մնան։ Եւ որովհետեւ Տրիդ. Ս. Ժողովին արձակման վերապահութեան վրայ չի խօսիր, անոր համար այսպիսիք նաեւ Եպիսկոպոսներէն ալ կրնան արձակուիլ[2]։

II.

Nemo Episcoporum, qui titulares vocantur, etiamsi in loco nullius doecesis, etiam exempto, aut aliquo monasterio cuiusvis Ordinis residerint, aut moram traxerint, vigore cuiusvis privilegii sibi de promovendo quoscumque ad se venientes pro tempore concessi, alteri-

Բ.

Ոչ ոք յԵպիսկոպոսաց՝ որք Տիտղոսականք կը կոչուին, — թէեւ անթէմ կամ ազատ տեղւոյ մի մէջ, կամ որեւէ կարգի վանքին մէջ բնակութիւն հաստատած ըլլան կամ առ ժամանակ մի բնակին, — կարող ըլլայ՝ զօրութեամբ արտօնութեան մ'որ ամէն իրեն եկողներուն

[1] Բաս. հ֊ Յ 358. թ. 512։
[2] Պռնաչ. վ. Գ Խ. Բ. Մ. ՃԹ. թ. 6։

us subditum, etiam praetextu familiaritatis continuae commensalitatis suae, absque sui proprii Praelati expresso consensu, aut litteris dimissoris, ad aliquos sacros aut minores Ordines, vel primam tonsuram promovere, seu ordinare valeat. Contrafaciens ab exercitio Pontificalium per annum, taliter vero promotus ab executione Ordinum sic susceptorum, donec suo Praelato visum fuerit, ipso iure sint suspensi.

Կարգ տալու համար առ ժամանակ ընտրուած ըլլայ, ուրիշի հպատակին սուրբ աստիճան կամ փոքր աստիճան կամ նաեւ խուզումն տերաց տալ կամ ձեռնադրել՝ նմանապէս յարատեւ սեղանակցութեան ընտանութեան պատճառանօք կարող է, առանց անոր Առաջնորդին բացայայտ հաւանութեանը կամ ընծայագրոյն։ Հակառակն ընողն ի գործածութենէ Հայրապետականաց տարի մը նովին իրաւամբ կախեալ ըլլայ. իսկ կարգ առնողը՝ այս կերպով առած կարգին պաշտամանէն նովին իրաւամբ կախեալ մնայ ցորչափ իւր Առաջնորդին կամքն է[1]։

Մինչեւ հիմայ ըսուածներէն՝ դիւրին է ի միտ առնուլ այս եւ յաջորդ կանոնաց իմաստն. անոր համար աւելորդ կը համարինք մանրամասն մեկնութեանց իջնալ[2]։

III.

Quod si quis ab alio promoveri petat (quam a proprio Episcopo) nullatenus id ei, etiam cuiusvis generalis aut specialis rescripti vel privilegii praetextu, etiam statutis temporibus permittatur; nisi eius probitas ac mores Ordinarii sui testimonio commendentur; si secus

Գ.

Եթէ մէկն (իւր սեպհական Եպիսկոպոսէն զատ) ուրիշ մէկէ մ'աստիճան առնուլ խնդրէ, այդ՝ նաեւ որեւէ ընդհանուր կամ մասնաւոր պատասխանագրոյ կամ արտօնութեան պատճառանօք, նմանապէս սահմանեալ ժամանակի մը մէջ չընտրուի անոր. բայց միայն՝ եթէ անոր լաւ-

[1] Ն. ժԳ. ԳԼ. Բ։
[2] Հմմ. Փր. Հպնեբր, հ֊ Յ 346։ Բաս. հ֊ Յ 360, թ. 516։ Վ֊էք.ք. հ֊ Յ 405, թ. 648. ընդ Բ։

fiat, ordinans a collatione Ordinum per annum et ordinatus a susceptorum Ordinum executione, quamdiu proprio Ordinario videbitur expedire, sit suspensus.

IV.

Ab officio et beneficio sunt ipso iure per annum suspensi Abbates et alii exempti, aut collegia vel capitula quaecumque etiam ecclesiarum cathedralium, aliquibus clericis saecularibus, contra ius Episcoporum, litteras dimissorias, ut ab aliis ordinentur, concedentes.

V.

Non licet capitulis ecclesiarum, sede vacante, infra annum a die vacationis, ordinandi licentiam, aut litteras dimissorias, tam ex iuris communis dispositione, quam etiam cuiusvis privilegii aut consuetudinis vigore, alicui, qui beneficii ecclesiastici recepti, sive recipiendi occasione arctatus non fuerit, concedere. Si secus fiat, capitulum contraveniens ecclesiastico subiaceat interdicto: et sic ordinati, si in minoribus Ordinibus constituti fuerint, nullo privilegio clericali, praesertim in criminalibus, gaudeant: in maioribus vero, ab executione Ordinum, ad beneplacitum futuri Praelati sint ipso iure suspensi.

ուլթիւնն ու քարքն իւր կարգաւորին վկայութեամբն հաստատուի: Եթէ այլազգ գործուի, ձեռնադրողն տարի մը կարգ տալէն, իսկ ձեռնադրեալն ընդունած կարգին գործածութենէն կախեալ ըլլայ՝ ցորչափ ժամանակ որ սեպհական կարգաւորին պատշաճ թուի[1]:

Պ.

Ի պաշտամունէ եւ ի քահանայութենէ նուիրն իրաւամբ տարի մը կախեալ են Աբբայք եւ այլք՝ որ ազատ են, կամ՝ որեւէ կաճառ կամ ժողով կանոնիկոսաց նահե ապոստոլիա եկեղեցեաց. որ աշխարհիկ կղերիկոսաց՝ ընդդէմ իրաւանց Եպիսկոպոսաց, ուրիշէն ձեռնադրուելու ընծայագիր կու տան[2]:

Ե.

Ձէ օրէն ժողովոյ կանոնիկոսաց եկեղեցեաց, ապոստոլական դատարկութեան ժամանակ դատարկութեան օրէն սկըսեալ տարւան մը միջոցի մէջ թէ ընդհանուր իրաւանց միևնոյնութեան, եւ թէ որեւէ արտօնութեան կամ սովորութեան զօրութեամբ՝ ձեռնադրուելու իշխանութիւն կամ ընծայագիր տալ անձի մը՝ որ ընկալեալ կամ ընդունելի եկեղեցական քարերա-

[1] Ն. ԻԳ. ԳԼ. Ը.: Հմմ. փր. Հայնէր, էջ. 347: Բաս. էջ 362, թ. 518: Վէբ. էջ 405 ընդ Գ. Դ.:

[2] Ն. ԻԳ. ԳԼ. Ժ.: Հմմ. փր. Հայնէր, էջ 348: Բաս. էջ 364, թ. 521 ընդ Բ. Գ. Դ.: Վէբ. Ա. էջ 406, ընդ Ե:

րութեան առթիւ ձեռնադրուելու ստիպեալ չէ: Եթէ այլազգ գործուի, ընդդիմադարձ ժողովն եկեղեցական արգելման տակ իյնայ, իսկ այսպէս ձեռնադրեալը, եթէ փոքր աստիճանները միայն ընդունած են, քնաւ կղերական արտօնութիւն չունենան՝ մնալուանդ յոճրականս. իսկ եթէ մեծ աստիճանները, ի գործածութենէ կարգին ցկեան գալի Առաքնորդին նուիրն իրաւամբ կախակայեալ ըլլան[1]:

Զ.

Եթէ ժողովրդապետ մը կամ ուրիշ քահանայ մը, ըլլայ աշխարհիկ, ըլլայ կրօնաւոր, — թէեւ հաստատ համոզուած ըլլայ՝ որ իրեն ներեալ է յարտօնութենէ կամ յանյիշատակ սովորութենէ, — յանդգնի ուրիշ ժողովրդապետութեան խօսեալներն (ըսնանածներն) առանց անոնց ժողովրդապետին տրամանին ամուսնացընել կամ պսակն օրհնել, նուիրն իրաւամբ այնչափ ատեն կախակայեալ մնայ, մինչեւ որ այն ժողովրդապետին կարգաւորէն արձակուի, որուն առջեւ որ ամուսնութիւնը պէտք էր ըլլալ կամ որէ օրհնութիւն պիտի ընդունուէր[2]:

VI.

Si quis parochus, vel alius sacerdos, sive regularis sive saecularis sit, etiamsi id sibi ex privilegio vel immemorabili consuetudine licere contendat, alterius parochiae sponsos sine illorum parochi licentia matrimonio coniungere aut benedicere ausus fuerit, ipso iure tamdiu suspensus maneat, quamdiu ab Ordinario eius parochi, qui matrimonio interesse debebat, seu a quo benedictio suscipienda erat, absolvatur.

[1] Ն. Ի. ԳԼ. Ժ.: Հմմ. փր. Հայնէր, էջ 350:

[2] Ն. ԻԳ. ԳԼ. Ա. Վասն բարեկ. ամուսն.: Հմմ. փր. Հայնէր, էջ 352: Բաս. թ. 526:

Ա֊յս կանոնս միայն այն տեղեայ համար է, ուր Տրիդ֊ Ս ժողովոյ ամենասեթեան վճիռը հրատարա֊կուած է, ինչու որ այս վճռոյ նկատմամբ նոյն Տրիդ֊ Ս. ժողովն առանձինն կերպով կ'ըսէ, թէ "Ա֊յս վճիռն ամէն ժողովրդապետութեանց մէջ սկսի զօրու֊թիւն ունենալ, իւրաքանչիւր ժողովրդապետութեանց մէջ հրատարակուելէն 30 օր ետքը „: Ուստի ուր որ այս վճիռը չէ հրատարակուած, կախակայութիւն ալ չկայ, բայց միայն ուրիշ կերպով մ'այս պատիժը ժո֊ղովրդապետութեան մը մէջ մուծուած չըլլայ. ինչու֊ որ սովորութիւնը կրնայ այսպիսի օրէնք մը մուծանել, թէեւ հան նոյն վճիռը հրատարակեալ չըլլայ։

VII.

Suspensi sint ipso facto Episcopi, quod absit, si concubinas aut alias mulieres, de quibus haberi possit suspicio, in domo vel extra detinere, aut cum iis aliquam consuetudinem habere audeant, et a synodo provinciali admoniti, se non emendaverint.

Է֊

Նովին գործով կախակայեալ ըլլան Եպիսկոպոսունք, որ քանւ եւ մի՛ լիցի, եթէ հարճեր կամ ուրիշ կասկածելի կանայք ի տան կամ արտաքոյ պահել կամ անոնց հետ գործողութիւն մ'ունենալ յանդգնին, եւ Գաւառական ժողովէն յորդորուելէն ետեւ չեն ուղղուիր[1]։

Գ. ԳԱՍ

ԱՐԳԵԼՄՈՒՆՔ

I.

Metropolitanus suffraganeos Episcopos, absque iustis causis, per unum integrum et continuum annum absentes, Metropolitanum vero sic absentem suffraganeus Episcopus antiquior residens, sub poena interdicti ingressus ecclesiae eo ipso incurrenda, infra tres menses per litteras, seu nuntium Romano Pontifici denuntiare teneantur.

Ա֊

Եթէ Քորեպիսկոպոսունք առանց իրաւացի պատճառաց ամբողջ տարի մ'անընդհատ հետեւան, Մետրապոլիտը, – իսկ եթէ Մետրապոլիտն այս կերպով հետեւեայ Քորեպիսկոպոսաց ժամանակաւ հետզոյնը — պատուհասեալ ըլլայ ընդ պատժով նովին գործով անկանելի արգելման մնայելոյ յեկեղեցի՝ երեք ամսուան մէջոցի մէջ թղթով կամ պատգամաւորով Հռոմայ֊Քահանայապետին զեկուցանել։

II.

Non licet capitulis ecclesiarum, sede vacante, infra annum a die vacationis, ordinandi licentiam, aut litteras dimissorias . . . alicui, qui beneficii ecclesiastici recepti sive recipiendi occasione arctatus non fuerit, concedere. Si secus fiat, capitulam contraveniens ecclesiastico subiaceat interdicto.

Բ֊

Չէ օրէն ժողովոյ կանոնիկոսաց եկեղեցւոյ՝ աթոռոյ դատարկութեան ժամանակ, դատարկութեան օրէն սկսեալ տարւան մը միջոցի մէջ . . . ձեռնադրուելու իշխանութիւն կամ ընծայագիր տալ անձի մը՝ որ ընկալեալ կամ ընդունելի եկեղեցական բարերարութեան առթիւ ձեռնադրուելու ստիպեալ չէ։ Եթէ այլազգ գործուի, ընդդիմադարձ ժողովն եկեղեցական արգելման տակ իյնայ[2]։

Տրիդ֊ Ս֊ ժողովոյ այս վճռոյն զօրութեամբը՝ կանոնիկոսաց ժողովն աթոռոյ դատարկութեան ժամա֊նակ, դատարկութեան առաջին օրէն սկսեալ տարի մը՝ ձեռնադրութեան հրաման, ընծայագիր (dimissoriale) *չի կրնար տալ, բայց միայն երբ ընկալեալ կամ ըն֊դունելի բարերարութեան պատճառաւ. Հարկ մը կայ. բայց վկայագիր* (testimoniale) *միշտ կրնայ տալ։ Ա֊յս մէկ տարւան մէջոցին մէջ եթէ ձեռնադրել տալ կ'ուզ֊ուի՝ ոչ թէ սահմանակից Եպիսկոպոսին կամ Հայրա֊պետին պէտք է դիմել, այլ Ս֊ Աթոռոյ։ Ա֊յս պա֊տճելէն Հռոմայ Աթոռոյն դատարկութեան ժամանակ նոյն Աթոռոյն Տեղապահին համար չարժէր. վասն զի*

[1] Ն֊ Ի֊ Ե֊ Կ֊ 14. Վասն բարեկ֊։ Հմմ. Փր֊ Հայներ, էջ 353։ Բառ. թ. 528։

[2] Ն֊ Զ֊ Կ֊ 1։ Հմմ. Փր֊ Հայներ, էջ 368։
[2] Ն֊ Կ֊ 10։ Հմմ. Փր֊ Հայներ, 368։

Տրիդ· Ս· ժողովն Առաքելական Ամոռոյն իրաւաբանութիւնը չէ կրնար ամփոփել։

Ամոռոյ դատարկութենէն տարի մ'ետքը Տեղապահը, եւ ոչ կանոնիկոսաց ժողովը, կրնայ ընծայագիր տալ։

Բ. ԽՈՒՄԲ

ՔՆՈՒԹԵՒՆ Ս· ԺՈՂՈՎՈՑ 1872 ԴԵԿՏ· 4ԻՆ ՎՃՌՈՎՆ Ի ՋՕՐՈՒԹԵՒՆ ՀՐՅՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՀԻՆ ԲԱՆԱԴՐԱՆՔ ՄԸ

I.

Missionarios mercaturae in Indiis Orientalibus operam dantes et Superiores eorum immediatos qui deliquentes non punierint.

Ը·

Առաքելութիւն ընողները՝ որ Արեւելեան Հնդկաստան առեւտրոյ կը պարապին, եւ անոնց անմիջական Առաջնորդները՝ որ զանցառութ չեն պատուհասեր[1]։

Ս. Յս բանադրանքն, որովհետեւ ոչ յայտնապէս Ա·ոռ·։ Ընդ·ոյ Սահմանադրութեան մէջ կերպով մը կը յիշատակուէր, եւ ոչ ալ Տրիդ· Ս· ժողովոյն ուղղակի դրածներէն էր, Ա·ոռ·։ Ընդ·ոյ Սահմանադրութեամբ բարձուած կը նկատուէր, եթէ 1872 Դեկտ· 4ին Քննութեան Ս· ժողովոյն՝ ճոխութեամբ Ս· Քահանայապետին տուած շրջաբերականովն տակաւին ի զօրութեան չհրատարակուէր։

Ս. Յս բանադրանքն՝ որ ոմանց (Ա.անսինի, եւ այլք) Քահանայապետին պարզապէս վերապահեալ թուեցաւ, մէկու մը վերապահեալ չէ։

[1] Սահմեդր· Ի պարտ·ց, Ուրբանոս Ը· 1633, եւ Հոֆֆմպոլիոն, կղեմ· թ· 1669։

Գ· ԽՈՒՄԲ

"ՀՌՈՄԷԱԿԱՆ ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏՆ„ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱԿՆԻՔՆԵՐՆ

Ա· ԴԱՍ

ԱՌԱՆՁԻՆՆ ԿԵՐՊՈՎ ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏԻՆ ՎԵՐԱՊԱՀԵԱԼ ԲԱՆԱԴՐԱՆՔ

I.

Canonicos et Dignitates, qui ecclesiae vacantis curam, regimen et administrationem ausi fuerint concedere in praesentatos ad eandem ecclesiam, antequam litteras Apostolicas canonicae suae institutionis exhibeant; nec non alios omnes, qui praemissis paruerint, vel auxilium, consilium aut favorem praestiterint.

Ը·

Կանոնիկոսները եւ Ատենապետը, որ անվնաբակացու եկեղեցւոյ մը հոգը, վարչութիւնն ու տնտեսութիւնը կը յանդգնին տալ նոյն եկեղեցւոյն նախապատրաստուած անձանց, յառաջ քան իրենց կանոնական հաստատութեան Առաքելական թուղթն ընծայեցընելը. նոյնպէս այլ ամէնքն՝ որ վերոյիշեալոց հաւանած, կամ օգնութիւն, խորհուրդ, կամ պաշտպանութիւն մատուցած ըլլան։

Ընդհանուր քահանայապետն կոնդակը, որ բարեյիշատակ Պիոս Թ· քահանայապետէն 1873 Օգոստ· 28ին տրուած է, կ'ուզէ՝ ամոռանիտ եկեղեցւոյ մը Եպիսկոպոսին մահուանէն եաքն՝ օրինաւոր ընտրեալ կանոնիկոսաց ժողովոյ պահերիցն թեմին վարչութեան եւ կառավարութեան նկատմամբ ունեցած կարգաւոր իշխանութիւնն ապատ եւ անարատ պահել, սկսեալ ամոռոյ դատարկութենէն 8 օր եաքն ընտրուած օրէն, մինչեւ ընտրեալ եւ անուանեալ Եպիսկոպոսին Առաքելական Ամոռէն ընդունած հաստատագիրը կանոնիկոսաց ժողովոյն ընծայեցընելը։ Որոնք որ այս կարգադրութեան դէմ կը գործեն, Հռոմայ Քահանայապետին առանձին կերպով վերապահեալ բանադրանաւք,

կախակայութեամբ եւ արգելմամբ կը պատժուին: Նախ տեսնենք հոս կանոնիս մէջ բովանդակուած բանադրութիւնը:

Քահանայապետին առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանաց տակ կ'իյնան ըստ Հռոմէական Քահանայապետին կանդակին՝

1. Կանոնիկոսութիւնք եւ պատուաւորք անվերակացու աթոռանիստ եկեղեցեաց, եւ առ ի չգոյէ կանոնիկոսաց այն ամէնքն՝ որ կարող են Տեղապահ Ընտրական մը դնել, կամ անվերակացու թեմն անձամբ կառավարել [1], երբ կը յանդգնին որեւէ տիտղոսով տալ կամ յանձնել անվերակացու եկեղեցւոյն վարչութիւնն ու կառավարութիւնը՝ օրինաւոր Տեղապահը մերժելով՝ աշխարհական իշխանութենէն առ այն անուանելոյն կամ առաջարկելոյն, յառաջ քան անոր իւր ընտրութեան հաստատութեան թուղթն ըստ օրինի ընծայեցրնելը:

> Ըսինք անուանել կամ առաջարկել. վասն զի կանոնիս մէջ միայն առնք կը յիշուին: Անոր համար կանոնիկոսաց ժողովէն ընտրեալն այս կանոնիս տակ չ'երթար [2]. վասն զի ըստ կանոնական իրաւանց՝ մեծ զանազանութիւն կայ ի մէջ անուանելոյն (nominatus) կամ առաջարկելոյն (praesentatus), եւ ի մէջ ընտրելոյն [3] (electus): Կարձեալ նոյն Սահմանադրութեան մէջ կ'ըսուի՝ "Քահանայ Ժողովոյն Տեղապահն". ուստի, եթէ նոյն իսկ Տեղապահն անուանուի կամ ներկայացուի կամ կանոնական կերպով հեռացուի, (ինչպէս՝ ինքնակամ հրաժարելով, մահուամբ կամ ուրիշ օրինաւոր պատճառաւ մը,) եւ անուանեալն կամ ներկայացեալն անոր տեղ դրուի, վերոյիշեալ պատիժներէն եւ ոչ մէկը տեղի ունի: — Նոյն բանադրանաց տակ կ'իյնան նաեւ՝

2. Աշխարհական իշխանութենէ անվերակացու եկեղեցւոյն անուանեալն կամ առաջարկեալն, եթէ կը յանդգնի անձամբ կամ ուրիշի մը ձեռօք յանձն առնուլ նոյն եկեղեցւոյն վարչութիւնն ու կառավարու-

[1] Կուրի-Պալլ. բ. 973: Ջոլլ. էջ 86 թ. 199 եւ այլն:
[2] Փր. Հայներ, էջ 126:
[3] Ուիեդի, էջ 125, թ. 2. Ծան. ե:

թիւնը յառաջ քան Առաքելական Հաստատութեան Թուղթը գալն կամ ընծայեցընելը, թէեւ կանոնիկոսք կամ պատուաւորք նոյնը շնորհեն կամ յանձնեն: — Այսպիսի անուանեալք այսպես անուանուելով՝ բնաւ իրաւունք մը չեն ունենար եւ իրենց ամէն կարգադրութիւնն ոչինչ եւ անվաւեր է [1]: — Վերջապէս բանադրանաց տակ կը ձգուին՝

3. Այն ամէնքն՝ որ վերոյիշեալ երկու յանցաւորաց՝ թեմին վարչութեան յանձնարարութեան նկատմամբ օգնութիւն, խորհուրդ կամ պաշտպանութիւն կը մատուցանեն, կամ նոյն անուանելոց իբրեւ նոյնպիսեաց կը հնազանդին, ինչ աստիճան կամ արժանապատուութիւն ալ ունենան [2]: Բայց ի բաց կ'առնուին "եպիսկոպոսական արձանագրութիւնքն ձեռնադրելէ". վասն զի ասոնց համար ուրիշ պատիժներ կախակայութիւն եւ արգելումն դրուած է, որուն վրայ ի մտոյ:

Ասոնք կ'իյնան նաեւ Առ. Ընդ. Սահմանադրութեան՝ Քահանայապետին վերապահեալ կախակայութեանց Ա. կանոնին մէջ,

Բ. ԴԱՍ

ԱՈՒԱՆՁԻՆՆ ԿԵՐՊՈՎ ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏԻՆ ՎԵՐԱՊԱՀԵԱԼ ԿԱԽԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐԳԵԼՈՒՄՆ

Ի.

Si vero aliqui ex praedictis Episcopali charactere sint insigniti, in poenam suspensionis ab exercitio Pontificalium et interdicti ab ingressu ecclesiae ipso facto, absque ulla declaratione in-

Ե.

Իսկ եթէ ի վերոյիշեալց ոմանք եպիսկոպոսական պատուով ճոխացեալ են, ընդ պատժով կախակայութեան ի գործածութենէ հայրապետականաց եւ արգելման ի մտանելոյ եկեղեցի

[1] Ուիեդի, էջ 126, ծաւելուած:
[2] Սահմդր. Հռոմէական Քահանայապետին:

cidunt, S. Sedi pariter reservatam.

նովին գործով, առանց ուրիշ յայտարարութեան կ'իյնան, եւ այս պատիժը Ս. Աթոռոյ նոյնպէս վերապահեալ է[1]:

Վերոյիշեալ կանոնին մէջ յիշուած երեք յանցանաց յանցաւորը Եպիսկոպոսունք նոյն բանադրանաց տակ չեն իյնար, հապա կ'իյնան՝

1. Կախակայութեան տակ, որով չեն կրնար բնաւ եպիսկոպոսական զարդ մը[2] գործածել, մինչեւ որ Հռոմայ քահանայապետէն արձակուին. վասն զի կանոնս կ'ըսէ, "որոնք Ս. Աթոռոյն Յովսիկա (ուստի՝ ապաշխարեն կերպով) վերապահեալ են:"

2. Արգելման տակ, որով չեն կրնար եկեղեցի մտնել[3], մինչեւ որ Ս. Աթոռէն արձակուին:

Թէ կախակայութեանս եւ թէ արգելմանս տակ կ'իյնան Եպիսկոպոսունք այն ամէն դիպաց մէջ, որոնց համար Եպիսկոպոս չեղծնելոյն վրայ բանադրանք դրուած է: Ուստի կախակայութեանս եւ արգելմանս տակ կ'իյնայ՝

ա. Այն Եպիսկոպոսն՝ որ կը յանդգնի կանոնիկոսաց հետ ժողովէն օրինաւոր ընտրեալ Տեղապահին իրաւասնութիւնն ուրիշին թողուլ կամ յանձնել:

բ. Այն Եպիսկոպոսն՝ որ կը յանդգնի շնորհմամբ կամ յանձնարարութեամբ ժողովոյն՝ անվերապահաբար եկեղեցւոյ մը վարչութիւնն ու կառավարութիւնն ի վեաս օրինաւոր ընտրեալ Տեղապահին յառաջ քան Առաքելական հաստատութեան թուղթն ընդունելը՝ յանձն առնուլ կամ ընդունիլ:

գ. Այն Եպիսկոպոսն՝ որ այս գործոյ օգնութեամբ, խորհրդով կամ պաշտպանութեամբ գործակից կ'ըլլայ[4]:

[1] Սահմնդր. Հռոմէական քահանայապետին:
[2] Տես էջ 240:
[3] Տես էջ 248:
[4] Հմմ. Խաս. էջ 368, թ. 531: Ֆիլեզի, էջ 126 ընդ Գ. Ե. 11:

Այսպիսիք կ'իյնան նաեւ Ա.ա.փ. Ամենայ Սահմանադրութեան՝ քահանայապետին վերապահեալ կախակայութեանց Ա. կանոնին տակ:

Գ. ԴԱՍ

ՍԻՆՀՈԴՈՍԱՑ Ս. ԺՈՂՈՎՈՑՆ 1874 ՄԱՅԻՍ 13ԻՆ ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏԻՆ ԱՆՈՒԱՄԲ ՏՈՒԱԾ ԲԱՆԱԴՐԱՆՔԻՆ

Sacerdotes suffragante populo ad parochi sive vicarii officium electos, qui audeant sive ecclesiae sive iurium ac bonorum praetensam possessionem arripere atque obire munia ecclesiastici ministerii, ipso facto incurrant excommunicationem maiorem peculiariter reservatam S. Sedi, aliasque poenas canonicas.

Ժողովրդեան քուէից ի պաշտօն ժողովրդապետի կամ տեղապահի ընտրուած քահանայք, որ եկեղեցւոյ կամ իրաւանց եւ ստացուածոց կարծեալ ստացումն յափրշտակել եւ եկեղեցական պաշտօնէի պաշտօն կատարել կը յանդգնին, նովին գործով Ս. Աթոռոյ առանձինն կերպով վերապահեալ մեծ բանադրանաց եւ ուրիշ կանոնական պատժոց տակ կ'իյնան[1]:

Այս Հռոմայ քահանայապետին Ա.ա.փ.ՆԷՆ կերպով վերապահեալ բանադրանքը տրուած է ընդդէմ եկեղեցականաց՝ որոնք օգնականութեամբ ժողովրդեան (ինչպէս անկէ ընտրուելով) կամ աշխարհական իշխանութեան՝ ժողովրդապետութիւններ ստանալու կը ջանան: Աւիկայ թէեւ գլխաւորաբար վենետկոյ եւ Մեդիոլանու թեմերուն համար տրուած է, բայց միանգամայն ամէն տեղ ժողովրդապետութեանց այսպիսի բռնակալներն բանադրանաց տակ կ'իյնան: Վասն զի նոր բանադրանք մը չէ, այլ Ա.ա.փ. Ամենայ Սահմանադրութեան առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանաց Զ. եւ մանաւանդ Ժ.Ա. կանոնաց առանձինն

[1] Վճիռ Ս. Ժ. Սինհ. 13 Մայիս 1874:

մէկ դէպքը կամ մերձեցուցումն է: Եւ իրօք ալ, այսպիսի բռնակալը կամ տէրութեան կողմանէ դրուած ժողովրդապետը՝ կամ օրինօք դրուած ժողովրդապետի մը ժողովրդապետութիւնը կը յափշտակէն, եւ այն ատեն Թ. կանոնին տակ կ'իյնան, եւ կամ դատարկաթոռ ժողովրդապետութիւն մը կը գրաւեն, եւ այն ատեն՝ որովհետեւ Եպիսկոպոսին նոյնին վրայ ժողովրդապետ դնելու եկեղեցական իրաւաբանութիւնը կ'արգելուն, կ'իյնան Զ. կանոնին տակ[1]: Անոր համար աւելորդ կը համարինք հոս վերստին մեկնութիւն տալ:

Բայց որովհետեւ սոյն Ս. ժողովոյն վճիռն կը յաւելու. "Եւ այս ամէնքն (այսինքն՝ այսպիսի բռնակալը) խորշելիք են ի հաւատացելոց ըստ պատուիրանի Տեառն, իբրեւ յօտարաց եւ ի գողոց, որք ոչ գան եթէ ոչ զի գողասցին եւ սպանցեն եւ կորուսցեն„[2], հարկ է որ գիտենք հաւատացելոց այսպիսի բռնակալաց հետ վարուելու կերպը, զոր Պիոս Զ. Գաղղիայի համար տուած հրահանգին մէջ կ'ուսուցանէ[3]:

1. Չէ օրէն այսպիսի բռնակալաց տղայ մկրտել տալ. բայց միայն ի հարկաւորութեան, երբ չկայ նոյն իսկ աշխարհական մը, որ վաւերաբար մկրտել կարենայ: Նոյնպէս արգելեալ է՝ երբ այսպիսի բռնակալ մը մկրտէ, կնքահայր ըլլալ:

2. Արգելեալ է, նոյն իսկ Սիրակի եւ Տօնի օրերն այսպիսի բռնակալաց պատարագին ներկայ գտնուիլ, քարոզը լսել, կամ անոնցմէ կատարուած ուրիշ եկեղեցական պաշտամանց ներկայ գտնուիլ, կամ իրենց պատարագ մատուցանել տալ:

3. Չէ օրէն այսպիսի քահանայի մը ձեռքէն Հաղորդութիւն ընդունիլ, եւ ոչ իսկ Զատկի ատեն: Նոյնպէս չ'ըլլար այնպիսւոյն խոստովանիլ. եւ եթէ մէկը խոստովանի, այն ոչ միայն ապօրինաւոր է, այլ եւ անվաւեր:

[1] Հմմտ. Փր. Հայեր, էջ 128: Կուրմ-Պալլ. Բ. 973:
[2] Կուրմ-Պալլ. անդ:
[3] Հմմտ. Փր. Հայեր, էջ 129:

4. Թէեւ հրամայուած է Սրբութիւն Սրբոց տարուելու ժամանակ ծունր դնել, բայց այս դէպքիս մէջ պէտք չէ, որպէս զի եկեղեցական հաղորդութեան եւ ոչ իսկ երեւոյթ ըլլայ: Բայց կաթողիկէ մը վասն մեծարանաց Ս. Խորհրդոյն՝ պէտք է գլուխ խոնարհեցընել: Իսկ կաթողիկէ քահանայի օրէն է, նաեւ եթէ ծոմ չըլլայ, այնպիսի անձէ սրբագործուած Սրբութիւնը ճաշակել, եթէ չի կրնար Սրբութեան վայել կերպով մը պահուիլ, որպէս զի այս սուրբ նշխարներն բռնակալ քահանային ձեռքը չանցնին:

5. Արգելեալ է բռնակալի մ'առջեւ Ամուսնութեան խորհուրդը կատարել: Եւ եթէ ուրիշ միջոց չմնայ, պէտք են հաւատացեալք դնել երկու վկայից առջեւ Ամուսնութեան խորհուրդը կատարել՝ առանց ներկայութեան բռնակալին: Եթէ Ամուսնութիւն մը հոն, ուր Տրիդ. ժողովոյն Ամուսնութեան վճիռը հրատարակուած է, բռնակալին առջեւ կատարուի, անվաւեր է:

6. Արգելեալ է կանանց՝ տղաբերքէ եաքը բռնակալէն քառասնօրեայ օրհնութիւն առնելու երթալ:

7. Թաղումն օրինաւոր հովուէ պիտի ըլլայ: Եթէ բռնակալ մը թաղում ընէ ի տան, յեկեղեցւոջ կամ ի գերեզմանի, ոչ ոք կաթողիկեայ կրնայ յուզարկաւորութեան ներկայ ըլլալ, եւ ոչ ալ՝ ննջեցելոյն կամ թաղման աղօթից կցորդ ըլլալ:

8. Մահուան վտանգին հաւատացեալք բռնակալէն կրնան արձակում առնուլ, եթէ ուրիշ կաթողիկէ քահանայ մը չկայ, եւ առանց գայթակղութեան կարելի է: Բայց ի դործնականին պէտք չէ առնուլ. հաւատացեալն ջանայ կատարեալ զղջման ներգործութիւն ընել: Վասն զի այսօր առանց գայթակղութեան դժուարաւ կրնայ մէկը բռնակալէ արձակում առնուլ:

Դ. ԴԱՍ

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԵԱՆ Ս. ԺՈՂՈՎՈՑՆ 1876

ՕԳՈՍՏ. 4ԻՆ ՏՈՒԱԾ ԲԱՆԱԴՐՈՒՆՔԸ

Omnes et singuli praedictae societati nomen dantes, vel eam promoventes, aut ei quomodocunque faventes, vel adhaerentes.

Ամէնքն ու իւրաքանչիւրը՝ որ յիշեալ ընկերութեան կը գրուին, կամ նոյնին տածին կ'ըլլան, եւ կամ որևէ կերպով նոյնին կ'օգնեն կամ կը յարին[1]:

Վերջին ժամանակներս Հռոմ ընկերութիւն մը կազմուած էր որ ինք զինք կ'անուանէր "Ընկերութիւն կաթոլիկ-իտալական„ (società catolica italiana)։ Ասոր վախճանն էր՝ վերստին հաստատել քրիստոնեայ ժողովրդեան իրաւունքները, որով Առաքելական Աթոռոյ դատարկութեան ժամանակ, Հռոմայ ժողովուրդը քահանայապետին ընտրութեան մասնակից ըլլայ։ Անոր համար վերոյիշեալ խօսքերով՝ Ապաշխարութեան Ս. Ժողովն 1876 Օգոստոս 4ին աւանդեն հերպով վերապահել բանադրանաց տակ ձգեց զասոնք։

[1] Գործք Ս. Աթոռոյ, Հատոր թ. էջ 352, 353։ Շիւհ. Հաւատոյն Կաթոլիկեաց, 7 Տպգր. 1885, էջ 703։

Բ. ՅԱԽԵԼՈՒԱԾ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԴԱՏԱԿՆԻՔ

Ա.

ԴԱՏԱԿՆՔԱՑ ՎՐԱՑ ԸՆԴՀԱՆՐԱՊԷՍ

1. ԻՒՒԹԻՒՆ, 2. ՊԱՅՄԱՆ, 3. ՆՆԹԱԿԱՅ, 4. ԱՐՁԱԿՈՒՄՆ ԵՒ 5. ԲԱԺԱՆՈՒՄՆ ԴԱՏԱԿՆՔԱՑ

1.

ԻՒՒԹԻՒՆ ԴԱՏԱԿՆՔՈՑ

Օրինաց զանցառութիւնն՝ որ ոչ միայն բարոյապէս մեղք է, այլ նաեւ արտաքին բարեկարգութեան կամակար բռնաբարումը, հարկ է որ արտաքին պատժով մը Եկեղեցւոյ իշխանութենէն պատուհասի. որպէս զի թէ արդարութեան իրաւացի պահանջմանց հատուցում ըլլայ, եւ թէ յանցաւորն ուղղութեան բերուի, եւ այնու վերստին հաշտուի իւր Հոգեւոր Մօրն՝ Եկեղեցւոյ հետ, որուն աստուածային կամ եկեղեցական օրինացն ընդդիմադարձ գտնուեցաւ: Արդ, Եկեղեցւոյ այսպիսի բուժիչ պատիժն է պատուիրէքը (censura), որով Եկեղեցին Քրիստոսէ առած իշխանութեամբն՝ իւր յանցաւոր եւ յամառ որդիքն իւր ծոցէն ըստ մասին կամ բոլորովին ի բաց կը մերժէ: Ըստ այսմ, դատակնիքն ընդհանրապէս կը սահմանուի՝ Պատիժ հոգեւոր եւ ըժշկական, որով յանցաւոր եւ յամառ դրէնաւնէայ մը կը զրկուի հոգեւոր բարեաց վայելքէն[2]:

Ըսինք՝ 1. Պատիժ. վասն զի միայն ձեղոյ համար կը տրուի. ուստի դատակնիքն ազատ են տղայք եւ մտազուրկք: 2. Հոգեւոր. վասն զի հոգեւոր իշխանութենէն ի հոգեւոր օգուտ քրիստոնէից, զրկմամբ

[1] Մատթ. ԺԸ. 17:
[2] Սուար. Վասն դատ. վ. Ա. Հ. 1. թ. 5:

հոգեւոր բարեաց կը դրուի։ 3. Բժշկիչն. վասն զի դատակնքոյն գլխաւոր վախճանն է ողջոյնն յանցաւորին. իսկ հատուցումն երկրորդական վախճանն է։ 4. Յանցաւոր. վասն զի յանցաւորաց վրայ միայն պատիժ կը դրուի։ 5. Յամառ. վասն զի յամառոյն միայն ծանր պատժոց արժանի է։ 6. Քրէական. վասն զի պատիժը հպատակ վրայ կրնայ դրուիլ. իսկ չկրտեալը հպատակ չէ Եկեղեցւոյ։ Ուստի քահանայապետը բռնադակ Եկեղեցւոյ համար, եւ Եպիսկոպոսն իւր թեմին համար կրնան դատակնիք տալ, բայց ոչ՝ այլ ոք։ 7. Կը դրուի հոգեւոր բնոյթ վայելէն, որպիսի են՝ հրապարակական աղօթք, Ս. Խորհուրդք, Պատարագ, եկեղեցական թաղումն, բարերարութիւն, հոգեւոր իրաւաբանութիւն, եւ այլն. բայց ոչ՝ առանձնական աղօթք, բարեգործութիւն, եւ այլն։

Ըստ այմ, դատակնիք չեն՝ 1. Մշտատեւ պատիժք. 2. Զրկումն պարզ. 3. Անատակութիւն, եւ 4. Անկանոնականութիւն։

2.

ՊԱՏՃԱՌՔ ԴԱՏԱԿՆՔՈՑ

Որպէս զի մէկը դատակնքոյ տակ իյնայ, կը պահանջուի, որ

1. Մեղք մ՚ըլլայ. վասն զի չէք պատիժ ուր չէք յանցանք։ Ուստի, եթէ անդէք մը դատակնքոյ տակ ձգուի, առ այն է խղճի պարտաւորեալ չէ, եւ հետեւաբար զանցառութեամբ ալ անկանոնական չ՚ըլլար։ Եթէ մէկը սխալմամբ կ՚թելադրէ՝ որ գործոյ մը վրայ դատակնիք կայ, նոյն գործը գործէ, թէպէտ ի խղճի յանցաւոր գտնուի, ասկայն դատակնքոյ մէջ չ՚իյնար[1]։

2. Մեղքը ծանր ըլլայ. այսինքն՝ կամաք եւ գիտութեամբ գործուի. վասն զի ծանր պատիժ ծանր յանցանաց վրայ կը դրուի։ Ուստի, ինչ որ ծանր մեղք կ՚արդարացնէ, կ՚արդարացնէ նաեւ դատակնքէ։

3. Մեղքն արտաքին ըլլայ. վասն զի ընդքինն չդատի աւագն։ Ուստի, յորչափ մեղքը ներքին է, ազատ է դատակնքէ։

[1] Սուար. անգ. վ. Դ. Հ. 6; վէքք. Ա. էջ 315, թ. 503, եւ այլն։

4. Ի պէտս է՞ր լրացեալ ըլլայ. այսինքն՝ օրինաց պահանջածին համաձայն գործն արդեամբք կատարուած լմնցած ըլլայ։ Անոր համար յինքեան լրացեալ՝ բայց ապարդիւն գործ մը դատակնքոյ տակ չ՚իյնար. ինչպէս՝ եթէ մէկն Ուսկնորդի ընտրութեան ատեն քուէն անարժանի մը տայ, որ առնուազութեան քուէից չընտրուի, թէեւ մեղանչէ, ազատ է դատակնքէ, վասն զի արդիւնք չկայ։ Նոյնպէս երբ մէկը դատակնքեալ գործոյ մը հրաման տայ, եթէ նոյնը չկատարուի, ազատ է բաւնադրանքէ. վասն զի թէեւ հրամանն յինքեան լրացեալ է, բայց արդեանց հետ միացեալ չէ։ Այսպէս. երբ օրէնքն գործ մը նոյն իսկ առանց արդեանց յայտնապէս բանադրանաց տակ չի ձգեր։ Վասն զի եթէ օրէնքը հրաման կամ խորհուրդ տալը, փորձելը, եւ այլն ընէ՝ նոյնպէս միայն յիշէ, յայտնի է թէ առանց արդեանց ալ դատակնքոյ տակ կ՚իյնան[1]։

5. Կէս ընդ յամառութեան ըլլայ. այսինքն՝ գիտնալով (թէ եկեղեցւոյ օրէնքը եւ թէ գործոյն վրայ դրուած դատակնիքը,) կամաք ընդդէմ Եկեղեցւոյ օրինաց եւ հրամանաց գործուի. վասն զի դատակնիքը յամառութիւնը կարճելու համար է։ Ուստի, օրինաց կամ դատակնքոյ, եւ կամ այս ինչ գործոյն դատակնքօք արդելեալ ըլլալուն տգիտութիւնը, նոյնպէս բացարձակ կամ յարաբերութեամբ ծանր երկիւղը կ՚արդարացնեն դատակնքէ, թէպէտ ոչ միշտ ի մեղաց[2]։

Վերջապէս 6. Մեղքը քաւութիւն անցեալ ունենայ. վասն զի դատակնիքը բուժիչ պատիժ է, իսկ ուղղեալ մը չէ կարօտ բժշկութեան։ Բայց որպէս զի մեղքն անցեալ ըլլայ, յարդիւնս իւր պիտի չտեւէ, ինչպէս է՝ չբարձեալ գայթակղութիւն մը, չհատուցեալ անիրաւութիւն մը, եւ այլն։

Ըստ ածներէն բնականապէս կը հետեւին՝ դադարիլ արդարացնող պատճառներն։ Այսպիսի է՝

1. Տգիտութիւն, որ կրկին է. ա. Անյաղթելի, երբ

[1] Շմալց. Ե. տ. 39. թ. 64, եւ այլն։
[2] Ռիեդի, թ. 8, ընդ այլ հեղինակս։

բնաւ խորհուրդ կամ երկբայութիւն մը մնալուած կամ սխալած ըլլալուն նկատմամբ միտքը չի գար, որով եւ յաղթելու անկարող կ'ըլլայ: Ասիկայ միշտ կ'արդարացնէ դատակնիքն եթէ ըլլայ բացարձակ՝ յինքեան, եւ եթէ յարաբերութեամբ՝ այս ինչ անձին համար անյաղթելի: Անդադրութիւնն ու մոռացութիւնն ալ անյաղթելի ապիտութիւն է[1]:

Բ. Յաղթելի, երբ սխալած ըլլալուն վրայ խորհուրդ կամ երկբայութիւն մը, եւ նոյնը բառնալու պարտքը միտքը կու գայ, եւ կրնայ ալ բառնալ: Ասիկայ կը բաժնուի 1. Պարզ յաղթելի, երբ ապիտութիւնը բառնալու թէեւ կը ջանացուի, բայց պահանջեալ փոյթն ըստ բաւականի չի գործադրուիր: 2. Թանձր կամ վհեր, երբ մէկը կամ բնաւ ոչ, եւ կամ կարի սակաւ փոյթ ի գործ կը դնէ ճանչնալու այն ճշմարտութիւնը, զոր իրեն նմանները պէտք էին գիտնալ: Ճիշդ խօսելով՝ նանիր պզտութիւն է այն՝ որ լոկ անհոգութենէ կամ ծուլութենէ յառաջ կու գայ. իսկ վհեր այն՝ որ յառաջ կու գայ երբ ամենայն ճիգն յայլ ինչ զբաղումն կը ծախսուի, որով ժամանակ ու զօրութիւն չ'ունեցուիր ուտանալու այն ծանօթութիւնը՝ զոր վիճակն ու կոչումը կը պահանջէ: Բայց ի գործնականին երկուքն իրր նոյնանշան կը գործածուին: 3. Կամակոր կամ ախորժեալ, երբ մէկը դիտմամբ խոյս կու տայ այն ամէն իրերէն, որ կրնային զինք ի ծանօթութիւն հասուցանել:

Արդ, 1. Պարզ յաղթելին կ'արդարացնէ դատակնիքն, եթէ ծանր մեղանչական չէ[2]: Վերջին դէպքիս մէջ ըստ բազում աստուածաբանից[3] չ'արդարացըներ. անոր համար ի գործնականին պէտք է վանդ ապահովութիւնն[4] արձակմամբ միշտ արձակել[5]: 2. Թանձր ու վհեր ապիտութիւնը չ'արդարացըներ դատակնիքն, բայց

[1] Վէքք. Ա. 317: Ռիեգի, էջ 8. Ծ. 25: Սուար. Սալմ. Քրուա, եւ այլն:
[2] Ս. Լիգ. Ե. Թ. 45:
[3] Լայման, Պոնաչ. Սուար. Ս. Լիգ. եւ այլն:
[4] Տես էջ՝ 302:
[5] Քլար. էջ 10, թ. 2: Հմմ. Փր. Հայներ, էջ 9:

միայն՝ երբ օրէնսդիրը կատարեալ գիտութիւն կը պահանջէ, զոր սովորաբար այսպէս կը բացատրէ. "Որունք որ յանդգնութեամբ . . . գէշութեամբ . . . գիպուածով . . . յանդուգն համարձակութեամբ . . . կամակոր զայս ինչ գործեցին„. կամ՝ "Որունք որ յանդուգն գտնուեցան . . յանդգնեցան . . . աբհամաբհեցին„: Իսկ 3. կամակոր ապիտութիւնն թանձր ապիտութեան արդարացուցած այս դիպաց մէջ ալ չ'արդարացըներ ըստ ընդհանրապէս կարծեաց. վասն զի իրական գիտութեան հաւասար է այս: Եւ թէպէտ ընդդիմակաց կողմն ալ անհաւանական չէ, խոհեմ խոստովանահայրն՝ որ իշխանութիւն ունի վերապահեալ դատակնիքն արձակելու, պէտք է կամակոր ապիտութեամբ դատակնիքոյ տակ անկեալն արձակել վասն ապահովութեան արձակմամբ[1]:

2. Տարակոյս. Հոս չենք խօսիր ձեռնադրեալ կամ բացառական տարակուսի վրայ, որ կը ծագի երբ երկու ընդդիմակաց իրաց համար ալ պատճառ մը չկայ. վասն զի այս հաւասար է անյաղթելի ապիտութեան: Կը խօսինք պրակտիկական տարակուսի վրայ, որ կը յառնէ երկու ընդդիմակաց կողմանն ալ հաւասար կամ իբր-հաւասար, եւ կամ մէկ կողմանն պատճառ կայ:

Արդ, կ'արդարացընէ դատակնիքն երկբայութեան պրոբէյ կամ պրոբէնեան պարակոյս, որ կ'ըլլայ, երբ չէ հաստատուն թէ դատակնիքեալ գործ մ'իրօք այնպէս՝ ինչպէս օրէնքը կը պահանջէ գործուած է, կամ՝ թէ դատակնիքող օրէնք մը կայ: Բայց չ'արդարացըներ, երբ էրօր դատակնիքոյ տակ իյնալէն եաեւ՝ կը տարակուսուի թէ արձակուած է, Մեծը դատակնիքելու իշխանութիւն ունի, դատակնիքն իրաւացի կամ վաւեր է. վասն զի այն առեն ենթադատութիւնն (præsumptio) օրինաց կողմն է: Իսկ երկբայութեան էրօրանց կամ պենթեոական պարակոյս կ'ըլլայ, երբ յանցանքն իրրեւ այնպիսի գործուած կը ճանչցուի, բայց կան պատճառներ՝ որ երկբայել կու տան՝ թէ արդեօք պատժոց օրէնքն այս յանցանաց վրայ ալ կը տարածուի: Այս դէպքիս մէջ

[1] Անդ, 11:

օրինաց մեկնութեան պէտք է դիմել, եւ անկէ իմանալ թէ ո՛ր եւ ո՛րչափ ինչ դատակնքի տակ կ'ինկնայ[1]։

3. Անկաթելո՛ւն կամ անկաթո՛ւն բան մ'ընելու կամ զանց առնելու, որ դատակնքով հրամայեալ կամ արգելեալ է։ Արդ, այսպիսի նէ՛ւտական անկաթո՛ւն կ'արդարացնէ դատակնքէ, վասն զի առ անկարելին ոչ ոք պարտաւորի։ Նոյնպէս կ'արդարացնէ նաեւ բարոյական անկաթո՛ւն. վասն զի ոչ ոք կը պարտաւորի մարգկային օրինաց հպատակիլ ծանր վնասուք ժամանակաւոր կամ բարձրագոյն կարգի բարեաց։ Ուստի, ծանր (բայց ոչ՝ թեթեւ) արտաքին եւ անիրաւ երկի՛ւղ, թէեւ բացարձակ կամ յարաբերութեամբ ծանր ըլլայ, կ'արդարացընէ դատակնքէ, թէպէտ եւ երբեմն մեղքէ չարդարացընէ։ Բայց յաջորդ դիպաց մէջ չ'արդարացըներ. 1. Երբ օրէնքի մը պահպանութիւնը հասարակաց բարւոյն պահպանութեան կարեւոր է։ 2. Եթէ եկեղեցական օրինաց զանցառութիւնը հաւատոյ, կամ հոգեւոր իշխանութեան ուղղակի արհամարհո՛ւմ մը յինքեան բովանդակէ[2]։

3.

ԵՆԹԱԿԱՑ ԴԱՏԱԿՆՔՈՑ

Դատակնքոյ ենթակայ կրնան ըլլալ միայն հրեշտակներ որ քահանայութեան հաւաք, ձեղնվելու կարող եպիսկոպոսին հպատակ են։ Ըստ այսմ՝ դատակնքոյ տակ չեն ինկնար՝

1. Ամէն չիրեաւոր։ 2. Մեղանչելու անկարող. այսպէս յիմարք, մանկտիք, ապուշք, եւ այլն։ Տղայք մինչեւ անչափահասութիւն (արուն՝ լրացեալ 14 տարին, էգ 12,) ազատ են դատակնքէ, բայց միայն՝ երբ օրէնքը յայտնապէս զանոնք ալ կանոնին մէջ կը փակէ։ Այսպէս տղաք լրացեալ 7 տարեկնէ ետեւ՝ դատակնքոյ տակ կ'ինկնան՝ ա. Երբ կուսանաց փակարանը բռնաբարեն, եւ բ. Երբ կղերիկոսաց եւ միանձանց

[1] Հմմ. նոյն, 12—16։
[2] Ս. Լիգ. Ը. 46։

բռնաբար ձեռն մեկնի[1]։ 3. Բարոյական անչնչութ, որպիսի է իբրաքանչիւր հասարակութիւն ի միասին առեալ։ Ուստի հասարակութիւնները մեկանց բանադրանաց տակ չեն ինկնար, բայց կրնան կախակայութեան կամ արգելման տակ ինկնալ։ Բայց հասարակութեան մէջ առանձնական անձինք կրնան բանադրանաց տակ ինկնալ։ 4. Քահանայապետն եւ ոչ դատակնքոյ մը տակ կ'ինկնայ։ 5. Կարդինա՛լք միայն քահանայապետական դատակնքոյ տակ կրնան ինկնալ, եթէ յայտնապէս օրինաց մէջ յիշուին։ 6. Եպիսկոպոսնե՛ր, նոյն իսկ եթէ միայն ընտրուած եւ հաստատուած՝ բայց տակաւին ձեռնադրեալ չըլլան, միայն քահանայապետական դատակնքոյ տակ կ'ինկնան, երբ յայտնապէս օրինաց մէջ յիշուին։ Իսկ նկատմամբ բանադրանաց՝ միշտ կ'ինկնան, եթէ յայտնապէս ի բաց չեն առնուած։ 6. Կրօնաւորք, եթէ եպիսկոպոսին իշխանութենէն ազատ չեն, անոր ամէն դատակնքացը տակ կ'ինկնան. եթէ ըստ մասին ազատ են, միայն եպիսկոպոսին իրաւասնութեան տակ եզած իրաց մէջ կ'ինկնան։ Իսկ եթէ բոլորովին ազատ են, երբեք չեն ինկնար։ Քահանայապետականաց նկատմամբ խնդիր չ'ըլլար։ 7. Թագաւորք եւ նախարարք միայն քահանայապետական դատակնքոյ տակ կ'ինկնան։ 8. Եթէ դատակնիքը միայն կղերականաց վրայ է, կրօնաւորք ազատ են, թէեւ կղերական ալ ըլլան. նոյնպէս ընդհակառակն։ Եթէ դատակնիքը կրօնաւորաց վրայ առանց ուրիշ յատկութեամբ մը կը դրուի, միայն հանդիսական ուխտ ունեցող կարգերը կ'իմացուին, եւ ոչ պարզ ուխտիւ Միաբանութիւնը։ Եթէ յանցանք մը ընդհանրապէս միայն կը դատակնքուին, ազատ են յանձնարարողք, հրամայողք, նոյնպէս ընդհակառակն[2]։ 9. Մեկն այնչափ դատակնքոյ, եւ այնչափ անգամ մեւնոյն դատակնքոյ տակ կ'ինկնայ, որչափ եւ քանի անգամ որ դատակնքօք արգելեալ գործ մը կը գործէ։ Եթէ շատ անգամ կրկնուած գործ մը մեկ մահացու մեղք կ'ըլլայ, մեկ անգամ դատակնքոյ տակ կ'ինկնայ։

[1] Ռիէդի, էջ 10, ծ. 47։
[2] Հմմ. փր. Հայներ էջ 17—։ Կուրս-պալ. Բ. 947—951։

Իսկ եթէ կրկնեալ դործը սեռով կամ թուով տարբեր մահացու մեղք ըլլայ, դատակնիքն ալ նոյնչափ կը կրկնուի. այսպէս՝ կրնայ մէկը թէ՛ քահանայապետին եւ թէ Եպիսկոպոսին վերապահեալ դատակնիքով մէջ իյնալ, եւ մէկէն արձակուելով՝ միւսէն չ'արձակուիր:

4.

ԱՐՁԱԿՈՒՄՆ ԴԱՏԱԿՆՔԻՑ

Մ՚էկը դատակնիքոյ մը տակ ինկալէն ետեւ, միայն աբյնխմբ կրնայ անկէ ազատիլ[1]: Ուստի, դատակնքելոյն ուղղութեան գալովը, դատակնքողին եւ կամ դատակնքելոյն մահուամբը չի դադրիր, բայց միայն՝ եթէ դատակնիքը սահմանեալ ժամանակի մը համար միայն դրուի, եւ այն ատեն, ի լրանալ ժամադիր ժամանակի դատակնիքն ինքնին, առանց արձակման կը դադրի:

Դատակնքոյ արձակումը կրնայ տրուիլ կամ 1. ի ներքէն ոգենէ, երբ Ապաշխարութեան Ս. Խորհրդեան ատենի մէջ տրուի: Եւ կամ 2. Յարտաքէն ոգենէ, երբ արտաքոյ խոստովանութեան տրուի:

Դատակնքոյ արձակումը կէրպէն կողմանէ կրնայ ըլլալ 1. Բացարձակ կամ պարզ (absoluta et simplex) առանց թէութեան մը: 2. Պայմանական (conditionata) թէութեամբ մը, որ միայն անցեալ եւ ներկայ կրնայ ըլլալ, եւ ոչ՝ ապառնի: 3. Վասն ապահովութեան կամ զգուշութեան, (ad cautelam) երբ դատակնքոյ մը զգուշութեան վտայ տարակոյս կայ: 4. Անուղղակի, (indirecta) երբ վերապահեալներէն արձակելու իշխանութիւն չունեցող քահանայն ի դէպս ինչ հարկաւորութեան՝ մեղքերը կ'արձակէ, որով անուղղակի կերպով դատակնիքն ալ կ'արձակուի: 5. Վերստին իյնալու համար (ad reincidentiam), երբ արձակման ժամանակ պայման մը դրուի խոստովանողէն, զոր եթէ չկատարէ, վերստին նոյն դատակնքոյ տակ կ'իյնայ: 6. Վասն արդիւնից (quoad effectum) երբ դատակնքելոյ մ'իշխանութիւն տրուի կատարելու դործ մը՝ զոր չէր կրնար դատա-

[1] Սուար. վան դատակնքաց, 7. 1. 2:

կնքոյ մը պատճառաւ, որուն մէջ ինկած է: Ուստի այս դէպքիս մէջ դատակնիքը չի բարձուիր, այլ դատակնքոյն մէկ արդիւնքը մասնական դէպքի մը համար անզօր կը հրատարակուի[1]:

Դատակնքէ արձակելու իշխանութիւնը կրկին է. 1. Սկզբնական իշխանութիւն (potestas primaria) եւ 2. Երկրորդական իշխանութիւն (p. secundaria):

1. Սկզբնական իշխանութեան դատակնքէ արձակելու ունի դատակնիք դնողը: Ուստի իրմէ զատ մէկը չի կրնար առանց անոր իշխանութեան արձակել, բայց միայն՝ ա. Անկէ վերագոյնն, եւ բ. Անոր յաջորդը:

2. Երէցդպիրական իշխանութեան ունին խոստովանութեան իրաւաբանութիւն ունեցող ամէն խոստովանահարք արձակելու միայն ի ներքին ատենի[2] այն դատակնիքներէն՝ զոր օրէնսդիրը մէկու մը չէ վերապահած[3]:

Ասկէ զատ՝ արձակման նկատմամբ մտադրութեան արժանի են 1. Մահուան կէտին, եւ 2. Արտաքոյ մահուան կէտին տրուելու արձակման նկատմամբ դիտելիքներն:

1. *Մահուան կէտին* "ամէն քահանայ տրեւէ խոստովանողներն ինչ եւ իցէ մեղք եւ դատակնքէ կրնայ արձակել[4]": Այս բառերէն ոմանք մեկնութեան կարօտ են. տեսնենք կարդալ:

ա. Ամէն *քահանայ* ըսելով՝ պէտք է խոստովանութեան իրաւաբանութիւն ունեցող քահանայքը հասկընալ: Երբ որ ասիկայ չի դտնուիր, կրնայ ուրիշ *տրեւէ* քահանայ ալ արձակել: Ի գործնականին՝ պէտք է բարոյագիտաց տուած յաջորդ կէտերուն մտադիր ըլլալ:

ա. Եթէ կարելի է դատակնքողին պէտք է դիմել:

բ. Դատակնքէ արձակելու իշխանութիւն ունեցողը՝ չունեցողէն նախապատիւ է: Նոյնպէս՝

[1] Հմմ. Փր. Հայներ, 374—377:
[2] Անդ, 377—380:
[3] Շիւ, էջ 722:
[4] Ս. Ժ. Տրիդ. Ն. Ի Դ. վան Ապաշ. Գլ. Է:

բ. Խոստովանութեան իրաւաբանութիւն ունեցողը, նաեւ օտար թեմի մէջ, չունեցողէն։

պ. Իրաւաբանութիւն չունեցողը՝ պարզապէս եւ կամ հրապարակական բանադրեալէն կամ կախակայեալէն։

ե. Կախակայեալ կամ արգելեալ մը՝ անկանոնականէն։

զ. Կախակայեալ, արգելեալ կամ անկանոնական մը՝ խորշելի բանադրեալէն։

է. Կախակայեալ, արգելեալ, բանադրեալ մը կարգընկեցէն նախամեծար են։

ը. Ի՞նչ է՝ երբ պատահի ըսելով՝ իմանալու է միայն անձնական բանադրանքն ու արձակումը. վասն զի Ս. Ժողովն այս իշխանութիւնը կու տայ "ոչ ինչ ինչ ինչ"։ Արդ, կարգէ, պաշտամունէ, բարերարութենէ եւ այլն կախակայութիւնը յատկեռնական փրկութեան արգելք չ'ըլլար, ուստի եւ մահուան կէտին առնցմէ ալ արձակելու եկեղեցւոյ ամենուն իշխանութիւն տուած ըլլալը չի կրնար ենթադրուիլ։

գ. Մահառաջ կէտ ըսելով՝ կ'իմացուի ոչ միայն մօտալուտ, այլ եւ հաւանական վտանգ մահու, այն է՝ երբ թէեւ ստոյգ չէ մահը, բայց նշաններէն հաւանական է՝ որ մօտալուտ վտանգ մը կայ։ Բայց այն առեն այս արտօնութեամբ արձակող խոստովանահայրն եթէ դատակնիքը քահանայապետին առանձին կերպով վերապահեալ բանադրանք է, եւ ոչ յայլ դէպս, վասն զի Առաք. Աթոռոյ Սահմանադրութեան մէջ այս միայն կը յիշուի[1], պիտի պահանջէ խոստովանողէն՝ որ եւ զայն պիտի խոստանայ, թէ ի դիպուածի որ վերստին առողջանայ, պիտի ներկայանայ անոր՝ որ բանադրանքը դրած է, եւ անոր կամքը համաձայն արդարոյ կամ է ինքն խոստովանութեան անոր ատկերը դարձնել նմանը պիտի խոստովանի, զոր անիկայ խոստովանութեան կնքով պարտական է միշտ լռել[2], եւ երեն դատաճ կարգադրութեանց պիտի հնազանդի։ Առավ ահաւասիկ առանձինն

[1] Հմմտ. Հայներ, 402—406։
[2] Տես. վասն Ապաշ. Վ. Լ. Հ. Ե. թ. 30։

կերպով վերապահեալ բանադրանքէ ի կէտ մահու արձակուողն՝ Առաքելական Աթոռոյ Սահմանադրութեան պահանջած[1] "Եկեղեցւոյ հրամանը կատարելու պարտքը"։ կատարած կ'ըլլայ։ Այս ներկայանալու պարտքը ծանր է. ոչ խոստովանահայրը կրնայ առանց ծանր մեղայ զանց առնել պահանջելը, եւ ոչ խոստովանորդին ընդդիմանալ։ Եթէ խոստովանորդին յետոյ խոստումը չկատարէ, նովին գործով նոյն բանադրանաց տակ կ'իյնայ։ Բայց միտ դնելու է յայտմ մասին, որ

ա. Ապաշխարողն պարտական չէ ընչից, պատուոյ կամ կենաց ծանր վնասու ներկայանալ։

բ. Ներկայանալն որչափ կարելի է շուտով պիտի ըլլայ. ուստի, ընդ առաղջանալը կամ ի բառնալ արգելից։

գ. Նոյն բանադրանաց մէջ վերստին կ'իյնան միայն յանդգնողք. այսինքն անոնք, որ ներկայանալու պարտքը կը ճանչնան, կատարել չ'ըզնան, եւ սակայն ամիս մը կը յապաղեն։ Ըստ այսմ՝ վերստին չ'իյնար մեկը երբ թանձր ու վերտրոտ, եւ հաւանականաբար նաեւ կամակար ոտիտուութեան մէջ է։ Նոյնպէս ազատ է մեկը ներկայանալու պարտքէն, երբ մշտնջենաւոր արգելք մ'ունի, կամ օրինաւոր սովորութիւն մը զինք այս պարտքէ ազատ կ'ընէ[2]։

2. *Արտաքոյ մահուան կէտին*։ Նկատմամբ 1. Եպիսկոպոսաց եւ 2. Խոստովանահարց պէտք է յաջորդաց միտ դնել։

ա. Եպիսկոպոսը կարգաւոր իշխանութեամբը չի կրնար արտաքոյ մահուան կէտին քահանայապետին վերապահեալներէն արձակել։ Իսկ իբր-կարգաւոր իշխանութեամբ, զոր Տրիդ. Ս. Ժողովը[3] տուած է, կրնայ Եպիսկոպոսը քահանայապետին պարզապէս վերապահեալ ամէն դատակնիքներէն արձակել, եթէ չպղծնի են. բայց չի կրնար երբեք առանձինն կերպով վերապահեալներէն արձակել, նաեւ եթէ գաղտնի ալ

[1] Տես վերն էջ՝ 130։
[2] Տես Մխ. Գ. § 145. թ. 2։
[3] Նիստ ԻԴ. Գլ. Օրէն իցէ։

ըլլան: Այս պարզապէս վերապահեալ դատակնիքներն էն, երբ յանցանքը գաղանի է, արձակելու արտօնութիւնը չունին Եպիսկոպոսունք տեղեայ, ուր Տրիդ. Ս. Ժողովը տակաւին չէ ընդունուած [1]:

Քահանայապետին առանձինն կերպով կամ պարզապէս վերապահեալ բանադրանքէ արձակուելու համար՝ երբ իշխանութիւն ունեցող չկայ, Հռոմ. երթալու արգելք ունեցողներն մեր ժամանակին համար են՝

1. Ծօթանամեայք, եւ հաւանականաբար նաեւ վաթսնամեայք, անջրթափք (արու. 14, էգ 12 տարուան) թէեւ արձակումը 14 տարեկան ըլլալէն եաքը խնդրեն:

2. Կանայք աշխարհական կամ վանական. ի բաց առեալ զբօսանաց համար Հռոմ երթալ կրցողները:

3. Տկարք եւ հիւանդք, որոնք անբժշկելի կամ երկարատեւ հիւանդութիւն մ'ունին, կամ խեղ են, ինչպէս՝ կոյրք, կաղք եւ այլն:

4. Աղքատք. որպիսի են ձեռագէտք եւ աւուրչէքով ապրողներն:

5. Ծառայք, կրօնաւորք, անօրդիք, դատապարտեալք, գինուորք, համառօտիւ՝ որոնք որ ընդ իշխանութեամբ են:

6. Որոնք որ առանց հաւանական վտանգի մահուան, գայթակղութեան, վատահամբաւութեան չեն կրնար Հռոմ երթալ:

7. Բանաւոր եւ իրաւացի պատճառ մ'ունեցողներն ըստ դատաստանի խոհեմ ու խորհրդական անձի մը:

Այս արգելքներէն ոմանք *ղպոպե*- են, ոմանք *եբէաբոպե*-, եւ ոմանք *կբճոպե*-: *Ղպոպե*- կ'անուանուին 5 տարբունչ աւելի տեւողները. *եբէաբոպե*- են 6 ամէն մինչեւ 5 տարի տեւողները. իսկ մինչեւ 6 ամիս տեւողները *կբճոպե*- են:

Մինչեւ հիմայ բարոյագէտք կ'ուսուցանէին՝ թէ որոնք որ մշտատեւ արգելք ունին անձամբ ներկայանալու, կրնան դեմ կարգաւորէն ուղղակի արձակուիլ քահանայապետին վերապահեալներէն, իսկ որոնք որ կարճատեւ արգելք ունին՝ միայն անուղղակի կրնան արձակուիլ ընդ պատժով վերսին իյնալու, եթէ ըստ

[1] Կուրի-Պալլ. Բ. 952:

կարի փութով չեն ներկայանար: Եւ այսպէս, կը հաստատէին թէ հարկ չկայ նաեւ թղթով արձակում խնդրել [1]: Սակայն Քննութեան Ս. Ժողովոյն 1886 Յունիս 23ին տուած վճիռն, զոր նոյն ամսոյն 30ին Լեւոն ԺԳ. հաստատեց, կը սահմանէ՝ թէ Եպիսկոպոսն կամ խոստովանահայրն անձամբ Հռոմ երթալ անկարող խոստովանողին քահանայապետին նաեւ առանձին կերպով վերապահեալներէն չի կրնար արձակել, եւ եթէ Եպիսկոպոսն արձակելու իշխանութիւն չունի՝ հարկ է թղթով Հռոմ դիմել, բայց ի մէնուան կէտէն. իսկ եթէ ստիպողական հարկ կայ եւ կարելի չէ արձակումը յապաղել առանց գայթակղութեան կամ վատահամբաւութեան ծանր վտանգի, զոր խոստովանահօր խիղճը որոշէ, կարելի է արձակել նաեւ առանձինն կերպով քահանայապետին վերապահեալներէն, միայն թէ ընդ պատժով վերսին իյնալու նոյնին մէջ, եթէ դադի ամսոյ մը միջոցին թղթով եւ խոստովանահօր միջնորդութեամբ արձակում չընդունի. Ս. Աթոռէն [2]: Ըստ այսմ՝ այսուհետեւ մշանջենաւոր արգելք ունեցող չկայ. եւ իշխանութիւն չունեցող մը միշտ պիտի դիմէ, դադի թղթով, ի Հռոմ:

Բ. Քահանայք արտաքոյ մահուան կէտի չեն կրնար վերապահելէ մ'ողղակի արձակել. բայց միայն՝ եթէ յիրաւանց կամ յարտօնութենէ կամ հրամանաւ Մեծին իշխանութիւն ունին:

1. Ցէբռանց իշխանութիւն ունի խոստովանութեան իրաւաբանութիւն ունեցող քահանայն քահանայապետին վերապահեալ դատակնիքներէն ողղակի արձակելու զապաշխարողս, որ չեն կրնար անձամբ Հռոմ երթալ: Բայց պարտական են խոստովանահայրք հակառակ սովորութեան պատճառաւ եւ նորագոյն վճռոց համեմատ՝ Եպիսկոպոսին կամ վերապահեալներն արձակելու իշխանութիւն ունեցողն մ'առաքել, եթէ արձակումն յապաղելով գայթակղութեան կամ վատահամբաւութեան ծանր վտանգ կայ, կրնան խոստո-

[1] Տես ի մէջ այլոց՝ նաեւ Փր. Հայներ, էջ 387:
[2] Տես Եռամսեայ գիրք, Լինց, 1887, Բ. էջ 380:

վանահարք առանց մեկուս մը դիմելու ուղղիւ արձակել, պարտաւորելով Մեծին ներկայանալ, կամ թղթով արձակում ուղել[1]։

2. Արտօնութենէ կրնայ իշխանութիւն ունենալ մեկն ամէն տեսակ վերապահեալներէ արձակելու։ Այսպիսի իշխանութիւն ունի Ս. Ժող. Ապաշխարութեան, եւ Տարած. Հաւ. Ս. Ժողովն առաքելութիւն ընդհներու համար։ Ասոնք այս իշխանութիւնն ուրիշ խնդրողներու կուտան թէ՛ ի մանաւանդ դէպս, եւ թէ Եպիսկոպոսաց հինգամեայ իշխանութեանց ձեռօք[2]։ Արտաքին առենի մէջ դասակնքէ արձակելու իշխանութիւնը կրնայ տրուիլ նոյն իսկ աշխարհականի։

3. Հրամանաւ Մեծին։ Եպիսկոպոսին վերապահեալներէն միայն Եպիսկոպոսին հրամանաւ կրնայ մեկն արձակել. այնպէս որ քահանայապետին վերապահեալներէն արձակելու իշխանութիւն ունեցող մը չի կրնար նաեւ Եպիսկոպոսին վերապահեալներէն արտաքոյ մահուան կէտին արձակել. բայց այս վերապահեալն ինքնին Եպիսկոպոսէն, բայց յիրաւանց՝ Ա֊ոյ։ Աիոյ Սահմանադրութենէն անոր վերապահեալ[3]։ Նոյնպէս, քահանայապետական վերապահեալներէն արձակելու ընդհանուր իշխանութիւն ունեցողը չի կրնար առանձինն կերպով վերապահեալներէն ալ արձակել. նմանապէս առանձինն կերպով վերապահեալներէն արձակելու իշխանութիւն ունեցողը չի կրնար արձակել մեղսակիցն արձակել յանդգնողը, որ առանձինն կերպով վերապահեալ է։ Եպիսկոպոսին վերապահեալ մեղքերէն արձակելու իշխանութիւն ունեցողը չի կրնար Եպիսկոպոսին վերապահեալ բանադրանքէն ալ արձակել։ Արքեպիսկոպոսունք կամ Պատրիարքունք չեն կրնար օգնական Եպիսկոպոսաց վերապահեալներէն արձակել, բայց միայն յայտելութեան։

[1] Վճիռ Ս. Ժող. քննութեան, 23 Յունիս, 1886։ Տես ի մասնաւորի՝ Ե֊մխեայ պէտք, Լիոն, 1888, Բ. էջ 383։
[2] Փր. Հայներ, 396։
[3] Հմմ. Փր. Հայներ, 396—398։

Բայց պէտք է միտ դնել միշտ, որ դասակնիքը մ'այն ատեն միայն վերապահեալ է, երբ ծէսը պահպանի ա֊ը վերոյիշեալն առոյգ ըլլայ։ Ընդ առնչութեամբ մեկուն անառոյգ ըլլալը, ամէն խոստովանահայր կրնայ արձակել։ Եւ եթէ երկբայութիւն իրաւանց է, արձակում ալ հարկաւոր չէ. իսկ եթէ երկբայութիւն գործոյ է, պէտք է վասն ապահովութիւն արձակմամբ արձակել[1]։

Ե.

ԲԱԺԱՆՈՒՄՆ ԴԱՏԱԿՆԻՔՈՑ

Դասակնիքը գլխաւորաբար երկու կը բաժնուի. 1. Տալէ վճռոյ (ferendae sententiae) երբ մահապատիժ դէպքի մը մէջ Առաջնորդէն վճռով մը կը պահանջուի, եւ 2. Տուեալ վճռոյ (latae s.), երբ որոշեալ գործոց վրայ դասակնիքը մ'արդէն դրուած է եւ մեկը նոյն գործերը գործելուն պէս, ուսաի եւ նովին ծոցձով (կամ՝ նովին իրաւամբ) առանց ուրիշ դասավճռոյ մը կ'ինկնայ նոյն դասակնքոյն տակ։ Թէ տալի եւ թէ տուեալ վճռոյ դասակնիքներն երեք տեսակ են՝ քանաքրանք, նախայայրնիքն եւ ապիելոցն, որոնք կամ քահանայապետին առանձինն կերպով կամ պարզապէս, կամ Եպիսկոպոսաց, եւ կամ ոչ ոքէ վերապահեալ են։

[1] Ընդ. 398։

Բ.

ԹԱՏԱԿՆԻՔ Ի ՄԱՄՆԱՒՈՐԻ

1. ԲԱՆԱԴՐԱՆՔ, 2. ԿԱԽԱՐԱՅՈՒԹԻՒՆ, 3. ԱՐԴԵԼՈՒՄՆ

1.

ԲԱՆԱԴՐԱՆՔ

Բանադրանք (excommunicatio) է՝ եկեղեցական դատաւճիռք, որով քրիստոնեայ մը բոլորովին կամ ըստ մասին ի հաղորդակցութենէ հաւատացելոյ եւ հասարակաց հոգեւոր բարեաց կը զրկուի։ Բանադրանքը դեռ կը կոչուի, երբ մէկն ամէն հոգեւոր բարիքներէ եւ ի հաղորդակցութենէ ընդ հաւատացելոյ կը զրկուի. իսկ ֆոռէր, երբ ինչ ինչ բարիքներէ միայն կը զրկուի։ Այս փոքր բանադրանքը հիմայ բոլորովին բարձուած է. կը մնայ միայն մեծը։ Մեծ բանադրանքն եթէ հանդիսական կերպով արուի՝ նզովք (anathema) կը կոչուի։

Մեծ բանադրանաց տակ ինկողները կրնան ըլլալ՝ 1. Տանելի կամ ոչ-խորշելի (tolerati seu non vitandi), որոնց հետ հաղորդակցիլ հաւատացելոյ արգելեալ չէ, այնպէս որ եթէ հաւատացեալը ինդրէն, կրնան յամենայնի հաղորդակցիլ հաւատացելոյ հետ։ Ապա թէ ոչ՝ չեն կրնար հաղորդակցիլ յասուածածայինս ընդ ծանուս մեղաց, յաշխարհայինս ընդ ներելի մեղաց։ 2. Խորշելի կամ ոչ-տանելի (vitandi seu non tolerati), որոնց հետ ամէն հաղորդակցութիւն արգելեալ է[1]։ Մեծ բանադրանաց տակ ինկողներէն երկուքը միայն խորշելի են այսուհետեւ. 1. Հրապարակական ձեռն մխող եկեղեցականաց կամ միանձանց, եւ 2. Քահանայապետէն յանուանէ բանադրեալ։ Վերջին դէպքիս մէջ, եթէ մէկը քահանայապետէն յանուանէ բանադրելոյն հետ չ՚ուտէ կամ չ՚ողջունէ կամ ընդհանրապէս ընդ նմա հաղորդակցի, եւ կամ կղերիկոս մը ղպատիսին յասուածածայինս պաշտամունս ընդունի, բայց ի մեղաց՝ նաեւ քահանայապետին պարզապէս վերապահեալ բանադրանաց տակ կ՚իյնայ։ Ուստի, բայց այս երկուքէն ուրիշ մեծ բանադրանաց տակ ինկողներն ամէնքն այսուհետեւ պանելի են։

[1] Տես վերն էջ 180։

Բանադրանաց արդիւնքն այլեւայլ է։ Ասոնցմէ ոմանք անուղղակի են, այսինքն անոնք՝ որ բանադրանաց մէջ չյարատեւելէն կամ բանադրանքը բննադատելէն կը ծնանին։ Այսպիսի են՝ 1. Անկանոնականութիւն, որուն մէջ կ՚իյնայ բանադրեալը՝ կարգի իշխանութիւնը գործածելով։ 2. Կասկած հերետիկոսութեան, եթէ տարի մը բանադրանաց մէջ յամառեալ մնայ, եւ այս պատճառաւ ալ եթէ եկեղեցական է, բարերարութենէ կը զրկուի։ Իսկ ոմանք ալ ուղղակի են, այսինքն անոնք՝ զոր բանադրանքը հետր միշտ ունի, այնպէս որ բանադրանաց տակ ինկողը նովին գործով նոյն պատիժոց տակ կ՚իյնայ։ Այսպիսի են՝

1. Զրկուիլ է խորհրդոց, եւ այն՝ ա. Զրկուիլն խորհուրդ ընդունելէն, եւ բ. Մատակարարելէ։

ա. Զրկուիլն խորհուրդ ընդունելէն։ Բանադրեալն եւս եւ տանելին, Ս. Խորհուրդներն ընդունելէն զրկուած է, այնպէս որ եթէ ընդդէմ գործէ, ծանր կը մեղանչէ։ Բայց մեղքէ ալ կ՚արդարանայ, եթէ տգիտութեամբ, միայն թէ յանցաւոր չըլլայ, կամ առ երկիւղի մահուան, անդամատութեան, վատահամբաւութեան, ծանր վնասուց ընչից ընդունի. եւ կամ երբ տարեւոր խոստովանութեան եւ հաղորդութեան պարտքը կատարելու համար ընդունի, եւ բանադրանքն արձակող մը չգտնէ[1]։ Բանադրելոյ մ՚ընդունած խորհուրդները թէեւ օրինաւոր չըլլան, միշտ վաւեր են, բայց Ապաշխարութեան խորհրդէն։ Նաեւ այս ալ վաւեր կ՚ըլլայ, եթէ բարեմտութեամբ ընդունած է։ Իսկ խորհուրդ մատակարարողը կը մեղանչէ միայն՝ երբ բա-

[1] Ս. Լիգ. թ. 159։

նադրեալը պահել է. եւ նոյն իսկ մեղքէ ալ կ'արդարանայ եթէ բանադրեալն ի բարեմասութեան է եւ ըստ օրինի տրամադրեալ: Իսկ եթէ բանադրեալը խորշելի էր, եւ այն՝ Հռոմայ քահանայապետէն յանուանէ բանադրեալ, ան ատեն մատակարարողը՝ զայնպիսին աստուածային պաշտամանց ընդունելով՝ քահանայապետին պարզապէս վերապահեալ բանադրանաց մէջ կ'ինկնայ. իսկ եթէ ուրիշ մէկէ մը յանուանէ բանադրեալ էր, այն ատեն մատակարարողն եկեղեցի չմտնելու արգելման մէջ կ'ինկնայ:

բ. Զբկոմն խոհեմութիւն պահպանելէ: Թէ տանելն եւ թէ խորշելի բանադրեալ մը հաղորդութենան պէտք խորհուրդ մատակարարելու ըլլայ, թէ վաւեր է եւ թէ օրինաւոր, այսպէս մտածուն կէտին՝ չէ թէ միայն կրնան արձակում տալ, այլ նաեւ թոյլտու եւ վերջին օծում ալ կրնան տալ, եթէ իրենց իրաւունքն է: Իսկ արտաքոյ դէպաց հաղորդութենան, 1. Տանելին, օրինաւորապէս կրնայ խորհուրդ մատակարարել, եթէ հաւատացեալք խնդրեն, միայն թէ ընդհայ վիճակի մէջ գտնուի եւ արձակում առնուլ հնար չըլլայ: Իսկ եթէ հաւատացեալք չխնդրեն, մատակարարող տանելն մը ծանր կը մեղանչէ եւ կ'ըլլայ անկանոնական: 2. Խորշելին եթէ խորհուրդ մատակարարէ, թէպէտ եւ հաւատացեալք խնդրեն, բայց Ապաշխարութենէ միւս խորհուրդները թէեւ վաւեր են, բայց ինք ծանր կը մեղանչէ եւ անկանոնական կ'ըլլայ: Բայց աստիճանէ կ'արդարացնէ՝ տգիտութիւն, վտանգ մահուան, անդամատութեան, վատահամբաւութեան, մեծամեծ կոբուատ ընչից:

2. Զբկոմն յատուկածայնին պաշտամանց: Բանադրեալն եթէ տանելին եւ եթէ խորշելին, չի կրնար աստուածային պաշտամանց[1] ներկայ գտնուիլ: Ուստի ծանր կը մեղանչեն երկուքն ալ՝ եթէ պատարագի կամ ուրիշ հրապարակական պաշտամանց ներկայ գտնուին. բայց կրնան աղօթել առանձինն, ուր ուր

[1] Տես էջ 186:

բիշները կ'աղօթեն, քարոզ լսել խորհրդական իրերը գործածել, որպիսի են՝ պատկեր, նշխարք Սրբոց, օրհնեալ ջուր, թէեւ իրենք չկարենան քարոզ կամ հրապարակաւ աստուածաբանութեան եւ իրաւագիտութեան դաս տալ: Իսկ կանոնական ժամասացութիւնը պարտական են առանձինն ընել:

3. Զբկոմն ի հաւաքական պաշտպէտ եկեղեցւոյ: Եկեղեցւոյ նպաստները կրկին են՝ հասարակաց եւ առանձինն: 1. Հաւաքական նպաստ են անոնք՝ որ կը տրուին հաւատացելոց այն բարի գործերէն՝ զոր եկեղեցւոյ պաշտօնեայքը յանուն նորա կը գործեն, որպիսի են՝ պատարագ, կանոնական ժամք, հասարակաց աղօթք, ներողութիւն: 2. Առանձինն նպաստ են՝ բարի գործք, պահք, աղօթք, որ առանձնականներէ կ'ըլլաբին: Արդ, խորշելին, ցորչափ բանադրանաց տակ է, եկեղեցւոյ հասարակաց ամէն նպաստներէն զրկուած է, բայց ոչ՝ առանձինն նպաստներէն: Ուստի կրնայ առանձնական մը խորշելւոյ մը համար աղօթել, պատարագի մէջ իբրեւ առանձնական մը ղինք յիշել, եւ նոյն իսկ կրնայ քահանայ մը առանձնական դիտմամբ եւ յանուն իւր պատարագ մատուցանել խորշելւոյ մը համար, եւ կրնայ նաեւ պատարագցու ալ առնուլ[1]: Իսկ պահքն ոչ հասարակաց, եթէ հերետիկոս կամ հերձուածող չէ, եւ ոչ առանձինն նպաստներէ կը զըրկուի: Ուստի հաւանական է ընդդէմ հաւանական կարծեաց, թէ օրէն է տանելեաց համար հրապարակական աղօթք մատուցանել յանուն եկեղեցւոյ[2]:

4. Զբկոմն յեկեղեցական ընդմանէ: Եկեղեցական թաղումը կը կատարուի յատուկ արարողութեամբ թաղելով սուրբ տեղ մը կամ գերեզմանատուն, որ հաւատացելոց համար օրհնուած է: Արդ, չէ օրէն թէ տանելին եւ թէ խորշելին սուրբ տեղ մը թաղել, եթէ մահուան ժամանակ զղջման նշան մը չեն ցուցած, եւ բանադրանքէ, նաեւ մահուանէն ետեւ, չեն արձակուած: Եթէ խորշելին ընդ հենդն եկեղեցւոյ այն հրա-

[1] Տես Փր. Հայներ, էջ 47:
[2] Նոյն, անդ:

մանին՝ սուրբ տեղ մը թաղուի, նոյն տեղը պղծուած է, պէտք է դիակը պեղել հանել սուրբ տեղէն եւ տեղը վերատին օրհնել, եթէ հնար է: Իսկ փանելին թաղելով՝ սուրբ տեղը չի պղծիր: Որոնք որ կը հրամայեն կամ կը տիպեն հրապարակական հերետիկոսները կամ յանուանէ բանադրեալը կամ արգելեալն եկեղեցական թաղմամբ թաղել, ոչ ուժեր վերապահեալ բանադրանաց տակ կ'իյնան[1]:

5. Զրկո՞ւմ է յեկեղեցական իրաւաբանութենէ: Խորհելին ամէն եկեղեցական իրաւաբանութենէ զուրկ է. ուստի՝ անվաւեր է եթէ արձակուի տայ, օրհնէ կամ դատակնիք դնէ, մեկուն բարերարութիւն տայ կամ ի նոյն ընտրէ: Իսկ փանելին եթէ սոյնպիսիս գործէ, թէ եւ անվաւեր չէ՝ բայց ապօրինաւոր է եւ կրնայ ոչնչացուիլ, երբ հաւատացեալք խնդրած չեն կամ ի հարկէ չէ գործած: Նոյնպէս թէ խորհելին եւ թէ տանելին չեն կրնար շնորհայ կամ արդարութեան վերաբերեալ պատասխանատիր մ'ընդունիլ, եւ եթէ ընդունած են, անզօր է:

6. Զրկո՞ւմ է բարերարութենէ: Թէ տանելին եւ թէ խորհելին բարերարութեան անընդունակ են, բայց ոչ՝ եթէ քահանայապետը տայ բարերարութիւնը: Եթէ բանադրանաց մէջ իյնալէն ետեւ յանձն առնուն բարերարութիւն մը, թէ իրենք եւ թէ տուողը ծանր կը մեղանչեն, բայց Աւտ. Աթոռոյ Սահմանադրութենէն եռքը ուրիշ պատժոյ մը տակ չեն իյնար: Իսկ եթէ բանադրանաց տակ իյնալէն յառաջ արուի կամ ընդունին բարերարութիւնը, չեն զրկուիր անկէ եւ ոչ ալ անոր պահէն, բայց միայն՝ երբ որ ամբողջ տարի մը բանադրանաց մէջ յամառեալ կենան, կրնայ դատաւորը զերծնիք անկէ զրկել:

7. Զրկո՞ւմ է պաշտամանց տալէն: Ապէնի պաշտամունք են եկեղեցական եւ աշխարհական տաճնի վերաբերեալ պաշտօններն: Արդ խորհելին (ուր ի զօրութեան է) քաղաքական՝ եւս առաւել եկեղեցական տաճնի ա-

[1] Տես վերն էջ 199:

ժէն պաշտօններէն կը զրկուի. ուստի՝ չի կրնար ըլլալ դատաւոր, նոտար, վկայ, դործակալ, կտակակատար, եւ այլն. բայց բողքել կրնայ: Տանելին ասոնցմէ չի զրկուիր. բայց թէ դատաւորն եւ թէ հակառակորդը կրնան պնդիք մերժել:

8. Զրկո՞ւմ է հաղորդական ընկերակցութենէն: Քաղաքական գործերն՝ յորս հաղորդակից խորհելոյ հետ արգելեալ է, են յաջորդք՝ 1. Բնբռան՝ խօսակից, թղթակից, բարեկամութեան նշաններ ցուցընել: 2. Աղքի՝ յատուկ ծայրնս հաղորդակից: 3. Ուղեւո՝ մտերմաբար բարեւել: 4. Հաղորդութենէն ի գործս, բնակակցութիւն, դաշնակցութիւն: 5 Սեղանակցութենէն՝ զերար փոխանակաբ սեղանի հրաւիրել: Այս ամէնն արգելեալ է, միայն ծանր պատճառներ կրնան արդարացընել. օրպիսի են՝ հաբէ, հոգեւոր օգուտ բանադրելոյն, օրէնի ամուսնութեան, հպատակութիւն օրդիական, անձնդութեան իրաւանց կամ գործոյ: Իսկ փանելոյ նկատմամբ այսպիսի արգելք մը չկայ, բայց միայն՝ առանց հարկի յատուկ ծայրնս չհաղորդուի:

Տուեալ վճռոյ բանադրանքներն Աւտ. Աթոռոյ Սահմանադրութեան եւ անկէ եռքը տրուած վճիռներու մէջ բովանդակուած են[1]:

2.

ԿԱԽԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Կախակայութիւն (suspensio) է դատակնիք՝ որով կղերիկոս մը Կարգի, իրաւաբանութեան, պաշտամանի կամ բարերարութեան իշխանութիւնը դործածելէն ամբողջապէս կամ ըստ մասին առ ժամանակ մի կը զրկուի:

Կախակայութիւնը կրնայ ըլլալ 1. Ամբողջական, (s. totalis) երբ կղերիկոսն ամէն պաշտամանէ կամ եկեղեցական իրաւունքներէն կը զրկուի: 2. Մասնական (s. partialis), երբ անոնցմէ ըստ մասին կամ անոնց մէկէն միայն կը զրկուի: Ուստի մասնականը կրնայ

[1] Տես վերն էջ 7 —, 49 — եւ 265 —:

զրկել կամ 1. Կաբէեն, որով կարգի ամէն գործերէն կը զրկուի մէկը. կամ 2. Պալամանէն, որով թէ կարգէն եւ թէ ներքին ու արտաքին առեւտրի իրաւունքներէն կը զրկուի մէկը. եւ կամ 3. Բոյեբրոնէնէն, որով բարերարութիւն ընդունելէն կամ մատակարարելէն կը զրկուի մէկը: Այս ամէնը կրնան դարձեալ յինքեան ամբողջական կամ մասնական ըլլալ: Ներելի մեզայ համար միայն մասնական կրնայ որոշիլ, եւ այն առժամանակեայ եւ ի մարդկանէ. վասն զի այսպէս միայն յանցանաց եւ պատժոյն մէջ համեմատութիւն կ'ըլլայ:

Եկեղեցւոյ տուած ամէն կախակայութիւն միշտ դադարինէ չէ, այլ երբեմն լոկ պարէտ, եւ հետեւաբար երկուքին արդիւնքն ալ նոյն չէ. վասն զի եթէ դատաւնիք է, կարգէ կախակայեալ մը նոյնը գործածելով անկանոնական կ'ըլլայ, բայց ոչ՝ երբ պատիժ միայն է: Անոր համար հետեւեալ կէտերու մտադիր ըլլալու է:

1. Ընդհանուր եւ մնայուն օրինաց ձեւով տուեալ կախակայութիւնք դատաւնիք են:

2. Եթէ ընդհանուր եւ մնայուն օրինաց ձեւով չէ տրուիր, այլ իբրեւ դատավճիռ մը կամ իբրեւ մասնական կարգադրութիւն մը, այն ատեն յաջորդ դիպաց մէջ լոկ պատիժ է:

ա. Երբ կախակայութիւնը միայն քերդանաց տրուի:

բ. Երբ բոլորովին անգեալ յանցանաց համար տրուի, որ արդէն իսկ ուղղուած ըլլայ եւ յարդիւնան չտեւէ:

գ. Երբ մինչեւ ցմահ յանցաւորին՝ իբրեւ մշանջենաւոր տրուի:

դ. Երբ տրուի հասարակութեան մը, որուն անդամոց ամէնքը յանցաւոր չեն: Այս դէպքիս մէջ կախակայութիւնն անձնաց համար ոչ դատաւնիք է եւ ոչ ալ անատակութիւն. բայց բռնաբարելը կրնայ մեղանչական ըլլալ անհնազանդութեան կամ դայթակղութեան պատճառաւ:

ե. Երբ կրճ (ինչպէս՝ 2 ամիս) եւ որոշեալ ժամանակի կամ տեղւոյ մը համար տրուի, հատանակաւորապէս պատիժ է միայն, երբ օրէնսդիրը հակառակը չի յիշեր[1]:

զ. Իսկ եթէ մտաց կամ մարմնոյ անյանցաւոր պակասութեան համար միայն տրուի, յայտնի է թէ ոչ դատաւնիք է եւ ոչ պատիժ:

Կախակայութիւնն իբրեւ դատաւնիք այլեւայլ ազդեցութիւններ ունի:

1. Կախակայութիւնն՝ որ բացարձակ եւ պարզապէս (absolute et simpliciter) տրուած է, առանց սահմանաւորման մը, առանց յիշելու՝ թէ ասկէ կամ անկէ կը կախակայի, միշտ ամբողջական կը համարուի. ուստի այնպիսին ոչ միայն կարգի եւ իրաւաբանութեան գործադրութենէն կը զրկուի, այլ եւ բարերարութեան պաղպն առացմանէն:

Իսկ 2. Մասնական կախակայութիւնն անոնցմէ միայն կը զրկէ, որ օրինաց, իրաւանց, հրամանին կամ վճռոյն մէջ կը յիշուին: Ուստի ա. Ով որ բացարձակ եւ պարզապէս կաբէեն կը կախակայի, զրկուած է կարգի ամէն, թէ՛ փոքր եւ թէ մեծ աստիճաններու գործածութենէն: Այսպիսի կախակայեալ մը կարգի գործերն՝ որ իրաւաբանութեան հետ կապ մը չունին, թէ եւ միշտ վաւեր են, բայց եթէ հրապարակաւ գործադրէ, ոչ միայն ծանր կը մեղանչէ, (եթէ անյաղթելի տգիտութիւնը կամ օրինաւոր պատճառ մը մեղքէ չարդարացընէ,) այլ եւ անկանոնական կ'ըլլայ: Բայց ով որ միայն կարգէ կախակայեալ է, իրաւաբանութենէ ալ կախակայեալ չէ. նոյնպէս՝ ով որ կարգի մեծ աստիճաններէն կախակայեալ է, անով փոքրէն ալ կախակայեալ չ'ըլլար: Եպիսկոպոս կախակայեալ յեպիսկոպոսական զարդուց, եթէ պատարագ մատուցանէ, նաեւ եպիսկոպոսական զարդուք, չ'ըլլար անկանոնական. վասն զի Եպիսկոպոսական կարգի հակառակ գործ մը չի կատարեր:

[1] Հմմ. Հայներ, 311—314:

բ. Ով որ միայն էքս-աբանութենէն կախակայեալ է, կը զրկուի իրաւաբանութեան ամէն գործադրութենէն։ Ուստի այսպիսւոյն իրաւաբանութեան գործերն անվաւեր են, երբ կախակայեալն յանուանէ հրատարակուած է. իսկ եթէ հրատարակուած չէ, վաւեր են, բայց մեղանչական։ Ով որ բարեբարութենէ կախակայեալ է, անով ոչ կարդէն եւ ոչ ալ պաշտամանէն կախուած է։

գ. Ով որ բացարձակ եւ պարզապէս պաղտամանէ կամ յաստուածայնոց կը կախակայի, կը զրկուի թէ կարգէն, թէ իրաւաբանութենէն եւ թէ եկեղեցական պաշտամանէն։ Ուստի պաշտամանէ կախակայեալ ժողովրդապետ մը չի կրնար պատարագ մատուցանել, քարոզել, աստուածային պաշտամունք կատարել, Ս. Խորհուրդ մատակարել։

դ. Ով որ միայն քաղքենաբար կը կախակայի, կրնայ կարգի եւ իրաւաբանութեան իշխանութիւնները գործադրել։ Նոյնպէս, այս ինչ Եպիսկոպոսէն ընդունած բարեբարութենէ կախակայեալ մը, ուրիշէ մ'ընդունածէն չի կախակայիր, եւ ոչ ալ նոր մ'ընդունելու անհատակ կ'ըլլայ. ցորչափ գատաւճիռ մը չի տրուիր, բարեբարութենէ կախակայեալ մը կրնայ գատազանապատուղ ընդունիլ։

Իսկ կախակայութեան աչքակոն նկատմամբ մատադրութեան արժանի են յաջորդքս։ Եթէ կախակայութիւնը գատակնիք է, արձակմամբ միայն կը թողուի. եթէ վերապահեալ ալ է, վերապահողին արձակմամբը։ Իսկ եթէ տրուած է որոշեալ ժամանակի մը համար կամ պայմանաւ մը, ժամանակը լրանալուն կամ պայմանը կատարուելուն պէս ինքնին կը դադրի։ Եթէ իբրեւ պատիժ տրուած էր, նոյնպէս Մեծին կամ իւր յանձնարարական պաշտօնէին ձեռօք կրնայ թողուիլ, եթէ որոշեալ ժամանակի համար տրուած չէր։ Կախակայեալ կղերական մը յառաջ քան կախակայութենէն Առաջնորդին ձեռօք արձակուիլը, կրնայ արձակուիլ մեղքերէն պարզ խոստովանանօրէ մը, եւ թէ կը ղրկայ մեղացը վրայ եւ կը խոստանայ ըստ

կարի շուտով կախակայութեան արձակումն առնուլ, եւ կախակայեալ գործերէն՝ ցորչափ կախակայեալ է, ետ կենայ։ Վասն զի կախակայութիւնը խորհրդոյ մերձենալէն չի զրկեր։

Տուեալ վճռոյ կախակայութիւնք բոլանդակուած են Ա-ած. Ընդհանուր Սահմանադրութեան եւ անկէ ետեւ արուած վճիռներու մէջ[1]։

3.

ԱՐԳԵԼՈՒՄՆ

Արգելումն (interdictum) է գատակնիք՝ որով ի պատիժ յանցանաց ինչ՝ գործածութիւն աստուածային պաշտամանց, ինչ ինչ խորհրդոց եւ եկեղեցական թաղման ոմանց կամ ինչ ինչ տեղեր կ'արգելուի։

Ուստի կրնայ ըլլալ՝ 1. Անձնական, տեղական ու խառն, ըստ որում ուղղակի անձին, տեղւոյն կամ երկուքին վրայ ի միասին կը դրուի։ 2. Ընդհանուր եւ հատուկ, ըստ որում բոլանդակ գաւառի, քաղաքի, ընկերութեան վրայ կը դրուի, եւ կամ մասնական՝ աղօթարանի, եկեղեցւոյ, որոշեալ անձանց վրայ։ 3. Ամբողջական եւ մասնական, ըստ որում թէ աստուածային պաշտամանէ, թէ խորհուրդներէ եւ թէ եկեղեցական թաղմանէ կը զրկէ, եւ կամ անոնց մէկէն կամ երկուքէն միայն։

Ընդհանրապէս խօսելով՝ արգելումը կրնայ դրուիլ ծանր ու հասարակութեան վնասակար մեղաց համար։ Ուստի անձնական մեղաց համար անձնական, իսկ բաւական մեծ հասարակութեան գլխաւորին կամ գլխաւոր անդամներուն մեղաց համար ընդհանուր կամ տեղական կը դրուի։

Ընդհանուր արգելումն որոշեալ տեղեաց եւ անձանց վրայ միայն կ'ըլլայ։ Արդ, 1. Եթէ տեղւոյ մը կղերականներն արգելման տակ ձգուին, ժողովուրդն ու կրօնաւորներն ալ ձգուած չեն ըլլար։ 2. Եթէ քաղաքն արգելման տակ է, անմեղ բնակիչք ազատ

[1] Տես էջ 25—, 222—, եւ 265 —։

են արգելմանէ. կրնան ուրիշ տեղ երթալ աստուածային պաշտամանց ներկայ գտնուելու: 3. Եթէ քաղաքի մը բնակիչք արգելման տակ ձգուին, եկեղեցիները ալ չեն արգելուիր: Ուստի ճանապարհորդք, օտարք կրնան ներկայ ըլլալ պաշտամանց:

Եթէ արգելքն առանց սահմանաւորութեան ամբողջի մը վրայ դրուի, ամէն մասանց վրայ ալ դրուած է: Ուստի 1. Արգելումն քաղաքին՝ ամէն եկեղեցեացն ալ է, թէեւ Եպիսկոպոսին իրաւաբանութենէն ազատ ըլլան: 2. Արգելումն ընտանեաց կամ հասարակութեան, արգելումն է ամէն մէկ անդամոց ալ, թէեւ մէկն արգելումը տրուելէն ետեւ նոյն հասարակութեան անդամ եղած ըլլայ: Բայց Եպիսկոպոսաց արգելում չկայ, եթէ մասնաւոր կերպով չդիշուին. նոյնպէս եւ ոչ մանկանց, յիմարաց եւ անմեղաց, թէեւ ասոնք ալ եկեղեցական թաղմանէ զրկուին: 3. Արգելումն եկեղեցւոյ, արգելում է իւր ամէն մէկ մասերան եւ կից գերեզմանին: Նոյնպէս տեղւոյ մը (գղեկի, քաղաքի) վրայ դրուած արգելումն, արուարձանեայց եւ առընթերակայ շինուածոց ալ է:

Արգելման պրպէնտն երեք է.

1. Զրկումն յաստուածային պաշտամանց՝ պատարագէ, հասարակաց աղօթքէ, հասարակաց ժամերգութենէ, հրապարակաւ ջուր, իւղ, եկեղեցի, մոմերն օրհնելէ եւ այլն, ի բաց առեալ քարոզը: Բայց կղերիկոսք՝ որ արգելման տակ են, չեն կրնան պատարագել, բայց միայն դրօք փակելովք, առանց զանգակի հնչման, արտաքսելով յայտնի արգելեալները: Իսկ Ծննդեան, Զատկին, Պենտեկոստէին, Վերափոխման, Անարատ Յղութեան, Մարմնոյ եւ Արեան տօնին հանդերձ ուրբաթիւք օրն է պատարագ մատուցանել:

2. Զրկուածն ի սպասկաբաբելոյ ե- յընդունելոյ ինչ ինչ խորհուրդս, այս ինքն Հաղորդութիւն, Կարգ քահանայութեան: Թաղում, եւ վերջին Օծում (երբ հիւանդն ուրիշ խորհուրդ մը չէ ընդունած,) Հոգեվարայ կրնայ տրուիլ: Մկրտութիւն նաեւ հանդիսական, Պրոշմ, Ապաշխարութիւն, Հաւանականաբար

նաեւ Ամուսնութիւն ամէնուն կրնայ տրուիլ, բայց ոչ՝ արգելման պատճառին, օգնականին կամ պաշտպանին:

3. Զրկուածն յեկեղեցական ընդմանէ: Տեղական արգելման ժամանակ նաեւ մանկունք ու յիմարք չեն կրնար եկեղեցական թաղմամբ թաղուիլ: Կղերիկոսք՝ որ յանուանէ արգելեալ չեն եւ արգելումը չեն բռնաբարած, կրնան թաղուիլ սուրբ տեղ, նաեւ պատարագաւ՝ բայց առանց հանդիսի. նոյն իսկ երբ եկեղեցին մասնաւոր արգելուած է, բայց առանց պատարագի:

Եթէ կղերիկոսէ անձնական արգելումը բռնաբարեն, ծանր կը մեղանչեն, եթէ վասն թեթեւութեան նիւթոյ չարգարանան: Նոյնպէս ծանր կը մեղանչեն տեղական արգելումը բռնաբարելով՝ երբ տեղն ընդհանուր կամ մասնաւոր արգելմամբ արգելեալ ըլլայ եւ հրապարակաւ բռնաբարեն. այլազգ ներելի միայն կը մեղանչէն: Իսկ եթէ կարգի իշխանութիւնն ընդդէմ արգելման գործածեն, անկանոնական կ'ըլլան: Կղերականք՝ արգելեալ տեղ աստուածային պաշտօն եթէ կատարեն կամ կատարել տան, կամ քահանայապետէն զատ ուրիշէ մը յանուանէ բանադրեալներն աստուածային պաշտամանց, Ս. Խորհրդոց կամ եկեղեցական թաղման ընդունին, եկեղեցի մտնելէն կ'արգելուին:

Իսկ աշխարհական ծանր կը մեղանչեն անձնական արգելումը բռնաբարելով: Ծանր կը մեղանչեն եթէ տեղական արգելումը բռնաբարեն՝ ատիպելով զկղերիկոսս ընդդէմ արգելման աստուածային պաշտօն կատարել, եւ արգելեալ տեղ մը Խորհուրդ ընդունելով: Միայն ներելի կը մեղանչեն, երբ իրենք անձամբ արգելման տակ չեն, բայց արգելեալ տեղ մ'աստուածային պաշտամանց ներկայ գտնուին[1]:

Տուեալ վճռոյ արգելումէք Աւոտ. Ախոռոյ եւ Հոռմէական քահանայապետէն Սահմանադրութեանց մէջ բովանդակուած են[2]:

[1] Հմմ. Հայնէր, 356—359:
[2] Տես էջ 29 —, 243 —, եւ 265 —:

Յառնի յէջն 259, ի տող 11:

Այն դատակնիքներն, որ մեզ համար այսօր զօրութիւն ունին, բնականապէս այնչափ եւ այն եղանակաւ զօրութիւն ունին, որչափ եւ ինչ ձեւով Աւետելեան Ազգային Սահմանադրութիւնն անունց կու տայ: Ւայն զի եթէ այս Սահմանադրութեան ինչ ինչ կանոններն մեզ համար պարտաւորիչ են, կրնան պարտաւորիչ ըլլալ միայն իրենց այս նոր ձեւին պակ, զոր Ս. Քահանայապետեան ուզած է: "Որեւիցէ... բանադրանաց ... դատակնիքներէն միայն անոնք զօրեն այսուհետեւ, կ'ըսէ Ս. Քահանայապետն, զորոնք ի սմին իսկ Սահմանադրութեանս կը կարգենք, եւ այնու ձեւով, որով կը կարգենք:"

Նոյն կերպով պատասխանեց մեզ այս մասին Փր. Հայներ, որոյ նամակն հոս ամբողջ յառաջ կը բերենք. "Իմ կարծիքս այս է. Աւետ. Ազգային Սահմանադրութեան այն դատակնիքներն, որ արեւելեան եկեղեցւոց համար ալ պարտաւորիչ են, այնչափ կը պարտաւորեն, որչափ նոյնին մէջ բովանդակուած են: Եթէ նոյն Սահմանադրութեան ինչ ինչ դատակնիքներն իրաւանց զօրութիւն ունին, ունին միայն "այնու ձեւով, որով" կը կարդէ Ս. Քահանայապետն. ուստի այնչափ որչափ սոյնք դատակնքաց հետ կը միաբանին. իսկ վերջինք՝ "ցորչափ որ Մեր այս Սահմանադրութեան հետ կը միաբանին:"... Ապա թէ ոչ՝ պէտք է ըսել, թէ Աւետ. Ազգային Սահմանադրութիւնը բնաւ ոեւէ իրաւանց զօրութիւն չունի Արեւելեայց համար: Ուստի այն մասունքն, որ իրաւանց զօրութիւն ունին, ունին այն իրաւանց զօրութիւնը, զոր առած են այս Սահմանադրութեան ձեռօք:"

Եւ իրօք, ինչպէս վերը տեսանք, Ցայտարարութեան 2ր կէտը կը ծանուցանէ թէ "վարդապետական նիւթոց մասին տրուած" նա եւ "բնական եւ աստուածային օրէնքը մնկնող" Սահմանադրութեանց

դատակնիքներն պարտաւորիչ են մեզ համար: Արդ, եկեղեցին այս դատակնիքներն ուրիշ ձեւի տակ չի ճանչնար այսուհետեւ, եթէ ոչ միայն Աւետ. Ազգային Սահմանադրութեան տուած ձեւին տակ:

"Ենթադրենք, կը շարունակէ Փր. Հայներ, որ այս խնդիրը պապական ըլլայ. ես կը մնամ վերոյիշեալ կարծեաց վրայ, ցորչափ Հռոմ հակառակը չ'որոշէ: Վասն զի եթէ ստոյգ է որ այս Սահմանադրութեան մէկ քանի դատակնիքներն Արեւելեայց համար կ'արժեն, հարկ է որ սահմանադրմամբն հանդերձ արժեն. խնդիրն պատժոյ վրայ է, ուրեմն անձուկ մտօք մեկնելու է: Այս Սահմանադրութիւնն "օրէնսդրին մէկ բարերարութիւն" (beneficium legislatoris) է, անոր համար չի կրնար ըսուիլ՝ թէ հին օրէնքէն միայն այնչափն չնչուած ըլլայ, որչափն ստոյգ է: Պիոս Թ. դատակնիքներն ապօրէն ուզած է, անոր համար պէտք է որ մենք ալ Սահմանադրութիւնն ընդարձակ մտօք մեկնենք: Այս Սահմանադրութիւնն ամէն պապական խնդրոց մէջ նախամեծար պիտի ընծրուի: Եթէ Հռոմ կ'ուզէր՝ որ այլազգ հասկրցուի, պէտք էր յայտնապէս ծանուցանել: Անոր համար ես Ձեր դրից մէջ այս կարծեաց վրայ հաստատուն կը մնամ:"

"Կրնանք միանդամայն ենթադրել, որ Պիոս Թ. արեւմտեան եկեղեցւոյ ընել ուզած բարիքն, Արեւելեայց ալ ընել ուզած է, այնչափ՝ որչափ այս կարելի էր Արեւելեայց դատակնիքներուն մասին: Արդ, կարելի է այն դատակնքաց համար, որունք ըստ Ցայտարարութեանս "վարդապետական նիւթոց մասին" եւ այլն տրուած են: ... Ես այս կարծեաց վրայ ամենեւին տարակոյս չունիմ:"

ՎՐԻՊԱԿԸ

Էջ	Տող		Ընթերցիր
50	ծ. 1	Մ·	Խ·
53	ծ. 2	Հատ· Է·	Գր· Ե· Տիտ· Է
60	ծ. 1	Ի·	Զ· [§ Ե· Թ·
73	11	ընդհանուր	ընդհանուր
81	ծ. 1	13	Ը· Թ·
89	25	աղատութիւնը	աղատութիւնը
101	11	Աթոռէն	Աթոռէն ՝ս՛ y
128	21	Քահանայապետին	Քահանայապետին
132	1	կեցողներնէրը	կեցողները
134	1	Աղեքսանդը	Աղեքսանդր
135	ծ. 1	Կ՝ուբի	Կուբի
154	ծ. 1	Իտալոյ	Իտալէոյ
154	ծ. 5	աղտեղու	աղտեղու
172	16	աղատակամ	աղատակամ
185	24	ուտի	ուտի
197	8	յայո	յայսմ
256	24	Patriacha	Patriarcha
289	4	Գ· Դաս	Դ· Խումբ
292	1	Դ· Դաս	Ե· Խումբ
309	7	ապահովութէան	ապահովութէան
309	ծ. 1	(ծ.) 5	(ծ.) 1

ՀԱՅԵԼԻ ԲԱՆԱՊՐԱՆԱՑ

ԱՌԱՆՁ· ԿԵՐՊ· ՔԱՆՑՊՏ· ՎԵՐԱՊ·

“Առ· Աթ·„ 1. Ո–ւսոյղ, հերետիկոս, ֆորձակիցք։
2. Աբգելքաւ ֆէբ ընթերցող, ֆորձակիցք։
3. Հերձուածողք, ընդդիմայուք Քհնպետ։
4. Բողբոջող ի ծաղով, գործակիցք։
5. Բռնաբարող կարգինալները, գործակիցք։
6. Եկեղ· իրաւաբանութիւնն արգելող, գործ·։
7. Դատաւորն ստիպող, օրէնք տուող։
8. Առաք· Թղթերն արգելող։
9. Ջատնք խարդախող, գործակիցք։
10. Ջհեղձութէն ոբյուղ։
11. Ցափշտակող եկեղ· ինչքն։
12. Հռոմայ երկիրներն ձլատող, գործակիցք։
“Հռ· Քհ·„ 13. Ընտրեալն յեպիսկոպոսութիւն ընգունող։
ժ· Սիւնհ· 14. Բռնաւոր ժողովրդապետ։
ժ· Ապաշ· 15. Ընկերութիւն կաթող· խաչ·։

ՊԱՐՁ ՎԵՐԱՊԱՀԵՒԼ ՔՀՆՑՊՏ·

“Առ· Աթ·„ 1. Դատարտեալ· նախս· եւ մեղսակցին անունը խնդրել օրին· ուսուցանող։
2. Եկեղեցականը բռնաբարող։
3. Յրենամարտող, գործակիցք։
4. Յաոաքնէաձ, ֆորձակիցք։
5. Եկեղեցին բռնաբարող, նոյնը հրմյող։
6. 7. Կանանց եւ արանց վաճարանը բռնաբարող։
8. 9. Բարերարութեան մէջ իրկն· եւ մուերմկն· սիմոնական։
10. Վանք մանելու առթիւ իրական սիմոնական։
11. 12. Հոգեւորներէ եւ պատարագներէ չահ ընող։
13. Հռոմայ երկիրներն օտարացընել խրատող։
14. Կրօնաւոր վերջինք տուող։
15. Ս· Նչխար գողցող, գործակիցք։ [Հղրդղ·։
16. Քհնպետ· յան· բնդրեալն·Հետ ի յանց· յանցս·
17. Ջատնք յածայինս· ընդունող։

18. Քհնյպս. առանձինն վերապհ. արձակող։

Տրդ. ժ. 19. Ցափշտակող եկեղ. ինչքն։

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ ՎԵՐԱՊԱՀԵԱԼ

"Առ. Աթ." 1. Կղերին. եւ կրօնաւոր ամուսնացող։
2. Վիժող։
3. Խարդախեալ Առաք. Թղթ. գործածող։

ՈՉ ՈՒՄԵՔ ՎԵՐԱՊԱՀԵԱԼ

"Առ. Աթ." 1. Ընարժանից եկեղ. Թաղումէ ընտրեալ հրամ., սահպող։
2. Ս. Աւետ. քննիչքն ահաբեկող, գործակիցք։
3. Եկեղ. ստաց. օտարացընող։
4. Ի զաղիս հրպրդ. խոստմնհ.յրը. չեկեւցանող։
5. Ս. Գիրք անհրմն. տպող։

Տրնգ. ժ. 6. Կինն վանք մտնելու սահպող, արգելող։
7. Առեւանգող։ [Թիւնն։
8. Տեարք արգելողք ամուսնութեան ազատու-
9. 10. Գաղտնի եւ անհրմն. ամուսնութիւնն անվաւեր ըսող։
11. Հաղորդութենէ յառաջ խոստմնք. հրկւր. չէ ըսող։

Քնն. ժ. 12. Առաքեալք վաճառականք ի Հնդիկս։

"Առ. Աթ." 13. Քհնյպս. ընտրութեան եւ այլն տրուած բանադրանքներն։

ԱՅԲՈՒԲԵՆԱԿԱՆ

ՅՆԿ ՆԻԹՈՅ

Աբբայ, 147, 280։
Ազատ կամ ողիկեայք, 81։
Ազատախորհ, 51։
Ազատորմաշէն, տ. Մասնեան։
Ազատութիւն եկեղեցւոյ, 97։
Աթոռ դատարկացեալ, 280։
Ախորժեալ, տ. Տգիտութիւն։
Ակնարեկ ընել, 104, 202։
Աղանդ, 154, ծան. 2։
Ամբաստանող, 96։
Ամուսնութիւն կղերականաց եւն. 189։ Ամուսնութեան սահմանք, 273։ Գաղտնի, 274։ Առանց հաւանութեան ծնողաց, 274։ Օրհնել առանց հաւանութեան ժողովրդապետի, 274, 281։
Անանուն մատեանք, 68։
Անաստուած, 51։
Անատակութիւն, չէ ըընդունած, 47։ Իբրանադրեալէ ձեռնադրելոյն, 238։ Դատակնիք չէ, 296։ Տես եւ Անկարութիւն։
Անբռնաբարելիութիւն, 158։
Անդամատող, 86,
Անկանոնականութիւն չէ դատակնիք, 296։ Բանադրանքը բռնաբարել նոյնն յառաջ կը բերէ, 311։
Անկարելութիւն կամ Անկարութիւն, 300։
Անհնազանդութիւն քահանայապետի, 79։
Անմոռադրութիւն, 298։
Անյաղթելի, տ. Տգիտութիւն։
Անշարժական ինչք, 205։
Անուղղակի, 91, 95։
Անչափահաս, 300։
Անջրծափ, 145, 300։
Անտարբերական, 51։
Աշխարհական իշխանութիւն քահանայապետի, 175։
Ապականող Հռոմայ երկիրները, 125։
Ապաստանարան եկեղեցականի, 158։
Առանձինն կերպով վերապահել, 49, ծան. 1, 128։
Առաքելական թղթեր, 71, 101, 109։ Ջասնք խարդախել, 106։ Խարդախեալները գործածել, 196։ Առաքել. Թղթերն արգելուլ, 103։ Առաքել. Նուիրակ, 101։ Հաճութիւն, 203։
Առաքելական Աթոռոյ Սահմանադրութիւն, 2—37։ Աւոր մեկնիչները, 41։ Վախճանը, 44։ Մեկնութիւնը, 43, 49։ Տարածութիւնը, 46։ Ջօրութիւնն Արեւելեայց համար, 253, 322։
Առաքելութիւն ընող վաճառականք, 284։ Տի-

տղոյս առաքելութեան, 225։ Առաքելութեան քահանայք, 241։
Առեւանգութիւն, 272։
Աստուածայինք, 186, 246։
Ածխավաճառք, 153։
Աստիճան, տ. Ձեռնադրութիւն։
Աստուածաշունչ, տ. Ս. Գիրք։
Աստուածեանք, 51։
Ատեան ներքին, արտաքին, 90, 302։ Աշխարհական, 92, 96։ Ատենի արտօնութիւն, 95։ Սուրբ Ատեան 202։
Արգելել գիրք, 60։ Տեղեր, 246։ Երթալու ի Հռոմ, 306։
Արգելուլ եկեղեցական իրաւաբանութիւնը, 91։ Առաքելական Թղթերը, 103։ Եկեղեցական մուտքն ընդունիլը, 268։ Վանք մտնելը, 271։
Արգելումն, գաղափարը, տեսակներն եւ այլն, 319։
Արգելք ձեռնադրութեան, 230։ Մեծին ներկայանալու, 306։
Արեւելեան կաթողիկէականք, 78։
Արձակելք ի վանաց, 235։
Արձակումն ի հերետիկոսութենէ, 59։ Մեղսակցին, 110։ Ի քահանայապետական վերապահելոց, 126։ Ի կէտ մահու, 130, 303։ Եկեղեցական մը բռնաբարողը, 147։ Ի ներքին եւ յարտաքին ատենի, 302։ Ի դատաւնքէ 302։
Արտօնութիւն ատենի, 95։ Կանոնական, 141։
Աւազակ, 121։
Բանադրանք, 181, 310։
Բանադրեալ, 180, 247։ Բանադրելոյ հետ հաղորդակցութիւն, 180։ Ի պաշտամունս ընդունիլ, 244։
Բանակրօն, 51։
Բանտարկող, 87։
Բարերարութիւն տալու մէջ սիմոնականութիւն, 165, 168։ Իբր տիտղոս, 224։ Ինչ է, 225։ Յափշտակել, 266։
Բարձումն իրաւանց, 47։
Բնակրօն, 51։
Բողոքել ի վճռոյ քահանայապետի, 82։ Զայս եթէ համալսարանք եւայլն գործեն, 85, 243։
Բռնաբար ձեռն մխող, 141։
Բռնաբարել եկեղեցական ապաստանարանը, 161։ Փակարանը, 162։
Բռնաբարութիւն եկեղեցականի, 146։ Ընդհին արձակումն, 147։ [289։
Բռնաւոր ժողովրդապետ,

Գաղտնի ընկերութիւնք, 153։ Ամուսնութիւն, 274։
Գաւառապետ, 148։
Գեռնափորներէն նշխարներ գողնալ, 178։
Գերեզմանատուն եկեղ. ապաստանարան է, 159։
Գիրք, 66։ Հերետիկոսաց եւ այլն, 61—70։ Արգելեալ, 70։ Տես Ս. Գիրք։
Գող, 121։
Գործադրութիւն եկեղ. իրաւաբանութեան, 91։ Առաքելական Թղթոց, 103։
Գործածել խարդախեալ Առաք. Թուղթ մը, 196։
Գործակալ, 101։
Գործակցութիւն, 84, 94, 126, 151, 167, 184, 197։

Գործք Առաքելական Աթոռոյ, 101։
Գրականք, 154. ծան. 3։
Գրաւ դնել եկեղեցականի ստացուածները, 122։
Գրաւել, տ. Յափշտակել։

Դաշինք, 203։
Դաշնադրական սիմոնականութիւն, 165։
Դաշնադրութիւն, 48։ Իբր կանոնական կարգադրութիւն, 97։
Դատակնիք, 295։ Պայմանը, 296։ Ենթակայն, 300։ Արձակումը, 302։ Բաժանումը, 309։
Դատապարտեալ նախադասութիւնք, 134։ Զանոնք պաշտպանողներ, 131։
Դատարկացեալ աթոռ, 280։
Դիմել աշխարհական ատենի, 92, 102։

Եկեղեցական իրաւաբանութիւն, 90։ Անձ, 96, 117։ Ապաստանարան, 158։ Թաղումն, 199։ Ստացուած, մուտք եւն. 204։
Եկամուտ եկեղեցականի, 120։
Եկեղեցի, ընկերութիւն է, 40։ Իբր ապաստանարան, 159։ Մտնելէ արգելեալ, 245։
Եպիսկոպոս յօտար թեմի, 277։ Տիտղոսական, 278։ Թեմէն հեռացողը չղեկուցանող, 282։ Հարճակալ, 282։ Ընդունելը կամ առաջարկելը ի վարչութիւն ընդունիլ, 285։ Եթէ զայս ընդունողն եպիսկոպոս է, 287։ Նկատմամբ դատակնիքի, 301։ Իշխանութիւնը դատակնիք արձակելու, 305։
Եպիսկոպոսական զարդ, 240։ Նոյնն օտար թեմի մէջ գործածող, 277։
Երկբայութիւն, տ. Տարակոյս։
Երկիւղ կ'արդարացընէ դատակնիքէ, 300։

Ջաղէր մեղք, 112, 210։
Ջարնող, 86։
Ջեկուցումն մեղսակցին անունը խնդրող խոստովանահօր, 140։ Պարագլխոց, 156։ Հրապուրող խոստովանահօր, 209։ Թեմէն հեռացող եպիս. 282։
Ջրկումն դատակնիք չէ, 296։
Ջրուցատար, 94։

Էջմիածնական եկեղեցի, 78։

Ընդունող զհերետիկոս, 56։ Ջեպիսկոպոսանուանեալ, 285։
Ընթերնուլ հերետիկոսութեան պաշտպան գրքերը, 62։ Արգելեալ գրքերը, 70։
Ընթրեաց կոնդակ, 49 ծան. 1։
Ընծայագիր, 229։ Տուեալ ի ժողովոյ կանոնիկոսաց, 280, 283։
Ընկերութիւն գաղտնի, 154։ 292։

Թագաւոր եւ թագուհի նկատմամբ դատակնիքոյ, 301։
Թաղումն բանադրելոյ, 199։ Անարժանի, 244։
Թանձր, տ. Տգիտութիւն։
Թափոր իբր ապաստանարան, 160։
Թուղթ, 177։
Թուղթ Առաքելական, 101։ Ընդդէմ ատոր դիմել քաշխարհական ատեան, 102։ Ատոր հրատարակումն ար-

գելոլ, 103։ Խարդախեալ, 106։ Նոյնը գործածել, 196։

Ժողով կանոնիկոսաց, 280, 283։
Ժողովրդապետ օտարին հպատակը կարգող, 281։ Բռնաւոր, 289։

Ինչք եկեղեցական անձի, 117։ Եկեղեցական, 120։ Հոռմայ եկեղեցւոյ, 123։ Օտարացընել, 203։
Իշխանութիւն արգելեալ գրքեր կարդալու, 65։ Դատակնքէ արձակելու, 303։
Իրաւաբանութիւն եկեղեցական, 96։ Գործադրութիւնն արգելուլ, 117։
Իրաւունք եկեղեցւոյ, 97։ Եկեղեցականի, 119։

Լուսաւորեալք, 51։
Լրագիր, 67։

Խարդախել Առաքելական թուղթը, 106։ Զայս գործածել, 196։
Խոստովանահայր մեղսակցին անունն հարցընող, 138։ Հրապուրող, 209։
Խոստովանութեան առթիւ հրապուրող, 209։ Խորհրդական, 210։ Հաղորդութեանն կատմամբ, 275։
Խորհուրդն Ապաշխարութեան Սահմանադրութիւնը, 110, 259։
Խորհրդատու, 84, 89, 94, 126։
Խուզուիլն հերաց, 96։
Խոովող, 125։

Կաղուած, 87։
Կախակայութիւն, 315։
Կամակար, տ. Տգիտութիւն։
Կայսր եւ կայսրուհի, 301։
Կանոնական կարգադրութիւն, 97։ Ըրտնութիւն, 141։ Արգիլք, 230։
Կանոնիկոսք, 222, 285։
Կարգ, տ. Ձեռնադրութիւն։
Կարգադրութիւնք Քահանայապետի, 83։
Կարգինալ, 85, 301։
Կէս մահու, 130, 303։
Կղերական, 143, 187, 189։ Վերջին օծումն տալ յանդգնող, 175։ Հաղորդուողն բանադրելոյ հետ, 185։ Ամուսնանալ յանդգնող, 189։ Հոռմ կեցող, 239։
Կոնդակ, 34 ծան, 1։
Կուսանք, 163։ Ամուսնանալ յանդգնող, 189։
Կուսաստան, 162։
Կրօնաւոր, իբր եկեղեցական, 96։ Վերջինք տալ յանդգնող, 177։ Ընուանեալ Աբբայ ընդունող, 222։ Ձեռնադրեալ առանց տիտղոսի, 233։ Արտաքսեալ, 234։ Նկատմամբ դատակնքոյ, 301։

Հալածող, 87։
Հաղորդակցութիւն բանադրելոյ հետ, 180։ Ի յանցանս յանցաւորեան, 180, 201։ Յաստուածայինս, 185։
Հաղորդութիւն իբր թոշակ, 177։
Հաճութիւն Առաքելական, 203։
Համալսարան, 85։
Համաստուածեան, 51։
Համառօտագրութիւն, 67։
Հայ կաթոլիկեայ, 253։
Հանդիսատես մննամարտի, 152։
Հասարակավար, 154։

Հարկաւորութեան դիպուածք, 282։ [ած, 177։
Հարմակել, 282։
Հարսնախօսութիւն, 190։
Հաւանող, 56, 80, 151։
Հաւատադրուժ, 50։
Հաւատացող, 55։
Հեթանոս, 51։ Ասոր գրուածքները, 69։
Հերետիկոս, 52։
Հերետիկոսութիւն, 52։ Ասոր արձակումը, 59։ Հերետիկոսութեան պաշտպան գրքեր, 60։
Հերձուած կատարեալ, 77։ Անկատար, 79։
Հերձուածող, 76։
Հին կաթոլիկականք, 78։
Հոգեմոլ, 51։
Հոգեվար, տ. կէս մահու։
Հպատակ քահանայապետին, 80։ Նկատմամբ ձեռնադրութեան, 228։
Հռոմայ ինչքերը, 123։ Հռոմ կեցող կղերական, 239։ Երթալու արգելեալ, 306։
Հռոմէական եկեղեցի, 124։
Հռոմէական քահանայապետն Սահմանադրութիւնը, 285։
Հրամայող, 88։
Հրապուրումն ի խոստովանութեան, 209։
Հրատարակել օրէնք ընդդէմ եկեղ. իրաւաբանութեան գործադրութեան, 93։ Ընդդէմ աղատութեան եկեղեցւոյ, 99։ Հրատարակել խարդախեալ Առաք. թղթեր, 109։
Հրեայ, 51։
Հրեայեալ քրիստոնեայ, 51։

Ձեռնադրութիւն առանց տիտղոսի, 224։ Առանց բարերարութեան, 227։ Ուրիշին թեմին մէջ, 227։ Ուրիշին հպատակը, 227։ Ձեռնադրութեան արգելք, 230։ Կրօնաւորի առանց տիտղոսի, 233։ Ի բանադրելոյ եւայլն ընդունել, 236։ Հռոմ բնակող կղերականի, 239։ Ոստմամբ, 250։ [141։
Ձեռն մխել եկեղեցականի,
Ձերբակալող, 87։

Մահուան կէտ, 130, 303։
Մասոնեան, 153։
Մեղսակից, 115։ Ասոր արձակումը, 110։ Ասոր անունը խնդրել, 138։
Մեկնութիւն "Առաք. Աթոռոյ" Սահմանադրութեան, 41—49։
Մենամարտութիւն, 148։
Մերժող, 87։
Միանձնութիւն, 144։
Մշտատեւ պատիժ դատակնիք չէ, 296։
Մոլորութիւն, 52։
Մոռացութիւն, 298։
Մուտք եկեղեցական, 268։

Յաղթելի, տ. Տգիտութիւն։
Յամառութիւն 59, 297։
Յայտարարութիւն վասն Արեւելեայց, 253։
Յանդգնութիւն, 129, 161, 178, 190։
Յանձնարարականթուղթ, տ. Ընծայագիր, Վկայագիր։
Յանուանէ բանադրեալ, 183։
Յանցաւորութիւն, 183։
Յարձակող, 125։
Յարող հերետիկոսաց, 55։
Յափշտակութիւն եկեղեցականի ստացուածոց, 117, 120, 266։ Քահանայապետական երկիրներու, 124։ Եկեղեցական ստացուածոց, 266։
Ցունական եկեղեցի, 78։

Նախադասութիւն դատապարտեալ, 134։
Նենգեալ Առաք. Թուղթ, 196։ Տես Խարդախել։
Ներկայանալու պարտք, 130, 304։
Ներողութիւն, 170։
Նզովք, 310։
Նիւթակրօն, 51։
Նշխար Սրբոց, 178։
Նովին գործով, 309։
Նոտար, 94։
Նորընծայ, 144։
Նուիրակ, 101, 147։

Շահավաճառութիւն ներողութեան, 170։ Պատարագիւ, 172։ Արեւելք առաքելութիւն ընդունելու, 284։
Շարժական, 204։

Ողջախոհութիւն, 189։
Ոչնչականք, 154, ծան. 4։
Ոչնչացուցմունք, 47։
Ուխտ դնելու ստիպել, 269։
Ուխտադրութիւն կրօնաւորի, 235։
Ուղղակի, 91, 95։
Ուսուցանող, 132, 275։
Ուրացող, 50։ Ասոր գիրքը, 60։ Կրօնաւոր, 235։
Ուրացութիւն, 50։ Արձակումը, 59։

Պահել արգելեալ գրքերը, 73, 74։
Պահող արգելեալ գրքերը, 73։ Իբր բանտարկող, 87։ Հռոմայ երկիրները, 125։
Պայման դատակնքոյ, 296։
Պաշտամունք, 186, 246։
Պաշտան բողոքման, 84։
Պաշտպանող հերետիկոսաց, 58։ Արգելեալ գրոց, 75։ Բողոքման, 84։ Արգելեալ նախադասութեանց, 133։
Պաշտպանութիւն աշխարհական, 119։
Պաշտօն, տ. Պաշտամունք։
Պատարագիւ ժողվել, 172։
Պատիժն ընկերութեան հարկաւոր է, 39։ Եկեղեցին նոյնը դնելու իշխանութիւն ունի, 40։ Պատիժք կը մնան, 47։
Պարագլուխ գաղտնի ընկերութեան, 156։

Ռամկապետականք, 154։
Ռուսական եկեղեցի, 78։

Սաղմ, 191
Սահմանդր. "Առաք. Աթոռոյ„, տ. Առաքելական, եւայլն։
Սիմոնականութիւն ի բարեբարութիւնս, տեսակները, 165, 168։ Վանք մտնելու առթիւ, 169։
Սուրբ Գիրք, 72, 220։ Տեղիք, 200։
Սպանող, 86։
Տացող Հռոմայ երկիրները, 125։
Տացուած, տ. Եկեղեցական։
Տիպել զգաստաւոր, 94։ Ի թաղել զանարժան, 199։ Օգին վանք մտնելու, 269։ Օգին ամուսնանալու, 272։
Տորագրող ստութեամբ, 109

Վախճան "Առաք. Աթոռոյ„ Սահմնդր. 44։
Վաճառաշահութիւն, տ. Շահավաճառութիւն։
Վանք, 170։ Իբր ապաստանարան, 160։ Վանից փակարանը, 162, 164։ Վանից վարչութիւն, 251։ Վանից ստացուածքն յափշտակել, 266։ Մտանելու ստիպել զկին, 269։
Վեհերոտ, տ. Տգիտութիւն։

Վերջին Օծումն, 175։
Վիժել, 191։
Վկայագիր, 230։
Վճիռք, 98։
Վնասել, 104, 202։
Վտանգ մահու, տ. Կէտ մահու։

Տարածութիւն "Առաք. Աթոռոյ„ Սահմնդր. 46։
Տարակոյս, 299։ [297։
Տգիտութեան տեսակները։
Տեղեր կամ կալուածներ, 87։ Սուրբ տեղ, 200։
Տիտղոս ձեռնադրութեան, 224։ Առանց ասոր կրօնաւորաց ձեռնադրութիւնը, 233։ [278։
Տիտղոսական եպիսկոպոս, Տպել Ս. Գիրք, 72, 220։ Արգելեալ գրքերը, 74։
Տրիդ. Ս. Ժողովոյ դատակնիքները, 217, 249։ Ասոնց օրինակը, 266։

Փակարան կուսանաց, 162։ Կրօնաւորաց, 164։
Փոխան-Նուիրակ, 101, 147։

Քահանայի իշխանութիւն բանադրանքէ արձակելու։ Տես նաեւ Զազիր, Խոստովանահայր։
Քահանայապետ նկատմամբ դատակնքոյ, 301։
Քաղաքական ամուսնութիւն եկեղեցականաց, 190։
Քարող, 187։
Քարպոնարեան, 153։
Քննիչք Ս. Աթենի, 201։
Քորեպիսկոպոս, 282։

Օգնող հերետիկոսաց, 57, 63։ Բողոքման, 84։
Օծումն, տ. Վերջին Օծումն։
Օտարական, տ. Կղերական։
Օտարացուցմունն Հռոմայ երկիրները, 124։ Եկեղեցական ստացուածները, 203։
Օրագիր, 67։
Օրինաց մեկնութիւնը, 41։ Օրէնք ընդդէմ եկեղեցւոյ, 98։

Ֆենեանք, 154։

ՅԱՆԿ

Յառաջաբան . . . . . Ը

Սահմանադրութիւն «Առաքելական Աթոռոյ» 1

Ներածութիւն 39

Ա. ԴԱՍ
Առանձինն կերպով վերապահեալ բանադրանքներ 59

Բ. ԴԱՍ
Պարզապէս վերապահեալ բանադրանքներ . . . 131

Գ. ԴԱՍ
Եպիսկոպոսաց վերապահեալ բանադրանքներ . . 189

Դ. ԴԱՍ
Ոչ ումեք վերապահեալ բանադրանքներ 199

Ե. ԴԱՍ
Քահանայապետի վերապահեալ կախակայութիւնք 222

Զ. ԴԱՍ
Վերապահեալ արգելմունք. 243

Սահմանադրութեանս գործութիւնն Արեւելեայց համար 253

Առաքելական Նուիրակատուն Կ. Պոլսոյ 255

Ա. ՅԱՒԼՈՒԱԾ

Արտաքոյ Սահմանադրութեան «Առաքելական Աթոռոյ» տրակտին ի գործութեան դատակնիքներ . 265

Ա. ԽՈՒՐԲ Տրիդենտեան Ս. Ժողովոյ դատակնիքներն

Ա. ԴԱՍ
Բանադրանք 266

Բ. ԴԱՍ
Կախակայութիւնք 277

Գ. ԴԱՍ
Արգելմունք 282

Բ. ԽՈՒՄԲ Քննութեան Ս. Ժողովոյն 1872 Դեկտ. 4ին վճռովն ի զօրութեան հրատարակած հին բանադրանք մը 284

Գ. ԽՈՒՄԲ "Հռոմէական Քահանայապետն„ Սահմանադրութեան դատակնիքները:

Ա. ԴԱՍ

Առանձինն կերպով Քահանայապետին վերապահեալ բանադրանք 285

Բ. ԴԱՍ

Առանձինն կերպով Քահանայապետին վերապահեալ կախակայութիւն եւ արգելում. 287

Գ. ԽՈՒՄԲ Սիւնհոդոսաց Ս. Ժողովոյն 1874 Մայիս 13ին Քահանայապետին անուամբ տուած բանադրանքն 289

Ե. ԽՈՒՄԲ Ապաշխարութեան Ս. Ժողովոյն 1876 Օգոստ. 4ին տուած բանադրանքը 292

Բ. ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

Եկեղեցական դատակնիք:

Ա. Դատակնիքաց վրայ ընդհանրապէս

1. Իրութիւն դատակնիքոյ 295
2. Պայմանք դատակնիքոյ 296
3. Ենթակայ դատակնիքոյ 300
4. Արձակումն դատակնիքոյ 302
5. Բաժանումն դատակնիքոյ 309

Բ. Դատակնիք ի մասնաւորի

1. Բանադրանք 310
2. Կախակայութիւն 315
3. Արգելում. 319

Յաւել. յէջն 259, ի տողն 11 322

Վրիպակք 324

Հայելի բանադրանաց 325

Այբուբենական ցանկ նիւթոց 327

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳԱ Գրադարան
Гос. Библиотека
ՀՍՍՌ-ում ՍՍՀ
Ա. ՄՈՍԻՍԵԱՆԻ ԱՆ

2031

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0028840